MATARÓ 1820
La ciutat dels burgesos i els proletaris
LIBERAL 1856

Francesc Costa Oller

MATARÓ LIBERAL 1820-1856

La ciutat dels burgesos i els proletaris

Premi Iluro 1984

Mataró, 2014

Primera edició: Mataró, 1985.
Segona edició, Mataró, 2014.

Nota: aquesta edició conserva el text original, amb algun canvi d'estil i alguna informació nova.

Reunits els senyors Molt Honorable Miquel Coll i Alentorn, Joaquim Casas i Busquets, Santiago Martinez i Saurí, Jordi Nadal i Oller, Salvador Soler i Vicens i Josep Varela i Llabrés que integren, tots ells, el Jurat per a l'adjudicació del PREMI ILURO 1984 de MONOGRAFIA HISTÒRICA, instituït per la Caixa d'Estalvis Laietana, acorden per unanimitat concedir el dit premi al treball titulat: *Mataró liberal 1820-1856*.

Sumari

Introducció | 6
Abreviatures | 11
Primera part: La ciutat de Mataró
1. Comunicacions i serveis | 12
2. El municipi: qüestions administratives | 16
3. La urbanització | 20
4. Situació demogràfica | 24
5. La sanitat | 27
6. L'educació i l'activitat cultural | 30
7. La festa | 35
Notes | 39

Segona part: L'estructura econòmica
1. L'activitat econòmica durant la primera meitat del segle XIX | 44
1.1. Aspectes generals de la dinàmica econòmica | 44
1.2. Els impostos | 48
2. El mercat de subsistències | 55
2.1. El mercat | 55
2.2. L'agricultura, la ramaderia, la pesca | 58
2.3. Els cereals: el pa | 63
2.4. La carn | 69
3. El comerç i la indústria | 72
3.1. El comerç | 79
3.2. Indústria (no tèxtil) i artesania | 84
Notes | 88

Tercera part: La indústria tèxtil
1. Origen de la indústria tèxtil, 1746-1814 | 93
2. Evolució del sector cotoner i activitats tèxtils menors, 1814-1856 | 100
2.1. Crisi i creixement | 100

2.2. La filatura preindustrial | 109
2.3. El tissatge | 114
2.4. Els mitgers i el gènere de punt | 122
2.5. Indústries tèxtils menors | 126
3. La revolució industrial: els vapors | 129
4. Les fàbriques | 139
4.1. Fàbriques de filats | 139
4.2. Fàbriques de teixits | 168
4.3. Fàbriques de mitges i punt | 171
Notes | 173

Quarta part: L'estructura social
1. Els grups dominants de l'Antic Règim | 181
1.1. L'aristocràcia i els hisendats | 181
1.2. La clerecia: desamortització i delme | 184
1.3. La dissolució gremial | 190
2. Els burgesos | 192
2.1. El grup burgès | 192
2.2. Els comerciants | 202
2.3. Formes de vida burgeses | 214
3. Els proletaris | 222
3.1. El grup proletari: els teixidors | 225
3.2. *Sociedad de Mútua Protección de Tegedores de Mataró* 1840-1843 | 232
3.3. Organització obrera del període moderat, 1844-1854 | 239
3.4. La *Sociedad de Tejidos con volante*, 1854-1856 | 241
Notes | 245

Apèndix
I. La casa: classes socials i nivell de consum | 251
II. Com es formava una companyia | 265
III. Les fàbriques avui: pervivència arquitectònica | 268
IV. Escoles mataronines de 1820 a 1856 (algunes dades) | 283

Fonts documentals i bibliografia
I. Fonts documentals | 290
II. Premsa | 292
III. Bibliografia local | 292
IV. Bibliografia general | 294

Introducció

1. En analitzar el Mataró del segle XVIII Pere Molas (1) descriu una ciutat que depèn de l'agricultura, on hi ha una activa burgesia comerciant que especula amb productes alimentaris i un sector d'artesans i indústries petites que fabriquen per l'autoconsum, trets que defineixen una estructura pròpia de l'Antic Règim. Però les darreres dècades del segle hi comença a arrelar un sector tèxtil incipient, que anys a venir serà el motor de l'evolució cap a una economia industrial, quan el consum local és substituït per un mercat de més vastes proporcions. La plenitud d'aquestes innovacions es realitzarà a mitjan segle XIX.

Mataró Liberal, 1820-1856 és l'estudi d'aquests canvis en una ciutat concreta i en un període significatiu en tots els ordres: els anys que van de les primeres manifestacions de la crisi de l'Antic Règim a la consolidació d'una societat de nou tipus. Es tracta de reflectir l'aparició del liberalisme a Mataró i el seguit de transformacions que es produeixen, procés que en termes econòmics es manifesta en el creixement de la indústria, que situarà Catalunya a l'avançada dins una Espanya agrària.

Situo el treball a partir de l'any 1820, quan es produeix el primer embat polític d'envergadura contra l'absolutisme, després del període d'excepció de les Corts de Cadis, sota la dominació francesa. És una època que preludia el que serà un fet a la mort de Ferran VII: el final de les formes de govern antigues. El 1856 el sistema liberal ja és assentat i l'hegemonia de la burgesia moderada una realitat que la constitució i les lleis confirmen. En la vessant econòmica són anys decisius, quan es basteix una indústria tèxtil cada vegada més important, que a mitjan segle ha transformat la ciutat agrícola del segle XVIII en la de les fàbriques de vapor, al pas de l'eufòria fabril que es vivia a tot Catalunya. A Mataró hi ha un fet simbòlic que clou aquesta primera etapa de creixement i n'assenyala la puixança irresistible: el mes de gener de 1857 comencen a ser enderrocades les muralles de la ciutat, materialitzant-se una antiga aspiració, perquè es veia en aquelles parets un fre al progrés econòmic.

Aquest volum *La ciutat dels burgesos i els proletaris* té com a objecte referir-se a alguns dels temes assenyalats, els que fan referència a

l'estructura econòmica i social, amb la consolidació del capitalisme i el pas de la societat estamental de l'absolutisme a la societat de classes. En un segon volum d'aquest estudi *Moderats, Progressistes i Republicans* tractem els aspectes polítics del naixement del liberalisme, amb el seguit de canvis jurídics i institucionals, que a Mataró van ser viscuts d'una manera molt viva. La dinàmica entre moderats i progressistes, amb els grupuscles republicans apuntant-se a qualsevol insurrecció, i el marc de fons de la guerra carlina, basteixen el període 1835-1843, el més ric d'esdeveniments polítics. Quan l'any 1843 la burgesia moderada es fa amb el control de la situació, s'assenten al llarg de deu anys les bases del nou poder. Aquesta consolidació és la de la burgesia fabril i comercial, que monopolitza el control del municipi, i, amb prou confiança en les institucions, decideix invertir en nous negocis.

2. En la Primera Part tractem d'una manera general, però aportant la informació que hem pogut localitzar per cada tema, diversos aspectes de la infraestructura de la ciutat, per situar la base sobre la qual es desplegaran les transformacions de la primera meitat del segle XIX. Elements que condicionen la seva evolució i són a la vegada objecte dels mateixos canvis: les vies de comunicació, de les quals depenien les relacions comercials; el municipi com a administrador d'un pressupost mínim que no permetia la inversió pública; el creixement urbanístic, que veurem arrencar amb empenta els anys quaranta quan s'han d'edificar cases per als obrers que venen a treballar a les fàbriques, creixement humà que constatem en les dades demogràfiques; etc. Les epidèmies, el nivell cultural escàs, i limitacions de tota mena, ens mostren el contrapunt d'una societat optimista, en la qual la gent treballa i es diverteix.

L'estructura econòmica és el tema de la Segona Part, que hem seguit a través de la Contribució d'Indústria i Comerç i altres informacions complementàries. Ens ha interessat l'anàlisi de l'evolució que es manifesta en el paper puixant de la indústria i el pas d'una economia d'artesans a una de capitalistes. També donem algunes indicacions sobre la qüestió dels impostos, en què podem detectar el desplaçament del pes impositiu, en xifres relatives, de la propietat agrària a la industrial, canvi decisiu en el pes de les rendes. Seguim, també, el tema de les subsistències, amb la preocupant situació que sovint es produeix en mancar els queviures.

La Tercera Part té com a interès la indústria tèxtil, element clau en les transformacions econòmiques de l'època, amb totes les notícies que ens parlen dels subsectors tèxtils a Mataró per caracteritzar una realitat industrial que acostuma a passar desapercebuda en els estudis generals. La manca d'investigació local que ha patit aquest tema té un fonament important en els

greus límits de la documentació que es conserva. Tot i així intentem una reconstrucció de la realitat fabril en aquells anys quan sota l'ègida dels vapors qualla una filatura d'avançada.

Pel que fa a l'estructura social, a la Quarta Part donem unes indicacions del procés de relleu que duu de la societat dels aristòcrates, clergues i artesans, a la dels burgesos i proletaris. És el canvi d'hegemonia del qual podem oferir uns exemples precisos que mostren el pas de la societat tancada estamental cap a la que es regeix per la llei de l'oferta i la demanda: l'any 1830 l'ajuntament s'enfronta amb els especuladors acusant-los d'ambició i cobdícia, amb un llenguatge i unes maneres pròpies de l'antiga estructura social, que ja era viscuda com un anacronisme pels comerciants que demanen poder vendre el pa al preu que considerin oportú. La societat capitalista era a punt. En la dècada dels anys quaranta, quan els teixidors demanin al consistori que els defensi davant la pretensió dels fabricants d'abaixar els salaris, aquest es manté al marge afirmant que es tracta d'una convenció entre les dues classes socials. El model de relacions social liberal era un fet. Seguint aquest procés ens interessarem pels aspectes més destacats de la burgesia benestant i per la realitat de l'existència quotidiana del proletariat cotoner.

3. El propòsit de donar una ampla visió dels elements que constitueixen la realitat d'una ciutat en procés de creixement, ha xocat amb limitacions documentals decisives, en les quals cal insistir. Perquè el problema metodològic principal ha estat intentar suplir la manca d'informacions de primera ma per altres que ajudessin a la descripció dels temes analitzats. Així, a vegades hem hagut de seguir fils prims tenint en compte la realitat històrica d'altres localitats. L'estudi és bastit de manera substantiva amb els materials que subministren els llibres d'acords de l'ajuntament, la contribució de comerç i indústria, el cadastre i els protocols notarials. Les altres fonts consultades han servit per tapar algun forat però la seva importància és menor.

Aquest problema de les fonts ha estat greu pel que fa a l'intent de formar sèries quantitatives sobre les quals treballar: no tenim dades completes ni de preus ni de consums i les mateixes contribucions presenten problemes per al seu tractament sistemàtic: manquen les d'alguns anys i, en el cas de les d'immobles i consums, no se n'ha conservat gairebé ni una. També es fa impossible d'establir dades demogràfiques científiques, seguir l'activitat cultural, les formes de vida, les actuacions socials de la burgesia, etc. La vida econòmica dels burgesos ha estat més fàcil de seguir en la mesura en què les seves operacions comercials i de tot tipus estan enregistrades en els protocols

notarials. Així hem pogut formar unes biografies mínimes que ens indiquen el procés d'enriquiment de comerciants i industrials i els mecanismes d'inversió que ho varen fer possible. Pel que fa a l'anàlisi de les formes de vida de la classe obrera, prescindim, en general, d'aportar les dades clàssiques d'Ildefons Cerdà, prou utilitzades, i ens cenyim als materials localitzats.

També deixem de banda les notícies generals sobre la indústria tèxtil catalana que es poden trobar als diversos estudis que han tractat el tema i són relacionats a la biografia utilitzada. Perquè ens ha interessat veure la realitat històrica en el seu desplegament en un marc concret: la ciutat de Mataró. Així, els elements de context, els reduïm al fil mínim que fa possible de seguir l'evolució econòmica de l'època a Catalunya.

La informació de l'estructura econòmica, Segona Part de l'estudi, es basa en una anàlisi comparativa de les contribucions d'indústria i comerç de 1836, 1842, 1848 i 1854. Abans de la primera d'aquestes dates, els llistats que es conserven no donen referències professionals dels contribuents o són molt fragmentàries: no poden, doncs, ser utilitzades per a fins estadístics. Amb aquest impost coneixem la importància relativa de cada sector productiu en el conjunt local, i poca cosa més, perquè les xifres en què es valoraven els negocis no tenen una relació directa amb el volum concret de cada activitat. El mecanisme de fixació de la quota partia de la imposició per l'intendent de la província d'una determinada quantitat a Mataró en concepte d'indústria i comerç. Seguidament una comissió feia el repartiment tenint en compte d'una manera indicativa la importància de cada establiment i professió. Després l'ajuntament atenia les reclamacions i es passava a la liquidació de les quantitats. Els problemes es presenten en voler fer l'anàlisi comparativa prenent com a base diversos anys, ja que hi ha problemes de manca d'homogeneïtat en les qualificacions de les activitats i inexplicables desaparicions fiscals d'oficis i indústries que sabem s'exercien i que deuen correspondre a altres denominacions. La mateixa cosa passa amb les persones, que sovint apareixen i desapareixen dels llistats. Així és fàcil trobar un any en què es doblen els contribuents de l'anterior per tornar a disminuir l'any següent. Però, com que aquest és l'únic material sistemàtic que tenim de l'època, hem intentat d'interrogar-lo per treure'n un màxim de precisions.

Quant a la indústria tèxtil, apareix una problemàtica específica que convé remarcar: hi ha aspectes claus sobre els quals ho continuem desconeixent tot perquè la documentació comercial d'aquest període ha desaparegut en la seva totalitat, i així ens manca informació sobre la vida interna de les fàbriques: matèries produïdes, productivitat, inversió, salaris, etc., temes que ens veiem obligats a conèixer per fonts secundàries, quan hi

són. La manca de llibres comercials no ens permet saber un aspecte molt interessant: el dels canals de comercialització del tèxtil, ni el pes dels mercats regional, nacional i americà, en els diferents moments de l'evolució de la indústria.

També cal ressaltar els aspectes crítics de les fonts documentals de tipus estadístic que tenim per al tèxtil, reduïdes a la contribució de comerç i indústria; les de l'any 1848 del pare Rius, dades recollides per indicació de Pascual Madoz; i, finalment, les de la Junta de Fàbriques de 1850. Cada font ens dóna informacions contradictòries sobre el nombre de màquines, de fusos i fabricants, i fa més incerta la investigació. Ho exemplificarem amb el contrast de les següents dades:

1848: 33.410 fusos	1.181 telers	(Pare Rius)
1850: 37.568 fusos	1.826 telers	(Junta Fàbriques)
1853: 26.740 fusos	520 telers	(Contribució)

Les xifres de l'any 1853, tot i que s'està passant dels telers senzills als mecànics, no es pot justificar per una davallada industrial que no s'ha produït, perquè ens trobem en una conjuntura de creixement, cosa que duu a sospitar de les fons fiscals, ja que les altres notícies són producte de la investigació particular, i més objectives i lògiques sobre el procés econòmic. La conclusió és que la contribució menteix i que la tendència a la infravaloració és el resultat del temor a la pressió impositiva (2).

4. Pel que fa al tema monetari, els valors més citats a la documentació són rals de billó, però també hi ha lliures catalanes (2'67 Pts.) i duros (5 Pts. = 20 rls). Deixem les xifres tal com les citen les fonts utilitzades, menys en els apartats 2, 3 i 4 de la Tercera Part: La Indústria Tèxtil, on per poder establir comparances reduïm tots els valors a rals, la moneda més corrent, tot i que també es fan transaccions en lliures catalanes.

5. Per a realitzar aquest treball he comptat amb l'ajuda de l'antiga arxivera municipal Cristina Ferrés, en l'elaboració dels arbres genealògics, i amb la crítica i les idees dels meus companys José Bouzas i Marta Manté. A tots ells agraeixo la seva col·laboració, i també a les bibliotecàries de la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis i al seu director Josep Varela, que no han perdut la paciència davant la meva sol·licitud constant de llibres i documents poc comuns, amb la saviesa de la pols. De la mateixa manera agraeixo a l'actual arxivera municipal Dolors Berdalet la llibertat que he rebut, indispensable per a la investigació històrica.

Mataró, agost 1981 - Argentona, agost 1984.

Notes

1. Pere Molas. *Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808*. Mataró, 1973.

2. Aquest problema, també el podem comprovar a Igualada amb les xifres que dóna Josep M. Torras i Ribé. *La revolució industrial a la comarca d'Anoia*. Barcelona, 1979, pp. 51-55. Són les següents: 1850: 63.300 fusos i 1.499 telers. 1853: 27.630 fusos i 762 telers. Sembla difícil una crisi d'aquesta envergadura sense raons extraordinàries que ho justifiquin, com és aquest el cas, tot i la tendència real de la indústria d'Igualada al decreixement. El problema és una vegada més l'origen de les xifres, que per al 1850 corresponen a la Junta de Fàbriques i per al 1853 a la contribució. Sobre aquest desajust hi ha l'opinió de E. Moreu-Rey. *Una dinastia industrial: els Rosal de Berga*. Homenaje a Jaime Vicens Vives, vol., II, Barcelona, 1967, p. 454, nota, 24, considera que l'estadística de 1850 té en compte els tallers o *fàbriques* que coexistien dins la mateixa empresa i que per això es inflada. Però aquest fet no es produïa a Mataró perquè, al contrari, el que constatem és que coexistien en la mateixa fàbrica o edifici empreses diverses i que cada una cotitzava de manera independent. I d'aquesta manera tampoc no s'explicaria la crisi que les xifres absolutes manifesten: almenys en el cas de Mataró. Una possible explicació seria que les xifres de la Junta de Fàbriques corresponen a la capacitat productiva, o sia al nombre absolut de màquines i fabricants, a diferència de la contribució on es cotitza per màquines en funcionament. De tota manera ens inclinem, com més amunt apuntàvem, pel frau com a explicació més lògica.

Abreviatures

AMM Arxiu Municipal de Mataró.
AMM.Ac. Arxiu Municipal de Mataró. Acords de l'Ajuntament.
AMM.AP. Arxiu Municipal de Mataró. Arxiu de Protocols.
AMM.D. Arxiu Municipal de Mataró. Diversos (Lligalls).
AHCB Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.
AHPB Arxiu Històric de Protocols de Barcelona.
ACA.PM. Arxiu de la Corona d'Aragó. Protocols de Mataró.
ACSA Arxiu Col·legi Santa Anna (Mataró).
ADB Arxiu de la Diputació de Barcelona.
AFTN.CdF. Arxiu del Foment del Treball Nacional. Comissió de Fàbriques.
BC.JC. Biblioteca de Catalunya. Junta de Comerç.
BPCE Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis.
MASM Museu-Arxiu de Santa Maria de Mataró.
SEBAP Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País.
ll. lliures.
rls. rals de billó.
dtz. dotzena / dotzenes.

Primera Part
La ciutat de Mataró

1. Comunicacions i serveis.

En els anys quaranta del segle XIX un viatger anglès, Richard Ford, passa per la marina del Maresme de ruta cap a Girona i veu amb complaença que la: "*línia de la costa és una delícia, una alternança constant de turons i planes, amb el blau del mar a un costat i la rica franja marítima a l'altre. La laboriosa indústria de l'home extreu el tribut de la terra i de l'aigua per igual. És una escena assolellada, on les tanques d'àloe fan impenetrables les masies enjardinades plenes de taronges i llimones. Les cases estan ordenades i netes. Hi ha molt pocs exemples de la pobresa i l'oci de Castella. Tothom està ocupat, les dones teixint, el comparets cavant, i els pescadors exercint el seu art pintoresc. El treball fa a tothom feliç, mentre que la indústria els enriqueix*".

Arriba Ford a la capital de la comarca que, en la seva ploma, mig romàntica, és descrita d'aquest manera: "*Mataró - Iluro - s'aixeca sobre el mar, envoltada per la banda de terra de jardins plens de verdor. És ciutat des de l'any 1701, i conté 15.000 ànimes, els espanyols diuen que són més, i que van en augment. L'hostal de la diligència és molt bo. El port és capaç de millorar molt, però la gelosia dels barcelonins sempre ho ha frustrat. Mataró és de forma irregular, té dues places agradables, un hospital ben administrat, una bonica parròquia, en la que hi ha sis quadres de Viladomat, a la Capella dels Dolors, cinc representen el Salvador carregant la creu, en diverses fases de l'agonia, la Santa Verònica i Verge, de panyo blau i blanc, digne de Murillo. L'església més antiga és la de Sant Miquel de Mata, d'on alguns deriven el nom de la ciutat, i l'escut és format per quatre barres vermelles i una mà que sosté una branca, Mata, amb la paraula Ró. El carrer principal és La Riera (el riu, Rambla), i la ciutat està ben proveïda d'aigua*". Notem també, per la seva significació, la mirada de l'escriptor francès Stendhal, que va fer una parada a la ciutat l'any 1837: "*Mataró, amb les seves cases perfectament emblanquides, tan a l'interior com a l'exterior, està situada a la*

costa, però a quaranta peus sobre el nivell del mar, el que li dóna molta perspectiva, i en fa un poble petit i molt agradable" (1).

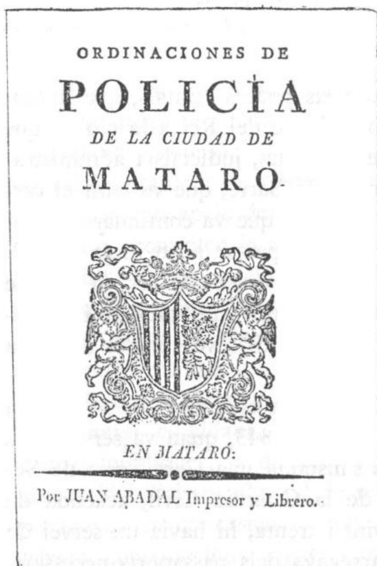
Per hostatjar els visitants i els viatgers que anaven de pas es comptava amb un bon servei de fondes la més antiga de les quals era el *Mesón de Monserrate*, de mitjan segle XVIII. L'any 1816 hi havia també les fondes: *de la Cruz, de los Tres Reyes, del Pilar, de la Fuente, del Gorrión, de la Paloma, de la Cirena*, i *del Alba* (2).

Per enllaçar Mataró amb la capital s'utilitzaven els tradicionals sistemes de tartanes, diligències i carros, que feien el recorregut en sis hores. L'any 1844, davant l'augment del tràfec entre les dues ciutats, un grup d'onze comerciants va formar companyia sota el nom de *Sociedad la Unión*, per: "*proporcionar a los viajantes o pasajeros todas las comodidades que la época actual reclama"*, projectant *"hacer correr un número de coches o diligencias llamados omnibus*"(3). L'altre mitjà de comunicació i intercanvis era el nombrós contingent de vaixells de cabotatge que es dedicaven al transport de mercaderies. Mataró també era unida amb Barcelona pel servei de correus establert a la Rambla, des d'on es feien quatre viatges per setmana. El telègraf òptic, implantat a principis dels anys cinquanta, no tenia cap incidència local en ser només el pas d'una cadena destinada a usos oficials (4).

La principal via de comunicació era el camiral, la carretera que anava de Barcelona a França i que passava per tots els pobles de la costa. El seu estat precari i la manca de pont sobre la riera d'Argentona, sovint motiva polèmiques entre l'ajuntament i la diputació a causa de la necessitat constant de fer-hi reparacions, ja que les pluges la malmetien. Un altre ruta important era el camí del Mig, que connectava amb els pobles de la part de muntanya: Cabrera, Cabrils, Vilassar, Premià. El consistori tenia gran interès en comunicar Mataró amb el Vallès, pel coll de Parpers, per activar els intercanvis, i poder portar la fusta del Montseny a les drassanes, que no paraven de fer barcos. Hi havia un antic camí reial d'origen medieval, mig modificat a finals del segle divuit, apte per persones i cavalls, però de difícil accés pels carros i convenia una carretera ben feta. La diputació l'encarrega a diversos tècnics, però l'obra, iniciada cap els anys quaranta, per manca de pressupost es va fer a trams amb cavis de planificació, fins a finals de segle (5).

La ciutat de Mataró la primera part del segle XIX és per tothom la població a la que va arribar el primer tren d'Espanya, quan el 28 d'octubre de 1848 s'inaugura de manera solemne el carril que l'enllaça amb Barcelona. I és cert que l'impulsor era un mataroní, Miquel Biada, però també ho és que les forces vives, i l'ajuntament en primer lloc, no veien amb bons ulls aquella

obra. No hi va haver impediments a la construcció, i, si una vegada paralitzaren l'obra de l'estació per qüestions estètiques, el problema es va resoldre aviat. Però una vegada el tren en funcionament varen jutjar de manera negativa els seus resultats: "*el establecimiento del Ferro-Carril ha paralizado ciertas industrias, dejando sin recursos a algunas familias*".

ORDINACIONES DE

POLICIA

DE LA CIUDAD DE

MATARÓ

EN MATARÓ:

Por JUAN ABADAL Impresor y Librero.

BANDO

DE

BUEN GOBIERNO

de la Ciudad

DE MATARÓ.

IMPRENTA DE JOSÉ ABADAL.

Año 1850.

La repercussió del tren en la vida econòmica local va originar una intensa polèmica en saber-se que la companyia projectava allargar la via fins a Arenys de Mar. L'any 1851 l'ajuntament es dirigeix a la reina per exposar-li els inconvenients del tren per a la ciutat, afirmant que, després d'esperar-se una època de prosperitat amb la seva inauguració, no havia estat així: "*Colocada esta ciudad cerca aquella capital, y acortada ahún esta distancia por la velocidad del ferrocarril, que la ha como transformado en un arrabal de la misma, la inmensa importancia y nombradía de tan rica como bella capital ha absorvido y absorve en si los reducidos elementos de que constaba la presente población, los cuales lejos de acrecentarse con semejante acontecimiento, van desapareciendo uno tras otro, pues la nueva vida que parecia debía proporcionarle este nuevo vehículo, no solo no lo ha alcanzado, sino que va todo convirtiéndose en su ruina, y en puro provecho de Barcelona*". I assenyalen que el tràfec marítim s'ha ressentit del pas de les mercaderies al tren i que moltes famílies que s'ocupaven de les feines de

cabotatge han quedat sense treball.

Però la qüestió clau era el tren a Arenys, al qual s'oposava l'ajuntament i la major part de la ciutadania. S'adduïen problemes de traçat, subterfugi davant el fet d'una obra no desitjada, que es temia que perjudiqués Mataró en fer més fàcil el comerç amb els pobles veïns. L'any 1855 l'enfrontament era total i el mes de desembre 300 homes assalten l'estació cridant contra la companyia. L'any següent es presentaven 1500 signatures contra el projecte i l'ajuntament dimitia per a fer pressió. Tot i així les obres anaven endavant i el 19 de gener de 1857 s'inauguren oficialment (6).

El problema del tren es va solucionar per la via dels fets consumats i la reestructuració que provoca a diversos sectors va resultar en benefici de la modernitat i eficàcia dels sistemes d'intercanvi, de les formes de comerç. I això és cabdal perquè a Mataró es fabricava per vendre, i a partir de la fi de la guerra de la Independència una multitud d'iniciatives confluïen a arrencar un sector tèxtil cotoner diversificat i puixant. També es comerciava exportant aiguardent i altres productes elaborats per la indústria local, però els filats i els teixits era el que més bona acollida tenia. I el que en un principi era un sector primitiu on tothom aportava el seu esforç en el treball domèstic, passarà a constituir-se en el centre de la vida econòmica de la mà dels capitalistes que eren capaços d'invertir sumes respectables de diner. I el comerç darrera les fàbriques, amb un port per on sortien vaixells carregats de productes amb destí a molts mercats. Mataró era duana de mar, i per aquest motiu hi havia representants consulars de diversos països: Àustria, França, Anglaterra, Portugal, Sardenya i E.U.A (7).

La ciutat, que s'afegia als vents de renovació econòmica de l'època, havia de comptar amb una sèrie de serveis municipals adequats a les circumstàncies. En la incorporació de prestacions hom pot adonar-se del procés de reformes indispensable d'una societat pròspera. Veurem l'ajuntament reformar les ordinacions públiques els anys 1822, 1837 i 1850, per recollir els nous problemes de tipus urbanístic i diversos aspectes de la convivència cívica (8). També tenia cura del manteniment dels elements cabdals de la infraestructura: les fonts, els molins, les escoles públiques, l'hospital, el mercat, etc. Cal destacar les obres de nova planta: l'escorxador de 1834, la peixateria de 1841 d'iniciativa particular i la carnisseria de 1842, junt amb l'adquisició d'una bomba d'apagar incendis (9) i la instal·lació del gas per a usos privats en cases i fàbriques i com a il·luminació del carrers, l'any 1855 (10).

En aquest mateix sentit hi ha el tema de la presó, que era situada al mateix edifici de l'ajuntament, i s'intentava de traslladar en un lloc més idoni.

Es varen iniciar obres per bastir-la al terreny de l'antic convent de carmelites, però es varen suspendre aviat per manca de diners. Posteriorment, i amb ajut oficial, es va edificar la que en el seu temps va ser la presó més moderna d'Espanya, d'estructura panòptica, dissenyada per Elies Rogent, i inaugurada el 1863.

Hi havia, per qüestions d'ordre, quatre vigilants nocturns dels quatre barris en què era dividida la ciutat fins al 1844 (11). Llavors, davant l'increment urbanístic i per problemes de tipus polític, l'ajuntament fa una nova divisió en sis barris, cada un d'ells amb un alcalde propi encarregat de feines auxiliars: llistats de veïns, control d'entrades i sortides de residents, col·locació de soldats a les cases, etc. (12).

El poder estatal durant l'Antic Règim el representa el corregidor, l'home del rei a la ciutat, que tenia encomanades les funcions polítiques, militars, judicials i administratives. El darrer va ser el baró De la Barre, que va tenir el càrrec fins l'any 1835, quan l'ofici va ser suprimit, tot i que va continuar cobrant un any més (13). Part de les seves funcions passen a un jutge de primera instància quan a partir de 1834 la ciutat es converteix en cap de districte judicial (14). De les responsabilitats polítiques i militars se n'encarrega el governador de la ciutat, que tenia a les seves ordres la tropa d'exèrcit de la caserna (15).

Com que gran part del període estudiat correspon a un temps de crisi política i d'alçament militar de les forces carlistes hi ha també forces armada milicianes. A vegades voluntàries i a vegades de lleva, que tenien com a finalitat la vigilància a la ciutat i el desplaçament als llocs de conflicte. Aquestes unitats, dirigides per l'ajuntament, l'any 1843, van ser dissoltes en revoltar-se contra el govern. A partir d'aleshores s'instal·la una comissaria de seguretat pública i un petit destacament del cos de la guàrdia civil, acabada de fundar. En èpoques anteriors, els anys vint i trenta, hi havia un servei de policia que, entre altres funcions, s'encarregava dels passaports necessaris per a viatjar entre ciutats.

En el terreny administratiu de competència estatal hem de notar la duana de mar, l'administració de rendes, la subdelegació de béns nacionals, que s'encarregava de la desamortització a tot el districte, i la comandància de marina (16).

2. El municipi: qüestions administratives.

Tractarem de l'ajuntament com a gestor de la vida econòmica de la ciutat, tenint en compte, però, que els seus continguts polítics, objecte d'un estudi

posterior, incidien en l'estructura del poder municipal. Així, entre l'ajuntament de l'Antic Règim i el liberal hi ha diferències substancials en la concepció del poder i en la mateixa funció administrativa, que limiten o eixamplen la capacitat decisòria del consistori. De tota manera la realitat d'una economia dèbil feia que les possibilitats d'intervenció pressupostària fossin molt limitades.

La legislació liberal atribuïa als alcaldes i ajuntaments la capacitat de fer present l'estat davant el ciutadà a través de la recaptació d'impostos, la publicació i execució de les disposicions, la protecció de la propietat i la seguretat ciutadana, la conservació dels béns del comú, la iniciativa d'obres públiques, la direcció dels establiments de sanitat, beneficència, instrucció i d'altres. Per tal de realitzar aquestes tasques, els regidors s'organitzaven en comissions. L'any 1826 hi havia les de carnisseries, policia urbana, contribucions, aigües i molins, enllumenat, despeses menors, obra de la riera, composició de la caserna i arrendaments. Deu anys després, el 1836, hi havia la d'aigües, allotjaments i bagatges, fortificació, escoles pies, escoles de dibuix i nàutica, protecció de les obres Assumpta i Soledat, milícia nacional, enllumenat, presons, sanitat, hospital, despeses menors, policia urbana i finances. I l'any 1846 s'hi afegien les de carnisseries, contribucions i beneficència. A cada comissió s'assignava un nombre determinat de regidors que havien de dur a terme el control i l'organització de l'activitat (17).

Tota la tasca municipal era subordinada a la formació del pressupost, nervi de les possibilitats reals del municipi. Els diners per a fer front a les despeses anuals provenien dels béns de propis i els arbitris autoritzats. I sovint la manca d'efectiu feia que s'hagués d'utilitzar el recurs legal de repartiments veïnals extraordinaris.

Els Propis eren formats per una sèrie de béns de titularitat municipal que es llogaven. D'aquesta manera s'aconseguien els ingressos més importants. Aquests eren: la casa de la ciutat, que no produïa cap renda, tres molins fariners, la casa fleca, dues cases al carrer de Barcelona, algun cens de poca quantia, el dret d'utilitzar les aigües residuals dels molins, unes sitges en mal estat que no s'utilitzaven i el dret de vendre carn, en les èpoques que no era de comerç lliure, conjuntament amb el dret d'utilitzar els corrals, l'escorxador i les taules de la carnisseria pública. A partir de la desamortització també eren de la ciutat l'edifici i hort de l'antic convent de carmelites, que tampoc no produïa cap renda i s'utilitzava com a casa de beneficència (18). Aquests ingressos eren gravats en un 20% que s'havia de lliurar a l'estat i varen anar minvant amb els anys per diversos motius: la introducció de molins de vapor va fer que els municipals, d'aigua, perdessin

importància; la casa fleca es va destinar a activitats menors, balls i festes, arran de les mesures que liberalitzaven el comerç, que també varen afectar el dret a la venda de la carn.

L'altra font d'ingressos eren els Arbitris que gravaven diversos productes en la seva introducció per al consum a la ciutat. Alguns d'aquests arbitris eren drets de caràcter medieval que tenen plena vigència fins a la reforma impositiva de 1845. Els més importants eren el dret de la 'rasera', a pesar totes les espècies de grans, que costava l'any 1823, 2 quarts per quartera de blat; el dret de la gabella, privativa de vendre oli i sabó de pedra i tou; dret sobre els porcs morts, quatre sous per peça l'any 1823; dret de balances, que gravava la venda de queviures subjectes a ser pesats amb una tarifa de quatre diners per pesada l'any 1830; dret a pesar el cànem, que costava tres diners per arrova l'any 1823; i altres drets com la renda de licors i aiguardents al detall, la corredoria pública, etc. Els arbitris produïen ingressos considerables i eren utilitzats per a cobrir despeses urgents: l'any 1838-1839 varen servir per a pagar la manutenció dels pobres, diverses obres de beneficència, la milícia nacional i el sou del recaptador (19).

En algunes èpoques l'ajuntament, davant la urgència de diners, llogava a un particular la percepció dels arbitris. L'any 1837 Joan B. Saurí va pagar 24.390 rals pel dret anual. L'any 1843 aquesta operació va produir menys diners, 19.367 rals, a causa de la crisi econòmica i política d'aquells moments. La necessitat d'efectiu obligava a sobrecarregar els productes alimentaris consumits per fer front a despeses no previstes: el 1826 per al manteniment dels voluntaris reialistes; el 1827 per a fortificar la ciutat contra els *agraviats*; el 1828 per a dotar els escolapis; etc. Això incidia de ple sobre el consum en produir una alça de preus que afectava les classes populars, que ja patien una fràgil economia de subsistència (20).

Les Despeses per cobrir amb els diners eren fonamentalment d'ordre

urbanístic i assistencial, a més de les conjunturals de tipus polític i militar. I també diversos drets del patrimoni nacional, lloguers de cases, de la caserna, cerimònies religioses, censos, 20% de propis a l'estat i el personal: secretari, pregoner, tres macers, comptador de propis, rellotger, capità de platja, agents a Madrid i Barcelona, etc. Les dades reflecteixen que les despeses fixes es mantenien sense increments notables, i que les extraordinàries variaven en funció de les necessitats del moment (21).

El dèficit pressupostari era el mal endèmic que patia l'economia de la ciutat, i en totes les èpoques l'ajuntament es queixa davant les instàncies superiors d'aquesta realitat. L'any 1824, i és un exemple d'entre tants, es dirigeix una exposició al suprem consell de Castella on s'afirma que els ingressos no arriben per a les despeses comunes, que eren: "*veredas, portes de cartas para la Ciudad, papel sellado y común, obras y reparos en las Casas del Ayuntamiento, Carcel, Quarteles, Molinos Harineros, minas, conductos, y acequia de los mismos y su limpia, y de la mina nombrada de Canaletas, en la limpieza de los corrales, y casas de sus carnicerias, con los reparos que sean necesarios en los mismos edificios, composición de las murallas, cuerpos de guardia, y calles* (..) *el gasto de carbón para las casas de esta Cabildo, los gastos de pleytos, siendo en beneficio común, o la Ciudad demanda; el gasto que motiva la entrada de una doncella que elige este Ayuntamiento por Religiosa Capuchina; el de las rogativas en tiempo de epidemias, de esterilidades y de otros infortunios siendo urgentes* (..) (22).

La situació, malgrat les queixes, no variava i sovint trobarem repetides les demandes d'ajut. Mereix atenció la d'abril de 1833, perquè explica que el dèficit es va fent més gros a causa de la desvaloració dels propis: "*Los arriendos de los propios y arbitrios ecsistentes eran mucho mayores que ahora en aquellos tiempos felices en que abundaba el numerario, que el considerable producto anual de la panaderia con privilegio esclusivo cesó por los efectos* (..) *del libre panadeo, que el ramo de la gabela* (..) *se ha mutilado estraordinariamente porqué no siendo ya fácil, ni del todo conveniente contener todas las contravenciones que la ofenden en una Ciudad grande y populosa, se retraen los licitadores de los arriendos, y finalmente que la venta esclusiva de la nieve o hielo que antiguamente producia dos o tres mil reales de arriendo, ha desaparecido enteramente y aun a pesar de haber quedado libre falta en muchos veranos esta comodidad al pueblo*" (23).

Amb el pas dels anys, la crisi de les finances municipals va anar seguint el camí de les circumstàncies econòmiques i polítiques, i ens consten les queixes dels ajuntaments moderats a causa de les restriccions

administratives a què es veien sotmesos. L'any 1852 els regidors es dolien del fet de tenir "*tan limitadas las facultades de los Ayuntamientos, que se les niega el abono de toda cantidad que no conste en el presupuesto o que esceda de la que en él figura por mas que su inversión haya sido de evidente necesidad*". Per intentar cobrir els dèficits, l'ajuntament demanava diners al govern per diversos mitjans. Així, l'any 1855, els 36.000 rals que mancaven es volien obtenir amb una retenció del 10% sobre la contribució d'immobles i d'un 11% sobre la de comerç i indústria (24).

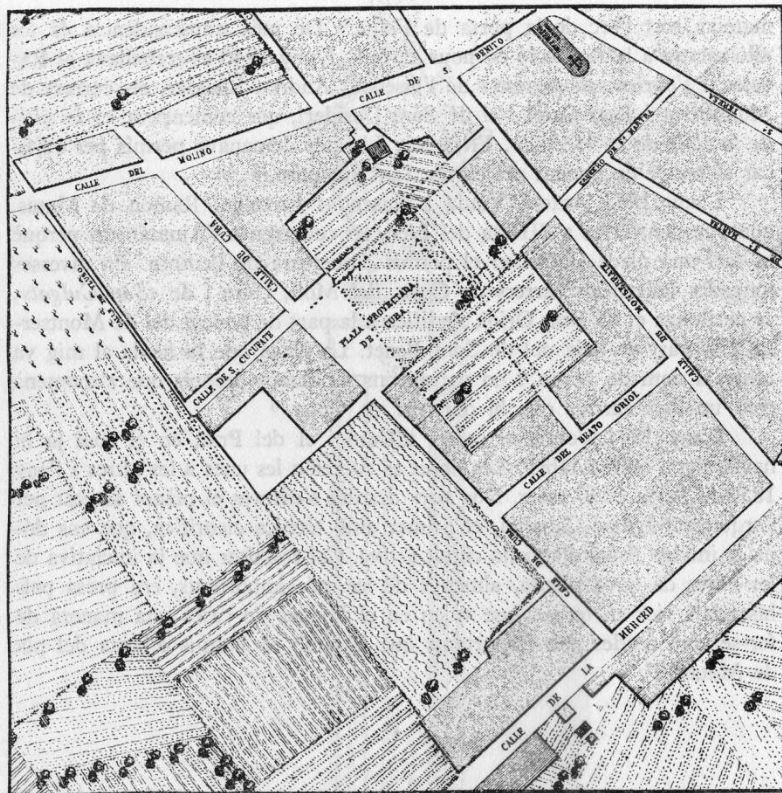
3. La urbanització.

Richard Ford ens dóna una visió ajustada de l'aspecte de la ciutat: "*Mataró té una part antiga i tortuosa, i uns barris nous més uniformes; en aquests hi resideixen les classes superiors. Els obrers i els mariners s'estan a l'altre i tots porten els vestits tradicionals catalans, pintorescos i originals. En canvi els benestants, seguint les maneres modernes i les modes estrangeres, son una imitació deslluïda i de segona categoria. Mataró està defensada per un castell construït fora ciutat, sobre una muntanya. La ciutat nova és neta, i les cases estucades i pintades. El suburbi mariner està connectat amb la part alta per las Escaleras. Les entrades principals, des de Barcelona i Girona, són elegants*" (25).

El viatger anglès va visitar la ciutat en uns moments favorables, la dècada dels anys quaranta, quan el creixement urbà es manifestava en una febril edificació de cases i obertura de nous carrers. Mataró canviava ràpidament d'aspecte amb motiu de la dinàmica econòmica, i això era un fet nou perquè abans les transformacions eren molt lentes: en el període 1775-1824 es varen formar dotze carrers (26).

Durant els anys vint i trenta trobarem poques iniciatives d'obertura de nous carrers, i les obres públiques que realitzava l'ajuntament eren mínimes a causa de la crisi econòmica i d'un pressupost escàs. Tot i així es va tirar endavant la construcció de la sequia de la riera fins a "*el parage nombrado vulgarmente 'lo Rech del Molí'*" (27). També es va dur a terme una important millora davant l'església de Santa Maria, en enderrocar una casa que privava d'eixamplar la plaça (28), i es van fer obres de manteniment: arreglar voreres, emblanquinar façanes i reparar els carrers després dels aiguats. El consistori es va interessar pel projecte d'un passeig a la Rambla l'any 1828 i, quant a aspectes de normativa arquitectònica, va autoritzar edificar les finestres "*conocidas con el nombre de ventalla, las que no no teniendo mas que tres palmos de ancho y cinco de alto, podran edificarse con*

bastimientos de madera" i, si eren més grosses, de pedra picada. També es va haver de vigilar els paletes perquè alguns utilitzaven una argamassa que no

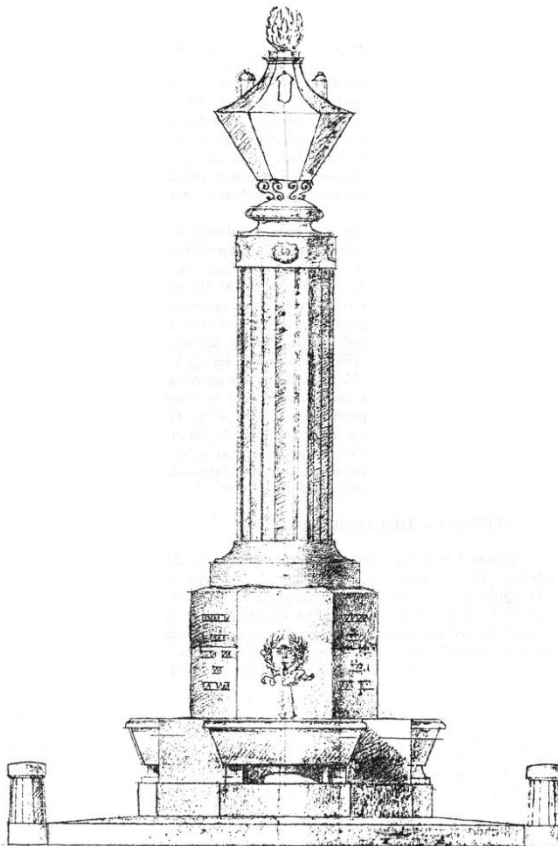
Fragment del plànol de Caballol de 1851 de les illes en procés d'urbanització a l'entorn de la Plaça de Cuba.

tenia la qualitat exigida (29).

En la formació de nous carrers hi ha, l'any 1826, l'ampliació del "*que dirige la huerta nombrada de los genovesos*" (30). Més transcendent, pels problemes que va ocasionar, és la iniciativa de Desideri Torras que en els terrenys de la seva propietat a continuació del carrer de Sant Bru, a l'anomenada baixada de les Fogueres, va començar a construir sense cap permís municipal. Després de diversos conflictes, els dos carrers iniciats

varen rebre els noms de Cristina i Isabel en honor de les reines (31).

A partir de 1840 el creixement urbanístic s'accelera i veurem com en deu anys les obres es segueixen les unes a les altres, són bastits una dotzena llarga de carrers nous i s'edifica en d'altres que només eren començats. Seguint aquesta activitat hi va haver per part de l'ajuntament la voluntat, traduïda en mesures concretes, de regular els aspectes tècnics de les obres. En

Projecte de Miquel Garriga per a la font de la Plaça del Rei, realitzat l'any 1840. (A.M.M.)

aquest sentit investiguen les queixes d'intrusisme professional i falta de perícia que fan alguns mestres d'obra; inspeccionen cases que "*no se construyen con arreglo a las reglas del arte*"; manen que les parets i els ciments exteriors es facin amb morter de calç i sorra, i no de calç i fang;

s'interessen per la formació del plànol geomètric de la ciutat que havia ordenat aixecar el cap polític, etc. (32). També, dins aquest mateix àmbit, s'aproven, el febrer de 1846, unes normes complementàries d'edificació per adequar-les als nous problemes. El regidor Jaume Baladia va fer la proposta, que va ser aprovada, d'adequar les ordenances sobre construccions a les que regien a Barcelona (33).

Quant a obres públiques, es va fer enderrocar l'edifici conegut amb el nom de *torreta* annexe a la rectoria de Santa Maria, i va seguir la mateixa sort l'arc de la porta de Feliu (34). De més transcendència és tot allò relatiu a la formació de nous carrers. L'any 1840 es treballava al Ravalet, i s'obrien, als terrenys de l'hisendat Andreu Llauder, els carrers de Montserrat i Beat Oriol i el de Sant Desideri, que començava "*a lo último de la calle de la Merced*". El mateix Llauder demanava permís per edificar al sector de ponent del carrer Sant Joaquim (35).

L'any 1843 Antoni Viada i l'hisendat barceloní Ramon de Matas, que posseïen terres a l'Horta del Lleó, les cedeixen a l'ajuntament perquè hi faci una plaça i obtenen el permís d'obertura de l'entorn. En diverses tongades neixen els carrers de Cuba, del Molí, Unió i de "*San Culgat*", es perllonga el de Beat Oriol, s'edifica a la part de ponent del de Montserrat i la part de baix del de Sant Benet. La plaça que hi havia al mig va rebre el nom de Nova, i no va ser fins un temps després que s'anomenà com un dels carrers que hi donava: de Cuba (36).

L'any 1844 s'obria el carrer d'Iluro i el del Prat, en el qual ja hi havia algun edifici fabril. Les obres es succeïen les unes a les altres i l'any 1850 hi havia 2130 cases. Dos anys després s'edita el plànol aixecat per l'arquitecte Ignasi Caballol, el primer amb tècnica científica, que ens dóna la imatge física d'aquella ciutat activa. Cal ressaltar que la iniciativa de les obres de nova planta, almenys de les més importants, era presa pels hisendats rics en terres, que veien en el lloguer de cases una manera de fer-se amb rendes més importants que no amb els cultius d'horta del pla de Mataró (37).

En uns altres aspectes de la tasca urbanitzadora podríem assenyalar la cura que tenia l'ajuntament de les setze fonts públiques que hi havia l'any 1849, i que sovint en feia de noves. I també ens hem de referir a un tema d'importància cabdal: l'enllumenat. Els primers passos, els va donar l'ajuntament l'any 1816 perquè considerava necessaris els llums de carrer: "*para la pública seguridad en las horas en que suele turbarse por los enemigos de la tranquilidad, a quienes protegen las tinieblas de la noche*", facilitant els robatoris. El projecte contemplava l'adquisició de 393 fanals d'oli que necessitarien onze homes per a tenir-ne cura, i va ser dut a terme (38).

Amb la introducció del gas com a substitutiu de l'oli, l'ajuntament s'interessa per enllumenar els carrers amb aquell invent revolucionari l'any 1846, i, des de Madrid, Guillermo Partington va proposar convertir els 400 fanals d'oli en 200 de gas. Dels 30.000 rals que es gastava la ciutat, es passaria a una despesa de 44.000 rals, augment que no és assumit pel consistori i la iniciativa queda paralitzada. L'any 1852 Pere Màrtir Golferich ofereix il·luminar amb gas la rambla durant les festes de les Santes, i l'efecte positiu de l'experiència va fer que poc després s'establís definitivament el servei a Mataró. Es va inaugurar el 24 de juliol de 1855 i de seguida els membres més destacats de la burgesia el varen fer instal·lar als seus domicilis particulars i a les seves fàbriques. En uns casos representava una millora en les condicions de producció i en els altres un objecte de luxe que suposava més comoditat a les cases. El primer client de la companyia de gas va ser el Casino Mataronès del carrer de Palau, i a finals de 1856 ja hi havia 116 abonats (39).

4. Situació demogràfica.

Vicens Vives ha escrit que seria interessant de seguir amb detall la "*lluita entre la mort i la vida durant la primera meitat del segle XIX i d'enregistrar el triomf de la confiança i la vitalitat d'un poble*" (40). L'evidència de l'arrencada demogràfica és constatable en els Quadres 1 i 2. Aquest darrer ens mostra el balanç vegetatiu positiu que es produeix al llarg del període 1820-1857, tot i petits problemes de circumstància relacionats amb les guerres i conflictes polítics: 1820-1823, i 1833-1840. La incidència de les crisis de treball i de subsistència dels anys 1821, 1827, 1837, 1843 i 1847, es resolen en una tendència generalitzada a la baixa en la taxa del creixement. L'alça excepcional del gra o la manca de feina provoca una disminució de naixements, l'augment de les defuncions i el retard dels matrimonis, aspectes de la crisi que no es manifesten a Mataró d'una manera aguda (41). El cas de 1854 és especial en produir-se aquell any la greu epidèmia de còlera que tant va afectar la ciutat.

QUADRE 1

ESTADÍSTICA D'HABITANTS

Any	*Veïns*	*Habitants*
1820	2.299	11.813 (1)
1824	—	12.476 (2)
1830	2.299	12.577 (3)
1835	2.283	11.415 (4)
1837	2.573	13.203 (5)
1842	2.606	13.010 (6)
1850	—	13.147 (7)
1853	2.700	13.500 (8)
1857	—	16.595 (9)

FONTS:

1. AMM. D-84, document de 25, setembre, 1820. Informa que hi havia 8.813 habitants i 3.000 menors, la xifra del Quadre és el resultat de la suma.
2. AMM. Ac., 3, març, 1827, dades del padró de 1824.
3. Josep Iglésias. *La població del Maresme a la llum dels censos generals*. Mataró, 1971, pp. 49-51, 101-107.
4. AMM. Ac., 14, 22, octubre, 14, novembre, 1835. Dóna la xifra de veïns, els habitants els calculem multiplicant per cinc, mitjana utilitzada habitualment en aquests càlculs.
5. AMM. Ac., 9, març, 25, agost, 1842, dades del padró de 1837.
6. Iglésias. Op. Ct. pp. 49-51, 101-107.
7. AMM. Ac., 15, febrer, 1850, extracte del padró.
8. AMM. Contribució Industrial de 1853 cita els veïns; els habitants, els calculem.
9. Iglésias. Op. Ct. pp. 113-124.

El Quadre 1 mostra com Mataró participava en l'augment general de la població catalana de començaments de segle fins a la dècada dels anys seixanta, quan arriben a l'edat de procrear les generacions buides de 1832-1841. Si tenim en compte les xifres de Galobardes, Mataró era, l'any 1830, la quarta ciutat catalana després de Barcelona, Reus i Tortosa, i havia guanyat 2.634 habitants des de 1787, un 26'49% (42).

QUADRE 2

MOVIMENT NATURAL DE LA POBLACIÓ DE MATARÓ, 1820-1857

Any	*Baptismes*	*Òbits*	*Balanç vegetatiu*
1820	459	191	+268
1821	503	268	+235
1822	485	277	+208
1823	543	626	— 83
1824	322	266	+ 56
1825	585	252	+333
1826	543	316	+227
1827	494	257	+237
1828	555	355	+200
1829	485	299	+186
1830	478	305	+173
1831	460	346	+114
1832	443	293	+150
1833	383	350	+ 33
1834	470	345	+125
1835	397	254	+143
1836	489	262	+227
1837	486	277	+209
1838	379	302	+ 77
1839	507	275	+232
1840	291	314	— 23
1841	496	387	+109
1842	512	426	+ 86
1843	538	432	+106
1844	471	390	+ 81
1845	492	339	+153
1846	505	310	+195
1847	475	363	+112
1848	496	316	+180
1849	529	420	+109
1850	516	253	+263
1851	459	274	+185
1852	468	345	+123
1853	499	368	+131
1854	550	1.202	—652
1855	463	348	+115
1856	618	296	+322
1857	546	349	+197

FONT: MASM. Llibres de baptismes i òbits.

Josep Iglesias considera que les estadístiques, fins al cens de 1857, el primer realitzat amb procediments moderns, són incertes i de difícil avaluació. I sosté que el fort increment que assenyala l'any 1857 només es produeix sobre el paper, a causa de les tècniques de confecció del cens, perquè d'altra manera ens trobaríem, de 1842 a 1857, amb un increment de població del 45'73%, absolutament desorbitat, i afirma que res no sembla justificar una puixança de població semblant (43).

Els seus criteris sobre la fiabilitat de les estadístiques no són objectables, i les noves dades que proporcionem relatives a padrons i recomptes diversos tampoc no tenen les garanties d'objectivitat desitjables. Afers com el de 1835 ho demostren. En aquell any l'ajuntament va haver de reclamar davant el governador perquè la xifra de 3205 veïns del cens format per la subdelegació de policia era inflat en voler aquest organisme ser considerat "*de una clase mas elevada*": havien duplicat el nombre de cases i hi incloïen els forasters. De tota manera hi ha raons que podrien justificar en part un increment fora del normal en els anys cinquanta, potser no d'una manera tan pronunciada com la que mostra l'estadística, més alt si tenim en compte els mil morts de còlera de 1854. El fet és l'auge industrial de la ciutat en aquells moments, amb l'establiment de noves fàbriques que actuaven com un element d'atracció de les onades de pagesos que es dirigien a les ciutats industrials a la recerca d'uns salaris més elevats i feina estable. Immigració que també es produeix en alguns moments anteriors: durant la Guerra de la Independència i amb motiu dels fets bèl·lics del Trienni Liberal (44).

Mataró, en els anys successius, no va ser afectada per la caiguda de la població de mitjan segle i, gràcies a l'increment de tipus immigratori de 1857 a 1900, veu augmentar la població de 16.595 habitants a 19.704, a causa de l'expansió continuada de la indústria local.

5. La sanitat.

El centre de l'estructura sanitària era l'hospital, que des de 1803 controlava l'ajuntament per sentència judicial. El consistori nomena els administradors i un regidor s'encomanava de les relacions amb la casa. Però el problema constant de l'hospital durant la primera meitat de segle va ser la de fer-se amb recursos econòmics per poder mantenir l'assistència sanitària. Per privilegi, la institució heretava els béns de totes les persones que morien sense testar i tenia una font de recursos en les donacions i llegats fets amb els anys. En l'àmbit dels privilegis podem assenyalar la privativa de representacions teatrals, de realitzar balls públics i l'establiment de billars, drets que varen

anar caducant una vegada establerta la llibertat de comerç i abolits els règims especials. Altres formes de fer diners eren la concessió diària d'un moltó, per part de l'ajuntament, que servia per a les necessitats de la casa i del qual es venien les restes. Les nombroses despeses habituals sovint s'incrementaven per les estades de malalts militars, o ferits, que després ningú no pagava.

Relacionat amb la qüestió assistencial hi ha el tema dels expòsits, que es va plantejar l'any 1846. Els nens abandonats eren traslladats a Barcelona i, a causa de la manca d'aliments i el tipus de transport, la majoria arribaven morts (45). Una vessant d'aquest mateix problema d'assistència als desvalguts s'havia plantejat l'any 1836 quan el capità general de Catalunya va ordenar a tots els pobles del Principat d'obrir asils. A Mataró això es va realitzar d'una manera precària a l'antic convent de carmelites.

Uns anys després funcionava com a acolliment exclusivament femení i l'ajuntament, per donar una forma estable a la beneficència, crea l'any 1840 una junta per administrar-la formada per notables mataronins: Francesc Font, Melcior Vidal, Pau Gallifa, Josep Bofarull, l'ecònom Joan de Palau, Joan Regassol i Narcís Isern, i dóna una subvenció de trenta duros al mes. De l'establiment, se'n varen fer càrrec l'any 1847 les monges de Loreto que en aquell temps tenien cura de les trenta dones que hi havia a la casa. El pressupost es cobria a través de diverses aportacions com, per exemple, un recàrrec sobre els grans i llavors consumits a la ciutat, el lloguer de casetes públiques de venda i altres arbitris de circumstància (46).

Completava la infraestructura sanitària un conjunt de petits cementiris que s'unifiquen en ser utilitzat l'antic terreny del convent de caputxins com a cementiri general. L'any 1847 hi havia un centenar de nínxols, sepultures, sala mortuòria, escalinata d'accés, i s'anava construïnt sota la direcció de Miquel Garriga: "*cuando todo quede realizado, será* (..) *uno de los mas hermosos i mas cómodos de España y mejor situados para no dañar a la salud pública*" (47).

La preocupació sanitària era un dels temes centrals dels consistoris, perquè les greus epidèmies de l'època feien que totes les mesures de prevenció fossin de la més estricta necessitat. La primera del segle va ser la de 1821. L'agost d'aquell any es va declarar el còlera a Barcelona i altres ciutats catalanes, i l'ajuntament de Mataró prohibeix l'entrada de forasters a la ciutat i habilita el convent de caputxins per a hospital d'observació de les persones que venien de Barcelona, les quals s'obligava a fer la quarantena. Gràcies a aquestes mesures la ciutat es va mantenir al marge del còlera, que tantes vides va costar a Tortosa i la capital. El mes de desembre la situació era normalitzada i es va obrir una subscripció popular per a sostenir la classe

obrera, sense feina arran la crisi fabril i comercial que seguia les epidèmies (48).

El còlera de 1834 va ser més greu i la seva incidència es fa palesa en la xifra de 41 morts. S'havia declarat el mes d'agost i va tenir el seu punt àlgid el mes d'octubre (49). Una altra malaltia d'estiu es va declarar el juliol de 1843, quan varen aparèixer "*las calenturas catarral-bïliosas con carácter flogístico, propias de la estación estival y tal vez originadas por el continuo desarreglo atmosférico que se observa este verano*". Febres que es concretaven en tifus, del qual varen morir 22 persones i en queden afectades més de 400 (50).

D. PASCUAL MADOZ.
Gobernador de esta Prova en 1854.
Vino a salvar Mataró
de la epidemia, de la miseria y de la anarquia!
Su memoria la Ciudad agradecida

Projecte de làpida a Madoz en homenatge a al seva labor. (AMM.)

Però la crisi epidèmica més greu del segle es va produir l'any 1854 quan el còlera de Barcelona es va propagar a Mataró, al començament de setembre. Els efectes fulminants varen dur la ciutat a un caos total: persones al·lucinades es refugiaven a les esglésies a rebre els sagraments, les botigues i les fàbriques tancaven, famílies senceres morien abandonades i carros de cadàvers anaven pels carrers enmig d'una onada general de pànic. La vinguda en persona del governador Madoz va ser decisiva per a la recuperació de la tranquil·litat. Aquest va organitzar la distribució de queviures, va formar un ajuntament provisional i va constituir una junta de sanitat i beneficència presidida per Joaquim Martí i Andreu. A partir d'aquell moment es va racionalitzar el servei als colèrics i es va reduir el nombre de defuncions. Els dies més greus havien estat els 5, 6 i 7 de setembre, quan els metges no donaven l'abast i es registraven 337 morts. A mitjans d'octubre es dóna per acabada l'epidèmia i es recompten 1077 defuncions, que si tenim en compte la xifra d'habitants del padró de 1850, suposaven un 8'20% de la població (51).

6. L'educació i l'activitat cultural.

L'eix fonamental de l'educació al llarg d'aquest període és l'escola de Santa Anna, dels pares escolapis, que tenia el suport municipal, i on es va formar la major part dels estudiants. Però que eren una gran minoria dels joves de la ciutat. La seva tasca, la compartia amb alguns centres públics i privats que de manera circumstancial s'establien i amb algunes escoles especialitzades.

A partir dels anys vint comencem a trobar alguns professors que s'estableixen pel seu compte per donar matèries concretes, que d'alguna manera complementaven l'ensenyament dels escolapis. També es van posant escoles de primària per aixoplugar el nombrós estol de canalla. L'ajuntament mantenia aules de dibuix, música i, amb l'ajut de la junta de comerç, una escola de nàutica, totes de caràcter més o menys gratuït; i, a partir de 1846, una de nenes pobres.

Pascual Madoz al seu *Diccionario* publica l'estadística formada els anys 1841-1842 per Laureà Figuerola sobre l'estat de la instrucció primària i ofereix els següents detalls relatius al districte judicial de Mataró, que era compost per 17 ajuntaments i 34.125 habitants: hi havia 12 escoles públiques i 15 de privades, 23 mestres amb títol i 3 sense, els nens escolaritzats eren 2037, 1210 dels quals ho eren a les escoles públiques i 827 a les privades. Quant a l'edat, 1600 es situaven en la franja 3/10 anys i 437 a partir de 10 anys.

Aquestes dades demostren una escolarització escassa, i el fet que el 80% dels nens abandonessin els estudis abans dels 10 anys s'explica perquè la menestralia pobra i la classe obrera necessitava que els seus fills, després de passar la infància, anessin a treballar per dur diners a casa. Totes les xifres mostren mancances: falten escoles a molts municipis, hi ha pocs mestres i, per altres dades, sabem que l'ensenyament era en general d'una gran ineficàcia i el nivell d'alfabetització mínim.

A la dècada dels anys cinquanta, la situació anava canviant en obrir-se nous establiments: el 1854 s'inicien les classes a l'escola de l'Ateneu i a la de més envergadura i estructura professional de Joan B. Viza, a la Riera, i l'any següent és inaugurat el col·legi de Catalunya (Valldemia), que en aquell temps va resultar modèlic i de renom fins i tot fora de les fronteres d'Espanya (52). De tota manera, dades de l'any 1862 ens indiquen que, sobre una població de 16.603 habitants, hi havia 12.265 analfabets, un 73%.

La ciutadania era catalanoparlant en la seva pràctica totalitat. En diversos documents de l'època s'assenyala un personatge de parla castellana

per la seva singularitat. Així, i és un exemple qualsevol, als acords de l'ajuntament consta l'any 1841 l'existència a la milícia nacional d'una persona que només parlava castellà com una cosa rara (53). Parlar el català era la norma i, deixant de banda els membres de la burgesia i l'aristocràcia, aquesta era l'única llengua entesa pel comú de la gent. Per això el secretari de l'ajuntament diu el mes d'agost de 1831, en formar-se la lleva, que la relació de quintos ha de ser en català, per a fer-ho comprensible (54).

Gairebé ningú no llegia i els que ho feien utilitzaven llibres en castellà, llengua de cultura, a diferència de la catalana que tenia un ús familiar. Però no hem d'oblidar que hi havia un àmbit legal on el català era la llengua més utilitzada: els protocols notarials, que fins a meitat de segle eren escrits en l'idioma propi dels que feien testament o volien enregistrar les seves operacions econòmiques.

Hi ha notícies curioses en relació al català. El 1843, durant les revoltes polítiques d'aquell any a Vilassar, per excitar els ànims populars, es feien lectures públiques del periòdic progressista *El Constitucional*, escrit en castellà, que a les places d'aquell poble traduïen en veu alta agitadors radicals. El castellà va lligat als àmbits burgesos, en utilitzar-lo com un element diversificador davant un proletariat català i inculte, imposant-lo com a norma de bon gust i de cultura. De tota manera també hi havia algun nucli intel·lectual burgès, com l'Ateneu, que en aquelles mateixes dates s'interessava per la llengua *lemosina*.

Es fa difícil parlar de l'activitat cultural abans de la meitat de segle per una manca gairebé absoluta de dades. Fóra interessant de reconstruir l'ambient i la recepció de les estètiques del moment: neoclassicisme, romanticisme i renaixença, però això no és possible en el terreny literari perquè no hi ha publicacions periòdiques ni cap llibre de temàtica cultural, manca que indica l'absència d'estructura organitzativa en els anys de la transició de règim.

La consolidació en el poder de la burgesia fa possible l'establiment del primer nucli cultural de la ciutat: l'Ateneu, que obra l'any 1854. El 3 de novembre es presenten a l'ajuntament Narcís Carbó, Joan B. Viza, Jeroni Boada i Josep Garcia Oliver manifestant la seva intenció d'establir una *Academia de Bellas Artes*, per la qual cosa demanen la protecció oficial. Dies després donen els estatuts de la *Sociedad de Amigos de la Instrucción*, que aviat seria coneguda com *Ateneo Mataronés*, i el consistori acorda comprar els mobles que necessitaven per a instal·lar-se. D'aquesta manera modesta naixia l'entitat cultural més important del segle XIX a la ciutat, que es va centrar, per especial interès de Garcia Oliver, en la instrucció dels obrers en

AÑO PRIMERO. DOMINGO 9 MARZO 1856. *Núm.* 10.

REVISTA MATARONESA.

Semanario de intereses de localidad, literatura, ciencias, filosofía, revista de Teatro, Ateneo, y diversiones públicas.

SALE TODOS LOS DOMINGOS. PRECIO 2 REALES VN. AL MES.

REDACCION: CALLE DE BARCELONA Nº 11 PRINCIPAL.

Los anuncios se pagarán á 8 mrs. por línea los Sres. suscritores y el doble los no suscritos. Los comunicados á precios convencionales.

ADVERTENCIA.

Los Sres. suscritores que no reciban la REVISTA se servirán dar aviso á la imprenta de la misma para poder corregir la falta efecto del cambio de repartidores.

El primer domingo del procsimo abril tienen que entrar á la suerte los jóvenes destinados al reemplazo del ejército. Llenanse de luto las poblaciones en dias tan aciagos por ser la contribucion de sangre la que mas se resiste á la naturaleza del hombre. En aquel fatal dia millares de jóvenes se arrancaràn del seno materno y en todas partes reinaran las lágrimas y la desesperacion, afectos del alma que se estrellan contra un óbstaculo insensible llamado *ley*.

Quisieramos, á la verdad, que los pueblos hubieran llegado al grado de cultura necesario paraque el hierro matador pudiera convertirse solo en instrumentos útiles à las artes. En que una paz universal hermanára á todos los ciudadanos desapareciendo hasta esos límites arbitrarios que hacen que los pueblos se miren unos á otros con odio. Una es la ley de la naturaleza, una es la patria del hombre, haya pues una misma ley para la especie humana y sea la tierra entera la patria comun, la humanidad una familia y Dios, solo Dios el padre de toda ella.

Mas ya que se consideran como delirios del alma nuestras ideas las que siempre nos ennoblecen por el ... y que solo pueden albergar corazones sensibles, combatidos por almas metalizadas por el mas refinado egoismo, reclamamos en nombre de la humanidad que cuanto antes se modifique esa ley de reemplazo, como lo desea todo el mundo que este en armonia con la naturaleza, y como lo desea el Escmo. Sr. Duque de la Victoria conforme lo manifestó á nuestro particular amigo el Sr. Figueras diputado de las Constituyentes.

Interin llegue este tan anhelado dia aprovechase el beneficio que ofrece la *Sociedad mataranesa de socorros mútuos para el reemplazo del ejercito* la que redime de una contribucion tan odiosa con 63 duros á los jóvenes de 18 años, 66 y medio á los de 19 y 70 á los de 20, y que suscribiendose á la primera edad es tan insignificante el desembolso, que los de mas pobre fortuna pueden redimirse del servicio de las armas sin hacer sacrificio alguno.

Nosotros partidarios del espíritu de asociacion no podemos menos de elogiar tal pensamiento asi como los artículos que contiene el reglamento de la sociedad aprobado competentemente por la primera autoridad civil de la provincia.

Pero asaltanos una idea y es que por el pronto la clase menesterosa no puede hacer el desembolso de ninguna de las cantidades citadas y que el corazon del pobre es tan sensible como el del rico, y por cuya razon no debemos olvidarle.

Comprendemos muy bien que el M. I. Ayuntamiento no tendrá fondos para llenar el cupo con dinero, pero tampoco dudamos que hay padres de familia en el cuerpo consejil y que los que no lo son se hallan tambien dotados de filantrópicos sentimientos.

Los reverendos sacerdotes que componen la comunidad parroquial por naturaleza y por su ministerio cooperarán sin disputa alguna á un rasgo tan cristiano como es estimular à todos los corazones paraque contribuyan á endulzar la suerte de los que puedan caer à la desgracia de soldado; dividiendose en comisiones asociados de los Sres. Concejales y suplicar de los vecinos de esta filantrópica ciudad un donativo voluntario.

Tambien esperamos del Sr. empresario del teatro como de los Sres. actores que contribuirán dando un beneficio á un tan noble objeto, del mismo modo que el Sr. Vila hará otro tanto ofreciendo una diversion pública en el *Gran salon principal*.

Pruebas tenemos tambien de todos esos señores para decir que participan del dolor que aqueja al infeliz y que saben sentir los desgarros de una madre cuando se le arrebata un hijo para seguir la suerte de soldado.

El domingo último tuvo ejercicio la compañía de bomberos de esta ciudad habiendo resuelto tenerle to-

Primera publicació periòdica vuitcentista de què coneixem exemplars. (B.P.C.E.)

classes nocturnes i en el cultiu de les belles arts, fonamentalment la literatura i l'oratòria, en sessions dominicals on els membres de l'entitat recitaven poemes i llegien tota mena de discursos sobre temes actuals. L'objectiu declarat era "*la ilustración y enseñanza mútua de todos sus socios, y el procurar difundir en todas las clases de la sociedad, las nociones útiles de ciencias y artes, despertando el amor a las mismas*" (55).

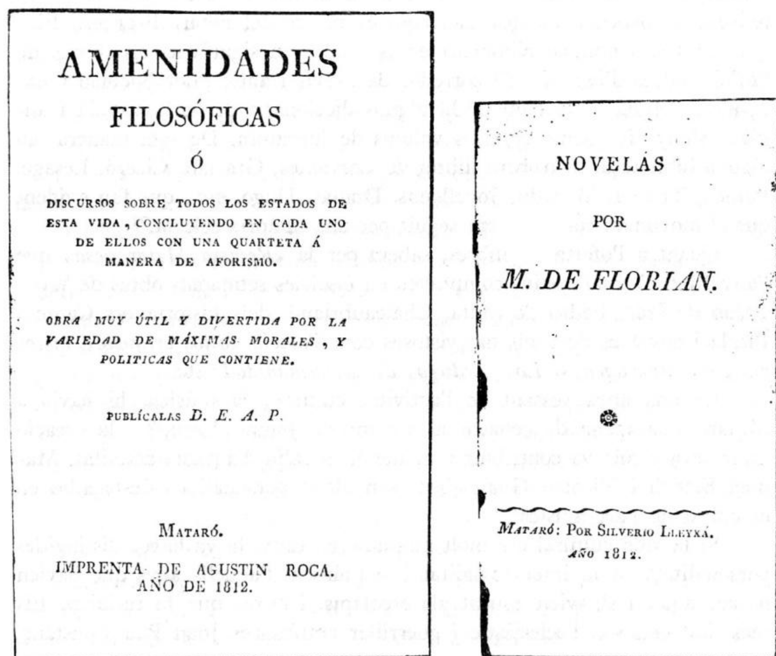
Una altra fita, encara que d'existència fràgil i voluntarista, va ser la *Revista Mataronesa* de 1856, que va durar cinc mesos i que escrivia una sola persona: Joan Amich i Alsina. L'edició anterior d'un únic exemplar de la publicació erudita *Almacén Patriótico*, de 1820, no deixa de ser una raresa sense cap influència social. Més significativa és l'aparició de la que cronològicament és la primera publicació periòdica de la ciutat: *El Mataronés*, de l'any 1847, de la qual no han pervingut exemplars. Sembla ser un òrgan relacionat amb els progressistes o amb una fracció dels moderats que no era d'acord amb l'ajuntament (56).

Hi havia també la important impremta dels Abadal, a la Riera. Del seu obrador varen sortir gran quantitat d'impresos de tota mena que, en general, eren oficials: bans, ordinacions, avisos públics, fulls administratius, etc. Pel que fa a llibres, imprimien volums de temàtica religiosa d'autors locals i clàssics. Es tracta de llibres de teologia, sermons, comentaris als evangelis, hagiografia, patrística, etc, que configuraven una activitat editora molt d'Antic Règim. El canvi de sistema polític no va afectar massa l'edició, ja que no es comptava amb cap base material per a mantenir una producció local al marge del consum religiós. De tota manera, en l'aspecte 'civil' de l'editorial hi ha fulls solts de caràcter publicitari, poemes d'homenatge, llibres d'escola i literatura de circumstància.

Es significativa l'edició, per impressors transeünts, de dos llibres de literatura l'any 1812, els únics no religiosos que coneixem en moltes dècades. I és que, en aquell any, Mataró era ocupada per les tropes franceses i cal suposar que sota el seu control es varen afeblir les rígides normes de censura de l'absolutisme. Es tracta de les *Novelas, por M. de Florián*, imprès per Silverio Lleyxá, que incloïa dues narracions amoroses, i del tractat de costums *Amenidades filosóficas*, imprès per Agustí Roca (57).

Hi ha diversos inventaris de biblioteques privades que ens fan veure una mica els gustos literaris dels mataronins de l'època. A grans trets podem afirmar que en general les cases hi havia llibres religiosos i professionals, i que els seus posseïdors eren membres de la clerecia, la petita noblesa, advocats, metges, etc, com és el cas del notari Francesc Fins que tenia una notable biblioteca en la qual eren significats els llibres de l'ofici i altres

d'història. El corredor de canvis i antic pilot Nicolau Guanyabens i Julià tenia l'any 1834 alguns diccionaris de llatí, castellà i anglès. Menys freqüents eren els volums de literatura. De tota manera, en alguna biblioteca, hi trobem llibres de Cervantes, Gracián, Ciceró, Lesage, Pellico, Trueba, Moratín, Jovellanos, Dumas, Hugo, etc, que fan evident que el moviment romàntic era seguit per una minoria selecta [58].

AMENIDADES
FILOSÓFICAS
Ó
DISCURSOS SOBRE TODOS LOS ESTADOS DE ESTA VIDA, CONCLUYENDO EN CADA UNO DE ELLOS CON UNA QUARTETA Á MANERA DE AFORISMO.

OBRA MUY ÚTIL Y DIVERTIDA POR LA VARIEDAD DE MÁXIMAS MORALES, Y POLITICAS QUE CONTIENE.

PUBLÍCALAS *D. E. A. P.*

MATARÓ.
IMPRENTA DE AGUSTIN ROCA.
AÑO DE 1812.

NOVELAS
POR
M. DE FLORIAN.

MATARÓ: POR SILVERIO LLEYXÁ.
AÑO 1812.

Publicacions mataronines del segle XIX.

Quant a l'oferta de llibres, sabem per la *Revista Mataronesa* que l'any 1856 els mataronins compraven en fascicles setmanals obres de Wenceslao de Izco, Pedro de Mata, Chateaubriand, dels historiadors Cantú i Pirala i novel·les de títols tan vistosos com *Palacio de los crímenes, historia contemporánea, o Los verdugos de la humanidad*, etc.

En una altra vessant de l'activitat cultural, la música, hi havia a Mataró una mena de cenacle al voltant de Jaume Isern [59] i la creació de la seva escola va contribuir a mantenir el caliu d'aquesta activitat. Manuel Blanch i Nicolau Guanyabens són altres personalitats destacades en el cultiu de l'art musical [60].

Si la vida cultural era molt migrada, en canvi hi va haver distingides personalitats de la intel·lectualitat i la política d'aquells anys que havien nascut aquí, i s'havien educat als escolapis, i altres que hi residien. Els més destacats són l'eclesiàstic i guerriller antifrancès Joan Pau Constanç, el bisbe Jaume Creus, el liberal Antoni Puigblanch, l'escultor Damià Campeny, l'escriptor carlí Josep M. Riera i Comas, el capità general de Catalunya Manuel Llauder, l'inventor Antoni Regàs, l'orador Ermenegildo Coll de Valldemia, el poeta Melcior de Palau, el predicador d'Isabel 2ª Francesc Puig i Esteve i l'historiador escolapi Josep Rius (61).

7. La festa.

En la societat de l'Antic Règim la festa, el temps que trenca la rutina del treball i la vida de família, té un component plenament religiós. La sociabilitat es manifesta en la trobada a missa cada diumenge a l'església i en les celebracions pròpies del cicle catòlic: nadal, la candelera, la pasqua, el corpus..., moments adequats per una missa cantada per la capella de música de Santa Maria. Però el moment més important de l'any és festa major de Les Santes, centrada en els actes religiosos i de gran ressò. Ho explica el baró de Maldà, Rafael Amat i de Cortada, que relata el viatge que va fer a Mataró l'any 1799 per assistir a aquesta celebració local d'enorme popularitat arreu. Amat ens parla dels actes religiosos i de la seva magnificència i solemnitat. Religiositat i gresca popular que el baró també explica els saraus profans, amb passejada de gegants i de l'àliga, balls nocturns i rues de músics "*ciegos, semiciegos, y ab vista*" que anaven pels carrers tocant amb violins clarinets i bombos cançons, marxes, i la contradansa (62).

Altres notícies ens parlen de parades de tir amb escopeta, passejades amb cavalls i equilibristes. I també es ballava en una casa al carrer d'en Molas nomenada la casa de Gota. El músic Ignasi Gota era una mena d'industrial de l'esbarjo, ja que també regentava botigues de billars, i organitzava balls amenitzats per ell i una colla de músics. Al Camí Fondo hi havia un lloc on tocaven els *mutxaxos de Paran*. I al carrer Montserrat hi havia un local on assistia "*el llano de la población*". És notable el paper del músic Joan Griber, que el 1814 fa balls a la casa d'en Gota, i l'any 1817 obra una sala de ball pròpia al carrer Santa Marta, on fins els anys quaranta hi actua la *Sociedad de músicos de Griber*, grup d'instrumentistes que varen arribar a un acord amb l'hospital per tocar en les diversions que es feien a la ciutat. L'any 1842 alguns músics varen demanar permís per fer balls públics a l'edifici municipal de la fleca. I dos anys després un col·lectiu d'onze

instrumentistes, sota la direcció de Joan Iglesias Barbeito, s'organitza per tocar en balls, festes civils i religioses i a la festa popular d'estiu, que es feia pels carrers, el llevant de taula. L'any 1856 tocava a les places de Mataró la cobla empordanesa de Manuel Vidal, interpretant sardanes, valsos, el contrapàs i cançons patriòtiques (63).

De balls i gresques, n'hi havia sovint i l'autoritat acostumava a vigilar-los perquè tota concentració de gent era motiu de desordres, com va passar el setembre de 1840, quan un dia, després de les "*músicas y diversiones nocturnas*", grups de persones varen anar a tirar pedres a diverses cases, fet d'intencionalitat política que cal relacionar amb la conflictivitat del moment (64). Notem que a vegades pel carnestoltes, gran moment de la disbauxa, sovint es prohibien les músiques al carrer.

Els canvis polítics i econòmics que duen a la societat liberal també es noten en l'àmbit de la festa. Ara l'església ha de compartir l'espai públic amb manifestacions de caràcter cívic i polític al voltant dels esdeveniments importants del nou règim. I neix una estil de festa, plena de retòrica i aparell escenogràfic, que es produeix en la jura de les constitucions i altres commemoracions oficials. Però la religió encara és central per sancionar el règim i tots els seus actes.

Notem que amb el naixement de la burgesia comercial i industrial i la formació del proletariat fabril neixen formes culturals pròpies de cada classe. Ara hi haurà la festa dels *senyors* i la dels *treballadors* amb els casinos de cada sector fent de centre social. Més endavant ho tractarem amb extensió.

Un esplai molt seguit eren les representacions de teatre. Les primeres que coneixem són d'inicis de segle. L'any 1800 la junta de caritat, que es preocupava de buscar diners per mantenir els nombrosos pobres de l'època, va fer construir un petit teatre al local de la fleca. En aquest lloc es varen escenificar la *Vida de Josef*, la *Historia de Judit*, y *Acto de la Creación del Mundo*, uns *Pastorets* en català, i una *Tragedia de las Santas Patricias Juliana y Semproniana*, que va ser programada "*ya que un apasionado havia franqueado a la Junta componer dicha Pieza*". El director de les obres era Joan Cruxent i, en dissoldre's la junta l'any 1803, els estris de fer teatre varen ser oferts a l'hospital pel valor de cost (65).

Amb aquests objectes, una vegada acabada la guerra del francès, l'hospital va organitzar un teatre en "*una pieza del edificio del mismo*" i realitzaven les representacions un grup d'afeccionats. Es va establir el 1815, amb el vist-i-plau del corregidor i el suport econòmic de 50 accions de 16 duros subscrites per veïns acabalats. L'any següent es va demanar el privilegi d'exclusivitat, de la mateixa manera que el tenia a Barcelona el Teatre de la

TEATRO.

FUNCION ESTRAORDINARIA

PARA EL 21 DE ENERO DE 1847,

Á BENEFICIO DEL HOSPITAL DE POBRES ENFERMOS DE

esta Ciudad.

El noble Señor D. José de Carvajal Tallez Giron, hermano del Exmo. Sr. Duque de Abrantes, que tan repetidas pruebas tiene dadas de su generoso desprendimiento, no pudiendo desoir la suplicante voz de la humanidad doliente, ha ofrecido costear los gastos de este beneficio. La administracion espera con fundada confianza que semejante rasgo de generosidad será secundado por el público de Mataró, que sabedor de las necesidades del Establecimiento, mas de una vez ha corrido presuroso á socorrerlas. De esta suerte le cabrá al mismo tiempo el placer de ver colmados los filantrópicos deseos de dicho ilustre caballero.

El orden de la funcion será el siguiente:

Despues de una agradable sinfonía tocada por una escogida y numerosa orquesta se abrirá la escena con el brillante drama en 5 actos nunca representado en este teatro

D. ENRIQUE EL BASTARDO.

Á continuacion y en presencia de todo el concurso, se rifará un hermoso reloj de faltriquera para lo cual á la entrada se entregará un número á cada uno de los concurrentes.

INTERMEDIO DE BAILE.

Finalizando la funcion con la divertida pieza en un acto:

OTRA NOCHE TOLEDANA.

La que tantos aplausos mereció la única vez que se ha ejecutado en este Teatro.

AL PÚBLICO

Pueblo de Mataró, la voz doliente,
Los ayes lastimeros y plañidos
De quien enfermo y mísero se siente
Resuenen este dia en tus oidos;

Con tu apoyo no es mucho tambien cuente
Cuando siempre acallaste sus gemidos,
Y espera desde el triste é infausto lecho
Nueva acogida hallar hoy en tu pecho.

Sr. D. Pablo Grases — Á las 6.

Nota. Á los SS. abonados de Luneta se les reservarán sus localidades desde las 10 á las 12 de la mañana.

Cartell publicitari del Teatre Principal, del 1847.

Santa Creu, que també depenia de l'hospital del mateix nom. Com que això del teatre era vist amb molta prevenció per les autoritats, els administradors de la casa varen fer saber que a Mataró ja feia temps que hi havia

representacions "*sin haver se experimentado alguna inquietud* (..) *sin que haya sido menester mucha prevención por ser este pueblo muy pacifico, y sumiso al govierno*". El privilegi va ser concedit i sabem que l'any 1817: "*Hasta el Carnabal se presentaron* (..) *varias funciones de las aprovadas* (..) *por una Compañía de cómicos con despacho Real*", i afeccionats locals (66).

A partir d'aleshores al Teatre de l'Hospital s'hi varen representar obres de manera continuada, de les quals no tenim cap notícia. L'any 1826 hi devia haver problemes d'ordre, perquè l'autoritat municipal va designar una persona encarregada de vetllar per la tranquil·litat del local. L'any 1830, l'autor Francesc Molinas, de la *Compañía Cómica*, en va demanar l'ús per a la seva colla (67).

A la dècada dels trenta es produeix un canvi d'estatge a conseqüència d'haver-se d'enderrocar la part de l'hospital que servia per a aquests menesters. Per a la nova edificació l'ajuntament va nomenar una comissió encarregada de formar un local al carrer Nou apte per a mil persones. Aquest "*nuevo Coliseo*" es va inaugurar l'any 1832 en un terreny cedit sota condicions, una de les quals era no establir-hi mai "*café, botellería, ni otra cosa de venta pública"* (68). Al nou Teatre Principal, s'hi varen representar contínuament obres dramàtiques i era lloc de reunions socials, polítiques, balls i tota mena d'activitats públiques. Els regidors s'alternaven per presidir les sessions i es nomenava un censor de les obres. En aquest aspecte hi va haver algun problema l'any 1836 i el governador de la ciutat va suspendre els actes de tota mena. El mateix any, pel desembre, es va fer públic un ban on es prohibia "*el estar con la cabeza descubierta durante las representaciones, el fumar, silvar, gritar ni hacer otras acciones impropias, el introducirse en las tablas*", etc. L'actuació del censor era criticada el 1842 per la premsa de Barcelona, que comentava que a Mataró: "*se prohiben comedias por inmorales* [mentre que] *en el mismo teatro la oscuridad permite que se ponga en acción la inmoralidad sin necesidad de que el público tome ejemplo en las tablas*" (69).

Gràcies a la *Revista Mataronesa* podem seguir la programació que es va realitzar durant els primers mesos de 1856. Es tracta d'un seguit d'obres d'autors de segon ordre, com Calvo Asensio, de tema dramàtic, comèdies, sainets, etc. Les representacions es feien habitualment els dijous i diumenges i s'alternaven les obres transcendents amb les còmiques. Hi tenien un lloc d'honor, durant el Bienni Progressista, les obres d'intenció política, títols importants en aquest sentit varen ser *El pacto del hambre*, o l'obra escrita per commemorar les gestes dels herois que varen fer caure el govern moderat; *Blas el armero o un veterana de júlio*, l'argument de la qual "*consiste en*

demostrar la inmoralidad del gobierno caido el cual no respetaba ni lo mas sagrado como es la honra de las famïlias". L'any 1859 al teatre del carrer Nou s'hi fa la primera representació de l'opera *Arnaldo de Erill* del mataroní Nicolau Guanyabens, amb text de Joan Cortada, que l'any abans havia tingut gran èxit al Liceu.

Notes

1. Richard Ford. *Manual de viajeros por Cataluña y lectores en casa*. Madrid, 1983, pp. 102-103. Henri-Marie Beyle (Stendhal). *Memòries d'un turista*. Paris, 1837.

2. Sobre les fondes vegeu: AMM. Ac, 7, 19, octubre, 1803; 24, gener, 1816 Juan Amich. *Viage a Mataró con el Ferro-Carril*. Barcelona, 1849, pp. 11, 12, 42. Les fondes eren situades al camí ral, en la seva majoria, i eren dividides en categories: hi havia les de les persones benestants, les dels traginers i viatjants i d'altres de més modestes.

3. AMM. AP. Gaspar Poy, 17, maig, 1844, f. 91. La societat tenia un capital de 10.000 rals i es va formar per un període de cinc anys.

4. AMM. Ac, 10, febrer, 1840. AMM. AP. Miquel Torner, 27, setembre, 1827, f. 185. Pere F. Portí. *Les torretes de Calella*. Calella, 1984

5. Per a seguir el tema de la carretera del Vallès: AMM. Ac, 31, març, 16, novembre, 1835; 26, novembre, 1839; 1, abril, 1840; 23, setembre, 1841; 20, abril, 24, maig, 1842; 14, 27, març, 1843; 23, març, 1846; 22, març, 1848; 26, abril, 1849; 3, 6, octubre, 1851. J. Carrera Pujal. *La Economia de Cataluña en el siglo XIX*. Barcelona, 1961, 4 vols., vol. IV, pp. 265, 303. Francesc Costa Oller. *Camins del Rei*. Mataró, 2012.

6. Per a la qüestió del tren fins a Arenys hi ha una extensa documentació: AMM. Ac, 20, gener, 1848; 7, març, 1851. AMM. D-222, correspondència sobre el tema. *Bloc Mataroní*, 19, gener, 20, desembre, 1925. *Diario de Barcelona*, 28, juny, 10, juliol, 1856. AMM. AP. Jacint Boter, manuals de 1854, 1855 i 1856; Ramon Font, 1856, 1857; Miquel Torner, 1854. Antoni Martí Coll. *El tren de Mataró a Arenys*. *Fulls del Museu-Arxiu*, n.° 10, abril, 1981.

7. Referències als consolats: AMM. Ac., 10, novembre, 1837; 30, desembre, 1839; 9, maig, 1843; 17, març, 1845; 30, abril, 1855.

8. *Ordinaciones de Policía de la Ciudad de Mataró*. Imp. Joan Abadal. Mataró s/d (1822). *Ordinaciones de Policía de la Ciudad de Mataró*. Imp. Josep Abadal. Mataró, 1837. *Bando de Buen Gobierno de la Ciudad de Mataró*. Imp. Josep Abadal. Mataró, 1850.

9. AMM. D-86/88. Propis de 1843, pagament bomba d'aigua. AMM. Ac, 26, setembre, 4, 11, 12, octubre, 13, desembre, 1842; 27, gener, 1843; 28, març, 1851; 30, abril, 19, setembre, 7 desembre 1855. *Reglamento para la organización y régimen de la Compañía de Bomberos de la Ciudad de Mataró*. Imp. José Abadal. Mataró, 1858.

10. AMM. Ac, 30, gener, 13, febrer, 4, març, 21, 25, abril, 12, juny, 12, juliol, 1854; 18, maig, 24, juny, 17, agost, 4, 19, setembre, 8, octubre, 17, desembre 1855; 30, maig, 1856. AMM. D-223 Llibre registre dels abonats al gas.

11. AMM, AC 28, febrer, 1825. La ciutat era dividida l'any 1825 en els següents barris, carrers i places: Barri primer: carrer Barcelona, plaça Sant Cristòfor, carrer Pujol, de na Pau, plaça Beat Oriol, carrer de les Espenyes, de la Palma, Sant Simó, plaça Reial, carrer Don Magí, Santa Maria, de la Verge Maria, plaça del Rei, carrer Sant Francesc d'Assís, de Palau, del Carreró, Nou, de la Riera, Bonaire, alta de Sant Pere, Argentona dins muralla, de Moles, Sant Josep dins muralla. Barri segon: carrer del Caminet, Sant Sadurní, Massavà, Sant Albert, Sant Elies, del

Carme, Sant Rafael, Argentona fora muralla, Sant Pau, Sant Josep fora muralla, Muralla del Tigre, Sant Joaquim, de la Concepció, Sant Benet, Santa Teresa, Santa Marta, Santa Anna, muralla de Sant Llorenç, blanqueries de Sant Francesc, Nova, de Feliu, hortes de la Riera, de Catalunya i de Mates, veïnat de Cirera, molins de la ciutat, pujol de Palmer i camí de la Garganta [sic] fins a la riera de Cirera. Barri tercer: carrer de la Mercè, Rambla, Creu de Ramis, Sant Agustí, darrera Santa Anna, baixada de Santa Anna, muralla de Quicus, Sant Antoni, Camí Reial, Sant Francesc de Paula, Sant Joan, Marina de Ponent, Sant Onofre, hortes de la carretera de Barcelona fins al terme d'Argentona. Barri quart: Marina de Llevant, carrer Sant Pere, Ravalet, de l'Havana, hortes de Gener, Casa Blanca i Vermella, ermita de Sant Simó, Hospital, de les Figueretes, Porta de Feliu, Sant Ramon, Sant Pelegrí, Sant Bonaventura, forn de vidre, fàbriques de rajoles del camí de Llavaneres i hortes annexes, carrer Sant Bru, porta de Valldeix, Camí Fondo, Caputxines, casa i carrer de Mossèn Albàs, horta de la Morberia i veïnats de Valldeix i Mata.

12. AMM. Ac, 10, setembre, 1844.

13. AMM. Ac, 16, novembre, 1833; 14, maig, 1838. Corregidors de Mataró dels anys 1823-1836: Domènec de Caralt, maig-juliol, 1823. Compte de Santa Clara, juliol, 1823-març, 1825. Joan Romagosa, març, 1825-agost, 1827. Manuel Breton, setembre, 1827. Antonio Montenegro, gener-juny, 1828. José M. Bonicelli, juny, 1828-1833. Ignacio Ulrich, 1833.José M. Bonicelli, març, 1833-gener, 1834. Ramon de Foxà, gener, 1834-agost, 1835. Juan de Serralde, agost, 1835. José de Castellar, agost, 1835. Domingo Mateos de Hornillos, agost, 1835. Barón de la Barre, 1835-1836.

14. Jutges: Gregorio Alvarez (1836), Pantaleón Garnica (1842), Luís de Marlés (1844). L'any 1856 eren jutges de pau: Joaquim Martí i Andreu, i Josep Pineda. AMM. Ac, 28, gener, 1842; 10, desembre, 1844; 1, desembre, 1855; 8, gener, 1856.

15. Governadors polítics i militars de 1836 a 1849: Domingo Mateos de Hornillos, gener-maig, 1836. Evaristo Rodríguez de Callejas, maig, 1836-febrer, 1837. Vicente Magnat, febrer, 1837. Andreu Llauder, octubre, 1837. Juan de Miangolana, octubre, 1837. José Montero y Vigodet, octubre 1837. Antonio García de Haro, octubre, 1838-1839. José Montero y Vigodet, 1839. Antonio de Cheli, setembre, 1839. José Montero y Vigodet, 1840-juny, 1843. Ramon Herbella, juny-setembre, 1843. Jaime Burgués, setembre, 1843. Aquiles Rameaux, 1843-1844. Felipe Navesqües, febrer, 1844. José Solecio Castelar, setembre, 1844. Narciso Fontdevila, agost, 1849.

16. Comandants de marina: Joan B. Boter (1823), Antonio Milán (1824), Lorenzo Ruiz Mateos (1844), Alvaro Rodríguez de Cela (1847). AMM. Ac, 2, 26, gener, 1824 3, setembre, 6, abril, 1847. Sobre la duana de mar hi ha uns interessants inventaris a: AMM. AP. Antoni Simón, 1821, f. 109; 1822, f. 33.

17. AMM. Ac.,5, gener, 1826; 24 ,gener, 1846.

18. AMM. D-86/88, propis de 1814-1845. D-173, propis. D-196, dossier d'abril de 1833. D-225, document de 28, febrer, 1846.

19. AMM. Llibres de negocis, 1823-1835, 1836-1850. D-173, document de 1, març, 1839.

20. L'any 1829 es gravaven els següents productes: blat, farina, oli, garrofes, arròs, faves, mongetes, pèsols, figues, panses, fruits secs, bacallà, porc, i formatge. L'any 1838, a més, el blat de moro, sègol, cigrons, vi negre, esperit de vi, ferro, cànem i cotó en rama, i productes locals com la carn, l'aiguardent, els licors, etc. AMM. Ac, 3, octubre, 1826; 8, setembre, 20, desembre, 1827; 25, gener, 1828; 12, octubre, 1829; 1, 11, febrer, 1837; 16, abril, 1843. D-173, documents de 13, maig, 1836; 1, març ,1839; 12, juliol,1848.

21. AMM. D-86/88, propis de 1814-1845. D-196, dossier pressupost de 1833.

22. AMM. Ac, 29, desembre, 1824.

23. AMM. D-196, dossier d'abril de 1833. Sobre el tema de la neu: AMM. Ac. ,22, setembre,

1804; 26, abril, 1805; 14, maig, 1839.

24. AMM. Ac, 3, setembre, 1852; 28, gener, 1855.

25. Ford. Op. Ct. p. 103.

26 AMM. Ac, 29, desembre, 1824.

27. AMM. Ac, 23, gener, 10, juliol, 1826.

28. En aquest lloc hi havia una casa antiga propietat de Marià Pou i que l'any 1826 s'anava a vendre. L'ajuntament explica que era "*aislada enteramente y ocupando el punto céntrico de una plaza priva el engrandecimiento de ella, el ermoseo del frontíspicio de una hermosa Parròquia, dejando a parte la incomodidad que presenta a toda clase de gentes un estrecho callejón donde continuamente se echan las basuras de las calles contiguas*". Després d'algunes dificultats es varen reunir les 4.500 lliures necessàries per a la compra aportades per alguns veïns. El mes de novembre els veïns donaven pressa a l'ajuntament per enderrocar l'edifici, ja que la ciutat era amenaçada "*de tres guaridas de ladrones que por las noches intentan asaltar algunas casas, y a pesar de la vigiláncia con que se desvelan las Autoridades*", s'amagaven en aquells carrers. A la plaça ampliada se li va canviar el nom de Reial pel de Fernando Séptimo, com ho indicava una làpida de marbre: "*con dos coronas de laurel enlazadas en la testera y una flor de lis en cada ángulo dorado a fuego*". Al capdavall, la placa es va situar al portal de Barcelona on podia ser "*admirada de todos*". AMM. Ac, 1, 25, setembre, 11, octubre, 7, 24, novembre, 1826; 24, setembre, 6, octubre 1827.

29. AMM. Ac, 9, febrer, 22, desembre, 1827; 17, octubre, 1828; 26, març, 1838; 26, març, 1839.

30. AMM. Ac, 8, gener, 1826.

31. Aquest afer d'urbanització il·legal va provocar molt d'enrenou al seu temps, amb intervenció de l'ajuntament i les autoritats judicials. Va ser pel gener de 1838 quan el consistori es va adonar que, amb l'excusa de fer una fàbrica que tenia autoritzada, Torras estava formant un nou carrer i que ja hi havia dues cases fetes i fins i tot llogades. Després de molts problemes l'afer es va solucionar donant permís d'edificació, però l'ajuntament va fer constar que, a més de la il·legalitat inicial, s'havia fet la construcció sense seguir les normatives de qualitat acostumades. AMM. Ac, 21, setembre, 1832; 7, setembre, 1836; 24, abril, 1837; 19, gener, 12, juny, 13, agost, 3, setembre, 29, octubre, 9, 12, novembre, 1838; 21, gener, 19, febrer, 8, març, 1839. AMM. D-192, expedient complet de l'afer.

32. AMM. Ac, 26, maig, 1840; 16, setembre, 1841; 3, febrer, 1844; 12, febrer, 1847; 15, gener, 1849.

33. L'adequació als nous temps va suposar que els tràmits gratuïts costessin diners i s'establí una tarifa per donar permisos d'obra en funció d'allò que es pretenia realitzar. Els preus anaven des de 5 rals per fer una finestra a 20 rals per un edifici de cós. AMM. Ac, 3, febrer, 1846; 25, febrer, 27, març 1848; 22, novembre, 1850.

34. L'ajuntament va indemnitzar els propietaris amb 307 duros i durant l'enderrocament va quedar al descobert "*una porción de terreno que antiguamente sirvió de cementerio, conocido bajo el nombre de fosá*". Es va demanar a les autoritats eclesiàstiques que exhumessin les restes mortals i que el terreny fos declarat profà. AMM. Ac., 7, novembre, 3, 4, 14, 21, desembre, 1840; 4, març, 1841; 17 agost 1846.

35. AMM. Ac, 10, 15, juny, 11, novembre, 1839; 1, juliol, 31, desembre, 1840; 23, agost, 26, setembre, 1842.

36. AMM. Ac, 2, agost, 23, desembre, 1842; 8, 12, 26, maig, 1843; 3, febrer, 16 abril, 1844.

37. AMM. Ac, 3, febrer, 16, abril, 1844; 26, 30, abril, 1849. AMM. D-224 document de 23, juliol, 1850. Hi havia sovint iniciatives d'urbanització que per un motiu o altra no es realitzaven. L'any 1847 es volien construir cases a l'horta de Francesc Golart, com a prolongació del carrer Sant Ramon i l'ajuntament va donar nom als carrers projectats: Sant Tomàs, Aurora i Migdia, que

no es varen obrir. L'any 1848 Miquela de Casanovas i de Borràs volia edificar en uns terrenys seus a baix a mar. Va demanar que els carrers nous duguessin els noms dels dos marits que havia tingut, l'operació no es va dur a terme però els carrers havien de rebre els següents noms: D. Joan Paguera, D. Matias i Dª. Micaela Casanovas, i del Tren. AMM. Ac, 1, febrer, 8, març, 25, juny, 20, agost, 29 ,novembre, 1847; 4, desembre, 1848.

38. AMM. Ac, 24, juliol, 1816; 10, març, 1817; 5, març, 1824; 10, febrer, 1840.

39. AMM. D-223, registre d'abonats al gas. AMM. Ac., 9, març, 6, 24, abril, 1846; 16, octubre, 1848; 12, juliol, 11, octubre, 15, novembre, 1852; 30, gener, 13, febrer, 4, març, 21, 25 abril, 12 juny, 10, juliol, 1854; 18 maig, 24, juny, 17, agost, 4, 19, setembre, 8, octubre, 17, desembre, 1855; 30 maig, 1856.

40. Jaume Vicens Vives. *Industrials i Polítics*. Barcelona, 1980, p. 9.

41. Ho comproven a Girona: Jaume Portella i Ramon Alberch. *El desenvolupament demogràfic i les fluctuacions dels preus del blat a Girona 1856-1910. La crisi de subsistències del 1856-1857*. Dins el volum col·lectiu: *Girona al segle XIX*. Girona 1978.

42. Josep Iglesias. *La població del Maresme a la llum dels censos generals*. Mataró, 1971, p. 102.

43. Iglesias. Op. Ct. p. 113.

44. Tot i que continua essent un creixement desmesurat sabem que en períodes de gran activitat fabril es traslladaven a Mataró centenars de persones, que podien arribar a les quatre mil, com afirma Garcia Oliver cap a l'any 1870. Moltes només hi residien provisionalment, però d'altres s'hi devien quedar esperonades pel lloc de treball. Francesc Costa. *Josep Garcia Oliver, una vida, una ciutat*. Mataró, 1984, p. 10.

45. AMM. Ac, 19, octubre, 1829; 23, 29, 30, maig, 1838; 24, agost, 25, setembre, 9, octubre, 1846; 15, gener, 1847; 28, gener 29, març, 6, 30, octubre, 1848. AMM. D-194, expedient sobre la concessió de la Fleca a l'Hospital. Lluís Ferrer. *El tercer centenari de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena*. *Museu*, novembre-desembre, 1948, pp. 99-106.

46. AMM. Ac, 10, 12, 18, 21, 23, 26, 28, març, 2, abril, 1836; 27, febrer, 1837; 13, desembre, 1838; 27, abril, 25, maig, 1840; 8, abril, 1843; 31, març, 6, abril, 1847; 22, desembre, 1849; 28, maig, 1850.

47. AMM. Ac. 20, setembre, 1847; 16, febrer, 1852. Manuel Salicrú. *Els cementiris de Mataró*. *Fulls del Museu-Arxiu*, abril, 1982, pp. 18-33.

48. AMM. D-164, document de 10, agost, 1821. D-202, circulars de l'ajuntament de 19, 22, setembre, 1821, i bans de 26, setembre, 7, octubre, 1821. D-91, llibre Data 1817-1849, algunes notícies del còlera de 1821. José Poch. *Las escuelas pías de Mataró.* Mataró, 1963, p. 82. Juan F. Bahí. *Relación Médico-Política sobre la aparición de la fiebre amarilla*. Mataró, Imp. Joan Abadal, 1821.

49. AMM. Ac, 30, juliol, 8, 17, 20, 22, 23, 25, 27, 31, octubre, 3, 5, 10, 26, novembre, 1834; 4, febrer, 1835. *Bloc Mataroní*, 8; agost, 1925.

50. *Diario de Barcelona*, 1, setembre, 1843.

51. Una font clau és la descripció ocular que en fa Ignacio Pusalgas. *Colera en 1854. Historia descriptiva y médica del cólera-morbo-epidémico. Barcelona*, 1855. AMM. Ac, 7, 9, 14, 18, 20, 21, 22, 25, 27, agost, 7, 8, 9, 10 11, 12, 15, 18, 20, 22, 23, 26, 27, setembre, 6, 7, 10, 17, 21, 27, octubre, 1854.

52. AMM. Ac, 14, 28, novembre, 12, desembre, 1853. AMM. D-224, document estadístic de 1857. Pascual Madoz. *Diccionario geográfico, estadístico, histórico de España y sus Posesiones de Ultramar. Madrid*, 1846-1850 (16 vol.), vol. III, p. 449, i ss. En apèndix publiquem totes les notícies recollides al voltant de les escoles d'aquestes anys. AMM. D-225, document estadístic de 23, agost, 1862.

53. AMM. AC, 25, novembre, 1841.

54. AMM. Ac, 5, agost, 1831.

55. AMM. Ac, 3, 8, novembre, 9, desembre, 1854. Antonio Martí Coll. *Don Joaquin Martí y Moner*. Mataró, 1961, p. 13. Francesc Costa. Op. Ct. pp. 43-45. El local de l'Ateneu del carrer Nou n.° 13 va ser successivament utilitzat per les següents entitats: Acadèmia Municipal de Música (1888), Centre Socialista (1890), que es va traslladar a la Plaça de Cuba, Centre Tradicionalista (1895), Centre Catalanista (1901), Orfeó Mataroní La Palma (1903). AMM. D-223, llibre registre d'abonats al gas.

56. "*El Mataronés*" és la primera publicació periòdica mataronina, de la qual sabem únicament que s'editava l'any 1847, impresa per Jaume Simó, i que en les seves pàgines es criticava alguns membres del consistori moderat. AMM. Ac., 28 , juny, 3, juliol, 1847. Francesc Costa. *La Premsa a Mataró*. Mataró, 1982, pp. 378-379.

57. De les "*Amenidades*", text de gran popularitat, en coneixem una edició a Barcelona l'any 1804, i una a Vilanova i la Geltrú de 1813. Juan Corminas. *Suplemento al diccionario critico de los escritores catalanes*. Burgos, 1849, p. 329.

58. AMM. Ap. Antoni Simón, 22, febrer, 1828, f. 90; 10, desembre, 1834, f. 261v; 27, octubre, 1837, f. 223; 26, març, 1839, f. 65; 20, gener, 1844, f. 26. Ramon Font, 4 agost, 1845, f. 140. Josep Formica, 27, setembre, 1847, f. 63.

59. Isern havia quedat cec als tres mesos, l'any 1835 l'ajuntament el descrivia d'aquesta manera: "*Es profesor de piano y violin, Organista de la Parroquial Yglesia de esta ciudad, da lecciones de solfeo, de piano, de violin, etc, sabe trabajar de evanista, tornear madera, hacer cestas y otros trabajos manuales tiene conocimiento de ciencias naturales: escrive letra cursiva, saca cuentas de aritmètica, y escrive música con mecanismos inventados por él: estaba para publicar una obrita en la que esplicava el modo con que se había educado, y describía los instrumentos de que se vale para suplir la vista, poniendo además las làminas de todos ellos y facsímiles de su letra y música*". AMM. D-224, estadística de cecs de 1835.

60. *Fulls del Museu-Arxiu*, n.° 15 i 17, hi ha diversos articles sobre aquest tema. Vegeu també el "*Semanario de Mataró*", 16, març, 1895: "*El arte musical en Mataró*".

61. Diverses dades a: P. Joan Roig. *Ex-alumnes cèlebres de Santa Anna*. *Museu*, gener, 1950, p. 14-19. La vida de F. Puig i Esteve a "*El Semanario de Mataró*", 26, abril, 1885.

62. Museu, 1948, pp. 80-81; 1949, pp. 82-90.

63. AMM. Acs. 13, abril, 16, juliol, 1840; 25, 28, gener, 1842. AMM. AP. Desideri Torras, 2, gener, 1844, f. 9.

64 AMM. Ac., 20, setembre, 1840. Juan Amich. Op. Ct. pp. 12-19, descriu les festes més populars de la ciutat i dóna molts detalls de la seva realització.

65. AMM. Ac., 14, gener, 1803. AMM. D-52/53, "*Libro de las limosnas de la Junta de Caridad de esta Ciudad de Mataró, 1799-1803*". Una referència a J. Llovet. *Cartes a Veracruz*. Mataró, 1974, p. 20.

66. AMM. Ac, 11, desembre, 1816; 9, maig, 1817.

67. AMM. Ac, 20, novembre, 1826; 2, novembre, 1830.

68. AMM Ac, 25, maig, 1831; 16, gener, 1832.

69. AMM. Ac, 30, gener, 1833; 16, gener, 5, novembre, 1836; 31, agost, 1839; 4, abril, 1840. *El Constitucional*, 22, maig, 1842.

Segona Part
L'estructura econòmica

1. L'activitat econòmica durant la primera meitat del segle XIX.

1.1. Aspectes generals de la dinàmica econòmica.

És a mitjan segle XVIII quan l'economia de Mataró comença a experimentar petits canvis preludi d'importants transformacions. S'inicia el pas de l'estructura tancada pròpia de l'Antic Règim, on el comerç i la indústria es dediquen a produir i vendre pel mercat local, a una activitat fabril i comercial de més volada. Les possibilitats que oferia el mercat americà a les persones emprenedores varen ser aprofitades per una colla d'homes que inverteixen plantejant fàbriques d'estampats d'indiana, amb l'exclusiu fi de vendre a les colònies americanes. Aquesta activitat, juntament amb especulacions de diversa natura, són els primers símptomes de l'arrencada econòmica que incorpora el factor nou de l'exportació. Quan el principat és autoritzat a comerciar directament amb el continent americà, les darreres dècades del segle, s'aferma el creixement (1).

Però la dependència de la nova economia d'exportació tenia un punt crític: els anglesos i el seu domini dels mars. Perquè hi ha moments que Espanya i Anglaterra estan en guerra i els barcos enemics bloquegen les rutes comercials marítimes, i les indústries que vivien d'aquests intercanvis han d'aturar la producció. Això passa l'any 1796 i el col·lapse a Catalunya és general perquè era gran el sector de la vida econòmica que es dedicava a la producció de mercaderies i al seu comerç exterior. A Mataró l'any 1799 molts establiments fabrils havien tancat i les autoritats formen una junta de caritat dedicada a tasques d'assistència als obrers en atur perquè sense treball passen tota mena de necessitats.

La situació canvia l'any 1802, quan es produeix "*la resurección de las fàbricas*" (2). I és que amb la pau comença de seguida a notar-se els efectes de la represa dels intercanvis atlàntics, i bona prova d'això és la contínua

formació de companyies mercantils que es produeix a la ciutat entre el 1802 i 1803. Els comerciants s'associen davant la perspectiva de guanys i tenen al darrera nombroses fàbriques de mitges, mocadors, puntes i teixits. En aquells moments Mataró "*era como un emporio donde se proveía una numerosa parte de la provincia, singularmente de la montaña*". S'exportava vi, es construïen vaixells a les drassanes per fer la carrera d'Amèrica i progressaven les indústries tèxtils. El reclam de la feina va fer que molta gent d'altres localitats i de l'interior es traslladés a la ciutat, i tot presentava "*un aspecto de opulencia*" (3).

A finals de 1803 tornen els problemes. El mes de juny, el comerciant Francesc Marxuach escriu al seu corresponsal a Veracruz que el rumor de guerra amb els anglesos "*nos ase estar parados*", però que tot i així prepara assortiments de pintats de la casa Bosch: "*tanto en guerra como en paz estoy trabajando para que se cargue todo*". El conflicte bèl·lic s'inicia aviat i el comerç torna a experimentar dificultats fins a l'any 1808 quan la pau amb Anglaterra i la guerra amb França obra una situació de nou tipus. El comerç americà toma a ser possible perquè els mars són lliures pels barcos espanyols, però la guerra fa que la indústria, faltada de mà d'obra i de la tranquil·litat necessària, treballés amb intermitències i produccions curtes. Però malgrat els enfrontaments es va organitzar un comerç sostingut amb els mateixos francesos i, en les zones menys afectades per l'ocupació, també amb Amèrica.

A Mataró, l'activitat es va anar mantenint parcialment i fins i tot es pot parlar d'èxit econòmic l'any 1810, quan Marxuach envia encaixos a Amèrica explicant que les dificultats feien apujar els preus. Alguns dels comerciants, el ja citat Marxuach, Josep Salvet, Pau Vila, Francesc Ramon, Salvador Isart i Josep Ignasi Jonullà, eren mitgers, fabricants de blondes i indianes, que havien abandonat provisionalment aquella activitat davant els negocis precaris. Els anys 1812-1814, amb l'ocupació directa de Mataró pels francesos, tots els negocis queden reduïts al mínim, fins a l'acabament del conflicte, quan, escriu Marxuach, "*tenemos todo el Principado libre del usurpador*" (4).

Acabada la guerra l'aparell productiu del país era desballestat i el comerç, la indústria i l'agricultura es ressentien de la manca de mà d'obra, perquè els homes que no havien mort eren a l'exèrcit i només el treball femení mantenia el sector tèxtil. A Mataró el problema cabdal era la falta del comerç americà, el mercat tradicional, fet que agreujava l'augment de drets a la duana, que feia desviar el tràfic marítim cap a Barcelona i contribuïa a les dificultats econòmiques de la ciutat. De tota manera es reprèn la iniciativa al tèxtil gràcies al treball domèstic i a petites fàbriques que, malgrat la debilitat

estructural del sector, van mantenint el caliu a l'espera de temps millors (5).

El sector cotoner inicia una greu crisi l'any 1821 i a Mataró la indústria, "*abatida y moribunda de tanto tiempo*", toca fons arran l'augment del contraban produït a conseqüència de la guerra entre liberals i absolutistes durant el Trienni Liberal i per la pèrdua dels mercats americans a causa dels processos d'independència (6). En aquests anys comença el debat públic d'un tema recurrent al llarg del segle, la qüestió de protecció o lliure canvi, que dividirà el país en grups d'interessos econòmics enfrontats. Així la reforma de duanes per tal de deixar lliure la importació de productes manufacturats va ser motiu de gran controvèrsia.

L'any 1822, enmig de la guerra civil, la paràlisi és general amb la "*decadencia en todos los ramos de propietarios, industriales, comerciantes, artesanos, y demás clases cuya falta de haberes ha minorado excesivamente el consumo*". La situació d'atur va anar continuant i l'any 1826 l'ajuntament descriu una panoràmica desesperada: "*Como ella* [Mataró] *depende del comercio marítimo* (..) *se habían establecido cuando aquél estaba floreciente varias fábricas de hilaturas, texidos, pintados y otros muchos ramos de elaboración, habiendo llamado muchísimas familias de menestrales que se domiciliaron en ella y aplicados en sus labores lucian a decencia y aumentaron notabilisimamente el número de habitantes dando un competente inquilinato, mas poco de esto en el dia puede contarse, porque los inquilinos o las desocupan o se transfieren a otras poblaciones con grande descubierto o los dueños los obligan a desocuparlas por insolventes motivando de la citada variación de las circunstancias, por las cuales acontece igual infortunio a los artesanos, a los fabricantes y ramificación de la indústria, estando cerradas varias fábricas, otras disminuido el número de operarios, y en breve quedaran en absoluta inactividad, presentando todo un deplorable aspecto de miserabilidad*" (7).

Aquesta activitat econòmica de supervivència, amb petits alts i baixos, serà present molt de temps. El 1827 es produeix a Catalunya la crisi més greu dins el cicle depressiu del període 1821-1830. I a Mataró s'agreuja la paralització de tota mena de comerç i indústria. Hi ha crisi de subsistències i la ciutat es dirigeix al rei demanant ajuda pels negocis. Hi havia tant poca activitat que l'any 1828 es va necessitar la intervenció de l'exèrcit per a recaptar els impostos (8). Un cas que ho mostra be és el final de la notable societat Cabanyes, Cortecans, Pasqual i Cª, que l'any 1819 ja havia tingut problemes econòmics que l'obliguen a reformar-se. La nova empresa va ensopegar amb els problemes de manca de mercats agreujats per les crisis polítiques del continent americà revoltat contra Espanya, i es va dissoldre

l'any 1826, argumentant que "*siendo muchos los quebrantos que últimamente sufría por la general decadencia del comercio con motivo de las ocurrencias políticas de aquellos reynos, de modo que a continuar por mas tiempo sin duda habría llegado a consumir todos los capitales*". S'havia acabat una època (9).

Durant el període 1830-1843, encara depressiu, es produeix l'inici de la revolució industrial a l'economia catalana i es nota una millora relativa dins la situació precària que s'anava arrossegant. A Mataró va ser en aquests anys quan assistim al primer procés d'inversió de capitals d'una certa importància en el tèxtil, que es tradueix en la mecanització de la filatura i el tissatge a través dels motors a vapor i la progressiva liquidació d'aquestes activitats en la seva versió preindustrial. El suport sostingut de la demanda interior ho va fer possible, tot i les circumstàncies polítiques desfavorables.

Creixement i crisi van entrellaçats, i en la dècada dels anys trenta hi ha diversos moments de manca de feina. El 1830 es va haver de fer una recapta per a socórrer "*tantas desgraciadas famílias que se hallan en el estado más precario*", i l'any 1837 es tornen a produir moments crítics d'atur (10). En aquest període la crisi política permanent condiciona la vida econòmica: la guerra civil carlina i la lluita constant entre moderats i progressistes duen a mobilitzacions de gent que treballava a les fàbriques. De 1841 a 1843 la crisi tèxtil es fa sentir de nou a Catalunya per manca de comandes i els problemes del contraban. Notem un fet nou, el protagonisme de les reivindicacions de la classe obrera organitzada els anys 1835-1843 en lluita contra els salaris baixos i la precarietat laboral.

La inestabilitat del sistema polític acaba quan, sota la dominació moderada, i aconseguida la pacificació del país, els burgesos recobren la confiança inversora i es decideixen a passar a l'acció bastint establiments fabrils. Es llavors que a Mataró arrenca la revolució industrial iniciada tímidament l'any 1839 i els vapors comencen a envair la ciutat. Ho explica Vicens Vives: "*L'activitat de la nostra gent contribuí a l'eufòria dels afers de 1845-1846, seguida al cap de pocs mesos d'una ensulsiada gairebé inevitable, a causa de la marxa de la conjuntura*" (11). Les iniciatives es multipliquen a Mataró a partir de 1844. Tothom planeja negocis industrials i mercantils, el comerç es diversifica, s'obren noves botigues i l'optimisme és general. La premsa es fa ressò d'aquest ambient: "*por doquier pospera la fabricación, las artes se fomentan, todo renace, todo cobra nueva vida y color*" (12).

La crisi conjuntural de 1847, a la que es referia en el text anterior Vicens Vives, va ser profunda a Espanya, i a Mataró, com a ciutat

definitivament industrial, va afectar tota l'estructura econòmica, deixant sense feina el nombrós contingent de classe obrera. L'ajuntament obra menjadors públics per preservar la pau social alterada per una vaga de solidaritat amb els obrers acomiadats organitzada pels teixidors. Però, passats aquells moments d'incertesa, el tèxtil viurà la millor època. El cicle de perspectives indecises de 1843-1854 arrenca definitivament un cop superada la crisi econòmica i social del bienni progressista. Llavors assistim a un gran *boom* industrial: "*Des d'aquell moment i fins la crisi de 1886 (..) els afers de la terra marxaren vent en popa*" (13).

1.2. Els impostos.

La recaptació d'impostos és central en uns anys en què les crisis econòmiques eren contínues. Una de les funcions decisives del consistori era recollir informació sobre els bens dels contribuents i repartir i cobrar les quotes adjudicades. La realitat d'una sobrecàrrega d'impostos va dur que sovint els subjectes passius de la recaptació, fonamentalment els menestrals i sectors mitjans, intentessin de fer-se escàpols de la contribució per diversos mitjans i que a vegades la força militar hi hagués d'intervenir.

Per a descriure el tema impositiu a Mataró la primera part del segle XIX, hem de tenir en compte dues èpoques ben definides per la reforma Mon de 1845, que va imposar el model fiscal liberal en tota la seva extensió. Fins en aquell moment ens trobem amb la vigència dels impostos i contribucions pròpies de l'Antic Règim, que amb poques variacions subsisteixen a la mort de Ferran VII.

La columna vertebral del sistema fiscal tradicional és el cadastre, en les seves tres parts:

El Cadastre Reial, que gravava les propietats immobles i els ingressos de censos, censals i altres. En èpoques crítiques no es podia fer efectiu i l'ajuntament demana rebaixes de la quota, que, si en alguns moments són ateses - el 1834 i 1835-, en general no les obtenia.

El *Ganancial*, o subsidi de comerç i indústria, gravava les activitats professionals. És la contribució que experimenta una reforma més acusada, en adonar-se el govern de l'auge comercial i fabril i veure les possibilitats d'aquesta font d'ingressos. L'any 1835 es va formar sobre noves bases i sovint s'anaven augmentant les quotes (14).

Rl. Catastro y Personal para el año 1823, formado por el M. I. Ayuntamiento de esta Ciudad con arreglo al año 1816, insiguiendo la Circular del M. Y. S. Intendente de este Exercito y Principado de 26 Setiembre ultimo, comunicada por el Caballero Subdelegado en 6 Octubre del mismo año, y es como sigue: — — — — —

Calle de Borúa.

1 Dn. Franco. Font . . . . 1ₜ16.9.3 } 6ₜ16.9.3
Por el Personal de dos hijos 5ₜ

2 Franco. Cortcuals Sastre pr. su pl. 2ₜ16.9

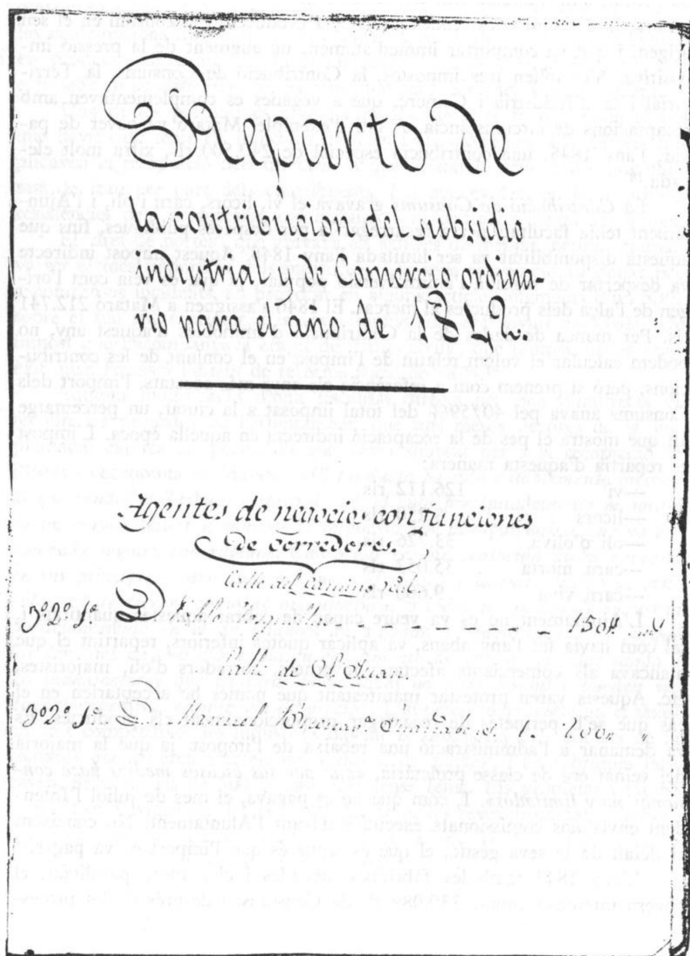
3 Raymunda Vall Viuda 1ₜ10.9.3

3 Proyecto Vineta Parado . . . . 1ₜ6.9.3 } 6ₜ0.9.3
Por su personal 4ₜ10.9

Cadastre de 1823 (AMM.)

El

Personal, gravava els fruits del treball de tots els ciutadans, que eren dividits en cinc categories. Era un impost molt odiat pel poble, ja que es veia com un càstig imposat l'any 1714, i era de difícil recaptació. L'any 1840 diu l'ajuntament "*que su percibo tiene alguna ociosidad, y que es muy difícil su recaudación porqué generalmente pesa sobre la clase jornalera*", i es varen fer intents de suprimir-lo (15).

Reparto de la contribución del subsidio industrial y de Comercio ordinario para el año de [illegible]

Agentes de negocios con funciones de corredores.

Calle del [illegible]

[illegible] 150 [illegible]

Calle de S. Juan.

[illegible] D. Manuel [illegible] 1.100 [illegible]

Hi havia contribucions de menor importància, llevat del delme, que tractem a part, que s'imposaven per capitalitzar una hisenda sempre exhausta. Són els

impostos de les Esquadres de Valls, de *veredes*, d'allotjaments i bagatges, de les Reials Presons de Barcelona, de Palla i Utensilis, d'atzembles, extres de guerra, de defensa, etc. A això, hi hem de sumar les contribucions municipals, a les quals ja ens hem referit, que gravaven els productes de consum. La panoràmica fiscal de l'Antic Règim queda exposada en aquesta allau de reclams monetaris per part de l'administració.

Una de les polèmiques plantejades aquests anys fa referència al pes que havien de tenir els impostos directes i els indirectes. Els darrers duplicaven la recaptació dels directes, ja que l'administració hi veia menys possibilitats de frau per part dels contribuents. Fet que evidencien les contínues resistències dels propietaris, comerciants i industrials a pagar les quotes.

El *dret de portes*, que gravava els articles de menjar, beure i cremar, va ser el més important dels indirectes, i la seva recaptació va donar peu a nombrosos incidents, en provocar en alguns articles augments d'un 50% sobre el seu valor primer, i la seva implantació era sovint anul·lada. Un impost que l'acompanyava era el de *fruïts civils*, que tampoc no va tenir èxit quan fracassa l'intent de reforma fiscal de 1824 (16).

Aquesta modificació d'una fiscalitat directa per una d'indirecta va recollir les protestes de l'ajuntament, que uns mesos després de la implantació explica els perjudicis que havia suposat per a la recaptació i l'economia de Mataró: "*El producto ha sido notablemente inferior al que rendia el Tributo Catastral (..), el cual precipitadamente minorará en un mayor déficit si subsiste el impuesto por la espatriación que ya comenzada seguirá con rapidez. Causo tan grande sensación dicha novedad en sus principies como que cesó luego el trafico y la importación de articulos así de viveres como de manufacturas y todos los ramos de indústria particularmente en el de hilatura de algodón y maquinaria (..) porque los derechos de entrada les hacen en aumento de precio para dar salida a las manufacturas que en otras poblaciones no muy distantes pueden sus dueños expedirlas en minoria de precio*". L'augment dels costos en el tèxtil no feia competitives les indústries davant la producció dels poblets de la comarca que no eren afectats per l'impost de *portes*, i les fàbriques tancaven, deixant més de 500 treballadors sense feina. Els propietaris també es resistien a pagar els *fruïts civils* declarant les seves propietats, i esborraven els números de les cases del carrer. L'any 1826 es suprimeix la reforma i es torna al sistema del cadastre (17).

QUADRE 1

IMPOSTOS 1822-1862 (1)

Any	*Cadastre* (2)	% (3)	*Indústria*	%	*Total*
1822	129.150	—	—	—	—
1823	127.150	—	—	—	—
1824	128.540	—	—	—	—
1825	—	—	15.763	—	—
1826	61.127	81'34	14.022	18'66	75.149
1827	124.301	89'53	14.524	10'47	138.825
1828	122.617	89'63	14.183	10'37	136.800
1829	130.082	—	—	—	—
1830	129.900	—	—	—	—
1831	192.894	91'75	17.340	8'25	210.234
1832	191.219	—	—	—	—
1833	216.719	92'00	18.816	8'00	235.535
1834	46.313	67'90	21.890	32'10	68.203
1835	45.499	66'11	23.320	33'89	68.819
1836	179.337	80'63	43.069	19'37	222.406
1837	175.820	78'95	46.851	21'05	222.671
1838	173.344	75'91	54.987	24'09	228.331
1840	182.822	77'92	51.800 (4)	22'08	234.622
1841	178.598	77'40	52.134	22'59	230.732
1842	190.358	78'29	52.761	21'70	243.119
1846	—	—	124.426	—	—
1848	260.073	75'88	82.644	24'12	342.717
1849	406.830	79'26	106.395	20'74	513.225 (5)
1850	391.386	80'00	97.378 (6)	20'00	488.764
1851	411.127	75'00	136.367	25'00	547.494
1852	300.879	69'45	132.346 (7)	30'55	433.225
1853	284.314	59'55	193.065	40'45	477.379
1854	219.096 (8)	53'48	190.577	46'51	409.673
1855	219.240	55'88	173.098	44'12	392.338
1856	—	—	189.627	—	—
1860	352.490	—	—	—	—
1861	350.796	60'01	232.807	39'89	583.603
1862	343.366	58'90	239.517	41'09	582.883

1. La Contribució de Consums no es té en compte en faltarnos la pràctica totalitat de les quotes.

2. De 1822 a 1829 la xifra corerspon a rls d'ardit, i a partir d'aleshores a rls de billó.

3. Percentatge sobre el total de les dues contribucions.

4. Els llistats que es conserven presenten alguns problemes que, a vegades, fan sospitar de la seva adequació a la realitat, tractar-se de propostes, etc. L'any 1840 hi ha dos repartiments de Comerç i Indústria, l'un suma 149.121 rls i l'altre 51.800 rls, seguim la xifra darrera per ser més lògica dins l'avolució de l'impost. L'altra deuria correspondre a la proposta primera abans de les modificacions, tot i que sembla desorbitant la diferència.

(Continuació)

5. Sumem a ambdós impostos els recàrrecs addcionals de l'any.
6. Incomplet, manca el darrer full, però és força aproximat.
7. Les xifres de les tarifes 2.° i 3.ª són parcials, cosa que fa que el total sigui per dessota de la realitat.
8. Calculat proporcionalment sobre la base d'un trimestre.

FONTS:

AMM. Contribucions de Comerç i Indústria dels anys respectius. A partir de 1848 el Cadastre és substituït per la Contribució d'Immobles. Any 1822: Contribució general establerta durant el Trienni Liberal | Cadastre 1854: AMM. Ac., 5, 13, octubre, 1854 | Cadastre 1855: AMM. Ac., 28, gener, 1855 | Comerç i Indústria 1831: AMM. Ac., 17, gener, 1831.

L'any 1845 es produeix el canvi de les contribucions que va dur a terme el ministre de finances Alexandre Mon. S'unifiquen els impostos de l'Estat, amb l'establiment del sistema fiscal liberal, que té, com a línia mestra, la d'extreure les rendes gravant la producció i el consum en el seu origen, i que va comportar immediatament un augment de la pressió impositiva. S'establien tres impostos, la contribució de Consums, la Territorial i la d'Indústria i Comerç, que a vegades es complementaven amb recaptacions de circumstància. A tall d'exemple, Mataró va haver de pagar, l'any 1848, una contribució especial de 240.500 rals, xifra molt elevada (18).

La Contribució de Consums gravava el vi, licors, carn i oli, i l'ajuntament tenia facultats per a recarregar-la per despeses públiques, fins que aquesta disponibilitat va ser limitada l'any 1848. Aquest impost indirecte va despertar de seguida l'enemiga popular, ja que es veia com l'origen de l'alça dels productes al mercat. El 1846 s'assignen a Mataró 212.741 rals. Per manca de dades de la Contribució d'Immobles d'aquest any, no podem calcular el volum relatiu de l'impost en el conjunt de les contribucions, però si prenem com a referència els anys més acostats, l'import dels Consums anava pel 40/59% del total imposat a la ciutat, un percentatge alt que mostra el pes de la recaptació indirecta en aquella època. L'impost es repartia d'aquesta manera: vi 126.112 rals, licors 8.250 rals, oli d'oliva 33.726 rals, carn morta 35.053 rals, carn viva 9.600 rals.

L'ajuntament no es va veure capaç de cobrar aquestes quantitats i, tal com havia fet l'any abans, va aplicar quotes inferiors, repartint el que mancava als comerciants afectats: taverners, corredors d'oli, majoristes, etc. Aquests varen protestar manifestant que només ho acceptarien en el cas que se'ls permetés de recarregar proporcionalment els productes. Es va demanar a

l'administració una rebaixa de l'impost, ja que la majoria del veïnat era de classe proletària, "*que por sus escasos medios hace consumos muy limitados*". I, com que no es pagava, el mes de juliol l'Intendent envia uns comissionats executius davant l'ajuntament. No coneixem el detall de la seva gestió, el que és segur és que l'impost es va pagar (19).

L'any 1847, amb les fàbriques tancades i el comerç paralitzat, el govern intentava cobrar 330.089 rals de consums, i després de les protestes es va concedir una rebaixa que ho deixava en 270.000 rals. Ultra la crisi, es varen adduir raons estructurals, ja que l'impost es recaptava fonamentalment sobre el consum de vi, activitat que era en decadència, segons l'ajuntament, i no suposava el volum de negocis d'èpoques anteriors (20).

El règim progressista de 1854-1856 suprimeix els consums, per motius polítics. Una part de la recaptació es va aconseguir llavors a través d'un repartiment general sobre els pobles del 50% de l'antiga contribució. L'any 1854 els venedors de vi afirmen que el seu comerç és en crisi i volen que en comptes de l'encapçalament es faci pagar a la introducció dels productes a la ciutat, cosa que hisenda va desestimar perquè "*habrian de restablecerse los fielatos, con toda la correspondiente vigiláncia, cuya singular novedad habría de ser recibida con la mas alta reprobación de estos vecinos*". En caure l'any 1856 els progressistes, es torna a la Contribució de Consums, que tantes crítiques despertava (21). Martínez Alcubilla, temps després, ressaltava "*los inconvenientes que ofrece un impuesto que pesa exclusivamente sobre los artículos de primera necesidad, y que afecta a las familias, no por razón de su riqueza y bienestar, sino por razón del número de indivíduos de que se componen, viniendo a resultar que contribuye mas una família pobre o regularmente acomodada si es numerosa, que la que es rica, si consta de pocos indivíduos*" (22).

La Contribució Territorial era sobre els béns immobles, del cultiu i la ramaderia. Poc després de la seva implantació el diputat provincial pel districte i antic alcalde de la ciutat, Bru Martí, es queixava de manca de proporcionalitat entre el que es pagava a Mataró i a Barcelona, perquè l'administrador de rendes assignava les xifres d'una manera aproximada (23).

La Contribució d'Indústria i Comerç gravava aquest tipus de rendes i establia diferents categories de pobles i indústries. Les bases de la cotització sovint s'augmentaven, com en els anys 1851 i 1853, esperonat el govern amb el bon moment econòmic que es vivia. L'impost es repartia a les localitats per agremiació, i els afectats s'ajuntaven per a posar-se d'acord, amb la direcció de comissions repartidores.

El Quadre 1 dóna les xifres de les contribucions del cadastre /

territorial i la d'indústria i comerç de 1822 a 1862. Pel que fa a les xifres de la de consums, només coneixem les dades abans esmentades, que pertanyen a dos anys, i no ens permeten fer cap sèrie significativa.

De l'evolució, se'n poden extreure elements indicatius dels canvis que vivia la ciutat. Les rendes de la terra, que és el que exemplifica el cadastre, juntament amb l'especulació immobiliària, perden progressivament l'antiga preeminència dels anys vint, quan es situaven al voltant del 90% de la xifra absoluta d'impostos. L'anàlisi de la contribució d'indústria i comerç, en canvi, ens mostra la vessant dinàmica de l'economia, quan a partir de la dècada dels anys trenta va prenent un increment notable que la situarà, a mitjan segle, en uns percentatges dins la banda del 40/50% del total d'impostos. L'evolució d'una societat agrícola cap a una d'industrial i comercial s'anava produint sota la direcció dels inversors capitalistes. La transformació és més accentuada si tenim en compte que comerciants i fabricants també pagaven el cadastre / immobles com a propietaris de cases i terrenys dedicats a la indústria. Així, la Cª Busqueta i Sala, de teixits i filats, pagava el 1851 un total de 6117 rals, repartits d'aquesta manera: 3324 rals d'indústria i 2793 d'immobles. L'aportació de la burgesia industrial en aquest impost va fer que les rendes de la terra perdessin encara més la seva importància dins la contribució. Una anàlisi detallada de l'evolució del cadastre / immobles a mitjan segle XIX ens mostraria, en tenim prou indicis, la desvaloració relativa de la producció agrícola i l'increment de l'especulació immobiliària per part dels hisendats tradicionals.

2. El mercat de subsistències.

2.1. El mercat.

El centre de la vida econòmica local, en quant a les subsistències, és el mercat. La seva anàlisi ens mostra la panoràmica dels problemes alimentaris dels ciutadans i de l'estructura dels intercanvis dels articles de menjar i beure. Es en aquest lloc on es reflecteix la crisi fonamental de l'època: la manca de cereals i els augments del preu de pa, que incideix en la fràgil dieta proletària.

Mataró no era autosuficient en molts productes bàsics, que s'havien d'importar. L'any 1823 eren: arròs, garrofes, oli, ametlles, avellanes, sucre trencat, sucre blanc, bacallà, peixopalo, vi, farina de diverses classes, figues, panses, blat i altres grans. En un llistat de 1829, en aquests productes, s'hi afegeix: faves, pèsols, mongetes, porc i formatge. Cada circumstància tenia carències específiques, però sempre era necessària la importació de blat, del

QUADRE 2

ARTICLES DESEMBARCATS A MATARÓ (Juny, 1838-febrer, 1839)

Blat	21.117	quarteres	Mongetes	406	quarteres
Faves	7.198	”	Farina	14.927	quintars
Sègol	5.112	”	Garrofes	8.948	”
Blat mestall	3.744	”	Arròs	5.671	”
Cigrons	944	”	Oli	129.417	quartans

Font: AMM. D-173, document de 1, març, 1839.

QUADRE 3

PREU MIG D'ALGUNS PRODUCTES ALIMENTARIS 1831-1840

Porró de vi	3 quarts i mig	Civada	36 rls quartera
Càrrega de vi	48 rls	Gallines	14 rls la peça
Blat	60 rls quartera	Sègol	31 rls quartera
Blat mestall	32 rls quartera		

Fonts: AMM. D-189, document de 29, gener, 1846 | AMM. Ac., 15, abril, 1840.

qual tan poc es recollia a la ciutat. Exemple indicador d'aquestes importacions i del seu volum, ho és el Quadre 2 (24).

La inestabilitat econòmica tenia el seu ressò en els mercats i fires anuals, quan s'ajuntaven pagesos dels pobles veïns amb "*sus azémilas de toda espècie, y ganado de pelo, cerda y lana (..) poniéndolo a la vista del publico en el parage nombrado Plazuela de Santa Ana y Muralla de San Lorenzo*". L'activitat d'aquestes fires va anar decreixent i l'any 1835 l'ajuntament fa saber al Governador que: "*nada producian las ferias que se celebran en la misma, por la ninguna concurrència que hay en ellas y por ser del todo insignificantes*". Cinc anys després ja no es celebraven: "*la falta de concurrència ha ocasionado se haya renunciado a ellas (..) pudiendose decir otro tanto con respecto a mercados diferenciandose muy poco en la presente los dias de la semana*". De tota manera, aquesta manca d'activitat de les fires i mercats d'ocasió l'hem de relacionar amb el creixement comercial i l'obertura de tota mena de botigues d'assortiments diversos, cosa que feia menys necessària l'existència de mercats (25).

Dins la penúria estadística, les dades del Quadre 3 ens mostren els preus d'alguns productes de consum quotidià; però, llevat d'aquestes dades no

en tenim cap més, cosa que impossibilita l'anàlisi comparativa.

Al mercat es manifestaven una sèrie de tensions entre venedors i compradors que sovint es queixaven del mal estat d'alguns productes: la sal que al 'alfolí' venien mesclada amb sorra, la llet adulterada, la xocolata "*tan malo que podia resultar en perjuicio de la salud pública*", etc. Es produïen fraus en el pes i, davant les reclamacions, es va establir l'any 1839 una caseta de control a la mateixa plaça, que era oberta a les hores de mercat: de 5 a 10 del matí els mesos d'abril a setembre, i de 7 a 11 d'octubre a març (26).

QUADRE 4

EL CONSUM D'ALGUNS PRODUCTES ALIMENTARIS L'ANY 1848

Carn	309.426	lliures
Porc	580	unitats
Oli	7.920	càrregues
Aiguardent (fins a 20 graus)	700	càrregues
Aiguardent (de 20 a 27 graus)	200	càrregues
Licors	50	càrregues

Font: AMM. D-173, document de 12, juliol, 1848, que dóna el càlcul estimatiu del consum anual.

L'ajuntament havia d'estar alerta a altres qüestions de més envergadura, com l'especulació abusiva. L'any 1824, pels voltants de Nadal, hi havia una mena de monopoli establert per a fer pujar artificialment els preus dels "*pavos, pollas, capones y gallinas*". L'any següent l'ajuntament va haver de recordar als revenedors la seva obligació de comprar els productes de peix o verdura a tres hores de distància de la ciutat, ja que "*algunas mugeres movidas del sórdido interès* (27) *no dudan aviertamente y con todo descaro, comprar en la misma pecaderia y algunos a la orilla del mar de esta ciudad varias porciones del pescado vendiéndolo inmediatamente en el mismo parage siguiéndose de aquí un aumento de precio en perjuicio de los moradores de esta Ciudad y lo mismo acontece con las verduras en ambas Plazas*". Es va fer un ban manant que, el peix, el vengués directament el seu propietari i que els revenedors el compressin lluny de la ciutat. També prohibeixen als traginers "*que hacen comercio en las verduras y frutas el comprarlas en las Plazas de esta Ciudad para evitar de este modo el subir el precio que causa aquella operación; pero les serà permitido el comprarlas en las huertas de esta Ciudad*" (28).

En els anys quaranta i cinquanta la situació de les subsistències, a

part d'alguna crisi d'ocasió, era normalitzada i l'abastament es feia amb regularitat i sense massa problemes. El Quadre 4 ens indica algunes xifres del consum de la ciutat, que ens mostren la importància del nucli urbà en aquest aspecte.

L'any 1851 alguns regidors varen fer la proposta de reformar els mercats de les places de la Constitució i de Sant Cristòfor per la gran quantitat de gent que hi havia. I demanen que s'habiliti la plaça de Santa Anna "*porqué habiéndose aumentado (..) el vecindario en los barrios de poniente, es pesado que este haya de concurrir para proveerse de comestibles al antiguo mer cada*". També hi volien fer un mercat de flors, idees que varen quedar en projecte (29).

2.2. L'agricultura, la ramaderia, la pesca.

La importància de l'agricultura la podien observar totes les persones que passaven per la comarca o visitaven la ciutat, que als ulls dels forasters apareixia d'aquesta manera: "*A larga distancia de Mataró está la rambla o riera de Argentona; y todo aquel espacio, que contiene de largo tres cuartos de legua, está cuidadosamente cultivado, formando una inmensa huerta, que provee en gran parte los mercados de Barcelona; sirviéndose para el riego de abundantes caños de agua mineral y de copiosas norias. (..) Todo el termino de Mataró, que ocupa la colina, es plantado de viña*" (30).

L'any 1851 la superfície del territori era de 1887 Hc, de les quals la major part era dedicada al cultiu de la vinya: 1019 Hc. El regadiu d'horta, amb 153 Hc, abastava el consum local i el comerç, i cada matí eren nombrosos els carros de pagesos que feien la ruta de Barcelona per a vendre els seus productes als mercats. Altres excedents agrícoles, les taronges i les llimones, s'exportaven a França. Però el blat, que formava part dels elements indispensables, era de collita escassa, 245 Hc l'any 1857, cosa que es resolia amb les importacions. El Quadre 5 ens dóna alguns detalls fragmentaris de l'estructura agrària a mitjan segle (31). Així ho explica un document: "*El fruto que producen los terrenos (..) es el vino, pues la calidad de ellos no lo facilita en las demás espécies de modo que los trigos y granos en años rara vez apenas sufragan para el abasto de un trimestre*" (32).

La vinya, doncs, com a eix de l'agricultura d'ençà del segle XVIII, quan el comerç de vi amb Amèrica enriquia els propietaris i els cultivadors. Els anys que varen seguir l'ocupació francesa la crisi d'aquest comerç era general, en desaparèixer els mercats tradicionals: "*En las épocas precedentes en que era activo el comercio ultramarino, era muchísima la extracción; y su*

precio no solo daba utilidad a los propietarios, sino también a los cultivadores, estimulados unos y otros con tan bello aspecto en la mejora de las fortunas, rompieron terrenos áridos y en breves años se presentó hermosa y frugal la campiña, tanto en las llanuras como y mas espaciosamente en los terrenos montuosos (33). *(..) Hace ya algunos años que paralizado el comercio marítimo ha ido decayendo, y ahora totalmente han desaparecido las notadas ventajas por no tener salida alguna el referido fruto que ha de tenerse existente en las bodegas cuyo valor no llega a un tercio del que entonces regularmente se vendia*" (34).

QUADRE 5

ESTAT AGRÍCOLA DE MATARÓ ELS ANYS 1851 I 1857

	1851	1857	
		regadiu	*secà*
Vinya	1.019 Hc	—	—
Bosc	371 Hc	—	—
Camp	271 Hc	—	—
Erms	45 Hc	—	—
Horta	153 Hc	78 Hc	—
Blat	—	72 Hc	173 Hc
Garrofers	25 Hc	—	39 Hc
Mongetes	—	9 Hc	4 Hc
Faves	4 Hc	2 Hc	—
Patates	4 Hc	5 Hc	—
Cànem	5 Hc	—	—
Civada	3 Hc	—	—
Cigrons	—	2 Hc	—

Fonts: AMM. D-224, document de 30, setembre, 1857. J. Llovet. *La ciutat de Mataró*. II. p. 26.

La crisi, també l'agreujaven els impostos, i l'augment de tarifes de 1833 feia que els agricultors consideressin que no valia la pena dedicar esforços a un treball que donava uns rendiments tan curts, després de descomptar totes les despeses. L'ajuntament descriu la situació en un document que mostra una interessant panoràmica del negoci del vi: "*La ecsorbitancia de las contribuciones es tal, que en esta costa marítima después de un riguroso diezmo se paga sobre un cinquenta por ciento sobre los réditos anuales; no puede dudarse de este acerto. Aquí no hay comunmente otra cosecha que la del vino. La cuartera de tierra plantada de viña de primera calidad pagaba antiguamente diez reales de ardites por el Real Catastro, y ahora con los recargos recientemente hechos se le ha aumentado un cinquenta por ciento, a mas de la contribución de fusileros y*

veredero. El impuesto y el recargo suman diez y seis reales de vellón. Cada cuartera de vino de primera calidad producirá anualmente unas cinco cargas de vino un tiempo con otro. De ella quedan las dos terceras partes a favor del colono, según la práctica de esta comarca, quedando solo una carga, y dos terceros de otra para el propietario, el cual, aun para recogerla ha de pagar la tercera parte del gasto del acarreo del total de la vendimia, y de la fabricación y custodia del vino, y como la parte dominical de este a razón de treinta reales de vellón la carga que es el precio corriente en el dia, valdrá solo cinquenta reales, detraidos de esta suma quince reales impendidos en la colecta, fabricación y custodia de dicha tercera parte restan treinta y cinco, y descontando de estos diez y seis para la contribución catastral, y sus recargos, quedan solo diez y nueve a favor del propietario, de los cuales rebajado el importe de la contribución de fusileros y verederos resultará que paga, como se ha dicho un cinquenta por ciento después de haber pagado el diezmo y los cánones o censos territoriales, y aun sin mermas, que sufren los vinos, ya agriándose, ya por otros motivos".

L'any 1833 les protestes de les persones relacionades amb el negoci del vi eren més acusades perquè la bona collita havia fet baixar els preus en el mercat i, a més de la manca d'exportació, calia combatre la importació il·legal de vins francesos (35). L'ajuntament, per resoldre el problema, va proposar l'anulació de l'estanc de l'aiguardent, en la seva venda al detall, que perjudicava molt els productors, ja que "*no fabricándose aguardiente para el estrangero y ultramar los abastecedores son los únicos que consumen, disminuyen la espedición del licor con la ecsorbitancia del precio en la venta*". La llibertat de venda faria redreçar l'economia de "*una infinidad de propietarios y agricultores, que puede decirse, estan sumergidos en la miseria*" (36).

En la renda de l'aiguardent tenia la hisenda una font d'ingressos que, com tots els impostos indirectes, era de fàcil recaptació. Però els continuats augments de tarifes enfurismaven els venedors i els fabricants, que a vegades responien hostilment. L'any 1837 les botigues de licors varen fer vaga, creant malestar a la ciutat a causa del consum general que es feia dels seus productes. Com que l'any següent el problema continuava de la mateixa manera, varen amenaçar de dur a terme accions semblants (37). Crisi del sector, doncs, a causa dels impostos i, fonamentalment, de la davallada del comerç americà, amb problemes afegits com el de l'escassa qualitat del producte, abans de reconeguda solvència. Per aquest motiu la Junta de Comerç va fer saber a l'ajuntament que "*se generaliza en el Brasil la opinión de que los vinos catalanes que se llevan para el consumo de aquel país tienen mezclas y composiciones nocivas a la salud*". L'autoritat municipal va fer un ban sobre

el tema, anunciant que prendrà mesures per vigilar la qualitat del vi (38).

Les dades dels anys quaranta ens indiquen la permanència de la crisi. L'any 1841 el crescut Dret de Portes de Barcelona feia augmentar el vi i l'aiguardent en un 120% del seu valor primer, desaconsellant-ne el consum. En l'època 1847-1848 la crisi fabril fa que el comerç del vi pateixi una davallada important. Amb aquest motiu i a causa d'una nova collita excel·lent, el vi no troba mercats i s'havia de consumir a la ciutat "*y como en ella son bastantes los propietarios cosecheros, y surten a mas a las tabernas de la propia los pueblos comarcanos, del vino propio con el aumento que acarrea para su respectiva venta, cede en baja del precio, y en conocida disminución del valor de los viñedos*". L'ajuntament demana que es rebaixi la contribució, ja que d'altra manera hi ha el perill que "*decayga el deseo de dedicarse al laboreo y cultivo de las viñas, esperimentando la agricultura las tristes consecuencias del abandono de uno de los principales ramos de la riqueza pública*" (39).

Anotem que la climatològica incidia notablement en l'estabilitat de la collita. Les secades eren un dels problemes que sovint es plantejaven i, en alguns casos, la situació irreversible duia a la desesperança de fer rogatives al "*Divino Ser*". Una altra de les inclemències de la naturalesa eren les pedregades. Va ser molt greu la del 15 d'agost de 1845, quan es va perdre bona part de la collita de raïm. Per aquest motiu es va demanar i aconseguir una rebaixa en la Contribució Territorial de les persones perjudicades (40).

Però la crisi més greu de la vinya va venir a conseqüència de la plaga del *oidium tuckeri* l'any 1853. A partir del mes d'agost les destrosses foren generals a la comarca, i a Mataró es va perdre la pràctica totalitat de la collita. El dia 5 d'octubre els agrònoms Josep Casanovas i Salvador Comas varen fer un recorregut pels camps, dividint el territori en onze districtes: "*1° Casa Dorda i Jorba, 2° Llano de San Simón y Tapias, 3° Vallvaldesa y Vallgiró, 4º Castillo, 5º Mata, Vallverich y Sta. Cetlia, 6° Masriera, Pedra de Llop y Mas Comaduran, 7° Capuchinas, Creu de pedra, Figuera Major y Piea, 8º Batlleix, Cirera, Lluscà, Font de la Vila, y Creu d'en Serra, 9º Riera de Cirera, Mirà, Las Valls, Camí de la Llantia, Cerdañola y Molí de Boet, 10° Gatassa y Cau de la Guineu, 11° Peñas, Ribalta, Remonera, Pla de Boet, Moret y Pla de la Monja, en todos los cuales se ha desarrollado extraordinariamente la enfermedad Oidium Tucheri, de modo que solo podrá salvarse una décima parte de las uvas, quedando perdida la cosecha de las nueve restantes*". La catàstrofe era total i les mesures de devolució d'impostos només varen servir per a no agreujar més el problema (41).

QUADRE 6

ESTADÍSTICA PECUÀRIA DE 1858

Bestiar boví	100 caps	(360 rls preu de venda d'un bou, i 800 rls el d'una vaca)
Mules	58 caps	(1.300 rls)
Cavalls	136 caps	(1.300 rls els cavalls, i 1.200 les eugues)
Ases	16 caps	(160 rls)
Bens	200 caps	(90 rls)
Cabres	80 caps	(70 rls)
Porcs	400 caps	(480 rls)

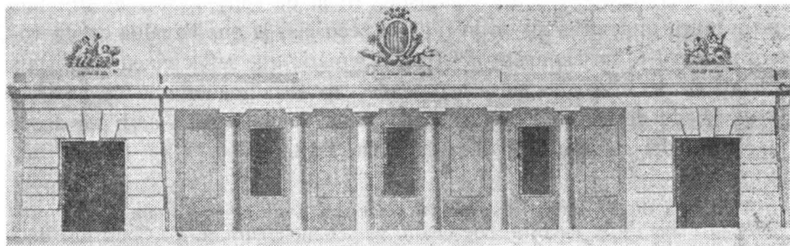
Font: AMM. D-224, estadística fiscal de 18, gener, 1858.

En anys consecutius la malura, amb menor intensitat, continua present: el 1854 i 1855 els camps es tornen a ressentir de la plaga (42). De tota manera en anys posteriors les collites varen millorar, fins a la plaga de la fil·loxera, que va fer que els pagesos es dediquessin al cultiu de la patata per exportar a Anglaterra, que s'havia començat a sembrar durant la dècada dels setanta, i no patia els greus inconvenients de la vinya.

L'activitat pecuària era menor, però alimentava un comerç dirigit a abastar la ciutat i els pobles veïns, i també els mercats de Barcelona. L'any 1846 el tràfic amb la capital es xifrava en 30.000 gallines al mes, 8.000 porcs l'any, 2.000 bous i vedelles, i 500 cavalls i eugues l'any (43).

El Quadre 6 recull una estadística fiscal de l'any 1858 i mostra una panoràmica molt diferent de la riquesa pecuària, ja que l'avalua en un volum mínim i és un exponent del frau sistemàtic que reflecteixen els llistats oficials de les contribucions, perquè de cap altra manera no es justifica la davallada de caps de bestiar que suposa, comparant-ho amb les dades ja citades del comerç amb Barcelona l'any 1846.

La pesca també tenia importància com a activitat comercial, però hi ha poques dades sobre les persones que s'hi dedicaven. Sabem que l'any 1837, segons consta al padró, hi treballaven 286 persones i que la peixateria de la ciutat sovint necessitava reparacions, fins que l'any 1841 es va fer l'obra que promoguda per Martí i Andreu, i Peredejordi, i dirigida per Miquel Garriga, ha arribat als nostres dies. Madoz, utilitzant dades del padró de 1842, dóna la següent imatge del districte marítim: 65 pilots, 2 oficials, 7 fusters, 2 calafats, 226 mariners, 22 mariners inhàbils i 85 patrons. Hi havia

Peixateria realitzada per l'arquitecte Miquel Garriga l'any 1841.

115 barques de vela llatina i 5 de creu (44).

2.3. Els cereals: el pa (45).

Els cereals que es recollien a l'entorn de la ciutat, en el millor dels casos, arribaven a servir per al consum d'un trimestre, fet que duia a la necessitat de comprar-ne la quantitat que mancava. Al voltant del comerç de cereals es manifesta un dels aspectes més dramàtics del tema de les subsistències, perquè els augments de preus en anys crítics feien que la immensa majoria dels ciutadans limités el seu consum per sota els nivells mínims acostumats (46). I més si tenim en compte que les crisis alimentàries anaven sovint acompanyades d'atur a les fàbriques, amb acomiadament d'obrers i rebaixes dels salaris. Situació ben diversa de les darreres dècades del segle XVIII, quan es feia un intens comerç amb el blat de Rússia i Itàlia, els magatzems dels especuladors eren plens i els cereals anaven molt barats (47).

A Espanya partir de 1835 es posen en cultiu enormes extensions desamortitzades i el govern duu a terme una política de preus protegits de cara a estimular el mercat nacional de cereals, no permetent la importació de grans de l'estranger, que eren més econòmics. Catalunya, que era deficitària en aquesta producció, havia de comprar a les grans regions cerealistes als preus del mercat interior. Aquest estímul als cultius va fer que la producció augmentés i que la gran fam europea de 1847 no es presentés d'una manera tan dramàtica, tot i que les protestes varen prendre en alguns llocs extremada violència.

Les xifres locals que tenim d'importacions i preus són molt fragmentàries i no permeten una anàlisi detallada, però de tota manera donen una imatge d'aquest comerç. En el període de juny 1838 - febrer 1839 varen entrar 21.117 quarteres de blat i 14.927 quintars de farina. Segons les dades de Madoz, en els anys 1844-1845 foren 169.597 arroves de farina, 167.239

faneques de blat de moro i 5.826 faneques de blat. Durant els mesos de gener-maig de 1856 les quantitats són de 4.240 sacs de farina i 9.000 faneques de blat (48).

QUADRE 7

PREUS DEL BLAT A MATARÓ 1836-1845

	1836	*37*	*38*	*39*	*40*	*41*	*42*	*43*	*44*	*45*
Blat "xexal"	64	60	68	60	56	56	52	52	52	52
Blat mesclat	48	44	50	42	42	42	40	40	40	40

Nota: Els preus són en rals per quartera.
Font: AMM. D-189, document de 29, gener, 1846.

El Quadre 7 mostra la progressiva rebaixa dels preus del blat a Mataró després del sostre de 1838. Problemes d'abastament i augment del preu del pa eren la mateixa cosa. L'any 1825 faltaven cereals i el capità general diu que n'enviarà de l'Empordà, on la collita havia estat bona, per aturar l'augment dels preus (49). El consistori va haver d'intervenir l'any 1828 per controlar el preu del pa, que es mantenia alt tot i haver passat els temps de penúria. Els forners deien que no podien abaixar-lo perquè, a la farina barata, n'hi havien d'ajuntar una de més preu per donar un producte de qualitat (50).

Un cas notable es produeix l'any 1832. Puja el preu del pa i l'ajuntament intervé de seguida intentant que les existències de cereals en mans dels especuladors no marxin de la ciutat i agreugin la situació, com havia passat altres cops, que venien forasters i el compraven a preus més alts. Davant les pressions dels forners, que pagaven la farina més cara, es va autoritzar l'augment d'un quart per peça. L'ajuntament aleshores permet la venda de pa foraster de bona qualitat perquè, de la competència, en resultés un benefici per als compradors. A finals d'any torna a pujar el preu del blat a causa de les grans pluges, que feien difícil el subministrament. A començaments de 1833 els ciutadans protesten perquè no hi ha manca de cereals però els preus continuen alts, i l'ajuntament mana la rebaixa. Els forners varen fer un recurs al governador per tal que "*no se les impida el venderlo al precio que les acomode*", i l'ajuntament afirma que no tenen cap raó, ja que el preu baixa contínuament i no es pot permetre l'especulació abusiva (51).

L'any 1837 torna a faltar blat i el consistori demana la introducció de farina estrangera (52), però va ser l'any següent quan va esclatar un

espectacular afer relacionat amb el contraban dels cereals que es venien a Mataró.

Si donem una ullada al llistat de preus del blat del Quadre 7, veurem que l'any que anava més car és el 1838, i com que el blat de l'estranger anava més barat que el del mercat nacional, en aquella conjuntura d'excepció, comprar de contraban era fer un negoci rodó que els especuladors més agosarats varen aprofitar.

El mes de maig, els comerciants Guanyabens, Mora, Monner i Artigas tenien setze barcos immobilitzats al port, perquè s'havien iniciat les operacions contra el contraban. I els patrons dels llaüts i barcos de tota mena retinguts amb la seva càrrega varen haver de comprometre's a retornar a l'estranger. La documentació notarial ens conserva moltes declaracions de patrons que, com Jaume Roig del llaüt Sant Antoni, de Barcelona, afirma que està decidit a reembarcar els 175 sacs de farina de 336 quintars cada un d'ells que té al vaixell i que, "*de procedència desconocida*", havia dut a Mataró (53).

Davant l'envergadura d'aquest comerç il·lícit, la Junta de Comerç va destacar a Mataró una comissió investigadora que realitza tasques d'inspecció del dia 3 al 7 de juliol, duent l'encàrrec del capità general de reconèixer els grans emmagatzemats a la ciutat i dictaminar si eren de contraban. El problema havia pres una naturalesa tal, amb implicació de la mateixa autoritat de duanes, que es va decidir d'actuar exemplarment.

Abans de presentar-se a Mataró, la comissió va fer precintar tots els magatzems i llocs on hi havia gra o farina, per impossibilitar que els seus propietaris amaguessin el gènere de contraban. En un intent d'aturar la investigació, l'ajuntament va informar al governador de la ciutat que el comerç de cereals tenia poca importància, cosa que no era certa, afirmant que només hi havia el que es necessitava per al consum local, ja que "*las diez y nueve vigésimas partes de lo desembarcado se estrajo fuera de esta ciudad, por medio de ventas hechas por los corredores, a cuenta de los patrones o dueños de los cargos, de los cuales ninguno era de la presente ciudad*" (54).

La comissió va revisar quatre magatzems de majoristes i vint-i-vuit botigues al detall. Els especuladors eren Manuel B. Guanyabens, Francesc Mora, Jaume Monner i Pau Tosquellas. Aquest darrer només posseïa farina i gra del país, Mora tenia 200 quintars de farina de contraban i Monner 300 quarteres de blat i 256 quintars de farina de la mateixa procedència. Les botigues que s'assortien d'aquests majoristes tenien gènere nacional, i d'estranger en poca quantia. Però el cas més destacat és el de Guanyabens, l'especulador més important del ram. La comissió li va trobar 1190 quarteres de blat i 25 quintars de farina de contraban i procedí a aixecar acta del

registre. En una escena una mica novel·lesca, quan el seu magatzem ja havia estat registrat, el governador Montero va rebre de nit una confidència informant-lo que Guanyabens tenia compartiments secrets que no havien estat escorcollats. La comissió es va presentar l'endemà al mateix lloc, on "*se procedia a la apertura de dos silos o almacenes subterràneos, cuyas puertas se hallában cubiertas por medio de los trigos reconocidos en el dia de ayer*". Hi havia amagades grosses quantitats de gènere de contraban, estava "*hasta el tope lleno de trigo*": 423 sacs de farina d'un total de 760 quintars i 600 quarteres de gra.

L'escandall final dels productes il·legals trobats a Mataró va ser: blat nacional 1657 quarteres; farina nacional: 1067 quintars; blat estranger: 2090 quarteres; farina estrangera: 2519 quintars. Cosa que demostra que els comerciants eren consumidors habituals del tràfic de contraban i que gairebé aquest comerç clandestí s'havia convertit en la norma d'adquisició del producte.

La comissió, en document de 16 de juliol, assenyala l'aspecte fonamental del problema quan afirma que s'havia d'investigar l'actuació de les autoritats de l'estat als pobles de marina, perquè col·laboraven en el contraban. Acusaven els oficials de duanes i expliquen, com un cas de tants: "*el convenio de los carabineros con un barco de contrabando desembarcado en aquella playa* [Vilassar] *en la noche del 22 del pasado junio. Los carabineros, segun expresa el comandante de armas después que habían contratado el desembarco se apoderaran del género, y de los contrabandistas, y entraron en un segundo trato todavía, recibiendo catorce onzas, y media por presentar tan solo una pequeña parte de lo aprendido y dejar las personas en libertad*". Però no calia fer operacions massa estranyes per desembarcar el contraban, ja que a la platja de Mataró es feia a la vista de tothom: "*en presencia del cabo del resguardo, del administrador e interventor de la aduana de Mataró. Tal es el modo con que logran los especuladores defraudar la ley*". L'ajuntament s'havia queixat d'aquests desembarcaments públics.

Arran d'aquests fets es va establir un control ferreny i els vaixells eren escorcollats a consciència, cosa que va motivar una protesta del consistori. El capità general va extremar les mesures de control i en un ban de 26 de setembre ordenava que tots els carregaments de blat, civada, sègol, faves, blat de moro, farina, mongetes i veces destinats al principat havien de ser reconeguts de manera obligatòria als ports de Tarragona i Barcelona. El mes d'agost de 1839 l'ajuntament de Mataró demanava que es derogués aquella mesura pels perjudicis que ocasionava al comerç (55).

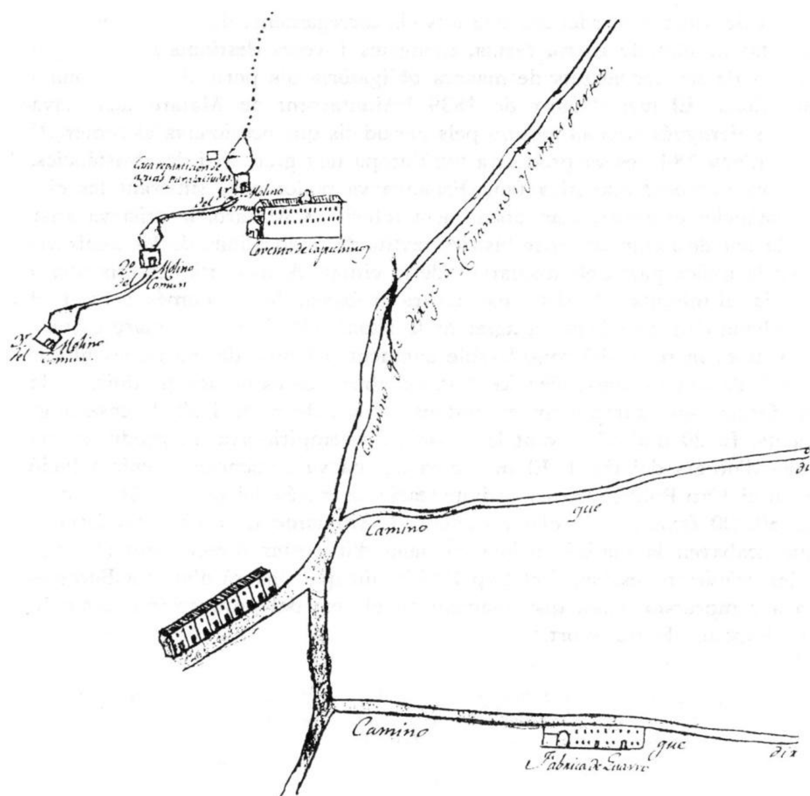
L'any 1847 es va produir a tot Europa una greu crisi de subsistències, que va provocar autèntica fam. Espanya va poder anar superant les circumstàncies crítiques, com abans hem referit. A Mataró, la crisi va anar de la mà de l'atur de les indústries tèxtils de la localitat, de les quals vivien la major part dels assalariats de la ciutat. Amb fàbriques tancades i salaris disminuïts, els dels que encara trobaven feina, només faltava el problema dels cereals per a agreujar la situació (56). El mes de març l'ajuntament es fa ressò del considerable augment del preu del pa en els últims dies i, davant les conseqüències desagradables que es podien produir, crida als forners que garanteixin el subministrament de març i abril sense augments. El 20 d'abril, davant la situació que empitjorava, es produeix una vaga d'obrers del tèxtil. El problema del pa va començar a tenir solució quan el cap polític permet la importació, a través del port de Barcelona, de 50.000 faneques de blat estranger. L'ajuntament, empès pels forners, que acabaven la matèria prima, demana d'importar directament blat per a les pròpies necessitats i el cap polític diu que s'haurà d'anar a Barcelona a comprar-lo. Cosa que augmentava el cost del producte en sumar-hi les despeses de transport (57).

En aquests dies el preu ja era per sobre l'habitual en un 50%, i el 12 de juny es torna a apujar: "*lo que había hecho cundir un descontento y producido algunos grupos de mugeres que espresaban sus quejas con calor*". L'ajuntament fa un ban perquè es torni al preu habitual, afirmant que: "*en todo evento nunca será aumentado el precio del pan moreno que es de que se surten las clases menesterosas*". El comissari de protecció i seguretat informa que els grups de dones cridaven contra determinades persones, però que la situació s'havia calmat ràpidament (58). L'any següent la crisi de feina continuava, però el tema dels cereals havia perdut l'aspecte crític i les 150 quarteres que es necessitaven per al consum diari no presentaven problemes d'abastament ni de preu. En els anys posteriors la situació va continuar estable i la collita local mínima de 1853 es va poder superar important blat de Màlaga, Alacant i Santander (59).

La ciutat comptava amb tres molins fariners municipals situats al costat del convent dels caputxins i els dos de l'hisendat Llauder. Hi eren obligats d'anar tots els ciutadans que volien moldre gra, però els dels pobles veïns eren més econòmics i l'ajuntament havia de vigilar perquè la farina de consum a la ciutat fos procedent dels molins d'aquí.

Els tres molins municipals eren llogats, en períodes de tres anys, a les persones que en pública subhasta feien la millor oferta. Aquesta era la font d'ingressos més important de la ciutat procedent dels béns de propis. Així, per exemple, l'any 1838 el pintaire Antoni Espiell els va llogar per la

xifra de 49.173 rals. La introducció de molins que anaven amb força de vapor va anar malmetent el lloguer dels antics i devaluant aquella font d'ingressos. L'any 1840 l'ajuntament es veu obligat a baixar el preu de l'arrendament i l'any 1847 ningú no els volia llogar. Només es va aconseguir trobar una persona interessada després de rebaixar molt el preu. D'aquesta manera els va llogar Francesc Blanchart l'any 1849 per 26.400 rals, la meitat que deu anys abans.

Molins fariners del comú segons un plànol de 1816 (AMM).

Dels molins de vapor, en parlarem en tractar de les fàbriques de filats a vapor, ja que eren un annexe a aquests establiments, però cal assenyalar un aspecte singular. A Mataró, el primer motor de vapor va ser instal·lat pels socis Gordils i Dalmau l'any 1838 amb la intenció de moure

una filatura, però va tenir com a primera utilització fer anar un molí fariner. L'any següent Manuel B. Guanyabens, l'especulador de cereals al qual ja ens hem referit, juntament amb altres socis construeix un altre molí fariner amb força de vapor. Fet que hem de relacionar amb el moment àlgid que es vivia en el comerç de cereals a Mataró en aquella època, que va motivar aquelles iniciatives inversores poc comunes (60).

2.4. La carn.

La venda de carn era un dels abastaments que l'ajuntament controlava amb més interès, ja que representava uns bons ingressos. L'envergadura d'aquest comerç va anar amb consonància amb el ritme alimentari de la ciutat. Tenim la xifra del consum anual dels anys 1847-1848, que suma un total de 309.426 lliures de carn de tota mena, i 580 porcs a l'any, que representa, tenint en compte els 13.000 habitants de l'època, una mitjana de 9 quilos i mig per habitant i any. De tota manera aquesta dada no ens ha d'amagar que en la dieta del proletariat no hi tenia lloc aquest aliment de massa preu.

El consistori llogava com a dret municipal la venda de carn per períodes anuals. L'arrendatari s'obligava a tenir sempre l'assortiment necessari per a la població, amb garanties de sanitat i qualitat, i a vendre al preu pactat (61). Tot i així l'ajuntament havia de mantenir la vigilància, perquè a vegades es venia carn podrida o amb malalties, a causa dels pocs escrúpols dels encarregats. L'any 1826, el bestiar patia la verola i l'ajuntament es fa ressò que "e*n el dia se vende en las carnicerias la carne tan flaca que ha pesar de haber subido el precio de ella la rehusa el publico temeroso que con dicha carne no mezclen de aquel ganado enfermizo*". En aquestes circumstàncies es multava els responsables (62).

Per veure la importància d'aquest comerç, farem un llistat dels arrendataris del dret i les quantitats que pagaven. Cal fer notar que tots, llevat d'un, són comerciants de fora de Mataró:

1826: Narcís Saladrigas (St. Andreu del Palomar) 2.708 lliures.
1827: Josep Argila i Mora (Vilamajor) 5.110 lliures.
1828: Llorenç Coca (Barcelona) 5.125 lliures.
1829: Tomàs Sanmartí (Barcelona) 8.812 lliures.
1830: Joan Pla (Canet) 5.105 lliures.
1831: Pau Comas i Arenas (Veí del Cros) 5.109 lliures.

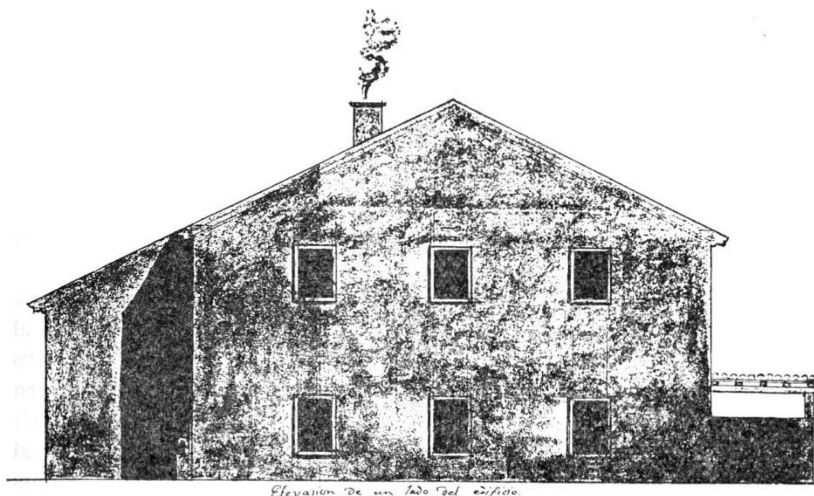
Pau Comas també va llogar el dret l'any 1832, però amb la condició que el contracte fos per cinc anys, pels quals pagaria una xifra al voltant de les 7.100 lliures l'any (63).

A Mataró hi va haver una autèntica *qüestió de la carn* entre l'ajuntament, que defensava el monopoli a les seves mans, i els comerciants que demanaven la llibertat de comerç. Com a mostra de la polèmica, repetida en diverses èpoques, seguirem la dels anys 1820-1821, que és a l'origen de la problemàtica.

Sota el govern constitucional, de propòsits liberalitzadors, es vol acabar amb aquest vell privilegi municipal i s'autoritza la venda lliure. Mesos després l'ajuntament de Mataró es queixa a la diputació informant que d'ençà que la venda és lliure s'han produït molts fraus: "*vendiendo obejas por carnero, cabras por macho, y no de la mejor calidad*". També es queixa que no es pot controlar el bestiar que entra a la ciutat per fer-li pagar el dret municipal compensatori i que, com a qüestió clau, la llibertat de comerç havia produït una pràctica monopolista que afectava els ciutadans, i parla de "*la arbitrariedad en que se mancomunaban los traficantes en el aumento del precio*". A aquests arguments oposava Jaume Rifà, un dels carnissers, els seus drets particulars i la seva filosofia del negoci, parlant "*del mejor de sus derechos, o sea la facultad de buscar legitimamente la subsistencia. (..) El Hombre para ser tal, es preciso que tenga un derecho imprescriptible al goce de todo cuanto pueda contribuir a su felicidad, sin danar la agena; de lo contrario su derecho a la vida es nulo y por esto cree el suplicante justas sus súplicas*", que dirigia a la diputació.

L'any 1820 l'ajuntament va fer un referèndum entre els veïns, que varen estar d'acord majoritàriament en la proposta del consistori de considerar com un bé de propis la venda de carn, per acabar el que un regidor definia com el "*monopolio a favor de unos pocos*". Però l'any següent la diputació liberal donava la raó als venedors, més en sintonia amb la seva filosofia econòmica. Aquesta mesura, com d'altres, va ser revocada per l'ajuntament absolutista de 1823, que argumentava que la venda lliure encaria el producte (64).

La polèmica es va mantenir viva arran del real decret 30 d'agost de 1824, que autoritza la venda lliure de carn, i de nou l'ajuntament s'hi oposa i convoca referèndums populars els anys 1825 i 1826. També es queixava el consistori de la competència il·lícita que feien els llocs de venda forans, sobretot el de la Bordeta, carnisseria prop de Mataró però dins el terme d'Argentona, que venia la carn més barata i la gent hi anava a comprar tot i que estava prohibit (65).

Escorxador al lloc dels Corrals, obra de Miquel Umbert, de l'any 1834. (AMM.)

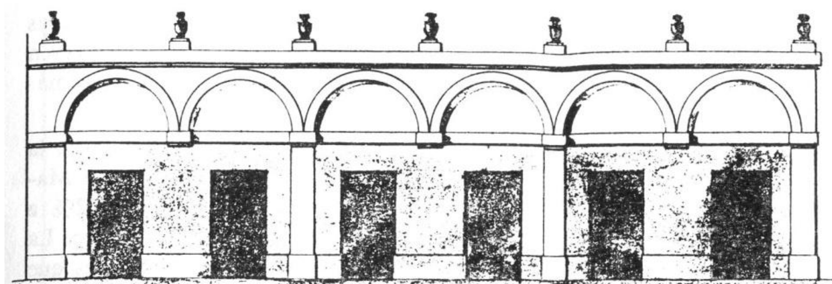
L'ajuntament es va tornar a fer càrrec de la venda de carn fins que les disposicions liberals de la dècada dels anys trenta varen posar fi al sistema. De tota manera encara hi va haver resistències i noves votacions a favor de l'ajuntament els anys 1837 i 1838, que al cap i a la fi foren inútils. El dia 16 de maig del 1838 el consistori fa públic que la diputació mana "*establecerse en la ciudad de Mataró la libre venta de carnes*". A partir d'aleshores es va introduir un dret municipal substitutori: cobrar un tant per cada cap de bestiar mort a l'escorxador públic, lloc al qual era obligatori d'anar. Aquest dret va suposar l'any 1839 uns ingressos de 150.416 rals, en subhastar-se al millor postor, el pagès Tomàs Prat (66).

Els ingressos del municipi augmentaven perquè el consum s'incrementava. Així, l'any 1854 es consumiren 6.230 moltons, 728 bocs, 104 bous i vaques, 434 vedells i 100 bens. A la carnisseria pública es llogaven taules de vendre, que en aquest mateix any varen produir 26.000 rals (67).

Una iniciativa que l'ajuntament va protegir de bon començament va ser la *Sociedad Econòmica Popular de Abastos de Carne*, formada el setembre de 1841. Els membres de la societat pertanyien al sector més benestant del comerç i la indústria: Manuel B. Guanyabens, Ignasi Sala i Basany, Josep Antoni Simon, Francesc Recoder, Joan B. Rodon, Jaume Monner i Francesc Cabanellas, que es varen unir com a capitalistes d'una operació comercial que, segons els estatuts, no havia de tenir cap benefici ni

afany de lucre. Les expectatives posades en la societat varen quedar decebudes, ja que va ser liquidada el darrer dia de l'any 1842 (68).

L'any 1850 es va produir un conflicte significatiu al voltant del tema de la carn que va dividir el consistori. Es tractava de la iniciativa d'una part dels regidors que volien implantar més carnisseries per tal de fer baixar els preus i acabar amb el monopoli de fet que hi havia. Quatre regidors, un d'ells era cunyat de Gaspar Cusachs, l'abastador de carn, es varen oposar a la proposta (69). L'any 1852 hi havia una nova *Sociedad Económica* que intentava, sota la direcció de Miquel Duran, de fer baixar els preus del producte davant el control monopolista que s'exercia als mercats. Pràctica que es va intentar combatre instal·lant llocs de venda públics per persones no compromeses en el tracte (70).

Projecte de carnisseria pública de l'arquitecte Miquel Garriga. Obra feta l'any 1842 a la plaça de Sant Cristòfor. (AMM.)

L'escorxador i les carnisseries públiques eren situades a la part baixa de la plaça de Sant Cristòfor, edifici que per qüestions d'insalubritat es va haver de reformar. La carnisseria va continuar al mateix lloc fins que l'any 1828 la varen traslladar al local de la fleca. L'escorxador es va construir de nova planta al terreny dels Corrals, dirigit per Miquel Umbert, que l'acabava l'any 1834 (71).

3. El comerç i la indústria.

Es fa difícil extreure conclusions utilitzant la sèrie documental que proporciona els llistats de contribucions, a causa de les diferències de concepte que hi apareixen. De tota manera els Quadres 8 i 9 ens indiquen, a manca d'altres dades, les grans línies de l'evolució de l'estructura econòmica local, que altres fonts confirmen de manera clara. El límit als anys 1836-1854 ve determinat pel fet que les contribucions que es conserven d'abans de 1836

QUADRE 8

LA INDÚSTRIA I EL COMERÇ 1836-1854

	ANY 1836				ANY 1842				ANY 1848				ANY 1854			
	contribució en rals	% sobre total contribució	contribuents	% sobre total contribuents	contribució en rals	% sobre total contribució	contribuents	% sobre total contribuents	contribució en rals	% sobre total contribuents	contribuents	% sobre total contribuents	contribució en rals	% sobre total contribució	contribuents	% sobre total contribuents
EL COMERÇ																
Alimentació	8.941	20'7	145	16'2	17.837	33'8	165	16'9	18.442	23'1	132	18'0	47.837	25'1	178	21'6
Tèxtil	2.048	4'7	45	5'0	3.139	5'9	52	5'3	7.699	9'6	30	4'1	13.378	7'0	39	4'7
Altres	4.030	9'3	31	3'4	2.841	5'3	18	1'8	5.236	6'5	60	8'2	12.229	6'4	64	7'7
Total	15.019	34'9	221	24'6	23.817	45'1	235	24'0	31.377	39'3	222	30'4	73.444	38'5	282	34'2
LA INDUSTRIA																
Tèxtil	10.776	25'0	113	12'6	8.867	16'8	153	15'6	7.406	9'2	63	8'6	51.505	27'0	83	10'0
Artesania	6.379	14'8	344	38'4	6.502	12'3	381	39'0	14.436	18'1	243	33'2	22.928	12'0	225	27'3
Diversos	4.489	10'4	57	6'3	6.000	11'3	50	5'1	8.245	10'3	51	6'9	15.845	8'3	79	9'5
Total	21.644	50'2	514	57'4	21.369	40'4	584	59'7	30.087	37'6	357	48'7	90.278	47'3	387	47'0
PROFESSIONALS	3.202	7'4	69	7'7	4.341	8'2	72	7'3	7.831	9'8	78	10'6	14.731	7'7	78	9'4
SERVEIS DIVERSOS	3.156	7'3	91	10'1	3.234	6'1	85	8'7	10.378	13'0	73	10'0	12.124	6'3	77	9'3
TOTAL	43.021		895		52.761		976		79.673		730		190.577		824	

Fonts: AMM. Contribució de Comerç i Indústria dels anys corresponents.

QUADRE 9

LA INDÚSTRIA I EL COMERÇ 1836-1854

	1836	*1842*	*1848*	*1854*
El comerç: l'alimentació				
Comerciants	932 (3)	5650 (5)	—	5031 (3)
Comerciants de 2.ª classe	964 (6)	400 (2)		
Contractistes de provisions	—	350 (1)	—	—
Especuladors de grans	880 (8)	1300 (5)	5265 (8)	—
Especuladors	—	898 (14)	—	—
Magatzemistes de vi	—	—	—	171 (1)
Tractants en peix fresc	—	—	—	531 (1)
Revenedors de grans	543 (13)	1320 (20)	—	—
Revenedors de queviures	96 (6)	39 (4)	—	4802 (29)
Venedors de licors	260 (5)	350 (4)	748 (17)	4865 (33)
Tractants en bestiar	220 (4)	600 (14)	644 (2)	10089 (19)
Venedors de pesca salada	436 (10)	900 (10)	1327 (16)	4231 (12)
Venedors de gallines	98 (3)	200 (9)	220 (8)	—
Venedors de cansalada	189 (7)	200 (7)	266 (2)	—
Venedors ambulants	130 (4)	90 (2)	—	55 (1)
Botigues de licors	—	—	1108 (4)	55 (1)
Venda de gelats	—	—	133 (1)	—
Botigues d'oli i vinagre	—	—	549 (9)	171 (1)
Venedors de carbó i llenya	108 (5)	100 (6)	844 (2)	3351 (3)
Forn i botiga de pa	665 (20)	1390 (24)	2832 (21)	4975 (31)
Herbolaris	34 (2)	24 (2)	88 (2)	55 (1)
Botiga de neules i hòsties	—	—	88 (2)	110 (2)
Botiga de porc fresc	—	—	—	349 (1)
Botiga de peix fresc	—	—	—	83 (1)
Confiters i cerers	538 (14)	—	—	—
Confiters i adroguers	2429 (22)	3760 (34)	3720 (28)	3563 (10)
Pastissers	99 (3)	266 (2)	—	688 (4)
Bunyolers	—	—	—	55 (1)
Nevaters	—	—	16 (1)	—
Carnissers	320 (10)	—	594 (9)	1047 (13)
Ultramarins i xocolata	—	—	—	3560 (10)
El comerç: d'altres				
Llogaters béns municipals	166 (1)	570 (2)	—	—
Comerciants naviers	—	435 (7)	236 (3)	548 (6)
Comerciants d'espart	—	136 (1)	—	—
Especuladors de cànem	334 (1)	600 (5)	888 (2)	1675 (3)
Capitalistes	3034 (26)	—	—	—
Vaixells de cabotatge	—	—	—	2091 (6)
Comerciants de ferro i coure	496 (3)	1100 (3)	266 (2)	531 (1)
Venedors de vidre	—	—	132 (2)	83 (1)
Tractants en quincalla	—	—	1385 (5)	2122 (4)

(Continuació)

Botigues de paper	—	—	555 (2)	264 (2)
Botiga de ganivets	—	—	262 (4)	334 (2)
Botiga de joguines	—	—	88 (2)	—
Botiga de llumins	—	—	88 (2)	—
Venedors de palla i civada	—	—	786 (19)	1093 (13)
Botiga de raspalls	—	—	198 (9)	—
Tractants en cavalls	—	—	—	978 (2)
Xalans-Ramblers	—	—	352 (8)	249 (3)
Botiga de pisa	—	—	—	334 (2)
Botiga estris de pescar	—	—	—	235 (3)
Botiga de pots	—	—	—	249 (3)
Botiga de terrissa	—	—	—	1443 (13)
El comerç: tèxtil				
Botigues de panys	1155 (7)	1994 (8)	—	7920 (9)
Botigues de seda i quincalla	219 (5)	315 (12)	1108 (4)	—
Mercaders de seda	—	—	—	2792 (8)
Mercaders de llana	—	—	3890 (5)	249 (3)
Botigues de roba usada	—	—	1509 (4)	—
Botigues de barrets	—	—	133 (1)	166 (2)
Botigues d'encaixos	—	—	66 (1)	—
Botigues de mitges de llana	—	—	66 (1)	—
Mercaders de gerga	—	—	—	835 (5)
Robers i sastres	674 (33)	400 (6)	—	—
Sastres de roba feta	—	430 (26)	927 (14)	835 (5)
Sastres a mida	—	—	—	581 (7)
Els professionals:				
Advocats	550 (10)	700 (12)	1599 (14)	3488 (12)
Agents de negocis | corredors	549 (5)	350 (2)	198 (3)	223 (1)
Arquitectes | mestres d'obra	—	80 (1)	133 (1)	334 (2)
Administradors d'interessos	—	262 (3)	219 (7)	212 (5)
Arrendataris rentes	275 (1)	—	—	—
Agrimensors	—	—	111 (1)	334 (2)
Cirugià romancista	(8)	30 (4)	66 (9)	332 (11)
Corredors de finques	—	—	66 (1)	334 (2)
Escrivans	—	—	133 (1)	1295 (9)
Menescals	81 (5)	249 (5)	308 (7)	415 (5)
Metges | cirurgians	709 (13)	684 (9)	1198 (9)	3839 (11)
Notaris	352 (8)	750 (10)	928 (8)	—
Notaris de diligèngies	—	—	66 (1)	—
Procuradors	220 (5)	450 (5)	666 (6)	1168 (8)
Procuradors de cobraments	92 (4)	186 (9)	—	—
Registradors d'hipoteques	—	—	—	349 (1)
Farmacèutics	309 (7)	450 (7)	1942 (7)	2242 (7)
Llevadores	65 (3)	150 (5)	198 (3)	166 (2)

(Continuació)

Serveis, diversos:				
Establiments de banys	16 (1)	—	—	—
Empresa del Teatre	—	—	—	508 (1)
Sales de billar	—	—	—	1127 (7)
Mestres de postes	—	—	53 (1)	167 (1)
Cabrers	—	—	131 (3)	—
Traginers i arriers	61 (4)	72 (2)	331 (5)	2720 (23)
Tartaners i carreters	899 (24)	174 (12)	663 (21)	—
Galeres i missatgeria	—	—	213 (2)	—
Paradors de carruatges	—	—	1111 (4)	—
Cafeters	131 (3)	500 (4)	4354 (8)	1369 (8)
Fondistes	440 (8)	573 (11)	333 (5)	167 (1)
Fondes amb hostes	—	—	—	220 (1)
Taverners	1609 (51)	1915 (56)	3189 (24)	4342 (26)
"Mesoneros"	—	—	—	1504 (9)
Indústria: tèxtil				
Blanquejadors de mitges	66 (3)	120 (4)	531 (3)	3045 (7)
Torcedors de seda	88 (2)	20 (1)	—	—
Velluters	33 (1)	10 (1)	—	—
Teixidors de vels	2271 (31)	1359 (22)	—	—
Fàbrica i comerç de mitges	4590 (28)	—	—	—
Fàbriques de mitges	—	655 (36)	315 (11)	1267 (14)
Fàbriques de seda i blondes	2218 (14)	2970 (12)	2284 (10)	6160 (7)
Fàbriques de filats i teixits	—	3497 (55)	—	—
Fàbriques de filats	327 (6)	—	2167 (11)	20050 (9)
Fàbriques de teixits	987 (20)	—	1821 (18)	15489 (19)
Fàbriques de pintats	—	—	244 (9)	—
Loners	—	—	—	2722 (14)
Torcedors de cotó	—	—	—	12 (1)
Tints per a teixits nous	—	—	—	1509 (3)
Encaixos	—	—	—	668 (4)
Blanquejadors de seda	—	—	—	167 (1)
Fàbriques de gorres	—	70 (11)	—	167 (1)
Barretaires	88 (2)	16 (2)	—	—
Tintorers	108 (6)	150 (9)	—	249 (3)
Galoners	—	—	44 (1)	—
Indústria: diversos				
Fàbriques d'aiguardent	—	—	465 (3)	1674 (6)
Fàbriques de terrissa	390 (18)	500 (11)	837 (13)	1162 (14)
Cerers	—	200 (1)	133 (1)	1781 (5)
Fàbriques d'espelmes de seu	88 (2)	80 (2)	177 (1)	223 (1)
Assaonadors	2026 (15)	2700 (14)	1999 (6)	3089 (19)
Fàbriques de vidre	—	250 (1)	453 (1)	1118 (1)

(Continuació)

Fàbriques de maons	167 (6)	520 (6)	777 (7)	498 (6)
Fàbriques de sabó	1450 (5)	850 (3)	782 (3)	1396 (3)
Fàbriques de veels de vaixell	22 (1)	50 (1)	66 (1)	167 (1)
Fundicions	—	—	689 (1)	2236 (2)
Fàbriques de cola	—	—	—	32 (2)
Fàbriques de pasta de sopa	346 (10)	850 (11)	1867 (14)	1728 (11)
Fàbriques de calderes	—	—	—	166 (2)
Fàbriques de carros	—	—	—	332 (4)
Reparadors de màquines	—	—	—	104 (1)
Fàbrica de verdet	—	—	—	139 (1)
Artesania:				
Hamer	108 (5)	94 (4)	200 (3)	—
Baster	85 (5)	120 (6)	241 (5)	166 (3)
Agulleter	—	69 (4)	66 (1)	—
Espardenyer	354 (28)	100 (25)	880 (20)	1484 (18)
Bescuiters	—	40 (1)	66 (1)	83 (1)
Paletes	403 (26)	570 (49)	901 (20)	996 (12)
Galledaires | boters	162 (12)	100 (10)	595 (9)	583 (7)
Cistellers	120 (8)	49 (6)	132 (3)	165 (3)
Manyans	239 (13)	312 (13)	1120 (17)	—
Cordoners	34 (2)	30 (3)	198 (3)	668 (4)
Fusters	824 (44)	610 (45)	1981 (30)	1891 (24)
Perolaires	44 (2)	40 (1)	264 (4)	—
Sedassers	128 (9)	33 (3)	132 (3)	165 (3)
Daguers | navallers	70 (5)	120 (6)	176 (4)	220 (4)
Esparters	97 (6)	71 (5)	219 (5)	276 (5)
Ferrers	165 (7)	184 (9)	—	1494 (18)
Courers	92 (6)	90 (5)	329 (5)	1002 (6)
Llauners	121 (6)	200 (6)	329 (6)	500 (6)
Pintors i decoradors	129 (6)	130 (6)	220 (5)	385 (7)
Argenters	178 (7)	495 (9)	555 (2)	1745 (5)
Pintaires	87 (4)	100 (3)	199 (3)	669 (4)
Quincallers	306 (7)	700 (8)	—	—
Rellotgers	22 (1)	60 (2)	133 (2)	334 (2)
Barbers i sagnadors	160 (10)	93 (18)	753 (17)	1041 (17)
Corders	248 (17)	183 (20)	396 (9)	440 (8)
Torners	66 (3)	28 (4)	177 (4)	276 (5)
Vidriers	108 (4)	100 (3)	—	—
Impressors	44 (1)	73 (1)	555 (2)	1594 (2)
Sabaters	844 (57)	501 (53)	1782 (27)	2407 (29)
Perruquers	17 (1)	—	44 (1)	—
Esquiladors	97 (1)	—	—	—
Serradors	132 (6)	—	—	—
Armers	49 (3)	—	—	—
Bagulaires | cadiraires	131 (3)	290 (14)	484 (9)	415 (5)
Xocolaters	104 (12)	39 (7)	88 (2)	838 (1)

(Continuació)

Moledors de sal	—	50 (2)	—	—
Mestres de carro	481 (10)	788 (26)	—	—
Matadors de porcs	—	—	66 (1)	—
Encastadors de pedres	—	—	396 (6)	—
Matalassers	—	—	22 (1)	—
Fabricants de pues	—	40 (4)	—	—
Blanquejadors de cera	—	—	66 (1)	—
Xarolistes	—	—	66 (1)	—
Hortícoles	—	—	66 (1)	—
Xaponers	130 (7)	—	264 (4)	—
Ebenistes	—	—	—	1401 (4)
Carboners	—	—	—	83 (1)
Cofrers | guarnicioners	—	—	—	333 (3)
Cotillaires	—	—	220 (5)	664 (8)
Molins d'escorça	—	—	—	610 (10)
Molins de represa	—	—	55 (1)	—

Nota: Xifra en rals. Entre parèntesi nombre d'industrials.
Font: AMM. Contribució de Comerç i Indústria dels anys corresponents.

no contenen prou dades per a poder-les utilitzar sistemàticament.

La indústria és l'activitat central des del punt de vista impositiu, la que, segons els que feien el repartiment de la quantitat assignada a Mataró, proporcionava més ingressos. De 1836 a 1854 passa d'un 50'2% a un 47'3%, diferència poc significativa que perd a costa del comerç. La davallada dels anys 1842 i 1848 és deguda a les crisis econòmiques que envolten aquests anys i que es manifesten en la disminució relativa del que paga el tèxtil i en l'augment de l'artesania. La indústria apareix com el sector més important quant a recursos humans (72) i l'evolució dels índex de 1836-1854 mostra una pèrdua relativa del 10'4%, que es justifica per la davallada de les persones ocupades en l'artesania i per la concentració que resulta en el tèxtil arran de la revolució industrial. D'alguna manera aquí queda reflectit el pas d'una economia preindustrial, que acull moltes persones autònomes amb pocs recursos, a una de capitalista. L'estructura impositiva de 1845 i els augments tarifaris varen comportar la desaparició com a contribuents de moltes persones mig proletaritzades.

Les xifres relatives del comerç, a les quals cal sumar la dels 'serveis diversos', activitats assimilables, pugen i baixen en pocs anys, moviment que respon a una realitat econòmica. Els augments de 1842/1848, els hem de relacionar amb les circumstàncies que afavorien el comerç a partir de les

darreries dels anys trenta, quan hi ha un augment notable de l'especulació. Dins aquest sector les activitats principals són les relacionades amb l'alimentació, en els seus aspectes de comerç majorista i en les petites botigues de carrer que subministraven al detall. En els anys extrems del període analitzat, el percentatge de les persones que practicaven tota mena d'activitats comercials passa del 34'7% al 43'5%, creixement relatiu molt accentuat, que pot indicar un desplaçament d'una part d'artesans desocupats cap al comerç minorista. De tota manera aquest transvasaments, del qual tenim alguna constància, va ser mínim, per la poca disponibilitat de capital d'aquesta gent.

Quant als professionals, mantenen el seu pes al si d'una economia que necessitava les seves especialitzacions cada vegada d'una manera més notable.

3.1. El comerç.

El comerç és l'activitat a través de la qual es formen al segle XVIII els primers nuclis de la burgesia local, quan el vi, l'aiguardent, les indianes, les mitges i blondes de seda, les cintes i els barrets fan el camí cap a Amèrica, on tenien un mercat segur. Aquest circuit comercial havia produït molta riquesa econòmica i, en fer fallida, l'estructura fabril se'n va ressentir. L'any 1835 l'ajuntament de Mataró va demanar a la reina que per intentar revitalitzar l'antic comerç es dugués a terme oficialment "*la emancipacion de las posesiones de America que de hecho y de muchos años acá estan pronunciadas independientes de la Corona de España*" (73).

Durant la primera meitat del segle XIX, amb el mercat americà perdut en gran part, el comerç va haver de trobar en el propi país les possibilitats de vendre els productes manufacturats que la indústria fabricava. A Mataró l'èxit comercial a partir dels anys quaranta es produeix al redós del creixement industrial, que va anar seguit d'una notable concentració d'habitants que necessitaven ser alimentats i vestits.

Les importacions eren subordinades a les exigències d'aquest mercat i a les seves disponibilitats econòmiques. Així veurem com, darrera la industrialització, productes que abans s'importaven com, per exemple, el sabó, els passaran a fabricar indústries locals que veien la possibilitat de realitzar negoci. Importacions i exportacions manifesten en la seva evolució els canvis que es van vivint. L'any 1845, per abastar les necessitats noves de caràcter industrial, s'havia d'assortir la ciutat cada dia amb 44 carros de carbó i llenya per a les fàbriques de vapor, 250 quintars setmanals de cotó en rama i

grosses quantitats de ferro en barra, espart, cànem, alcohol, sosa, barrella i altres (74).

QUADRE 10

Demostracion de los articulos que han entrado en este puerto procedentes de otros del reino en los dos años de 1844 y 1845, segun los datos oficiales de la misma aduana.

NOMENCLATURA	UNIDAD PESO Ó MEDIDA	AÑOS. 1844.	1845.	TOTAL DE LOS 2 AÑOS.	AÑO COMUN.
Aceite	Arrob.	60807	36102	96909	48454
Aguardiente	id.	2355	1615	3970	1985
Algarroba	id.	72350	61530	133880	66940
Alquitran	id.	298	148	446	223
Arroz	id.	22124	20944	43068	21534
Barrilla	Quint.	1245	1250	2495	1247
Cáñamo	Arrob.	2624	1048	3672	1836
Carbon de piedra	Quint.	6267	6023	12290	6145
Cebada	Faneg.	3580	930	4510	2255
Dinero	Rs. vn.	2060	137000	139000	69500
Esparto	Cargas.	3058	586	3644	1822
Habichuelas	Faneg.	6047	2389	8436	4218
Harina	Arrob.	73312	96285	169597	84798
Hierro	Quint.	3175	7331	10506	5253
Higos y pasas	Arrob.	1527	2170	3697	1848
Jabon	id.	957	1291	2248	1124
Lienzo del pais	Varas.	3370	»	3370	»
Maiz	Faneg.	1467	4359	5826	2913
Pieles	Arrob.	9943	4225	14168	7084
Plomo	Quint.	1138	774	1912	956
Seda	Libras.	1495	»	1495	»
Sémola	Arrob.	2472	2790	5262	2631
Sosa	Quint.	785	»	785	»
Tablas y tablones	Núm.	9449	1132	10581	5290
Trigo	Faneg.	89125	78114	167239	83619
Vino	Arrob.	9705	492	10197	5098
Efectos varios, (valor)	Rs. vn.	67458	37423	104881	52440
Valor total de estos art.	Rs. vn.	7712952	6980617	14693569	7346784

ESTADO que manifiesta los artículos que han salido por este puerto para otros del reino en los dos años de 1844 y 1845, segun los datos oficiales de la misma aduana.

NOMENCLATURA.	UNIDAD PESO Ó MEDIDA	AÑOS. 1844.	1845.	TOTAL DE LOS 2 AÑOS.	AÑO COMUN.
Algodon	Libras.	15400	10157	25557	12778
Altramuces	Faneg.	150	341	491	245
Barrilla	Quint.	320	1140	1460	730
Clavazon	Arrob.	513	470	983	491
Cola de pescado	id.	423	509	932	466
Dinero	Rs. vn.	3107603	980600	4088203	2044101
Encaje	Varas.	3266	2253	5519	2759
Fideos	Arrob.	809	»	809	»
Habicuelas	Faneg.	»	2337	2337	»
Hierro	Quint.	383	157	540	270
Ladrillos	Núm.	37850	3000	40850	20425
Lona	Varas.	5138	6769	11907	5953
Madera para carros	Cargas.	294	443	737	368
Obra de barro	id.	302	380	682	341
Papel	Resmas	236	350	586	293
Patatas	Quint.	1700	35	1735	867
Prod. químicos y farmacéut.ᵒˢ	Libras.	13408	6490	19898	9949
Suela	Arrob.	1459	877	2336	1168
Tejido de algodon	Varas.	2372	586	2958	1479
Trigo	Faneg.	180	2953	3133	1566
Vidrio comun.	Arrob.	2414	1000	3414	1707
Vino	id.	9221	28091	37312	18656
Zumaque	id.	568	»	568	»
Efectos varios, (valor)	Rs. vn.	47753	26484	74237	37118
Valor total de estos art.	Rs. vn.	3741330	1732853	5474183	2737091

Font: P. Madoz. Op. Ct. Vol. XI, p. 304.

L'estadística que publica Madoz relativa als productes entrats i sortits per la duana els anys 1845-1846 —Quadre 10— és un bon indicatiu del tràfic comercial de la ciutat. Deixant de banda els productes agrícoles, als quals ja ens hem referit, s'exportaven diversos productes industrials cap al mercat nacional i a diversos països (75). A Catalunya es venien claus, jaquetes de cotó, samarretes i altres productes tèxtils. Al mercat espanyol: claus (València, Cartagena), blondes (València, Andalusia, Madrid), cola i pasta de sopa (Cartagena, València), fusta (Galícia), terrissa, cuiro, teixits (Cartagena, Oriola, València, Castella), rajoles quadrades (València), etc. I al mercat americà, en els anys quaranta, pells adobades, cola i pasta de sopa (76).

El comerç presentava alguns problemes. Així, l'ajuntament considerava que el tràfic amb Barcelona donava més benefici a la capital, perquè els gèneres desembarcats, per a ser transformats a les indústries locals, ho eren "*a cuenta de comerciantes de Barcelona y otros puntos*", ja que a Mataró només es produïa la seva elaboració, sense cap mena de magatzem, i es remetien immediatament als seus llocs d'origen. D'aquesta manera la participació en el benefici comercial era mínima, però la xifra del tràfec de productes introduïts a la ciutat ho amagava. Argument que va ser utilitzat l'any 1838 per a fer veure a l'intendent que la xifra de l'impost d'indústria i comerç era excessiva (77).

Un aspecte que preocupa l'ajuntament, interessat en l'expansió econòmica, era l'existència de muralles, les portes de les quals es tancaven cada nit per impedir sorpreses per part dels carlins, i en temps de pau com a precaució contra els bandolers. El comerç, la indústria i l'agricultura restaven molt perjudicats per una mesura que impedia el tràfic lliure béns i persones. Així, en acabar la guerra l'any 1840 es va sol·licitar al capità general permís per enderrocar les portes, ja que produïen "*trabas a la libre circulación y acarreo de generos y efectos al mismo tiempo que sujetando a los trabaiadores de la tierra a las horas de abrir y cerrar dichas puertas para empezar y concluir sus jornales les perjudica notablemente*" (78).

A la ciutat l'activitat comercial era dividida en dos sectors principals: els especuladors i majoristes, i els botiguers. La necessitat dels primers venia determinada per l'existència d'un mercat que calia abastar de manera contínua de matèries que no es produïen a la ciutat, productes que eren distribuïts pels petits comerços intermediaris.

El sector del gran comerç era format per un conjunt d'especuladors acabalats que tenien en l'abastament una manera rendible i no gens exposada de fer negocis. La importància d'aquestes activitats queda reflectida en les xifres de la contribució que pagaven, les més elevades de la ciutat, fins que als anys cinquanta són superats pels industrials del tèxtil. Ultra els articles de menjar, comerciaven amb ferro, espart, cànem, fusta i totes les matèries que la ciutat reclamava. Més endavant seguirem la biografia econòmica d'alguns d'aquests comerciants de punta per mostrar la seva estratègia inversora. De tota manera no tots els majoristes formaven part del grup privilegiat de capitalistes i hi havia importadors i magatzemistes modestos que pagaven quantitats no massa elevades d'impost. Dins el comerç capdavanter, una de les activitats que va tenir un espectacular creixement va ser les botigues de venda de panys, teles i tota mena de productes tèxtils, que durant la dècada dels cinquanta eren als primers llocs en les llistes d'impostos.

QUADRE 11

LA BOTIGA: COMPANYIES COMERCIALS

(1823) Companyia de Marià Serra, comerciant de Barcelona establert a Mataró, i Pau Llobera, adroguer. Es tractava de dur a terme qualsevol especulació mercantil i comercial amb un capital de 6.225 ll. Serra aportava 5.625 ll i Llobera 600 ll. (AMM. AP. Gaspar Poy, 22, agost, 1823, 2.ª part, f. 6.)

(1825) Simon, Bras i C.ª, formada per Daniel Simon, adroguer, i Anton Bras, comerciant. El primer aportava el treball i el segon la botiga d'adrogueria, confiteria i cereria, a la plaça de Sant Cristòfor, que a partir d'aleshores farien anar junts. (AMM. AP. Gaspar Poy, 27, gener, 1825, f. 19.)

(1826) Matas, Gibert i C.ª, botiga d'adrogueria a la Rambla, que comptava amb una inversió de 800 ll. per part de Salvador Gibert, de la matrícula de mar, i Josep A. Matas i Català, adroguer, que hi participava amb 25 ll. i el treball. Els beneficis se'ls repartien a raó d'un 75/25 %. (AMM. AP. Gaspar Poy, 3, març, 1826, f. 39.)

(1828) Botiga de grans i queviures formada per Genís Rossell, de Llinars, tinent de l'exèrcit, i Vicenç Carbonell. El primer com a capitalista es quedava els beneficis i Carbonell, que duia el negoci, tenia un salari de 120 rls al mes. (AMM. AP. Miquel Torner, 21, març, 1828, f. 114v.)

(1830) Companyia formada per comprar i vendre porcs, queviures, llenya i carbó, situada en un establiment del Portal de "Batlleix", amb taula de venda a la plaça de Sant Cristòfor. Era de Joan Romeu, clavetaire, que hi posava 400 ll. i en treia el 50 % dels beneficis, i M. Rosa Cabot, que hi treballava. (AMM. AP. Jacint Boter, 17, desembre, 1830, f. 221v.)

(1836) Teresa Costa i Colomer forma companyia per vendre teles i altres articles del ram amb un capital de 8.000 ll., a parts iguals amb el comerciant de teixits Gaspar Colomer. (AMM. AP. Ramon Caylà, 5, febrer, 1836, f. 23v.)

(1836) Cinc comerciants ajunten els seus capitals per fer compres de blat, llegums i tota mena de grans, etc. (AMM. AP. Miquel Torner, 27, novembre, 1836, f. 173.)

(1838) Set adroguers i comerciants s'uneixen per fer compres conjuntes d'oli i aconseguir millors preus. (AMM. AP. Jacint Boter, 14, novembre, 1838, f. 247.)

(1838) Botiga de robes formada per Maria Roldós i Pons, que hi posava el treball, i Jaume Serra i Vives, pagès ric de Sant Genís de Vilassar, capitalista, amb una aportació de 1.000 ll. Ella era vídua d'un teixidor pobre i havia vingut a Mataró per "*guañar més fàcilment nostres aliments*". (AMM. AP. Desideri Torras, 5, desembre, 1838, f. 225.)

(Continuació)

(1841) Companyia per obrir un cafè a la Riera formada per Pere Barbosa i Roca, pastisser, i Josep Ribas. El capital, a parts iguals, era de 26.800 rls i el període d'explotació de quatre anys. (AMM. AP. Antoni Simon, 12, maig, 1841, f. 122v.)

(1842) Vuit botiguers de pesca salada s'uneixen en companyia durant un any per comprar arengades. Cinc anys després renoven la societat per comprar sardines, peixopalo i bacallà. (AMM. AP. Desideri Torras, 13, agost, 1842, f. 142v. Antoni Boter, 29, abril, 1847, f. 131.)

(1847) Companyia de l'hisendat Salvador Prat i Rosell, que hi participava com a capitalista, i el sabater Narcís Canellas, que feia sabates i les venia al carer Nou. (AMM. AP. Joaquim Segarra, 27, març, 1847, f. 86.)

(1852) Jaume Roca i C.ª, de venda de vànoves, flassades, teixits de cotó i indianes al carrer de Sant Josep. Era formada per tres teixidors: Jaume Roca i Areny, d'Igualada, Josep Roca i Areny, de Barcelona, i Ramon Filvà i Collet, de Mataró. (AMM. AP. Miquel Torner, 1, abril, 1852, f. 271.)

(1854) Cafè al carrer de Sant Francesc establert pel saboner Antoni Moreu i el paperer de Barcelona Ferran Botifoll. El capital, a parts iguals, era de 9.520 rls. (AMM. AP. Joaquim Segarra, 26, agost, 1854, f. 547.)

El comerç al detall era format per un sector majoritari de botigues que distribuïen productes del sector primari: carn, peix, vi, gallines, grans, etc. i, en menor quantia, comerciants del tèxtil mig artesans, com robers, sastres, venedors de llana i roba usada, etc. Aquests negocis en general són d'una envergadura mínima, reduint-se en molts casos a oficis de subsistència per a les persones que els regentaven. El creixement econòmic obliga el sector a diversificar-se perquè hi ha demanda de productes i serveis que no són els de primera necessitat: paper, vidre, raspalls, joguines, pisa, etc. També es diversifiquen les botigues d'alimentació i de les acostumades *abacerias*, on es venia tota mena de productes de menjar, beure i cremar, es passa gradualment a una major especialització, fonamentalment arran de la llei de llibertat de comerç de 1834. Cal assenyalar com a activitat comercial, aquesta mena de sector de serveis que representen les fondes, els cafès, la gran quantitat de tavernes, els traginers i altres transports.

Un aspecte interessant és la formació de companyies comercials amb la intenció de tirar endavant un negoci. En el Quadre 11 en descrivim algunes, que es caracteritzen per ser l'associació, en diferents combinacions, de capital i treball, amb el propòsit de fer compres especulatives a l'engròs o formar establiments de tota mena: cafès, sabateries, adrogueries, cansaladeries, botigues de queviures, de teles i roba, etc. Negocis que amb els

anys cada vegada apareixeran amb més vitalitat.

Els botiguers sovint es queixaven que "*algunos mercaderes ambulantes situando de continuo sus tiendas en las calles y plazas de esta ciudad, atraen a sí a los compradores en grave perjuício de aquellos, que tienen que pagar crecidas cantidades de alquileres y de contribuciones*" (79). Entre els minoristes també hi ha notables desnivells d'ingressos entre els venedors de grans, adroguers, pastissers, forners i algunes altres activitats que produïen elevades rendes, i els venedors de pocs recursos, la gran majoria, que tractaven amb productes de poc preu. Uns d'aquests, que venia roba, es nega a pagar l'impost "*en razón a lo mezquino de su oficio (..) habido merito de que los articulos sobre los cuales especulan (..) los mas groseros y bastos que se conocen (..) solo sirven para la gente del campo*" (80).

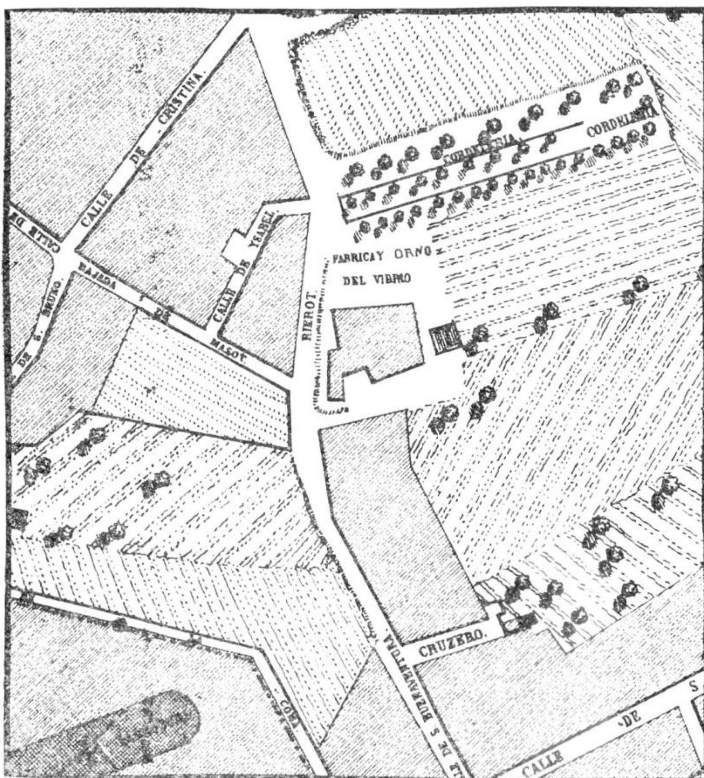
3.2. Indústria (no tèxtil) i artesania.

Mataró tenia fama d'emprenedora i industriosa, un viatger hi veu, l'any 1847, "*innumerables talleres, en los que se fabrican toda especie de artículos para el abasto y comodidad de los naturales y de los pueblos circunvecinos*" (81). Els Quadres 8 i 9 assenyalen com en el període 1836-1854 es produeix l'evolució pròpia d'una ciutat en procés d'industrialització que, tot i tenint en el tèxtil el sector més dinàmic, veu aparèixer un conjunt notable d'establiments fabrils de certa envergadura. Eren especialitzats i deixaven enrere la concentració de funcions pròpia de l'activitat artesanal, abastant una major productivitat. D'un sector dominat l'any 1836 per la terrissa, sabó, espelmes, maons i pasta de sopa, es passa al cap de pocs anys a implantar fàbriques de cola, calderes, productes químics, foneries, etc., i es doblen els recursos humans que hi són dedicats, quant a empresaris. Seguirem algunes d'aquestes indústries.

L'any 1826 hi havia cinc fàbriques de totxanes que varen protagonitzar una qüestió interessant relacionada amb pràctiques monopolistes. El mes d'abril s'havien mancomunat per fixar preu únic als seus productes i obligar els compradors a dirigir-se al forn de torn, on s'havia de pagar "*el precio de los ladrillos a su antojo*". L'ajuntament hi intervé afirmant que el monopoli és contrari al bon govern de la ciutat i que aplicarà sancions si no es permet la venda lliure. El mes següent la qüestió continuava plantejada de la mateixa manera i s'accentua la mala qualitat acostumada dels productes, en no esperar-se a vendre les rajoles els vint dies necessaris per a refredar-se: "*la obra después de cocida la dejan en el mismo horno mas tiempo de lo que es regular para resfriarse esperando el que está de turno*

para la venta acabe de verificarla y entonces es cuando la sacan del horno para empexar su venta". El mes de juny hi va haver noves queixes i l'ajuntament va multar els terrissaires responsables. Aquesta activitat va mantenir la seva implantació en ser fonamental per a edificar habitatges, en uns anys en què sovint es planejaven noves cases i carrers (82).

Una indústria tradicional que experimenta una revifalla és la del vidre. Lluís Oms i Miralpeix havia posat un forn al carrer Sant Bonaventura en els primers anys del segle i cap a la dècada dels anys deu fa societat amb Pau Tarragó, mestre de cases, que aportava capital per tirar endavant el negoci, que a partir d'aleshores funciona amb el nom de Lluís Oms i Cª. L'any 1816 Oms hi tenia invertides 6050 lliures i Tarragó 2250 i la fàbrica la regentava Lluís i el seu fill del mateix nom que també tenien un forn a Sant

Localització del Forn del Vidre l'any 1851, segons el plànol de Caballol, al mateix lloc del que ha arribat fins avui.

Andreu del Far, llogat al pagès Andreu Arenas. El 1817 la vídua Tarragó retira el capital i Oms segueix amb el negoci. En morir el seu pare l'any 1835 s'encarrega de la indústria Lluís Oms i Vallcorba. Els anys quaranta tenia una trentena d'obrers fixos que fabricaven porrons, vasos, ampolles, pots, garrafes, càntirs, etc. (83).

El negoci del vidre, també el va intentar el francès Joan Boizet, que l'any 1841 construïa un forn per fer botelles. De tota manera no devia dedicar-s'hi massa temps, ja que uns anys després li coneixem altres activitats. Més important va ser la iniciativa que l'any 1859 va unir en una mena de cooperativa de producció dotze socis sota la raó Lluís Poch i Cª. El propòsit era muntar una fàbrica de vidre al Rec del Molí, amb un capital de 2100 duros, que corresponia a l'aportació igualitària de cada soci amb 175 duros, alguns dels quals capitalitzaven a través del treball. Poch era el director i els socis cobraven cada setmana: sis duros el director, i els altres unes quantitats que anaven dels tres als sis duros, que s'havien fixat tenint en compte "*la mayor o menor inteligencia y espedición que cada uno tiene en el ramo*" (84).

També hem de referir-nos als assaonadors, que els anys vint eren un sector productiu molt dinàmic que produïa 4000 pells a l'any: "*Sus fábricas estan tan adelantadas, y es tal su curso, y por consiguiente tanta la multitud de brazos que se ocupan en ellas, que estraen sus curtidos no solo para los pueblos del Principado, Reyno de Valencia, Múrcia, La Mancha, y otras del resto de España, si también para el estrangero, y particularmente para Nápoles, Malta y Trieste*" (85).

Durant els anys quaranta, les blanqueries ocuparen trenta obrers que treballaven cuiro i pells de guants i feien cola. Els mestres xaponers tenien una gran producció de claus que abastaven tot Catalunya i fins i tot arribaven a Amèrica. Els treballs de ferro també experimentaven èxit: manyans com Sebastià Masriera i Gaietà Pla formaven companyia reunint els seus tallers per poder aconseguir una producció més alta. Hi ha fàbriques de productes químics, cerussa, etc. Altres iniciatives quedaven en projectes per manca de capital que les fessin possibles, com la fàbrica inèdita de tubs de plom que es volia dur a terme el 1849 (86).

En el camp de la foneria, una de les indústries de més èxit, hi va haver diferents realitzacions. L'any 1847 es forma Vives, Soler i Cª, per explotar durant quatre anys una foneria al carrer Montserrat. Es tractava d'una operació de capitalització donat que la fàbrica ja existia i era de Serafí Vives i Josep Soler que en material, útils i crèdits hi tenien invertits 17.000 rals. Ara hi entren els capitalistes Melcior Vidal i Gaspar Cusachs amb

34.000 rals a parts iguals per poder augmentar la producció de ferro colat. El mateix 1847 se n'estableix una altra pactada per deu anys entre els fonedors Antoni Prats, de Barcelona, i el mataroní Antoni Miró. Durant els anys cinquanta, a la marina de ponent sabem que hi havia un nou establiment d'aquesta mena (87).

Una indústria que va passar una bona època, després d'anys d'atur, va ser la fabricació de vaixells a les drassanes locals. Francesc Segarra reprèn el negoci l'any 1850 i de les seves mans varen sortir unes quantes embarcacions de gran envergadura. Els actes de botar eren moments de gran relleu i hi acudia gent de tota la comarca i fins i tot les autoritats de la província (88).

De l'any 1848 posseïm una descripció del Pare Rius que explica que a la ciutat hi havia les següents indústries: una fàbrica de perdigons, dues de salats, una foneria, tres de sabó, nou de rajoles, nou d'ebenisteria, cinc d'àcid clorós per a blanquejar, una de perfumeria, dues de seu, set d'aiguardent, una de vidre, tres de cola, tretze de pisa, una de productes químics, una de colors a l'oli, una de blau merí, una de groc reial, una de cremor tàrtar, una de verdet i una de blanc d'Espanya. La diversificació mostra de manera prou evident els canvis que s'anaven produint des de l'economia migrada dels anys vint, quan l'artesanat era el centre de tota l'activitat industrial.

L'artesania, mode de producció típic de l'Antic Règim, es caracteritza per la concentració de funcions productives davant el model més fragmentari i especialitzat de la divisió del treball que imposa la revolució industrial. Els artesans complien una funció essencial: l'abastament local i, en el cas de Mataró, de les localitats veïnes, assortien les demandes de productes alimentaris, de roba de casa, d'eines de treball i domèstiques i d'útils per a altres artesans. I donaven a la ciutat un toc tradicional, cosa que es manifesta en la prohibició de l'ajuntament, l'any 1824, de treballar enmig dels carrers a "*los Carpinteros, Cuberos, Arrieros, Sastres, Zapateros y otros* [que no dubtaven d'ocupar les vies públiques] *con los artefactos de su respectivo oficio, saliendo unos y otros fuera del umbral de sus respectivas casas*" (89).

L'artesania abasta pràcticament tota activitat productiva fins a la dècada dels anys quaranta i planteja la dificultat d'establir la diferència amb la 'indústria'. Considerem a part aquelles activitats de la més diversa tipologia que varen anar evolucionant cap a formes més complexes i que participen en l'expansió econòmica a través de la inversió de capitals, cosa a la qual els humils oficis artesanals no podien aspirar, ancorats en les formes antigues de producció.

Les xifres dels Quadres 8 i 9 ens indiquen la disminució progressiva

del nombre de persones que es dediquen a aquestes activitats en el període 1836-1854, que passen de 344 a 225, pèrdua d'importància que també registren els valors relatius. Assistim a un abandó d'oficis que en aquells moments ja no eren capaços de mantenir ocupada massa mà d'obra per estrictes raons de mercat: corders, cistellers, boters, basters, cadiraires, etc. Com passa a l'espardenyer Francesc Cabot l'any 1840, quan demana que l'exonerin de l'impost "*en la razón a la falta de trabajo de su oficio que esperimenta*". Moltes d'aquestes persones, sense la possibilitat de resistir les crisis de feina, varen haver de proletaritzar-se (90).

De tota manera no és certa una realitat que sembla demostrar el llistat de contribucions: la pèrdua d'importància numèrica de sectors clau en el desenvolupament de la ciutat, com és el cas dels fusters, paletes i sabaters, que indica el desplaçament de la cotització cap als empresaris, com ja hem assenyalat abans. Així, el pas de 49 paletes l'any 1842 a 12 el 1854, mostra la transformació del model artesà en model capitalista en el mode de producció. L'aparició de nous oficis més especialitzats, que abastaven les exigències d'una demanada més selectiva: cotillaires, ebenistes, hortícoles, xarolistes, matalassers, etc., és una mostra més dels canvis que es produïen.

Notes

1. El comerç era practicat per tota mena de gent amb un capital mínim i per aquelles persones que afrontaven els perills del mar perquè veien en el continent americà una font de guanys. És el comerç de l'aventura i la recerca de mercats: el que feia el mariner i comerciant Gaietà Guanyabens, que el juliol de 1778 va emprendre viatge a Buenos Aires a fer negocis. Diverses rutes al llarg dels anys també el varen dur el novembre de 1800 a la regió francesa de Lorena. Després d'una vida de comprar i vendre i deixar diners a crèdit va llegar una fortuna notable, que el convertia en un membre d'aquella burgesia puixant que es forma el segle XVIII. AMM, AP. Nicolau Vergés, 12, febrer, 1802, f. 26.

2. Joaquim Llovet. *Cartes a Veracruz*. Mataró, 1974, pp. 19-20. AMM. Ac, 12, maig, 1803. AMM. D-52/53, "*Libro de las limosnas de la Junta de Caridad*".

3. J. Llovet. Op. Ct. pp. 21-26. Joaquim Llovet. *La ciutat de Mataró* (2 vol.), Barcelona, 1961, Vol I, p. 125. AMM. Ac, 5, juliol, 1802; 17, novembre, 1815. Llovet ressenya l'existència de moltes companyies comercials iniciades aquests anys i segueix les activitats de Cabanyes, Cortecans, Pasqual i Cª. que comercia amb Veracruz, on venien estampats, vi, mitges, licors, paper, etc.

4. AHCB. Fons comercial. Francesc Marxuach i Julià: B-400, copiador de cartes, 1802-1825. B-401, llibre major de la casa, 1805-1821. B-402, factures 1811-1822. Marxuach era un comerciant de blondes de Mataró que inicia la seva activitat atlàntica l'any 1802. El seu copiador de cartes ens mostra una interessant correspondència comercial on s'intercalen notes relatives als esdeveniments de l'època. Les enviava a Barcelona, Cádiz, Tarragona, Guaiana, L'Havana i Veracruz, llocs on comerciava amb blondes, encaixos, mitges, vetes i mocadors de seda, rebent a canvi cacau i diners en efectiu. Marxuach va liquidar el negoci l'any 1824 arran de la fallida de la

casa Gaspar Isern i Cª de Veracruz, en perdre els capitals que hi tenia invertits. Al text hem utilitzat les cartes de: 18, juny, 1803; 29, febrer, 1804; 10, setembre, 1808; 1, juny, 1814; 25, gener, 1817; 6, novembre, 1824.

5. AMM. Ac, 7, agost, 2, octubre, 17, novembre, 1815; 12, febrer, 13, setembre, 1816; 9, maig, 1817. AFTN. CdF. Registre d'oficis, 1829-1833, nota de 27, març, 1833.

6. AMM. Ban de 7, octubre, 1821.

7. Durant el trienni liberal, un temps de problemes econòmics i polítics, sabem que moltes persones es varen traslladar a Mataró a la recerca de mitjans de subsistència, que als seus pobles d'origen no tenien. Antoni Cabanellas construeix una fàbrica de sabó i ve de Banyoles amb tota la seva família. Josep Feliu, de Pineda, s'estableix per a procurar l'augment del seu patrimoni. Josep Delàs, teixidor de Santa Coloma de Farners, busca treball de la seva especialitat. El farmacèutic d'Argentona, Pere Pascual i Carbonell, planta botiga a Mataró degut a: "*la miséria de dicho pueblo, donde pudo estrechamente vivir*". Hi ha molts altres casos i tots ells mostren els temps precaris i els continuats desplaçaments de gent cap a les zones més industrials. AMM. D-171, document de 21, maig, 1822 D-205. Subdelegació de policia. AMM. Ac, 17, febrer, 1826.

8. AAM. Ac, 26, juliol, 1827; 13, febrer, 1828. AMM. AP. Gaspar Poy, 12, novembre, 1827, f. 159v.

9. AHPB Manuel Rafart, 22, desembre, 1819. AMM. AP. Antoni Simon, 25, maig, 1826, f. 179.

10. AMM. Ac, 11, gener, 1830; 26, juliol, 1837.

11. Pel que fa a les línies generals de l'evolució de l'economia catalana d'aquest període, seguim les dades de Jaume Vicens Vives. *Industrials i polítics*. Barcelona, 1980, pp. 178-182.

12. *El Avisador Barcelonés*, 6, gener, 1845.

13. J. Vicens Vives. Op. Ct. pp. 178-182.

14. AMM. Ac, 6, febrer, 11, octubre, 1837.

15. AMM. Ac, 30, abril, 1840.

16. AMM. D-173, hi ha el detall de la recaptació d'alguns mesos del *dret de portes*, l'any 1823. J. Carrera Pujal. *La economía de Cataluña en el siglo XIX*. Barcelona, 1961, vol. Ill, pp. 325-396.

17. AMM. Ac, 5, 20, març, 28, desembre, 1824; 18, febrer, 15, juliol, 1825; 20, febrer, 18, 20, 30, març, 10, 26, maig, 17 juliol 1826.

18. AMM. Ac, 13, juliol, 1848.

19. AMM. Ac, 9, 11, 13, 14, febrer, 21, març, 3, juliol, 1846.

20. AMM. Ac, 10, setembre, 28 desembre 1847.

21. AMM. Ac, 16, novembre, 1854.

22. Marcelo Martínez Alcubilla. *Diccionario de la Administración española* (12 vol.), Madrid, 1868-1870, 2ª ed., Vol. IV, p. 845.

23. J. Carrera Pujal. Op. Ct. Vol. IV, p. 57.

24. AMM. Ac, 10, desembre, 1823; 12, octubre, 1829.

25. AMM. Ac, 21, setembre, 1832; 18, febrer, 1835; 4, abril, 1840.

26. AMM. Ac, 21, maig, 1824; 7, novembre, 1838; 26, novembre, 12, desembre, 1839; 9, gener, 1852.

27. Aquestes queixes de l'ajuntament, les veurem repetides en moltes ocasions, sempre acusant els especuladors de fer "*escandaloso tráfico*", de moure's pel "*sórdido interès*", per "*la ambición y codicia*", etc. Som a l'univers mental de l'Antic Règim: limitacions al guany, utilització de criteris de menyspreu al voltant del benefici, etc. Les disposicions liberals de llibertat de comerç donaran suport al canvi en l'ètica dels negocis. De tota manera l'ajuntament liberal haurà de continuar vetllant pels moviments especulatius d'alguns revenedors que es volien aprofitar de les

crisis de subsistències pujant els preus dels queviures i establint monopolis. AMM. Ac, 17, octubre, 1828; 22, gener, 1830; 28, setembre, 1840.

28. AMM. Ac, 17, setembre, 1824; 11, abril, 1825.

29. AMM. Ac, 11, abril, 1851.

30. Tomás Bertran Soler. *Itinerario descriptivo de Cataluña*. Barcelona, 1847, p. 63.

31. J. Llovet. *La ciutat de Mataró*. Vol. II, p. 25-26. P. Madoz. Op. Ct.

32. AMM. Ac, 17, febrer, 1826.

33. Durant els temps d'eufòria vinícola, quan s'exportava a Amèrica i la terra es cultivava intensament, aquestes eren, segons descripció de l'època, les formes d'explotació més usuals: "*Los dueños conseguían hacer productivas las tierras iermas dándolas a plantar de viñedos por concesiones enfitéuticas a primeras zepas y una infinidad de cultivadores adquirían el dominio superficial empleando sus afanes en el cultivo, resultándoles la ventaja con la salida del fruto en un competente precio. Los propietarios plantaban también de su cuenta y las daban a parcería o las hacían cultivar también de su cuenta, pues que tanto en la una como en la otra de las citadas medidas les quedaba utilosa la producción*". Com a cas curiós i segurament poc significatiu, en relació a les formes d'explotació, hi havia un propietari agrícola, el pagès Jaume Rodon, que tenia "*bajo su dependència dos moros*". AMM. Ac., 17, febrer, 1826; 3, desembre, 1838.

34. AMM. Ac, 17, febrer, 1826.

35. L'ajuntament volia l'any 1830 que el vi foraster tingués un recàrrec, cosa que va fer protestar els consistoris d'Argentona i altres contrades comarcanes. Els regidors de Mataró varen acusar els d'Argentona de foscos propòsits polítics: "*La mano sagaz y diestra que dirige aquel Ayuntamiento será una de las tantas que bajo la apariencia de un celo en favor del común, únicamente está discurriendo el modo con que podrán renacer los aciagos tiempos de lo Ominosa Constitución en la que egerciendo toda clase de tiranias, llegó al estremo de destruir los derechos de la Soberanía Real, el de los Pueblos de la Monarquía y el de las Personas Particulares de ambos secsos, hollándo toda clase de Privilegios*". AMM. Ac, 2, agost, 1830.

36. AMM. D-196, document d'abril de 1833. La cita precedent és extreta de la mateixa font.

37. AMM. Ac, 7, 17, 23, abril, 3, maig, 7, juliol, 28, novembre, 1837; 18, gener, 1838.

38. AMM. Ac., 21, novembre, 1839.

39. AMM. Ac, 2, 17, novembre, 1848. J. Carrera Pujal. Op. Ct. Vol. II, pp. 51-52.

40. AMM. Ac, 6, abril, 7, 9, 25, setembre, 16, novembre, 9, desembre, 1846; 21, 25, juny, 1847.

41. Una de les iniciatives que volia dur a terme l'ajuntament per prevenir la plaga de la llagosta, poc comú, era curiosa. El consistori deia als pagesos que criessin "*algunos pavos, que reunidos en caso de invasión de la langosta en algun campo, pudiesen ser conducidos a apacentarse en él, y lograr la precitada su estinción*". AMM. Ac, 11, abril, 1845.

42. AMM. Ac, 19, agost, 1, 31, octubre, 10, novembre, 1853; 27, octubre, 16, novembre, 1854; 16, abril, 1855. AMM. D-224, document de 5, octubre, 1853.

43. AMM. Ac, 31, octubre, 1845.

44. AMM. Ac, 19, juny, 1826; 9, març, 1837. AMM. D-192, expedient peixateria. P. Madoz. Op. Ct. Vol. XI, p. 298.

45. Enric Vicedo i Rius. *Els preus dels cereals al mercat de Lleida durant la primera meitat del segle XIX*. *Recerques*, n.° 14, Rarcelona, 1983, pp. 167-176. Antonio Segura i Mas. *El mercat de cereals i llegums a Barcelona (1814-1868)*. *Recerques*, n.° 14, Barcelona, 1983, pp. 177-212.

46. Una crisi de subsistències típica de l'Antic Règim es va produir el dia 1 de març de 1789, quan a la ciutat de Barcelona hi va haver rebomboris del pa. Aprofitant que les forces militars havien anat a la capital, a Mataró es varen produir greus esdeveniments cap al tard del mateix dia 1. Hi va haver "*una conmoción en esta ciudad* (...) *por alguna gente de la mas sospechosa, y de*

la conducta menos arreglada de la ínfima plebe, y no por los vezinos honrados", com informa l'ajuntament. El detall dels fets, que es varen reproduir els dies 2 i 3, no el coneixem, però en general es va tractar de "*hurtos y quemas*" a diversos llocs i d'insults i agressions als especuladors de blat. Els amotinats demanaven la baixa del preu del pa i l'ajuntament va intervenir els preus per acabar amb el desori i deté algunes persones. AMM. Ac, 2, 3, 4, març, 1789. Irene Castells. *El rebomboris del pa de 1789 a Barcelona*. *Recerques*, n.° 1, Barcelona, 197, pp. 51-81.

47. Antoni Martí. *Cartes d'un mestre veler*. Mataró, 1967, pp. 116-119.

48. *Revista Mataronesa*, números dels mesos de gener-maig, 1856.

49. En diverses ocasions es constituïen societats de forners destinades a comprar blat de primera mà, amb més bones condicions econòmiques. Algunes d'aquestes societats, de les que en tenim notícia són: la formada el 1825 per dinou forners i que va durar fins als anys trenta. (AMM. AP. Desideri Torras, 12, agost, 1825, f. 287.) L'any 1841 vint forners repeteixen l'operació, que va durar fins al 1844. (AMM. AP. Desideri Torras, 8, juny, 1841, f. 153v; 1, novembre, 1844, f. 387.) L'any 1850 s'associen els forners de Mataró, Argentona, Arenys i Granollers pels mateixos motius. (AMM. AP. Jaume Fins, 4, desembre, 1850, f. 243.)

50. AMM. Ac, 13, abril, 1825; 29, febrer, 1828.

51. AMM. Ac, 13, 21, 30, abril, 21, 23, novembre, 1832; 30, gener 6, 25, febrer, 1833.

52. AMM. Ac, 26, juliol, 1837.

53. AMM. AP. Antoni Simon, 13, maig 1838 f. 169. Al mateix volum hi ha més documents relatius a l'afer.

54. AMM. Ac, 5, juliol, 1838.

55. AMM. Ac, 5, 14, juliol, 25, agost, 1838; 17, agost, 1839. BC. JC. Lligall 49. Expedient de les diligències practicades per la Junta de Comerç per reconèixer els grans i les farines de Mataró l'any 1838.

56. El pa que es venia a les botigues de Mataró era blanc (de tres unces, mitja i una lliura), mitjà (una, tres i sis lliures), i negre (tres i sis lliures). Els forners no es subjectaven a les mesures reglamentàries, cosa que provocava queixes per manca de pes, i també era motiu de rebuig l'adulteració del producte. Per evitar tot això l'ajuntament mana que cada peça porti gravada les inicials dels forners i un número d'ordre per cada fabricant. AMM. Ac, 11, juny, 1827; 29, juliol, 1831; 1, novembre, 1841; 13, maig, 1843; 4, juny, 1847.

57. AMM. Ac, 1, març, 29, maig, 2, juny, 1847.

58. AMM. Ac, 4, 8, 10, 12, juny, 1847.

59. AMM. Ac, 7, setembre, 1853.

60. AMM. Ac, 25, febrer, 1828; 27, març, 1829; 16, abril, 1830; 3, desembre, 1840. AMM. Llibres de negocis. Volums de 1823-1835, i 1836-1850. Hi ha una interessant relació-inventari dels estris dels molins a: AMM. AP. Antoni Simon, any 1823, f. 29. Llibre de Negocis, 1836-1850, 27, febrer, 1847.

61. Els preus fixos de venda l'any 1826 eren els següents, per a la lliura carnissera: moltó, 9 sous; boc, bou, cabra i ovella, 7 sous; i la vedella a 9 sous. AMM. Ac, 31, març, 25, abril, 1827. AMM. Llibre de Negocis, 1823-1835, referències cada any econòmic.

62. AMM. Ac, 13, gener, 1826.

63. AMM. Llibre de Negocis, 1823-1835.

64. AMM. D-171, documents de: 9, març, 18, 20, setembre 1820; 2, 3, agost, 1821. AMM. Ac, 11, agost, 1823.

65. AMM. D-171, expedient de la votació de 1825. AMM. Ac, 5, gener, 1, febrer, 1825. En moltes altres ocasions es parla d'aquest afer.

66. AMM. Ac, 26, març, 1838. Llibre de Negocis, 1836-1850, 27, maig, 1839. *El Guardia Nacional*, 20, maig, 1838.

67. AMM. Ac, 17, novembre, 27, desembre, 1854.

68. AMM. Ac, 20, 27, setembre, 1841. AMM. AP. Gaspar Poy, 4, febrer, 1843, f. 25. *El Constitucional*, 25, 27, 28, setembre, 1841.

69. AMM. Ac, 28, gener, 4, febrer, 1850.

70. AMM. Ac, 15, octubre, 8, novembre, 1852.

71. AMM. D-194, documentació projectes d'escorxador. AMM Llibres negocis 1823-1835 referència de 13, desembre, 1833. AMM. Ac, 6, 9, agost, 1824; 10, març, 1828; 18, gener, 1829; 13, juliol, 1831; 9, desembre, 1833. Sobre la qüestió de la insalubritat: AMM. Ac, 10, octubre, 1817. AMM. Memorials a l'Ajuntament, 1767-1793 (Lligall 67).

72. La xifra dels contribuents no és massa significativa de cap evolució interna, perquè la irregularitat en presideix la norma. Així, si l'any 1835 hi ha 405 contribuents, el següent són 895. L'explicació l'hem de trobar pel cantó dels criteris que condicionaven la formació del llistat, que sovint s'ampliava a persones autònomes o mig assalariades, com una manera de repartir més la pressió fiscal. Aquests petits contribuents varen anar desapareixent i l'impost acaben pagant-lo els comerciants i fabricants amb negoci propi. Tot i la variació de les circumstàncies econòmiques, això és el que sembla reflectir la mitjana d'impost per persona, que passa dels 18,18 rals de l'any 1825, als 251,49 rals l'any 1856.

73. AMM. AP. Jaume Fins, 29, agost, 1843, f. 50. AMM. Ac, 28, novembre, 1835. J. Carrera Pujal. Op. Ct. Vol. IV, p. 17.

74. AMM. Ac, 5, abril, 1836; 31, octubre, 1845.

75. Per a dur a terme aquest important tràfic de mercaderies hi havia l'any 1815 un total de 21 vaixells de cabotatge, que l'any 1851 eren 15 de grossos i 90 de menors, tot i tenint en compte la davallada d'aquesta activitat d'ençà de l'entrada en funcionament del tren. J. Llovet. *La Ciutat de Mataró*. Vol. II, p. 45 i ss. J.Carrera Pujal. Op. Ct. Vol. IV, p. 11.

76. AMM. Ac, 11, gener, 1841. ACSA. Lligalls del P. Rius.

77. AMM. Ac, 16, març, 1838.

78. AMM. Ac, 20, agost, 1840.

79. AMM. Ac, 16, març, 1849.

80. AMM. Ac, 7, juny, 1850.

81. Tomàs Bertran. Op. Ct. p. 64.

82. AMM. Ac, 5, abril, 12, maig, 14, juny, 1826.

83. AMM. AP. Francesc Fins, 12, agost, 1816. f. 433v; 31, gener, 1817, f. 72. Gaspar Poy, 13, març, 1835, f. 27.

84. AMM. Ac, 1, 13, 22, abril, 1841. AMM. AP. Matias Aparicio, 29, agost, 1859, f. 634.

85. BC. JC. Lligall XIX, document de 28, juny, 1824: "*El Gremio de Curtidores y Zurradores de la villa de Reus, y varios individuos curtidores y zurradores de Mataró acerca Dro. de puertas*".

86. AMM. AP. Gaspar Poy, 24, desembre, 1839, f. 220 v. Antoni Boter, 10, març, 1849, f. 1301. J. Carrera Pujal, Op. Ct. Vol. II, p. 381. AMM. Ac, 6, març, 1838.

87. AMM. AP. Antoni Simon, 26, gener, 1847, f. 19. Joaquim Segarra, 18, abril , 1847, f. 117. Desideri Recoder, 13, octubre, 1853, f. 369.

88. AMM. Ac, 13, maig, 1850; 29, octubre, 1852. J. Llovet. *Constructors navals de l'ex-província marítima de Mataró, 1816-1875*. Mataró, 1971.

89. AMM. Ac, 17, setembre, 1824.

90. AMM. Ac, 6, abril, 1840.

Tercera Part
La indústria tèxtil

1. Origen de la indústria tèxtil, 1746-1814.

És a mitjan segle XVIII quan el benefici industrial comença a rellevar les rendes de la terra i l'economia catalana inicia un nou camí. Seguint l'expansió comercial atlàntica, neix una indústria que ja no té com a finalitat el consum local, sinó que dedica la seva producció a un mercat més ample. Son les fàbriques d'indianes les pioneres en aquest camí, les primeres de les quals s'estableixen a Barcelona els anys trenta i incorporen des dels seus inicis el tissatge i l'estampat en la mateixa unitat de producció. Quant a la filatura, depenien de les importacions i no serà fins uns anys després que es durà a terme d'una forma continuada a Catalunya.

Pel que fa a Mataró, podem distingir dos períodes en l'activitat dels fabricants d'indianes del segle XVIII: els anys quaranta i cinquanta, quan es registren les primeres iniciatives en aquest sentit, i un segon període arran de la llibertat catalana de negociar directament amb les colònies i el consegüent auge fabril de les darreres dècades de segle. Aquests establiments tenen una vida molt inestable en ser víctimes dels conflictes militars que impossibiliten els intercanvis comercials. I també a causa de la descapitalització dels negocis, ja que sovint es tracta d'iniciatives originades en una conjuntura favorable i que, passades aquelles circumstàncies, no resistien massa temps. En tots els casos comprovarem aquesta realitat: Campllonch tanca l'any 1818 i Xicola el 1822 per la manca de comerç amb Amèrica, i Riera l'any 1812 pels problemes de la guerra de la Independència.

La primera fàbrica d'indianes de Mataró, i la segona de Catalunya amb privilegis i franquícies, és la de Jaume Campins i Cª, que va funcionar de 1846 a 1849. La formaven el comerciant Jaume Campins, soci majoritari que residia a Cádiz; els mataronins Galceran de Vilallonga, cavaller, Francesc Feliu de la Penya, ciutadà honrat, Antoni Llauder i Matas, també ciutadà honrat, el comerciant Salvador Janer i el barceloní Joan Corominas, dedicat

al comerç. La fàbrica comptava amb 36 telers, 17 taules de pintar, 2 torns d'ordir, 39 torns de debanar i altres utensilis, i s'hi realitzava el tissatge, l'estampat i la filatura del cotó americà, activitat en la qual Campins va ser precursor, malgrat la poca durada de l'intent. Els productes es comercialitzaven al mercat americà i al nacional, però l'experiència només va durar tres anys a causa de problemes administratius, mala gestió, manca de capitals i qüestions amb el tècnic suec Joan Lund (1).

La fàbrica de Rafael Peramàs, també establerta durant els anys quaranta, potser abans que la de Campins, va rebre privilegis el 1750 i el 1754. D'aquesta indústria ho ignorem tot. Ens consta, però, que Peramàs, que era descendent d'una família de comerciants, va anar a residir a Barcelona per dedicar-se a tràfics mercantils i que l'any 1778 l'establiment no funcionava (2).

L'any 1769 hi havia sota el convent de caputxines la fàbrica d'indianes de Marxuach i Cot, el qual alternava l'activitat productiva amb el comerç d'importació, compren a França: barrets, teixits, arròs, matalassos, etc., que venia al mercat interior (3). Però la indústria de més relleu d'aquesta època és la que va fundar el comerciant Josep Cantallops i Pellicer a l'antic edifici utilitzat per Campins. I és important per haver continuat la producció fins als primers anys del segle XIX; son setanta anys de vida, cosa poc habitual en aquestes indústries.

Cantallops va fundar la seva fàbrica d'indianes cap a 1750 amb la col·laboració com a soci de Francesc Dorda i amb quatre telers, que l'any 1768 ja n'eren 30. Amb el mateix soci va fundar cap a 1760 una fàbrica "*de diferentes telares de seda en que se fabrican velos de todas muestras y colores, y pañuelos de seda de diversos colores y muestras*". En ambdues indústries hi tenien treballant cap aquesta època més de 150 famílies: homes, dones i nens. La fàbrica de seda es va convertir el 1768 en la "*Sociedad de Puntas Blondinas*", amb nous socis, els germans apotecaris Joan i Cristòfol Camín.

Cantallops no va limitar les seves inversions a Mataró: sabem que tenia fàbriques d'indianes a diferents indrets de Catalunya i singularment a Barcelona. Aquesta actitud emprenedora el va dur a interessar-se l'any 1772 per la Reial Cª de Filats de Cotó d'Amèrica, que funden els propietaris de fàbriques d'indianes de Barcelona, i entre ells Cantallops. La Cª que havia fet fallida ressorgeix l'any 1783, en aquesta època la seva inversió en el negoci era de 1500 ll.

Les seves indústries comerciaven amb moltes localitats: Cádiz, Sevilla, Valladolid, Múrcia, Salamanca, Madrid, Barbastro, Castelló de la Plana, Mora d'Ebre, Vic, Copons, Barcelona, Figueres, Mataró, Calella,

Arenys, Cabrils, etc. A la seva mort, l'any 1776, hi havia un balanç mercantil en les companyies de 47.536 ll., de les quals 16.200 eren capital del difunt.

L'any 1774 Fèlix Campllonch (1752-1831) es casa amb la pubilla Cantallops, Maria Josep, i passa a administrar els béns de la família de la seva dona, en morir el sogre. Els Campllonch eren una família de rics comerciants que duien a terme moltes iniciatives econòmiques. A tall d'exemple, amb Rafael Peramàs, un altre comerciant que posteriorment es dedica a les indianes, varen mantenir en el període 1727-1744 societat mercantil amb mercaders de Barcelona i Mataró, entre ells Jaume Campins, per fer anar una barca de comerç a Amèrica. Al llibre de la Bolla dels anys 1774-1775 s'hi reflexa l'intens tràfic comercial dels Campllonch: compraven i venien de tot, gairebé sempre productes d'origen francès que ells, com a intermediaris, enviaven a Manresa, Lleida, Valladolid, Toledo, Madrid, etc. Es tracta de teixits, barrets, productes químics, joies, medicines, cacau, aliments, etc. Iniciatives d'aquest tipus els varen proporcionar una fortuna considerable.

La seva administració de la fàbrica d'indianes, que llogava a la vídua, va fer prosperar el negoci i aviat tenen funcionant 42 telers. Però els problemes de totes les fàbriques a finals de segle varen afectar també a Campllonch, sobretot quan en acabar l'any 1814 la guerra amb els francesos el comerç americà és mínim. Llavors veurem Fèlix actuar de manera molt diferent a l'actitud decidida i emprenedora d'anys abans. Lloga l'any 1818 la fàbrica al comerciant Pau Gallifa, la seva dona Eulàlia Ros i el seu cunyat Anton, que volien fer córrer en l'edifici una fàbrica de blanquejar mitges, roba i fil. Però l'any següent fan cessió de la propietat a Francesc Ramon, que comprava l'establiment perquè Campllonch necessitava diners per a diversos deutes (4).

De la mà d'aquesta indústria ens introduïm en el segon període important de les fàbriques d'indianes, el que s'inicia l'any 1778 amb l'autorització als catalans de negociar directament amb Amèrica. En aquell moment només ni havia la fàbrica de Campllonch, però aviat se'n bastiran de noves. Així, quan Zamora passa per Mataró l'any 1786 hi havia també la de Xicola i la de Riera i Cª.

Francesc Xicola i Vicenç, fill del pagès Miquel, del Figueró, era un ric comerciant que vivia a la Riera, casat amb Teresa Vilardebò, i havia fet molts diners venent al mercat interior productes francesos: teixits, joguines, joies, etc. Va muntar una fàbrica a la Sínia del Lleó que inicia la producció cap al 1785, teixint mocadors de *platilla*, puntes de fil i estampant indianes. Tenia 12 telers i ens consta que comerciava amb Olot, Barcelona, Tarragona,

Mataró, Canet, Arenys, Calella, Casp, Valladolid, Xàtiva, Alzira, Castelló de la Plana, Écija i altres localitats. Tenia també un tràfic decisiu amb Buenos Aires i Cartagena d'Índies, però no hi ha documents per a poder quantificar la importància relativa d'ambdós mercats. No tenim dades sobre l'evolució del negoci, però a la seva mort l'any 1803 va continuar funcionant, ja que sembla que era en actiu el 1822, i durant pocs anys més (5).

El febrer de 1780 es forma, per vuit anys, la societat Josep Riera i Cª, per fer indianes i teixits. Els socis eren Josep Riera, ric comerciant, fill d'un mestre veler i net d'un sabater, Jaume Basart, comerciant de Calella, Gaietà Cortina, de Mataró, i Pau Sagristà i Cª, de Manresa. Cada un d'ells hi participava amb 4000 ll. A la fàbrica, bastida a les Figueretes, també s'hi va realitzar la filatura del cotó en diferents anys. La crisi del comerç americà va fer que els propietaris venguessin el prat d'estendre les indianes, situat als afores de la ciutat, i la fàbrica tanca l'any 1812 i es dissol la companyia. De tota manera, sembla que l'establiment va continuar, sota la responsabilitat de Riera i Basart, dedicant-se a la filatura, però no arriba als anys vint (6).

Hi ha noticies esparses d'altres establiments d'indianes. El 1792 es constitueix la societat Ausich i Cª amb un capital de 4500 ll. i un període d'explotació de quatre anys. L'administració era a Barcelona i la fàbrica a Mataró. L'any 1801 hi havia a la ciutat un fabricant d'indianes de nom Gaietà Ribas i dos anys després sabem que el comerciant Marxuach venia a Amèrica pintats de la mataronina casa Bosch, raó social de la qual només tenim aquesta referència (7).

Hem volgut ressaltar totes les notícies que coneixem de la indústria d'indianes per reflectir la seva importància en l'arrencada industrial de mitjan segle XVIII. Aquesta activitat, però, no tenia futur, i després de la guerra de la Independència perd la seva implantació en pocs anys. A més de la manca de comerç, hi ha el factor de la caiguda de preus dels anys trenta del segle XIX, al voltant d'un 50%, que va fer que només s'hi dediquessin artesans de segona fila. La contribució d'indústria i comerç recull nou estampadors l'any 1850, que el 1856 eren només un, tots ells amb xifres d'impostos ínfimes.

A part de les indianes, cap a finals del segle XVIII comencen a aparèixer indústries tèxtils de la més diversa especialització. Així, quan Francisco Zamora, membre de la Reial Audiència de Barcelona, passa per Mataró l'any 1786, s'adona de seguida de la importància fabril i comercial d'una ciutat en la qual entraven cada any 800 embarcacions per fer-hi tota mena de tràfic. I dóna la següent relació de l'activitat tèxtil: 3 fàbriques d'indianes, 25 telers d'estofa, 80 telers de mitges de seda i 20 de cotó i d'altres en gran quantitat que treballaven les vetes. També explica que les dones i les

criatures feien encaixos i blondes, una de les activitats de més comerç (8).

Hi ha moltes dades que ens indiquen aquest creixement. L'any 1790, per exemple, els passadissos de les muralles eren ocupats pels filadors de cànem que hi treballaven; també el mateix any Pau Gallifa inventa una màquina de filar, retòrcer i cabdellar seda, cotó, estam, cànem i altres fibres; i els mitgers de cotó es volien separar dels de seda, que convivien en un mateix gremi, a causa de la gran quantitat d'uns i altres. En el període 1791-1795 Francesc Fargas fabricava capells de copa i barrets de soldat, que sovint li eren demanats per al mercat americà. De tot aquest brogit d'iniciatives, en volem destacar una, la dels mitgers, que era la més important (9).

Les poques dades que coneixem sobre l'inici d'aquesta activitat ens situen a mitjan segle XVIII, quan varen ser introduïts a diferents poblacions de la costa telers quadrats que servien per a fabricar teixits de punt, i amb els quals els mitgers varen obtenir resultats molt apreciables, cosa que els va dur a treballar-hi la seda. Els intercanvis amb Amèrica varen tenir en les mitges un dels productes de més sortida i, com a conseqüència, va augmentar la dedicació professional a aquesta activitat, que en les darreres dècades del segle aplegava el sector més dinàmic i nombrós de la indústria mataronina, que comptava des de 1782 amb gremi propi.

L'establiment més antic de mitgeria d'una certa envergadura, el va fundar Ignasi Jonullà el 1780, que l'any 1805 tenia 40 telers i donava feina a 25 dones que cosien i brodaven. Venia a Amèrica i a Espanya, concretament un fill seu comerciava a Madrid els productes de la fàbrica: 6000 parells de mitges l'any. Una altra fàbrica important era la de Gaspar Isern, i la de Pere Cortina, amb 15 telers l'any 1783. Però també hi havia un grapat d'indústries menors que cap a finals de segle donaven feina a més de 500 persones. Molts d'aquests fabricants, en patir la crisi del comerç, deixaran la producció i es dedicaran a especular amb altres productes i a vendre mitges d'altres procedències (10).

El comerç atlàntic va ser decisiu en l'èxit d'aquestes primeres industries, bastides comptant amb aquella font d'ingressos que semblava segura. S'hi enviava des de Mataró: mocadors, mitges, vetes, barrets, indianes, fil, blondes, sarges i altres matèries. La subordinació de la indústria a aquest comerç va suposar, com hem anat veient, la seva fragilitat, en dependre fonamentalment d'aquells intercanvis. I és que sovint el tràfic s'interrompia per qüestions polítiques. Així, l'any 1792 va ser el darrer d'una activitat normal, abans de les guerres de fi de segle, en les quals Anglaterra bloqueja els camins marítims fent impossible, o molt difícil, els viatges atlàntics. Guerra contra França de 1792/95, contra Anglaterra, amb França

QUADRE 1

LA INDÚSTRIA TÈXTIL A MATARÓ L'ANY 1805

SEDA:	12 fàbriques de mitges (52 telers)
	12 fàbriques de cintes i galó (89 telers)
	17 fàbriques de blondes
	9 fàbriques de teixits (48 telers)
COTÓ:	2 fàbriques de teixits
	9 fàbriques de mitges (116 telers)
	20 telers de muletó
	5 fàbriques de teixits de Maó
ALTRES:	4 fàbriques d'indianes
	5 fàbriques de lones per a veles
	7 fàbriques de puntes de fil

FONT: *Almanak Mercantil o Guía de Comerciants para el año 1805*. Madrid s/d. Citat per J. Llovet. *La Ciutat de Mataró*. Vol. II. pp. 69/70. P. Molas. Op. Ct. p. 29, publica les dades de l'any 1807, que són pràcticament les mateixes.

d'aliada, de 1796/1801, etc.

Aquesta greu realitat va fer que el tèxtil es paralitzés per manca de comandes i que en continuar les crisis hom pensés a buscar un mercat al mateix país, dedicant-se a la producció d'articles de cotó, que, pel seu baix preu, eren competitius al mercat interior. Així, gràcies al cotó es va fer possible el creixement en una època difícil, que duraria fins a 1801.

Llavors tot va canviar. Anys després la Comissió de Fàbriques recordava aquest temps afortunat quan a moltes ciutats, i entre elles explícitament Mataró, s'aixecaven "*grandiosos edificios, para establecerse en ellos nuevas máquinas para los hilados, y talleres para los tejidos*" (11).

Dos fets varen contribuir a aquesta puixança industrial: la pau d'Amiens l'any 1802 que desbloqueja el comerç marítim, i la disposició del 20 de setembre del mateix any que prohibia rigorosament la introducció de filats estrangers, que va ser un gran suport. Per aquests motius va haver-hi un moviment d'inversió al mon industrial, i veurem a Mataró aparèixer nombroses companyies mercantils que davant la perspectiva de negoci cuitaven a negociar amb Amèrica. Moltes famílies varen passar a residir a la

ciutat ja que s'hi trobava fàcilment el treball que en altres zones faltava.

El Quadre 1 ens indica la importància del sector tèxtil l'any 1805. Si comparem aquesta estadística amb les dades que oferia Zamora dinou anys abans, veurem de seguida l'augment absolut, i certament espectacular, que els negocis tèxtils havien experimentat a Mataró. La importància de la seda, típicament d'exportació, era encara al centre de l'economia local, però la crisi de comandes l'havia afectat (12). Així trobem ara menys telers dedicats a fer mitges de seda que l'any 1786, i en sentit invers creixen els mitgers que treballaven el cotó, els telers dels quals en el mateix període passen de 20 a 116. La seda havia viscut uns bons moments a partir de la represa d'activitats el 1802, però el cotó ja preparava el relleu. Curiosament el Quadre 1 no assenyala cap filador de cotó, i això ens duu a sospitar sobre la rigorositat de les dades del *Almanak Mercantil*, perquè és fora de dubte la seva existència en aquests anys (13).

De 1808 a 1814 la guerra amb els francesos paralitza els treballs i arruïna la indústria, a causa de la confrontació bèl·lica i el continuat contraban de productes tèxtils, que la manca de control a les fronteres estimulava. Però tot i així no varen ser abandonades les activitats fabrils, i si l'atur és generalitzat al principat, en algunes localitats s'anava treballant a temporades, com és el cas de Mataró, que l'any 1810 va tenir vuit mesos de pau en els quals la ciutat "*s'havia lliurat a l'especulació mercantil i al tràfic, fent progressar les fàbriques de mitges de seda, adobs, puntes, etc*". Moltes d'aquestes activitats, sembla que les realitzaven forasters de Barcelona i altres localitats més afectades per les lluites, que s'havien refugiat a Mataró (14).

La producció es manté durant els sis anys de guerra gràcies al consum local i a una certa política d'intercanvis amb els francesos, que varen dur a terme els comerciants amb més iniciativa, aprofitant-se de la seva presència. També hi havia una part de mercaderies que s'exportava, com indica l'existència d'alguna companyia comercial mataronina, que va anar mantenint el caliu mercantil a l'espera de temps millors, ajudada per la intermitent normalitat.

Tot això es va estroncar l'any 1812, en fortificar-se els francesos a Mataró. Llavors s'acaba el comerç més o menys regular i se n'improvisa un de molt precari i poca envergadura. La realitat és que el sector cotoner va anar mantenint més malament que bé la seva indústria de filar i teixir davant tota mena de contrarietats i gràcies a la seva funció de cobrir les demandes del consum domèstic indispensable; i quan l'any 1814 s'acaba la guerra, de seguida trobarem un conjunt de filadors i teixidors en actiu considerable (15).

2. Evolució del sector cotoner i activitats tèxtils menors, 1814-1856.

2.1. Crisi i creixement.

En acabar la guerra l'any 1814 el retorn de la pau no suposa la revifada de la prosperitat en la indústria tèxtil, hi havia problemes de fons que s'hi oposaven: la dificultat comercial, la manca de capitals, l'utillatge antic i la desfeta de l'economia: "*Els mercats colonials americans eren de fet perduts, i el mercat interior d'aquella Espanya pobra de les darreries de l'Antic Règim no podia absorbir els productes industrials que abans consumien les colònies*" (16).

A partir d'ara, i amb més intensitat els anys vint, arran de les sublevacions nacionalistes americanes, els fabricants hauran de treballar per al consum nacional i regional. I ho varen fer aconseguint bastir a Catalunya un sector cotoner cada vegada amb més pes en l'economia del país. A Mataró els teixidors i els filadors que treballaven el cotó aniran prenent el relleu de les activitats tèxtils més acreditades. Concretament el sector dels mitgers, abans hegemònic i dinàmic, i l'art de la seda deixaran pas a la nova fabricació, en no poder competir ni en preus ni en productivitat, i molts d'aquests artesans es passaran al cotó. Els protocols notarials ens han conservat el formigueig d'activitats de tota mena al voltant del tèxtil, amb la voluntat d'afegir-se a la nova indústria. Hi havia filadors i teixidors arreu, i qualsevol persona amb una capacitat inversora mínima —no es necessitava massa diner en aquells moments per a fer-se amb els estris indispensables— organitzava una minúscula indústria domèstica de teixir en la qual treballava tota la família, convertint la ciutat en una gran fàbrica.

Aquesta indústria que acaba de sortir d'una guerra molt dura, havia de patir un problema greu: el contraban. Els Pirineus eren el lloc per on entraven a Espanya els productes tèxtils francesos i anglesos, que feien la competència als nacionals a causa del preu més barat i de la qualitat superior. Els fabricants el combatran de seguida, demanant el proteccionisme, reivindicació clau d'una indústria naixent que necessitava l'auxili dels poders públics en no poder competir en capitals invertits i, conseqüentment, en l'aplicació dels nous avenços en màquines, amb una indústria estrangera amb anys d'experiència.

El mateix 1814 uns comissionats del tèxtil de diverses localitats catalanes, entre elles Mataró, demanen una decidida protecció davant els productes anglesos. L'any següent son 14 els fabricants de filats de la ciutat

que ho tornen a reclamar. I l'any 1816 els filadors, teixidors i fabricants d'indianes es reuneixen en nombre de divuit i nomenen tres comissionats perquè es presentin davant el rei i defensin els seus interessos: la conservació de franquícies, privilegis i prerrogatives que els havien estat concedides (17).

L'organització dels fabricants es va anar consolidant a mesura que els problemes del sector ho reclamaven. Així, l'any 1817 alguns d'ells es queixen que a les seves fàbriques es produeixen robatoris de cotó per part dels obrers, que el revenien a altres fabricants. Es varen dictar normes per impedir-ho i de passada es va crear una comissió permanent per tenir cura de tot allò relatiu al sector. Els fabricants hi contribuïen amb una quota proporcional a la seva capacitat productiva (18).

Els anys vint comencen amb la revolució política que instaura el sistema constitucional, i que per al tèxtil va suposar un agreujament de les condicions de fabricació per l'augment extraordinari del contraban els anys 1822 i 1823, ja que els absolutistes emparaven la introducció de productes francesos pel Pirineu. La pèrdua definitiva del comerç americà aquests mateixos anys va fer que el mercat nacional fos l'únic on es podien vendre les manufactures tèxtils. I durant uns anys es produirà una situació d'estancament, en paralitzar-se les inversions. Llavors, el caliu del sector cotoner, el mantindran aquell grapat nombrós de persones que tenien en la seva activitat l'única forma de vida. Les paraules de Pau Andreu, mestre veler del segle XVIII, reflecteixen la situació de l'artesanat: "*Lo ofici és ma hizienda y sens esta no puch viurer*". Era la necessitat que feia resistir la fabricació fins a èpoques més bones, però quan aquestes arribaran els artesans i membres de la indústria antiga hauran de deixar pas als capitalistes (19).

Contra el contraban es va reunir el mes d'abril de 1820, a la casa de Lluís Achard, el grup d'industrials del cotó. I varen acordar que els obrers de les seves fàbriques no compressin teixits estrangers, sota amenaça d'acomiadament. També decideixen marcar els gèneres i demanen una estricta vigilància a la ciutat del comerç de teixits. Posteriorment es dirigeixen a la Junta de Comerç exposant els seus problemes i, a més de les mesures ja citades, demanen que comissionats seus puguin fer registres a les cases de persones sospitoses de contraban, cosa que se'ls va autoritzar, sota la vigilància judicial. També demanaven que les matèries requisades es cremessin públicament davant les autoritats (20).

Però totes aquestes mesures eren inútils perquè els vaixells francesos descarregaven sense cap problema a les platges del Maresme. I és que, com escrivia a '*El Mataronense*', un col·laborador anònim de la premsa

de Barcelona, "*mientras los consumidores encuentren géneros extrangeros más perfectos o más baratos que los del país, siempre darán a aquellos la preferencia (..) entretanto nuestros fabricantes no pueden vender sus artefactos, han tenido que despedir sus jornaleros, y estos claman por trabajo con que acudir al sustento de sus familias. La causa de estos males será porqué los géneros de nuestras fábricas no podrán competir con los estrangeros es perfección y baratura*". I proposava una solució intel·ligent: imitar els productes de fora. Però l'estancament de la producció era de tal envergadura que el novembre de 1821 es va crear una comissió de beneficència "*para dar trabajo a los operarios en la elavoración de hilados y medias de telar*", que organitza recaptes de diner i insisteix als fabricants perquè no tanquin les indústries (21).

Durant el Trienni Liberal apareix com a representació del sector cotoner la *Comisión de Fàbricas de hilados, tejidos y estampados de toda la provincia de Cataluña*, i de seguida compta amb una *Comisión Subalterna de Mataró*, que en una de les seves primeres actuacions demana i obté del cap polític un augment de la cavalleria que vigilava la costa (22).

Amb la tornada de l'absolutisme no va millorar la situació del tèxtil, sinó que, en certa manera, va empitjorar-la, ja que ara, a més del contraban, s'havia de témer la introducció legal de productes tèxtils de l'estranger. Com, per exemple, i n'hi ha molts casos, l'any 1825 quan per recaptar diners per a la marina reial es varen donar privilegis i franquícies a diverses persones per importar, i sota aquells permisos entraven quantitats ingents de manufactures. La incertesa de la situació va anar perllongant la baixa rendibilitat del sector cotoner i els capitalistes no invertien en un negoci sense perspectives clares. El testimoni de Frigola de 1824 és clar; diu, parlant de la indústria cotonera catalana: "*a pesar de la inteligencia, esmero y economía con que se ocupan en esta importante manufacturación, la falta de capitales a que han quedado reducidos los propietarios de las fábricas, no les permiten adquirir otras màquinas ni trabajar en grande, que es el modo de lograr economías y ventajas*" (23).

L'any 1824 el tancament de les fàbriques tenia, a part dels problemes tradicionals, un d'afegit: la qüestió del dret de portes, que ja havia suscitat polèmica durant el període 1820-1823. En aquell any els fabricants de filats de Mataró argumentaven els inconvenients de pagar a la ciutat aquest impost en el cotó en rama que venia de Barcelona, ja que en fabricar ells per a exportar a altres localitats els successius augments afegits als productes, al voltant d'un 12/20%, els situaven en desavantatge en el mercat. L'ajuntament se'n fa ressò en un memorial de gran interès, que citem

extensament: "*Causó tan grande sensación dicha novedad en sus principios como que cesó luego el tráfico y la importación de artículos así de víveres como de manufacturas y todos ramos de indústria particularmente en el de hilatura de algodón y maquinaria, de cual estaban activas varias fábricas dando ocupación a un crecidísimo número de mugeres jóvenes, casadas y solteras porqué los derechos de entrada les hacen en aumento de precio para dar salida a las manufacturas que en otras poblaciones no muy distantes pueden sus dueños expedirlas en minoria de precio. (..) De ahí ha dimanado la paralización en las artes porqué los materiales y artículos no se importan y en las otras Poblaciones se consiguen con más ventaja. Las fábricas de hilatura y oficinas de maquinaria y de medias de telar y los artesanos de esta profesión que con Gremio legítimamente aprobado son también numerosísimos, están ya en el último grado de decadencia. Los artesanos escasos de labor, algunos fabricantes han despedido operarios y han transferido a otra población su residencia, los demás a su exemplo van a executar lo mismo precisados de la obstrucción y aniquilamiento. (..) La mayor parte de su Población se integra de artistas [artesans], industriantes y jornaleros. Todos viven y dan sustento a sus familias con lo que sus Padres ganan con el sudor de su rostro, las mugeres e hijas contribuyen a la subsistencia ocupadas con la labor propia de su sexo que les proporcionan las Fábricas de hilatura y maquinaria. Faltando estas, los padres, los maridos y las familias reunirán un numerosísimo conjunto de infelices y desgraciados, y lo más digno de lamentarse que la mayor parte son mugeres jóbenes metidas en la ociosidad sin haber quien las ocupe*" (24).

L'informe és de febrer de 1825, el mes de juliol el problema no era resolt i la crisi s'agreujava: "*va introduciéndose rápidamente (..), el silencio en las fábricas de artefactos de esta Ciudad, la parálisis en el Comercio, el desmayo en la misma agricultura, el entorpecimiento en la circulación, la desconfianza*". Més de 600 persones ocupades al tèxtil havien marxat de Mataró i les poques fàbriques actives pensaven tancar (25). Problemàtica que, en definitiva, va resultar de circumstància, i es resol en ser anul·lat l'impost.

Dels textos de l'ajuntament cal destacar la importància que l'any 1825 tenia la indústria tèxtil a la ciutat tot i la situació econòmica general d'estancament. També és significatiu que la crisi afectes més la filatura que el tissatge, i això s'explica perquè aquelles fàbriques necessitaven una concentració de mà d'obra i tenien uns costos de producció superiors a l'altra activitat, que es realitzava de manera domèstica fonamentalment i podia superar més fàcilment les conjuntures desfavorables.

La dècada dels anys trenta suposa un període contradictori de

creixement en la indústria cotonera, que haurà de fer front als problemes tradicionals i a altres d'afegits, el més important dels quals és la guerra civil carlista. Però el balanç és favorable, com demostra l'augment continu del cotó en floca importat, i de cara als quaranta s'ha produït una primera etapa inversora, que es concreta en un enfortiment del tèxtil preindustrial mitjançant la mecanització que resulta de substituir les bergadanes per *mule-gennies* i per una concentració de la producció en els establiments de més envergadura. El ritme econòmic creixent es fonamenta en la demanda interior: els augments de la productivitat i la disminució de preus hi eren al darrere.

Els documents ens mostren una gran quantitat d'iniciatives per part dels fabricants que construeixen nous edificis, i eixamplen la producció a base de préstecs de capital o la formació de companyies, començant a substituir la clàssica estructura artesanal del sector per una de capitalista, en la qual el diner és l'element clau. D'altra banda es registra el primer pas de la revolució industrial a la ciutat, que hem de situar a l'any 1839, quan inicia l'activitat la primera fàbrica de vapor. Som, però, encara en el marc preindustrial que hem descrit, i la inversió de capitals d'una manera massiva es farà esperar uns quants anys.

Continuava amb la mateixa virulència el problema del contraban. L'any 1831 s'agreuja la introducció fraudulenta de teixits, i han de tancar algunes fàbriques que no poden resistir la competència il·legal La legislació repressiva es succeïa: llei de maig de 1830 i reial decret proteccionista d'abril de 1832, que va servir per aconseguir alguns èxits com, per posar uns exemples del Maresme: la detenció l'any 1832 d'un comerciant del Masnou sota l'acusació de falsificar les marques dels teixits per fer-los passar per nacionals i el decomís per l'ajuntament d'Alella de mocadors de contraban, que es varen cremar a la plaça del poble (26).

Aquesta realitat, amb els augments fiscals i la introducció de teixits de manera legal pel port franc de Cádiz, varen dur a la greu crisi fabril de 1834. Aquest any a Catalunya hi havia 412 fàbriques de filar, dues de les quals eren mogudes a vapor, i 1578 de teixir, que es varen veure afectades per l'atur de la indústria. El mes de març, la Comissió de Fàbriques envia a Mataró un escrit on demana que facin tot allò que puguin per sostenir el treball, perquè no manqui el jornal a la classe obrera: "*Los pueblos mas fabriles de Cataluña se ven todavía en mayores apuros, por que no poseyendo la mayor parte de ellos capitales propios y siendo unos dependientes de las grandes fábricas, y de otros capitalistas, no pueden alimentar sus operarios desde el momento en que sus principales, o dejen de*

comprarles sus artefactos, o no les remitan materias primas para su elaboración. Las noticias que diariamente llegan a esta comisión de Berga, Manresa, Olot, Mataró, Reus (..) no dejan a esperanzas de sostener por mas tiempo esta fabricación" (27).

El 1835 la crisi continuava i es despatxaven obrers a Mataró i altres localitats. En aquest any les circumstàncies polítiques agreugen la situació del tèxtil. Concretament es produeix l'incendi de la fàbrica Bonaplata, Rull, Vilaregut i Cª, la primera de vapor, establerta a Barcelona l'any 1832, fet que va paralitzar altres iniciatives d'implantar vapors i va dur alguns capitals a desplaçar-se cap a localitats perifèriques de la capital, menys conflictives (28). També en aquest any la *Sociedad Económica* va demanar a la delegació de Mataró una estadística de la situació de la indústria, cosa que no es va dur a terme per la temença que servís per a augmentar els impostos (29).

L'any 1837 comença a tenir relleu la qüestió obrera. Sovint passava que els amos allargaven la mida de les peces dels teixidors sense augmentar els salaris, abús que va obligar a intervenir-hi en més d'una ocasió l'autoritat, que fixava la mida de les peces, amb el desacord dels fabricants. Aquests professaven les teories liberals més estrictes, són paraules de la Comissió de Fàbriques: "*Es un principio innegable que todo dueño o director de alguna indústria tiene la libertad de trabajar, suspender el trabajo, activarle mas o menos según sus miras y voluntad, y de contractar con sus dependientes acerca el salario que estos hayan de devengar*". Cap a finals de dècada el sindicalisme pren auge amb el desvetllament que suposen crisis industrials com la de 1837, quan el consistori de Mataró es fa ressó preocupat de "*la baja del precio del jornal a los operarios de las fábricas*" i de l'atur en algunes d'elles, que coincidia amb l'augment del preu del pa i la carestia general de les subsistències (30).

Els anys quaranta inauguren una problemàtica específica determinada per la situació política del país. El govern progressista legalitza, d'una manera precària, l'Associació de Teixidors, que a partir d'aquell moment aconseguiria un protagonisme notable. A Mataró el sindicat dels teixidors en el període 1840-1843 duu a terme moltes vagues en defensa dels jornals amenaçats, i sovint hi havia fàbriques tancades per aquest motiu.

Els fabricants es varen organitzar per fer front d'una manera comuna al repte proletari, i després d'uns anys d'intentar-ho veuen autoritzat pel Govern, l'any 1840, el reglament de la Comissió de Fàbriques, el text del qual indica la dura pugna de l'època. En l'article 13 es prohibia als fabricants llogar cap treballador sense un paper de sortida de l'establiment en què havia estat col·locat anteriorment, una manera de defensar-se dels elements

QUADRE 2

INDUSTRIALS MATARONINS A L'EXPOSICIÓ DE 1844 A BARCELONA

Lluís Achard	Samarretes apelfades, jaquetes, pantalons, i mitges d'estam i cotó.
Ramon Alsina i C.ª	Teixits en cru.
Joan Pau Arenas	Mitges, jaquetes elàstiques i filats del n.º 40.
Arenas i Carreras	Filas del n.º 30.
Josep Alsina	Jaquetes.
Joaquim Agustí	Jaquetes.
Jaume Annexy	Jaquetes.
Pau Agustí	Camisetes i jaquetes.
Salvador Aulet	Mitges blanques i jaquetes elàstiques.
Jaume Baladia	Filats de diversos números.
Francesc Biada	Jaquetes.
Francesc Costas	Mitges i mitjons de diferents colors.
Joan Castells	Mitges blanques de diverses qualitats.
Josep Comas	Samarretes.
Bonaventura Collet	Mitges i jaquetes elàstiques.
Pau Codina	Teixits en cru.
Francesc Codina	Elàstics.
Francesc Fradera	Jaquetes.
Joan Flamarich	Teixits "empesa".
Miquel Gironès	Filats dels n.º 27 al 40.
Vda. Gironès i fill	Fil pur i de mescla.
Godils i Dalmau	Teixits llistats i fils dels n.º 29 i 30.
Bonaventura Gasau	Mitges.
Gaspar Maspons	Jaquetes i samarretes elàstiques de colors.
Carles Manent	Jaquetes elàstiques, camisetes apelfades i samarretes.
Esteve Margenat	Filats del n.º 40.
Marfà i Surià	Samarretes amb mescla i apelfades, i jaquetes elàstiques.
Rosa Pou i fills	Samarretes apelfades, jaquetes elàstiques de llana fina, mitjons i mitges llises i calades.
Jaume Presas	Lones, lonetes, cotonies i brinets.
Antoni Rosal	Teixits en cru.
Josep Rabell	Mitges i mitjons blancs.
Josep Rovira	Jaquetes elàstiques de cotó i llana, i apelfades, mitges de diferents colors, calades i brodades.
Felicià Regàs	Jaquetes elàstiques i filats.
Julià Serra	Teixits en blanc.
Bru Segur	Lona de lli.
Teresa Surià	Mitges de diversos colors.
Elias Sala	Teixits en cru.
Julià Serra	Teixits "elefant".
Ramon Sala	Teixits en cru.
Miquel Surià	Mitges de varis colors i mitjons.
C.ª Vehil i Ollé	Teixits en cru.

(Continuació)

Joan Volart	Teixits "elefant".
C.ª Vila i Salvat	Teixits "elefant".
Melcior Valdé	Samarretes de llana i cotó, i pantalons.
Josep. M. Xarau	Camisetes i filats.

NOTA: Tots els productes són de cotó, si no s'indica el contrari.
FONT: "*Exposición pública de productos de la Industria Española, verificada en obsequio de SS. MM. Y. A. durante su permanencia en esta capital*". Barcelona, 1844.

agitadors. El punt 14 ordena no admetre "*ninguna reclamación o demanda de sus respectivos operarios, sino es producida, por el mismo interesado, o por la persona que legítimamente le represente*", oposant-se a la negociació col.lectiva de les reivindicacions socials (31). L'any 1841 ja funcionava un grup de *Comisionados de Mataró* dins la Junta de Fàbriques. L'època conflictiva, que s'havia iniciat amb el 'boom' fabril de 1840, s'acaba amb la crisi de 1843, quan varen tancar alguns establiments i s'aparta als progressistes del govern. La victòria moderada va contribuir decisivament al canvi de les relacions laborals, en ser prohibits els sindicats i aconseguir-se l'estabilitat política.

L'any clau és el 1844. L'hegemonia de la burgesia fabril i comercial es manifesta plenament i la seva confiança en el sistema es tradueix en un augment notable de la inversió. Mataró és un exemple dels canvis que es produeixen en l'aparell productiu, i ja el mateix 1844 s'edifiquen dues fàbriques de filats al vapor, que dos anys més tard seran sis, de nova planta (32). A partir d'aleshores el creixement va ser sostingut, malgrat la crisi de 1847. Una part majoritària del capital que va fer possible que Mataró s'afegís a la revolució industrial va ser aportat per capitalistes forasters, especialment de residents a Barcelona, que venien a instal·lar-se aquí buscant una economia en el terreny i en els impostos. L'èxit tèxtil és manifest en la participació de molts fabricants en l'exposició industrial d'agost de 1844, una mostra dels productes que es fabricaven a la ciutat, com indica el Quadre 2.

Un altre element que manifesta l'estabilitat de la burgesia és la constitució definitiva de la comissió auxiliar dins la Junta de Fàbriques, que l'any 1844 era encapçalada per Joan Gordils. La instal·lació oficial es va produir el 8 de març de 1846, llavors la presidia l'alcalde i eren vocals els fabricants Jaume Baladia, Ramon Alsina, Ferran Dalmau, Joan Campos i Pau Gallifa. Una de les primeres mesures que es va veure en l'obligació de

realitzar és la conducció de la greu crisi industrial de 1847, per fer-la més suportable a la classe obrera (33).

En aquest any l'optimisme inversor va patir un greu sotrac, en experimentar-se a Espanya, i a tot Europa, una crisi general de subsistències que va produir una caiguda en la demanda de manufactures. A Mataró la fabricació s'atura del mes de juny fins a l'any següent. Per fer-hi front, a part de demanar importacions de blat, es volia una rebaixa en la contribució, ja que els que l'havien de pagar no tenien mitjans per a fer-ho, i el consistori va demanar a l'empresa que construïa el ferrocarril que ocupes mà d'obra local. A Barcelona, en el mateix període, varen fer fallida més de quaranta indústries, que, a més de patir la crisi conjuntural, se les havien d'heure amb el problema endèmic del contraban. Un mataroní, el Pare Rius, explicava en aquests anys: "*La alarma en que están los fabricantes es contínua, porqué no pueden contar con nada filo y estable. La introducción fraudulenta y poco zelada en algunos puntos, como el Aragón, es causa de esta decadencia, que sume en la miseria una multitud de familias*" (34).

En el tèxtil local la crisi va tenir conseqüències d'ordre estructural, perquè va representar un cop de mort per a la filatura preindustrial, aquella que a causa de la seva debilitat en capitals no havia pogut invertir en vapors i encara feia anar les màquines amb cavalls. La baixa productivitat i el cost relativament superior de la mà d'obra, com tindrem ocasió de comprovar, varen fer que l'atur dels darrers anys de la dècada dels quaranta actués com l'element motriu de la reconversió del sector, i els pocs fabricants de filats modestos que resistien la competència varen haver de plegar.

Passada la crisi, el període 1849-1859 és una altra època d'activitat puixant dins el creixement que s'experimentava d'ençà de 1844. Els anys 1854-1856 l'economia afluixa per raons conjunturals: el còlera i l'agitació social del Bienni Progressista. El còlera, que tanta incidència va tenir a Mataró, no afecta la indústria local que comptava amb prou mà d'obra per a fer anar les fàbriques amb la immigració d'altres ciutats. En canvi, l'agitació renovada per la legalització dels sindicats de teixidors, va tenir una gran repercussió, ja que sovint organitzaven vagues per qüestions salarials. Per la seva banda els empresaris varen contraatacar abaixant el preu de la feina i duent a terme algun locaut (35).

Aquests problemes es varen ajuntar amb la reforma que augmentava els impostos i la crisi fabril de 1856, fets que, de tota manera, no varen posar en perill el creixement de l'activitat tèxtil que es vivia a Catalunya i que a Mataró és evident amb la instal·lació de tres noves fàbriques de vapor els anys 1854-56, quan feia uns deu anys que no se'n construïa cap. El progrés

industrial continua molts anys, amb problemes de circumstància com la 'fam de cotó' dels seixanta, però aquests fets marxen del període que tractem, el dels inicis de la industrialització.

2.2. La filatura preindustrial.

En el filat preindustrial tal com es practicava a Mataró, hi podem distingir dos períodes, que marquen la transició entre la filatura artesanal i les fàbriques de vapor dels anys quaranta.

Un primer període va de la implantació de la filatura fins a l'acabament de la dècada dels vint, quan es caracteritza per ser una activitat artesana, gairebé de subsistència en alguns casos, amb una capacitat productiva molt reduïda a causa de la tecnologia endarrerida i la manca de capitals. Durant els anys vint s'utilitzaven a Mataró màquines de filar franceses, les més apreciades, que eren una variació de la *jenny* anglesa, les bergadanes, una adaptació catalana d'aquelles, i les simples, que no eren molt més que el clàssic torn de mà antic (36). La part més important de la fabricació descansava en les bergadanes, que costava una de 120 fusos 2.136 rls. El preu d'una metxera de 24 fusos era de 1.068 rls, i el d'un diable de 213 rls. No sabem el cost de cardes, batan, manuars i altres complements, (37) però una inversió al voltant de 4.000 rls sembla suficient pera muntar un petit negoci de filatura en aquesta primera època.

Cal assenyalar que molts filadors tenien com a activitat originària la de fusters: els dos germans Xarau, Mundet, Arenas, Roca, Regàs, etc., feina que havien deixat en la perspectiva de nous guanys en el treball del cotó. I que en ser de fusta les màquines de filar i els altres instruments, potser es varen construir ells mateixos amb una inversió menor l'utillatge fabril (38).

Les primeres fàbriques de filats d'aquesta època són de tipus familiar, tots els membres de la casa treballaven en la maquinària instal·lada al menjador, com coneixem per algun inventari. En altres casos es tracta de l'associació de dos o més filadors que s'ajudaven mútuament aportant una part de l'utillatge per a fer possible una productivitat més elevada. Aquestes indústries, lluny de ser companyies formalitzades de cara a treure'n una certa rendibilitat, responen més a la capitalització a través de l'esforç personal i a base de petits crèdits. La manca de resistència a les crisi confirma aquesta precarietat. Es el cas de Joan Blanch i Jaume Dachs, que a la fàbrica del carrer Sant Ramon tenien dues màquines de filar, o Joan Castells i Costa que a la plaça de Sant Cristòfor tenien un establiment una mica més gran amb dues màquines de filar de 120 fusos i quatre de 144. Francesc Castells i

Regàs tenia una indústria al carrer d'en Molas amb cinc màquines de filar, una carda, tres de fer metxa, un diable, un torn, aspi, etc., i l'explotava l'any 1828 amb dos socis: Francesc Ramon i Felicià Regàs. També feien treballs de mitgeria en tres telers adequats: una manera de diversificar la producció (39). Alguna fàbrica sembla de més envergadura: la d'Arenas i la d'Achard, que devien consistir en una agrupació més gran de màquines de filar sota un mateix sostre.

Marca de la fàbrica de Pau Gallifa.

Les crisi produïdes pel contraban i els esdeveniments polítics, amb la contracció de la demanda que en resultava van ser definitives per al filat preindustrial més precari i artesanal. L'anàlisi de les xifres del Quadre 3 ens ho indica: de 1815 a 1829 gairebé la meitat dels fabricants de filats han abandonat el negoci, tot i que es produeix l'entrada d'altres persones al subsector, segurament amb una capacitat inversora superior. Durant els anys trenta les coses canviaran. D'aleshores fins a l'inci dels quaranta es situa el segon període. És un moment d'empenta i creixement, quan els fabricants de filats de Mataró amplien els negocis i procedeixen a la mecanització, substituint les velles bergadanes per les *mule-gennies*, molt més costoses: 10.680 rls. Entre altres característiques, les encaria el fet de ser construïdes amb ferro (40). L'any 1848 la transformació era total al subsector i ja no hi havia cap bergadana en actiu (41).

La captació de capitals es va fer necessària en ser superior la inversió que suposava muntar una indústria. Diners que, per les notícies que hem localitzat, provenien de persones del sector, de comerciants i algun pagès ric. Un exemple, el pot representar la formació de Tarrés i Cª l'any

QUADRE 3

ESTADÍSTICA DELS FABRICANTS DE FILATS 1815-1856

	1815	1824	1829	1836	1842	1846	1848a	1848b	1850a	1850b	1853	1856
Joaquim Miranda	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Joaquim Riera	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Joan Raull	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Josepa Colominas	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Magí Matas	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jaume Vila	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pau Gallifa	+	+	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—
Jaume Mundet	+	—	+	—	49	—	—	—	—	—	—	—
Desideri Roca	+	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Marià Xarau	+	+	+	180	62	+	+	11	+	+	—	—
Pelegrí Ferrer	+	+	+	265	18	—	—	—	—	+	—	—
Joan Pau Arenas	+	+	+	348	162	*338*	+	*190*	*181*	+	*2.138*	*2.516*
Melcior Valdé	+	+	+	324	197	—	—	—	—	+	—	—
Lluís Achard	+	+	+	397	116	260	+	*7*	*6*	+	+	*1.200*
Francesc Castells	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bernat Guardiola	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Sebastià Font	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Josep Molera	—	+	+	201	90	50	+	+	+	+	—	—
Joan Castells i Regàs	—	+	+	+	—	—	—	—	—	—	—	—
Joan Castells i Costa	—	+	+	424	—	—	—	—	—	—	—	—
Felicià Regàs	—	+	+	180	177	174	—	—	—	—	—	—
Josep Gironès	—	+	—	166	170	*283*	+	*87*	*152*	+	*1.171*	*1.389*
Francesc Gras	—	—	+	33	30	42	—	—	—	+	—	—
Jaume Baladia	—	—	—	29	49	—	—	—	—	—	—	—
Joaquim Castells	—	—	—	33	31	—	—	—	—	—	—	—
Josep M. Xarau	—	—	—	41	140	*116*	+	*85*	—	+	—	—

Francesc Trias	—	—	—	22	—	—	—	—	—	—	—	—
Esteva Margenat	—	—	—	—	71	169	+	*7*	—	+	—	—
Joan Blanch	—	—	—	—	—	235	—	—	—	—	—	—
Jaume Dach i C.ª	—	—	—	—	—	167	—	—	—	—	—	—
Vicenç Tarrés i C.ª	—	—	—	—	95	—	—	—	—	—	—	—
Ramon Alsina	—	—	—	—	—	239	+	—	—	—	—	—
C.ª Gras i Trias	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—
Josep Sensat	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	—	—
C.ª Busqueta i Sala	—	—	—	—	390	*2.200*	+	*543*	*580*	+	*4.839*	*5.103*
Agustí Planell	—	—	—	—	58	—	—	—	—	—	—	—
C.ª Roldós i Planell	—	—	—	—	—	494	+	*330*	*314*	+	—	—
C.ª Planell i Bonet	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*1.267*	*1.465*
Antoni Roldós	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*1.412*	*1.662*
C.ª Gordils i Dalmau	—	—	—	—	+	*655*	+	*429*	*340*	+	*2.767*	*3.259*
Germans Biada	—	—	—	—	49	—	+	*254*	*242*	+	*1.907*	*2.245*
Joaquim Esquerra	—	—	—	—	46	*135*	+	*224*	*212*	+	*1.645*	*1.935*
C.ª Arenas i Caparà	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*1.321*	*1.555*
TOTAL DE FABRICANTS	14	15	11	16	20	16	13	12	10	18	10	10
XIFRA DE L'IMPOST	—	—	—	327	—	5.557	—	2.167	2.027	—	18.467	22.329

NOTA: Els anys 1815-1829, amb signe positiu els filadors que ens consten a través de la documentació notarial. L'any 1836 en la Contribució alguns filadors consten com a "comerciants en fabricats de cotó i mitges de sed", i el seu impost té en compte aquesta dedicació. En el Total de fabricants hi consten altres industrials que no apareixen a la Contribució, però que sabem que exercien l'ofici en aquella època. La Xifra de l'Impost correspon a la quota anual de la Contribució, no a la suma de la taula: la de 1836 és relativa als sis filadors que consten com a tals i la de 1840 no la utilitzem perquè ajunta el filat i el tissatge. En cursiva les fàbriques que utilitzaven energia de vapor.

FONTS: AMM. AP. Francesc Fins, 29, maig, 1815, f. 266v. Gaspar Poy, 8 octubre, 1824, f. 273; 3, maig, 1829, f. 167 citat per J. Llovet. *La ciutat de Mataró,* II, p. 73 | 1848a: ACSA. Lligall del P. Rius | 1850b: AFTN, Estadística de la Junta de Fàbriques de 1850 | Els altres anys: AMM. Contribucions de Comerç i Indústria corresponents.

1840, que era la reunió de tres socis per aportar la quantitat de 245.640 rls. O altres operacions que coneixem que van en el mateix sentit d'ampliació: a Melcior Valdé li deixen 40.000 rls "*al efecte de donar major realse a la fàbrica*", a Gras l'any 1835 li deixen 10.680 rls pels mateixos motius, etc. (42).

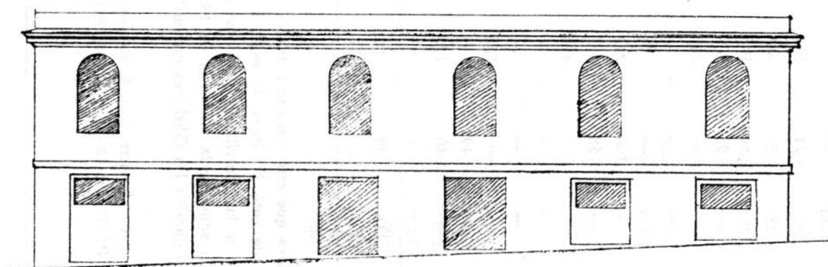
El creixement dels anys trenta és evident en el seguit d'activitats i iniciatives de tota mena: Jaume Mundet engrandeix el negoci, Pau Gallifa compra una casa per muntar una fàbrica més grossa l'any 1838, Marià Xarau compra cases, lloga edificis i deixa diners, Achard forma companyia l'any 1837 per ampliar la indústria. Com a negocis de nova formació hi ha els de Jaume Baladia, Joaquim Castells, Josep M. Xarau, Francesc Trias i la Cª Busqueta i Sala. Els primers anys dels quaranta dins la mateixa lògica de creixement s'estableixen Esteve Margenat, Agustí Planell, Miquel Biada, Joaquim Esquerra, Joan Blanch i Ramon Alsina, que passa del tissatge a la filatura. Són els moments de màxima concurrència en el filat preindustrial, quan des de 1839 ja hi havia a Mataró una fàbrica de vapor i els temps anaven contra la pervivència de les antigues formes de producció.

Durant la dècada dels quaranta es produeix la resistència de les indústries que s'havien anat modernitzant però que no comptaven amb capitals per a fer front al repte del vapor. Resistència sense futur, i en el terme de 1842-1850 veurem com els establiments fabrils queden reduïts a la meitat: passen de 20 a 10. Les crisis de 1843 i 1847 varen accelerar la concentració.

Joan Castells ven la fàbrica per 63.012 rls i es fa mitger. Josep Molera també es dedica a la mitgeria, antic ofici del seu pare; Maria Xarau, Jaume Mundet, Felicià Regàs, l'altre Joan Castells, Melcior Valdé i, d'una manera circumstancial Lluís Achard, també es varen dedicar a l'ofici de mitgers, que necessitava menys inversió. Joaquim Castells passa al tissatge. Tanca per manca de recursos Joan Blanch. I Pelegrí Ferrer, que hereta la filatura de Jaume Dachs l'any 1849, la clausura de seguida (43).

Uns altres veren intentar resistir incorporant-se provisionalment a la indústria de vapor llogant una part d'alguna fàbrica amb aquesta energia. Es el cas de Josep M. Xarau, que ho combinava amb la fabricació de punt, i Ramon Alsina i Josep Molera, però la manca de capitals també els va dur, en un curt terme, a tancar el negoci. La lògica productiva fa que el filat preindustrial s'acabi i que els seus propietaris passin a altres dedicacions, tal com hem vist. I que en alguns casos es mig proletaritzin, com Joan Mundet, que varen llogar com a tècnic encarregat en un establiment a vapor de Barcelona (44).

A Mataró només hi ha dos filadors de llarga tradició que s'incorporen de ple a la revolució industrial: els Arenas i els Gironès. En els

Fàbrica de Pau Gallifa a Les Escaletes. Projecte d'ampliació de juny de 1844, fet per l'arquitecte Miquel Garriga. (AMM.)

altres casos ens trobarem amb indústries noves, formades tenint en compte els avenços tècnics. Fontana ha assenyalat que "*La 'fàbrica' serà una entitat econòmica nova, de caràcter distint al petit taller de l'artesà, muntada inicialment amb un capital i una capacitat productiva molt més important. El 'fabricant' no acostuma a sortir dels rengles dels petits teixidors agremiats, sinó que és sovint un comerciant que aporta a la indústria un capital que ha guanyat en activitats mercantils*" (45). Cosa que també podem aplicar a la filatura i que reflecteix exactament el que passarà a Mataró, on la revolució industrial és la resultant de destinar un capital d'origen comercial a la formació de companyies que tenien com a motiu la creació de factories.

2.3. El tissatge.

La fàbrica preindustrial del tissatge és el resultat d'unir sota un mateix sostre un grup d'artesans i màquines. No hi havia la diferenciació productiva i especialització pròpia de la indústria avançada i la gran extensió del treball domèstic feia que tota la ciutat semblés una gran factoria. El treball domèstic,

putting out system, era utilitzat pels fabricants com a mà d'obra molt barata, deixant o llogant telers a canvi d'una certa producció a tota mena de persones. Molts pagesos tenien d'aquesta manera un sobresou en èpoques de poc treball (46), com és el cas de Josep Riera i Viñals, que tenia una peça de terra amb vinya a Mata i treballava també al tissatge (47).

El treball domèstic era molt útil als fabricants per aconseguir bons preus en la dura competència a què es veien sotmesos i per a resistir les fluctuacions del mercat. Així, quan la demanda creixia hom llogava més treball a domicili, i se'n prescindia quan les coses no anaven bé. Els teixidors i les fàbriques petites, moltes de les quals eren subsidiàries de les més grans, en realitzar una part d'un procés productiu, eren qui rebia de manera més intensa les crisi de comandes.

El tissatge es caracteritzarà fins als anys cinquanta per les petites factories i les de tipus mitjà. La industrialització d'aleshores acabarà amb els sistemes de producció antics, sobretot arran de la mecanització del subsector. Apareixerà llavors una forma d'organitzar el treball més adequada a la productivitat i la nova tecnologia. És el moment de les noves empreses que movien grans capitals. De tota manera, i és característic del tissatge, fins i tot en els moments en què la renovació industrial és un fet, trobarem un important sector domèstic que en connexió amb les grans fàbriques realitza de manera artesanal feines a molt baix preu.

El Quadre 4 ens mostra les grans línies de comportament del tissatge mataroní en el període 1836-1856. Hi ha un creixement de l'activitat preindustrial fins als primers anys de la dècada dels cinquanta, quant a xifra absoluta de fabricants. però, si ens fixem en els detalls, les dades mostren una realitat més complexa: dels industrials que treballaven l'any 1836, deu anys després només en quedaven cinc, i l'any 1856 un de sol. L'evidència del recanvi en les empreses mostra la manca de resistència d'uns negocis amb una capitalització escassa, la poca durada dels quals sembla ser una norma durant els anys descrits. Una altra evidència és que el 1856 només quedaven 4 fabricants dels 32 d'actius deu anys abans. L'estadística indica que és en el període 1853-1856 quan es produeix la concentració d'empreses, quan només queden les d'una envergadura considerable. A aquest fet, hi va contribuir l'augment espectacular de l'impost de comerç i indústria, que de 1851 a 1853 és d'un 262%.

La indústria de teixir es va anar complicant per a tots aquells que no disposaven d'un capital per a adquirir les noves màquines que feien baixar els costos de producció. Moltes fàbriques petites no ho varen poder resistir, com és el cas de Pau Puig, que va veure la seva fàbrica subhastada. O el de Josep

QUADRE 4

FABRICANTS DE TEIXITS 1836-1856

	1836	*1837*	*1840*	*1842*	*1846*	*1848*	*1850a*	*1850b*	*1851*	*1853*	*1854*	*1856*
Joan Campos	169	240	184	284	1.118	226	241	+	210	1.960	894	589
Josep Matas	107	122	98	50	—	—	—	—	—	—	—	—
Pau Codina	43	92	154	51	229	60	146	+	,84	320	447	—
Esteve Basas	107	18	22	11	—	—	—	—	—	—	—	—
Ramon Alsina	75	104	147	182	—	—	—	—	—	—	—	—
Salvador Piñol	13	—	22	11	12	—	25	—	—	—	—	—
Pau Morató	26	26	11	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Elias Sala	54	—	33	40	254	66	—	+	74	—	—	—
Josep Vila	35	30	49	—	12	—	—	+	—	—	—	—
Pere Mach	26	26	19	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Emetri Vilaplana	35	50	22	—	—	—	25	+	26	—	—	—
Valerià Ruiz	—	30	16	9	25	—	—	—	—	—	—	—
Sebastià Rodon	—	82	11	35	351	133	266	+	237	—	—	—
Tomàs Suñé	—	26	11	15	12	—	—	—	—	—	—	—
Joan Flamarich	—	14	44	—	—	80	114	+	63	—	—	—
Joaquim Matas	—	20	25	22	6	—	—	—	—	—	—	—
Bonav. Fontanillas	—	—	44	22	156	—	—	—	—	—	—	—
Josep Arenas	—	—	152	62	—	—	—	—	—	—	—	—
Ignasi Babra	—	—	104	37	—	46	82	+	94	—	—	—
Ignasi Sampere	—	—	121	40	—	—	—	—	—	—	—	—
Joan B. Vila	—	—	60	40	150	—	—	+	—	—	—	—
Josep Serrapiñana	—	—	66	22	129	80	76	+	—	—	—	—
Josep Torrella	—	—	11	—	50	40	57	+	63	100	—	—
Bonaventura Alsina	—	—	—	44	—	—	285	+	316	—	—	—
Joan Saborit	—	—	—	3	44	26	50	+	60	120	134	141
Antoni Rosal i C.ª	—	—	—	88	226	106	190	+	237	1.101	1.229	1.296

Genís Vehil	—	—	—	12	—	—	—	+	—	320	358	—
Josep Masana	—	—	—	—	38	—	—	+	21	340	559	—
Joan Volart	—	—	—	—	19	60	152	+	—	100	—	—
Bonaventura Font	—	—	—	—	31	40	76	+	—	—	—	—
Josep Cortinas	—	—	—	—	146	—	101	+	52	—	559	—
Aleix Baulenas	—	—	—	—	487	360	571	+	830	1.802	2.012	1.119
Busqueta i Sala	—	—	—	—	+	+	+	+	1.257	4.803	5.366	5.657
Antoni Roldós	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	649	777
Joan Gordils	—	—	—	—	+	+	+	+	+	460	+	+
Bonav. Suñé	—	—	—	—	139	—	—	+	94	—	—	—
Joan Casanovas	—	—	—	—	—	46	76	+	126	—	—	—
Enric Casòliva	—	—	—	—	—	33	76	+	63	240	268	282
Salvador Puig	—	—	—	—	—	—	165	—	143	400	447	—
Ramon Rosal	—	—	—	—	—	—	95	+	52	—	—	—
Jordi Gironès	—	—	—	—	—	—	529	—	752	—	—	—
Francesc Sadó	—	—	—	—	—	—	—	+	395	1.101	1.229	—
C.ª Martorell	—	—	—	—	—	—	—	—	—	500	559	589
Joan Fabrellas	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	111	117
Ramon Parareda	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	355	—
Felip Rius	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	44	47
Antoni Murtra	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	223	—
Francesc Olivé	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	562
Fèlix Fonrodona	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	424
TOTAL DE FABRICANTS	20	19	41	34	32	19	28	42	32	19	20	13
XIFRA DE L'IMPOST	987	—	—	—	4.651	1.821	3.650	—	5.415	14.227	15.489	9.600

NOTA: El Total de Fabricants relaciona tots els que paguen cada any la contribució, però a la llista de noms donem només els que tenen una certa continuïtat en el temps, els altres casos són de fabricants que només hi apareixen una o dues vegades. La Xifra de l'Impost dels anys 1837, 1840 i 1842 no les donem perquè consta de manera conjunta amb els fabricants de filats.

FONTS: AMM. Contribucions d'Indústria i Comerç dels anys corresponents | 1850b: AFTN, Estadística de la Junta de Fàbriques de 1850A.

QUADRE 5

MECANITZACIÓ DEL TISSATGE (telers), 1848-1856

	Senzills	*Compostos*	*Mecànics*	*Jacquard*	*Total*
1848	948	223	—	10	1181
1850	1638	51	130	7	1826
1851	?	?	80	?	662
1853	?	?	120	?	520
1854	—	—	135	424	559
1856	—	—	135	216	351

NOTA: El P. Rius indica que els 223 telers compostos de 1848 eren destinats a terliços, cotons i patents. I els 10 de jacquard treballaven seda, mescla de seda i cotó, i cotó pur, a èpoques.
FONTS: 1848: ACSA. P. Rius | 1850: AFTN: CdF. Estadística de 1850 | 1851-1856: AMM. Contribucions d'Indústria i Comerç.

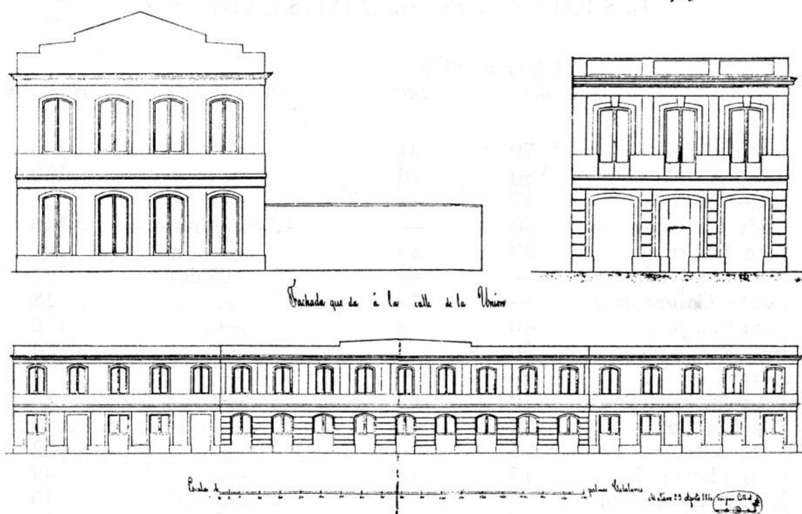
Vila i Fontanillas, que, amb un establiment de 22 telers al torrent d'en Boba, va haver de plegar l'any 1841 i obté 24.147 rls per la maquinària. De seguida es fa amb la fàbrica de 25 telers del seu pare, que va resistir fins als anys cinquanta. Uns altres també intentaran inútilment la capitalització, com els socis Francesc Padró, Vicenç Català, Felip Tauler i Bonaventura Rivalta, però els nous útils costaven molts diners (48).

La mecanització del tissatge es va produir d'una forma més tardana que no la del filat, tot i que, al teler tradicional, li va sortir un competidor en el revolucionen model *jacquard*, que el 1826 comença a funcionar a Barcelona per teixir seda. Els anys trenta es generalitzaria el seu ús a tot l'àmbit català.

El Quadre 5 ens dóna algunes indicacions sobre com es va produir la mecanització a Mataró. Les dades de 1848 i 1850, tan diferents i contradictòries, ens mostren un sector que depèn fonamentalment dels telers tradicionals. L'any 1856 els mecànics eren una part considerable del total, junt amb els *jacquard*, i els senzills havien desaparegut. Alhora veiem que s'havia produït una caiguda brutal en el nombre absolut de telers, que de 1850 a 1856 passen de 1826 a 351, dada segurament exagerada, que indica, però, una major concentració de la indústria. Quant al nombre de fàbriques, durant els mateixos anys es passa de 26 a 12. Dins la lògica de concentració i creixement de la capacitat productiva cal situar l'augment del proletariat adscrit al tissatge, que passa de 1848 a 1850 de 1350 a 2567 persones. Augment que també sembla massa gran en un espai curt de temps, tot i l'època d'auge que segueix l'any 1847, però que hem de retenir com a

manifestació, en darrer terme, de la realitat de la puixança del tèxtil.

Les dades del Pare Rius ja ens indiquen que no tot era alegria i que sotragades com la de 1847 varen ferir greument el tissatge, quan a causa de la crisi només treballaven la meitat dels telers. Sembla que ens trobem en un moment clau en la formació de l'estructura productiva del subsector, el punt d'equilibri entre l'antiga i la nova indústria. Una anàlisi de la inversió ho fa evident. El 1848 el total de capitals era de 2.900.500 rls, que es divideixen així: 900.000 en edificis, 400.500 en màquines i 1.600.000 en circulació (49). Si tenim en compte que en el mateix any la fàbrica de filats Busqueta i Sala tenia invertits en els mateixos conceptes un total de 2.699.000 rls, gairebé els mateixos que tota la indústria de teixir, i que la filatura en la seva totalitat comptava amb una inversió de 10.348.400 rls en deu fàbriques, contra les vint, més o menys, que hi havia al tissatge, es fa evident la debilitat relativa d'aquesta activitat.

Fàbrica d'Aleix Baulenas als darrers Iluro/Unió/Plaça de Cuba, edificada l'any 1850 per Gaspar Collet. (AMM.)

L'any 1850 la producció s'havia recuperat i dels 1638 telers només n'hi havia de parats 339, com ens indica el Quadre 6, que reflecteix l'estat del tissatge en aquell any. Però l'empenta definitiva es manifesta a mitjans de

QUADRE 6

ELS FABRICANTS DE TEIXITS L'ANY 1850

	telers senzills			
	en marxa	*parats*	*altres telers*	*operaris*
Josep Alsina	70	31	—	150
Josep Alsina	80	19	—	130
Ignasi Babra	17	—	—	22
Aleix Baulenas	50	—	40 compostos	140
Joan Bolart	30	30	—	90
Busqueta i Sala	—	—	130 mecànics	164
Jaume Cabrafiga	—	12	—	18
Joan Campos	40	74	—	170
Joan Casanovas	20	4	—	34
Enric Casòliva	40	—	—	54
Joaquim Castells	10	—	—	15
Pau Codina	32	—	—	46
Josep Cortina	15	—	—	22
Joan Flamarich	15	15	—	44
Bonaventura Font	—	—	6 jacquard	10
Jaume Garragan	12	—	—	18
Josep Masana	18	—	—	26
Mateu Marimon	19	—	—	26
Mateu Marimon	15	—	9 compostos	34
Joaquim Perajoan	9	10	—	28
Salvador Puig	14	6	—	30
Pere Ramis	18	—	—	26
Sebastià Rodon	80	15	—	140
Ramon Rosal	18	2	—	27
Antoni Rosal	66	—	—	94
Bonaventura Suñé	24	2	—	32
Josep Serapiñana	12	12	—	32
Elias Sala	9	10	—	28
Joan Saborit	8	—	—	12
Francesc Sadó	104	—	—	160
Jaume Solà	8	—	2 compostos	12
Jaume Solà	6	—	—	12
Joan Surí	8	—	—	12
Josep Sastre	8	—	—	11
Josep Torrella	13	—	1 jacquard	22
Francesc Umbert	15	—	—	22
Genís Vehil	12	—	—	17
Genís Vehil	12	—	—	18
Joan Volan	71	—	—	80
Dionís Valls	6	3	—	14
Emetri Vilaplana	8	—	—	12
Josep Vila	12	—	—	17

(Continuació)

Joan B. Vila	—	14	—	21
Telers solts	125	80	—	280
Telers solts lones	150	—	—	195
TOTAL	1298	339	130 mecànics 51 compostos 7 jacquard	2657

FONT: Junta de Fàbriques de Catalunya. Estadística de 1850.

dècada quan s'instal·len noves fàbriques de més envergadura, com les de Francesc Sadó, la de Martorell, Batlle i Cª, etc. D'altres establiments formats els anys trenta gràcies al crèdit fan ampliacions: Pau Codina, Sebastià Rodon, Joan Campos, o la fàbrica d'Aleix Baulenes, que comptava amb 79 telers de jacquard l'any 1857, després d'haver fet construir un nou edifici (50).

Però el líder del subsector era Busqueta i Sala, que, a la seva producció de fil, hi va afegir l'any 1851 la de teixits, i dos anys després comptava amb 120 telers mecànics, els únics que hi havia a la ciutat. La seva importància queda reflectida per l'impost que pagava l'any 1856, el 59% del total de les fàbriques de teixits. Altres fabricants de filats també es dedicaran al tissatge amb telers mecànics: Antoni Roldós i la Cª Gordils i Dalmau, que tenia 21 jacquard i teixien des de 1844.

Ja hem assenyalat la manca de dades sobre els circuïts comercials i l'organització del treball, però un document de la Junta de Fàbriques ens permet d'esbrinar un petit detall. Es tracta de la protesta del fabricant de teixits Jaume Roca, que es queixa, l'any 1843, del dret de portes que li volien cobrar per introduir peces no acabades a Barcelona. Diu que "*tiene establecida en la Ciudad de Mataró una fàbrica de tejidos de algodón llamados Cutis, Terlises, Bombasís y otros de esta clase, però con la condición de que las primeras materias que se emplean en dichos tejidos salen de esta ciudad* [Barcelona], *en donde se prepara también el urdido, y el trabajador no hace mas que tejer la pieza; tal como sale del telar el artefacto, y antes de recibir ningún adobo, viene a esta Ciudad para continuarse en él las demàs operaciones que son necesarias hasta dejarlo acabado y en disposición de pasar a su venta que se verifica en esta Ciudad*" (51).

2.4. Els mitgers i el gènere de punt.

L'any 1815 el gremi de mitgers manifesta la seva puixança en la reunió de 95 afiliats per tractar diversos afers que els concernien. També en aquesta època el mataroní Gaspar Comas marxa a França per aprendre les tècniques modernes de teixir mitges, i amb molts perills va poder dur una màquina de nou tipus que li permetia d'elaborar mitges *trafalgar*: en feia dos parells cada dia, i de diferents dibuixos, mentre els altres, amb telers, normals en feien com a màxim un parell i mig cada setmana. L'ocupació francesa dels anys vint també va motivar, amb l'entrada de gent d'aquell país, la difusió de màquines avançades que varen estendre la tècnica del país i, entre altres llocs, a Mataró, com consta documentalment (52).

La renovació tecnològica es manifesta amb moltes iniciatives. Durant els anys trenta Lluís Achard posa a punt una manera d'elaborar camisetes de pelfa d'una gran qualitat. L'any 1853 atorguen privilegi per cinc anys a Antoni Roldós i Francesc Fradera per una màquina de fabricar punt mecànic de diverses mides amb seda i cotó que havien dut de l'estranger. L'any 1854 Melcior i Josep Alsina obtenen privilegi per uns telers circulars de fabricar gènere de punt de nou tipus que facilitaven l'increment en la producció, i les camisetes elaborades amb el nou aparell eren molt apreciades. Un altre fabricant va introduir el color en el gènere de punt i obté premis a diversos certàmens industrials. La millora que incorporaven les bateries, de ple ús els anys setanta a Mataró, varen tenir un antecedent els anys cinquanta a la fàbrica Rovira i Garí. L'evolució tècnica era, doncs, constant, i el telers quadrats tradicionals s'anaven substituint a mesura que les escasses possibilitats d'inversió ho permetien (53).

El Quadre 7 ens dona el contrapunt a la visió optimista de la innovació tècnica. Si agafem els extrems del període documentat, veurem com de 1815 a 1856 els fabricants de mitges passen de 95 a 11, dada que amaga el fet de la renovació pràcticament total de l'especialitat durant els anys trenta-quaranta. Així, d'aquells 95 mitgers, el 1841 només en quedaven 7 en actiu dels 40 que exercien l'ofici en aquells moments. Llavors hi ha un recanvi de l'artesania a la fàbrica, evolució que s'accentua amb el temps i, dels 40 fabricants de 1841, l'any 1856 només en quedaran 5. Les fàbriques més importants d'aleshores son establiments iniciats pocs anys abans i que segurament comptaven amb una tecnologia més adequada a les exigències de la productivitat.

La caiguda de la mitgeria artesana, que també ens indica la inassistència dels agremiats a les reunions, va produir un corrent de

QUADRE 7

ELS MITGERS 1815-1856

	1815	1819	1826	1837	1841	1846	1849	1851	1853	1856
Pau Gallifa	—	—	—	280	240	12	29	—	—	—
Domènec Gasau	—	—	—	16	20	12	—	—	—	—
Pere M. Colomé	—	—	—	84	44	12	—	—	—	—
Carles Rabell	—	—	—	48	20	25	—	63	59	47
Miquel Surià	—	—	—	20	30	—	21	79	59	—
Josep Rovira	—	—	—	130	38	25	29	79	—	47
Joan B. Tió	+	+	+	10	16	12	—	—	—	—
Carles Manent	+	+	—	112	58	31	44	79	80	—
Jaume Font	+	+	—	70	22	12	—	—	—	—
Bonaventura Collet	—	—	—	34	18	12	12	—	—	—
Josep Bruguera	—	—	—	130	30	—	—	—	—	—
Josepa Comas	—	—	—	26	30	—	—	—	—	—
Josep Adrià	+	—	—	70	22	—	—	126	160	—
Josep Ayet	—	—	—	48	28	38	46	126	160	94
Salvador Aulet	—	—	—	62	20	12	—	—	—	—
Miquel Pou	—	—	—	136	58	25	31	126	160	47
Jeroni Maseras	+	+	—	135	58	—	—	—	—	—
Felicià Umbert	+	+	—	116	10	—	—	—	—	—
Teresa Surià	—	+	+	90	58	25	44	126	180	—
Fèlix Berenguer	—	—	—	30	11	—	—	—	—	—

Joan Xirau	—	+	—	46	10	—	—	—	—	—
Josep Arqué	+	+	—	72	18	—	—	—	—	—
Josep Guimet	—	—	—	—	20	—	19	30	—	—
Joan B. Ribas	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—
Vicenç Xirau	—	—	—	—	22	—	—	—	—	—
Joaquim Julià	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—
Gaspar Costa	—	—	—	—	60	—	—	—	—	—
Josep Alsina	—	—	—	—	10	—	—	63	—	94
Salvador Escapat	—	—	—	36	—	—	12	47	40	47
Joan Frigola	—	—	—	—	—	12	21	79	100	117
Francesc Coll	—	—	—	—	—	12	—	47	59	71
Gaietà Marfà	+	—	—	—	—	—	—	79	120	141
Teresa Cuyàs	—	—	—	—	—	—	—	—	—	167
Felicià Regàs	—	—	—	—	—	—	—	189	100	117
TOTAL MITGERS	95	91	37	—	40	20	12	18	15	11
XIFRA DE L'IMPOST (rls)	—	—	—	—	873	344	356	1.605	1.496	989

NOTA: Prenem com a base estadística els mitgers que treballaven l'any 1841 i relacionem els que tenen una continuïtat en el temps. De tota manera el Total de Mitgers dóna els que realitzaven segons la **Contribució** aquest ofici cada any concret.

FONTS: AMM. AP. Francesc Fins, 13, juliol, 1815 f. 359, citat per J. Llovet. *La ciutat de Mataró,* II, p. 71; 2, juny, 1819, f. 196v; 26, desembre, 1826, f. 2v. AMM. Contribucions d'Indústria i Comerç dels anys corresponents.

proletarització del nombrós grup de persones que tenien en aquella activitat la seva subsistència, que passen a treballar a les fàbriques (54).

Hi ha casos significatius com el de Pau Gallifa, un dels fabricants més forts, que dels 742 rls que pagava l'any 1836 passarà en deu anys a cotitzar 12 rls. Però no es tracta d'un cas aïllat, perquè tots els mitgers que no desapareixen veuen reduïda substancialment la seva contribució. Indici de la realitat d'una indústria marginal dins el tèxtil mataroní en creixement, que patia una disminució important de la capacitat productiva.

Durant els anys quaranta trobarem dues maneres de dedicar-se a la mitgeria i gènere de punt: el treball domèstic i la petita factoria. El treball domèstic, el practicaven mitgers que tenien un o dos telers i que depenien d'un comerciant o un fabricant que els subministrava la matèria primera, com és el cas de Jaume Font, Josep Arquer, Joan Xirau i molts altres, que treballaven per compte de comerciants de Barcelona que els enviaven seda i els pagaven el preu del treball. Josep Serra (55) treballava en una explotació familiar de dos telers i l'inventari dels seus béns ens mostra com aquest col·lectiu artesanal subsistia amb un nivell de benestar lleugerament superior als proletaris del teixit (56).

El grup capdavanter el formaven unes quantes fàbriques petites que eren el resultat d'agregar en un edifici uns quants telers i donar feina a tercers. Totes tenien poques màquines i, en alguns casos, hi ha exemples de fabricants que no posseïen directament els telers sinó que els havien llogat i es dedicaven a la comercialització del producte. Així, Josep Vilardebò tenia les seves eines en mans d'artesans que li teixien mitges de seda, calces i pantalons de cotó. Altres persones es dedicaven directament a l'especulació, com Josep Bruguera, que adquiria "*medias ya hechas en grande cantidad*" i les revenia, fent d'aquesta manera, com consta, molts diners (57).

La realitat estructural del subsector no permetia en general negocis de massa volada, tot i que el punt mataroní tenia molt d'èxit. L'any 1841 Rosa Pou i fills varen participar en l'exposició que hi va haver a Madrid de productes de la indústria nacional, amb una dotzena de mitges de seda de diversos colors. I l'any 1844, en l'exposició de Barcelona, s'hi mostra una amplia col·lecció de gènere de punt mataroní: jaquetes, mitges, samarretes, etc. Els productes de seda, però, hi eren absents (58).

Els anys 1845-1846, treballaven en el punt 182 homes i 295 dones, que feien anar 182 telers. Cada teixidor produïa diàriament 36 pams de teixit i el total mensual era de 250 dtz de jaquetes elàstiques de cotó, 96 dtz de samarretes apelfades de llana i cotó, 18 dtz de calçotets i samarretes de pelfa interiors, 49 dtz de camisetes i calçotets de llana, 14 dtz de mitges de seda,

llises i calades, i 50 dtz de mitges de cotó. Es tracta d'una productivitat molt baixa. El Pare Rius dóna un resum dels problemes que afecta ven el punt: "*Esta fabricación tiene unos vaivenes extraordinarios de un año a otro; y tiene en alarma continua a los fabricantes por no poder contar con salidas fijas y regulares. Las causas son sabidas, la introducción* [de contraban] *de medias de seda y algodón y de los artículos lisos de algodón*" (59).

La crisi impedia la capitalització i cap als anys cinquanta els fabricants tenien una mitja de 3/4 telers. Les xifres de la contribució son clares: el 1853 hi havia 79 telers dedicats al punt, que tres anys després s'havien reduït a 44. Haurem d'esperar als anys setanta, quan la confluència de màquines més productives i la inversió de capitals consolidarà a Mataró un poderós subsector del punt.

Assenyalem que durant els cinquanta el punt va servir de refugi a molts fabricants de teixits i filats que no es poden afegir a la renovació tecnològica: Achard, Regàs, Castells, etc., els quals refan el camí que altres mitgers havien fet els anys vint i trenta.

2.5. Indústries tèxtils menors.

Durant els anys de la postguerra, la indústria de la seda havia perdut la importància d'èpoques passades, quan s'enviaven a Amèrica grans quantitats de blondes, encaixos, vels, etc. De tota manera, en mantenir un bon nivell de competència amb França, durant les dècades dels anys deu i vint va anar continuant la seva producció i comerç sense massa entrebancs. Hi havia llavors a Mataró sis fàbriques que consumien 66 lliures de matèria primera a la setmana. També en aquest temps s'ha de situar la iniciativa d'Antoni Borràs, inventor d'un avançat torn de filar seda que es va utilitzar a València i Gandia (60).

El Quadre 8 ens mostra la pèrdua d'importància de la seda a mesura que es profunditza en la industrialització: els teixidors de vels i els torcedors desapareixen de seguida. Els fabricants de seda protagonitzaran una concentració durant els anys quaranta, en veure's afectats per la reforma aranzelària de 1841, que va causar la paralització d'un 70% dels telers de Catalunya. Cap als anys cinquanta, els fabricants que continuaven feien xifres notables de negoci, com indica l'elevada contribució que pagaven.

La crisi del subsector va dur algunes persones que s'hi dedicaven a canviar d'activitat i buscar inversions més productives. I les varen trobar en l'especulació de cereals, cas de la vídua de Genís Artigas i Miquel Aurich. Ambdós tornen al negoci de la seda quan, els cinquanta, hi ha menys

QUADRE 8

INDÚSTRIES DE LA SEDA 1836-1856

	Texidors de vels			*Fabricants de seda i blondes*	
	Teixidors	*Contribució*		*Fabricants*	*Contribució*
1836	31	2271 rls	1836	14	2218 rls
1837	26	2184 rls	1837	9	1485 rls
1840	38	3027 rls	1840	10	1985 rls
1841	29	1681 rls	1841	15	3090 rls
1842	22	1396 rls	1842	12	2970 rls
			1846	7	1125 rls
	Torcedors de seda		1848	8	2218 rls
	Torcedors	*Contribució*	1849	5	1321 rls
			1850	7	1854 rls
1836	2	88 rls	1851	7	2304 rls
1837	2	88 rls	1853	6	5160 rls
1840	1	50 rls	1854	7	6160 rls
1841	1	20 rls	1856	7	6494 rls

FONT: AMM. Contribució d'Indústria i Comerç dels anys coresponents.

fabricants i el creixement econòmic provoca una gran demanda d'aquests productes, en tenir un mercat de qualitat garantit.

Un aspecte de la fabricació de la seda és, com en d'altres activitats tèxtils, el treball a domicili, que ja va sorprendre diversos viatgers al segle XVIII. Segons el Pare Rius, l'any 1848 hi havia més de 500 dones dedicades a aquests mesters, i als poblets de comarca molta gent combinava el treball a la terra amb aquesta dedicació, pagada a preus molt baixos. En aquest sentit els fabricants de Mataró varen ser pressionats fiscalment a limitar "*sus operaciones a sola esta Ciudad, sin mandar hacer blondas o comprarlas a operarias de fuera de ella*". Era l'any 1854 i l'ajuntament els excusa perquè "*aun cuando alguno de ellos intentara estender sus operaciones fuera de la población, debería abstenerse de hacerlo, porque el aumento de beneficios no compensaría la diferencia de la contribución*", en ser la quota molt desproporcionada: 3.000 rls en comptes dels 630 que pagaven. Però el tràfic existia perquè els productes de la comarca anaven a preus molt baixos i no era declarada la seva adquisició (61).

QUADRE 9

TEIXIDORS DE LLI 1815-1849

	Teixidors	*Contribució*			
1815	36	—	1829	33	—
1819	26	—	1846	4	188 rls
1825	33	—	1848	2	66 rls
1828	30	—	1849	1	38 rls

FONTS: Les xifres de 1815-1829: AMM. AP. Francesc Fins, 17, juliol, 1815, f. 363; 8, agost, 1819, f. 297; 13, juny, 1825, f. 155. Antoni Simon, 6, agost, 1828, f. 315; 5, octubre, 1829, f. 354v. Les altres xifres corresponen a les Contribucions dels anys corresponents.

Una altra activitat menor, que a mitjan segle veurem desaparèixer, és el tissatge del lli. Les xifres del Quadre 9 es comenten per elles mateixes i la pèrdua progressiva d'implantació d'aquesta activitat duu a la seva desaparició. A les Contribucions de 1846-1849 consten com a teixidors de lli i seda, i sabem que aquesta indústria s'havia convertit en molt rutinària i que sobretot produïa cordes i cordills.

Una iniciativa que no va donar massa de si és la d'Antoni Cuyàs el 1841, que inventa una màquina de filar lli i cànem. Tenia el suport de la Diputació, que li va donar 6.000 rls i es va encarregar de sol·licitar el privilegi reial de fabricació. Els que l'havien vist treballar cànem i lli comentaven "*el modo de hilar dichos géneros, los primorosos encajes, fina tela y calceta que producía*" (62).

QUADRE 10

ELS FABRICANTS DE LONES 1848-1856

	fàbriques	*telers*	*Contribució*
1848	23	201	—
1850	—	150	—
1854	14	—	2568 rls
1856	12	76	1813 rls

FONTS: 1848: ACSA. Lligalls P. Rius | 1850: AFTN. CdF. Estadística de 1850 | 1854-1856: AMM. Contribucions d'Indústria i Comerç.

La fabricació de lones per a veles de naus i tendes de campanya era en actiu des de començaments de segle. De tota manera tenim molt poques dades d'una indústria que als llistats de contribucions sovint apareix integrada dins els teixidors. Les dades del Quadre 10 ens indiquen el nombre d'establiments que hi havia a Mataró de 1848 a 1856. Pel que fa a aquest primer any s'ha de tenir en compte que la indústria era concentrada, quant a producció, en sis fàbriques que tenien 146 telers i 206 treballadors. Els fabricants, per fer competitiva la seva activitat, treballaven amb beneficis mínims, d'un 2/3%, com informa Madoz. Això deuria contribuir a la davallada d'aquesta indústria. El fabricant de lones més important era Francesc Oliver, que també produïa mànegues sense costura amb un sistema de la seva invenció, únic a Espanya.

3. La revolució industrial: els vapors.

Mataró es va incorporar de seguida a la revolució industrial, que es manifesta en la instal·lació de màquines de vapor per a fer anar les filatures. I va ser, després de Barcelona i Terrassa, la tercera ciutat catalana en disposar de la nova tecnologia. La facilitat per arribar-hi carbó, un relatiu estalvi en els preus del terreny i en les contribucions, en relació a la capital, i el mateix passat tèxtil de la ciutat, que aplegava un nombrós contingent de mà d'obra especialitzada, deurien actuar d'estímuls per als capitalistes forans.

La inversió més important es produeix a partir de 1843, per motius polítics, tot i que des de 1839 ja hi havia una fàbrica a vapor funcionant. Els burgesos es varen decidir a bastir companyies d'una certa envergadura quan la situació política era estabilitzada, després de l'agitada etapa 1840-1843, quan les bullangues i les vagues feien més difícils les relacions productives. Amb la pau moderada, els capitals sortiran dels calaixos per ser invertits fonamentalment en fàbriques de filats a vapor.

La importància dels capitals com a factor productiu en el procés industrialitzador és clar, en adonar-nos que gairebé totes les indústries de nova planificació necessitaran la inversió col·lectiva que representen les companyies. Precisament la impossibilitat d'accedir a capital és el que farà que fàbriques preindustrials de petita envergadura es vegin apartades del procés de creixement i tanquin per manca de competitivitat. Perquè es necessitaven grosses sumes de diner per a fer anar fàbriques amb tots els avanços tècnics: màquina de vapor, filadores de ferro *mule-genny*, selfactines i tot l'utillatge de l'ofici. Les dades que tenim de preus ho mostren prou: una *mule-genny* li costa, a Gironès, l'any 1843 una xifra que oscil·la entre

QUADRE 11

LA FILATURA L'ANY 1848

Fàbriques de filats	Busqueta i Sala	Gordils i Dalmau	Joan Pau Arenas	Vda. i fill Gironès	Vidua Bruguera (1)	Roldos i Planell	Josep Mataró (2)	Lluís Achard	Esteve Margenat	Marià Xarau
MOTORS										
Força de vapor	15 cv	24 cv	8 cv	8 cv	12 cv	8 cv	20 cv	—	—	—
Cavalleries	35	—	—	—	—	—	—	3	6	3
SISTEMES DE FILATS										
Mull-gennies	3.400	—	2.640	1.680	4000	3.600	3.120	960	960	1.200
Selfactines	3.600	4.050	—	—	—	—	4.200	—	—	—
Total fusos	7.000 (3)	4.050	2.640	1.680	4.000	3.600	7.320	960 (4)	960	1.200
OPERARIS										
Homes	50	22	10	5	8	8	35	4	4	4
Dones	44	12	36	26	45	45	54	16	18	28
Nens	40	32	10	6	33	22	50	10	11	8
SALARIS (mes)										
Homes (rls)	18.000	5.610	2.500	1.280	2.400	2.400	10.500	2.000	2.000	2.000
Dones (rls)	10.000	2.448	7.344	5.304	10.030	10.030	11.016	3.264	3.692	5.712
Nens (rls)	2.800	3.264	1.020	612	3.366	2.244	5.100	255	1.122	816

PRODUCTES DE FILATURA (en lliures)										
Fil n.o 10-20	—	—	—	—	—	5.400	3.000	—	—	—
Fil n.o 20-30	30.000	—	—	2.677	8.500	10.020	6.630	2.040	—	3.039
Fil n.o 30-45	—	15.406	5.610	—	4.250	—	11.900	1.000	1.000	—
Fil n.o 45-60	—	—	—	17.845	—	—	—	—	900	—
CAPITALS (rls)										
Edificis	700.000	450.000	260.000	170.000	300.000	300.000	730.000	96.000	96.000	100.000
Maquinària	1.439.000	765.000	158.400	220.800	480.000	336.000	907.200	70.000	70.000	80.000
Circulació	560.000	300.000	160.000	150.000	320.000	280.000	600.000	80.000	80.000	90.000
Total	2.699.000	1.515.400	578.400	540.800	1.100.000	916.000	2.237.200	246.000	246.000	270.000

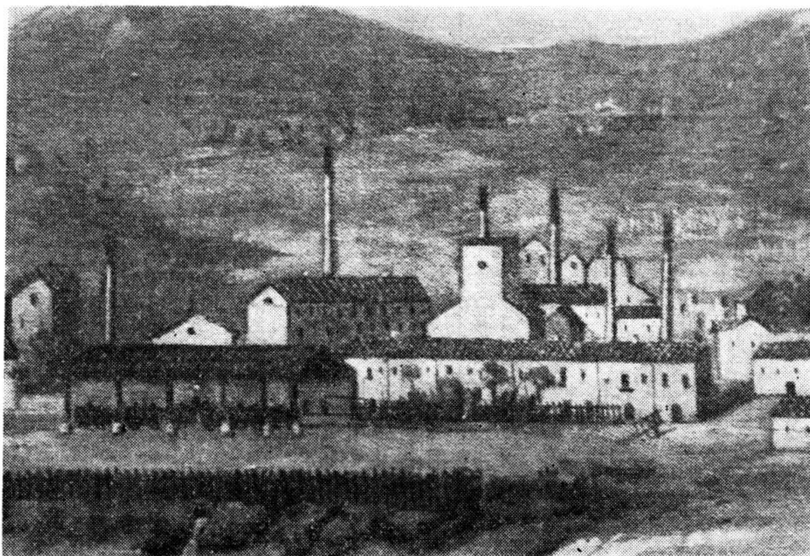
FONT: Arxiu del Col·legi Santa Anna Lligalls del Pare Rius n.o 41. Informació tramesa a Madoz pel seu Diccionari l'any 1848, i que aquest va publicar en xifres globals.

NOTES

1. La fàbrica de la Vidua Bruguera era llogada a: Ramon Alsina i a Josep Molera.
2. La fàbrica de Josep Mataró era llogada a : Miquel Biada, a Josep M. Xarau i a Joaquim Esquerra.
3. Els fusos de la fàbrica Busqueta i Sala corresponen a 28 màquines mull-gennies, i a 12 de selfactines.
4. Els fusos de la fàbrica Achard corresponen a 8 màquines mull-genny.

3.000/4.000 rls, i l'any 1852 valien 5.000/6.000 rls. Pel que fa a les màquines de vapor, en coneixem el preu d'algunes: la de Gironès, de 8cv, l'any 1846 costa 66.000 rls; la de Planell i Bonet, de 12cv, l'any 1854 costa 88.100 rls; i la de Jacint Arenas, de 40cv, l'any 1856 la xifra rècord de 216.000 rls.

A la inversió en maquinària s'hi ha d'afegir la del terreny i edifici fabril i els diners necessaris per finançar el funcionament comercial. Per veure un cas pràctic, ens fixarem en les dues indústries capdavanteres l'any 1848: Busqueta i Sala, i Gordils i Dalmau, i prendrem les xifres que consten al Quadre 11. En ambdós casos ens adonem que la part més important dels diners invertits, un 53'3/50'4%, van a parar a la compra de maquinària, que es convertia en la preocupació central de qualsevol intent de bastir una indústria. En segon grau d'importància hi ha l'edifici, un 25'9/29'7%, inversió immoble relativament econòmica que devia ser un factor avaluat pels comerciants barcelonins que varen col·locar els seus capitals a Mataró, perquè el terreny a la capital era car. El finançament de l'activitat comercial era el tercer concepte en importància, girant en un 20'7/19'8%.

Grup de fàbriques de filar amb vapor al carrer Sant Agustí. Es tracta de Gordils i Dalmau, Busqueta i Sala, i Joaquim Esquerra. Detall d'un quadre dels anys setanta del segle XIX. (Museu Comarcal del Maresme.)

Coneixem d'una manera fragmentària algunes xifres d'inversió: la Cª Gordils i Dalmau tenia el 1848 una xifra, que es manté estable en anys

posteriors, de 1.515.000 rls; la Cª Roldós i Planell el 1845 tenia invertits 267.560 rls que tres anys després es situaven en 916.000 rls; Josep Mataró inverteix el 1839 la xifra de 689.880 rls; la Cª Planell i Bonet 279.506 rls el 1854; Joaquim Esquerra al voltant de 200.000 rls l'any 1848; Jaume Ros i Cª 320.400 rls l'any 1853; la vídua Gironès 230.216 rls el 1844. Ens queden els dos casos més notables quant a creixement progressiu de la inversió: la Cª Busqueta i Sala passa de 600.000 rls l'any 1840 a 3.578.000 rls l'any 1857 i la fàbrica Arenas de 578.000 rls l'any 1848 a 1.200.000 rls el 1853, situant-se en un tercer lloc en les indústries del filat locals.

D'aquestes inversions importants, se n'esperaven beneficis substanciosos. En aquest punt, però, no hi podem entrar per manca de documentació comercial. Es sabut, com indiquen les anàlisis dutes a terme en fàbriques d'altres localitats, que les companyies sovint sacrificaven la rendibilitat financera a curt termini a la continuïtat i creixement de l'empresa. L'evolució de Busqueta i Sala sembla denotar-ho, amb increments continus de capital i la clàusula de reinversió automàtica d'un 50% dels beneficis. Capitalització necessària si es volia mantenir el nivell de competitivitat davant la disminució dels preus dels productes tèxtils a conseqüència de l'impacte de la nova tecnologia (63).

QUADRE 12

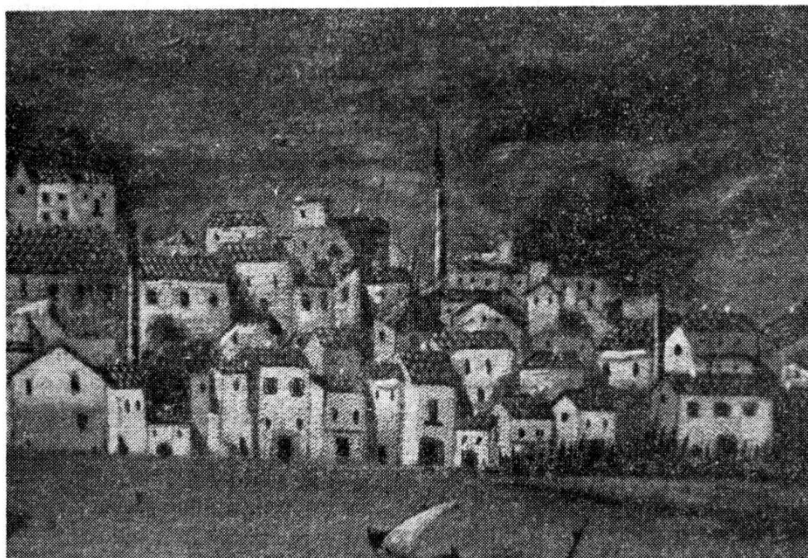
LA INVERSIÓ (estadística comparativa 1846-1848)

Ramió i C.ª (Salt) (1)	600.000 rls
De la Rambla (Vilanova) (2)	4.096.480 rls
España Industrial (Barcelona) (2)	30.000.000 rls
Busqueta i Sala (Mataró) (3)	2.699.000 rls
Josep Mataró (Mataró) (3)	2.237.200 rls
Gordils i Dalmau (Mataró (3)	1.515.000 rls
Total vapors de Mataró (3)	9.586.400 rls

FONTS: 1. Joaquim Nadal. *La industrialització al Gironès: l'exemple de Salt*. Dins l'obra col·lectiva "Girona al segle XIX". Girona, 1978, p. 183, xifra de l'any 1846. 2. Jordi Nadal i Enric Ribas. *Una empresa cotonera catalana: la fàbrica "de la Rambla", de Vilanova, 1841-1861*. Recerques, n.º 3, pp. 47-81, Barcelona 1974, sumem els actius fixos i circulants, que són les xifres que tenim per Mataró, i ho convertim en rals. Pel que fa a l'España Industrial es tracta del capital escripturat el 1847. 3. ACSA. Dades aplegades pel P. Rius l'any 1848.

Si comparem la indústria de filats a vapor mataronina amb la d'altres localitats, Quadre 12, en el període 1846-1848, úniques dades en qué hem

pogut aplegar xifres d'inversió completes, veurem que Mataró es situava en un terme mitjà entre les zones de tardana industrialització i àmbit rural i el centre fabril de Barcelona i ciutats com Vilanova. Aquesta debilitat relativa la podem relacionar amb la no col·laboració de la burgesia local en el procés d'inversió industrial. Els burgesos de Mataró eren més interessats en l'especulació immobiliària i de subsistències, que a curt termini deixava uns beneficis molt grans (64).

Fàbriques del sector Ravalet/L'Havana. Detall d'un quadre dels anys setanta del segle XIX. (Museu Comarcal del Maresme.)

L'anàlisi de la propietat dels establiments fabrils ens mostra que la major part dels capitals invertits tenien un origen comercial i que no eren de la propia localitat:

—Joan Gordils i Ferran Dalmau eren comerciants establerts a Barcelona i originaris de Tossa. Sobre els seus capitals no tenim cap dada segura, de tota manera, en no constar cap patrimoni important, cal suposar que va ser l'activitat comercial l'origen dels diners amb els quals munten l'empresa. Tampoc no coneixem crèdits dedicats a aquest propòsit.

—La Cª Roldós i Planell era formada per Antoni Roldós, comerciant, especulador de grans i fabricant de pasta de sopa, que malgrat la seva intensa vida comercial va haver de demanar préstecs per participar en el negoci de la filatura. Agustí Planell, el seu soci, d'origen barceloní, ja hi era

introduït i participa en la societat amb l'aportació de la maquinària.

—Josep Mataró era un altre comerciant de Barcelona que inverteix en una fàbrica de vapor que després llogarà a diversos industrials, cosa que, com a exemple, li va suposar l'any 1848 una renda de 72.000 rls. Un dels llogaters era Miquel Biada, el propulsor del tren, que hi va invertir capitals aconseguits en el comerç cubà. Un altre comerciant barceloní, Antoni Bruguera, procedirà de la mateixa manera, fent construir una fàbrica de vapor que llogava.

—A la Cª Planell i Bonet, els va ser possible la inversió a través del crèdit, igual com als Gironès, que reconverteixen una indústria tradicional en una de moderna gràcies als préstecs.

—Els Arenas, junt amb els Gironès, son els únics exemples d'ampliació progressiva d'un negoci de factura preindustrial. La fàbrica Arenas, a través de la reinversió de capitals aconseguits en la filatura i mitgeria artesanal i també gràcies al crèdit, varen aconseguir d'afegir-se al corrent de la revolució industrial.

—Joaquim Esquerra, que de jove comercia a Amèrica, munta la seva factoria a base dels diners que li va deixar l'oncle, aconseguits també mitjançant el tràfic colonial.

—La Cª de Jaume Miquel Ros presenta un dels pocs casos en què trobem un burgès de Mataró, un advocat, que inverteix en una societat fabril. De tota manera la part majoritària pertanyia a Ros, industrial del filat provinent de Sant Pol.

—La Cª Busqueta i Sala, la més important de la localitat, era la confluència de capitals comercials de Barcelona, d'altres de Manresa d'origen fabril i de la petita aportació d'un advocat de Mataró.

La conclusió és clara: la inversió industrial, la protagonitzen capitalistes forans relacionats amb el món del comerç i, en alguns casos, elements dinàmics d'una burgesia nova que provenien de l'artesanat, de les velles formes de producció, que, ajudats pels crèdits i l'aportació d'algun capitalista, s'introdueixen en la renovació tecnològica. En aquests moments, quan es forma l'aparell productiu, encara és normal el fabricant inserit en el treball de la fàbrica, a diferència dels fabricants posteriors, que dirigeixen des d'un consell d'administració (65).

Com a índex de la realitat de la filatura tenim les estadístiques de 1848 i 1850, Quadres 11 i 13, que malauradament són d'anys massa acostats per a poder establir conclusions evolutives, i la primera encara respon a una època de crisi, a més dels problemes d'ordre sistemàtic apuntats a la introducció, que fan difícil la comparació. Més significatiu és el Quadre 14,

QUADRE 13

LA FILATURA L'ANY 1850

Nom	força per vapor	cavalls de cavalleria	màquines de preparació	màquines de filar mullgenies	selfactines	fusos	màquines de tòrcer	fusos	operaris
Lluís Achard		5	9	1.200		1.200			32
Joan Pau Arenas	8 cv		28	2.760		2.760			57
Melcior Valde		2	10	720		720			21
Busqueta i Sala	30 cv		46	3.360	3.600	6.960			103
Joaquim Esquerra	4 cv		26	2.400		2.400			50
Vda. Pelegrí Ferrer		4	10	,960		960	1	80	19
Gras i Trias		2	13	720		720	3	360	22
Vda. Gironès i fill	8 cv		19	1.900		1.900	1	70	36
Gordils i Dalmau	20 cv		34	2.400	1.648	4.048	3	388	66
Esteve Margenat		7	9	1.200		1.200			30
Josep Molera	12 cv		20	1.920		1.920			37
Roldós i Planell	8 cv		34	3.720		3.720			75
Felicià Regàs		2	9	840		840			20
Josep Sensat	20 cv		42	2.700		2.700	6	720	46
Hereus M. Biada	10 cv		25	960	1.800	2.760			50
Josep Xarau	6 cv		18	1.920		1920			37
Marià Xarau		4	10	840		840			18

FONT: AFTN. Estadística de la Junta de Fàbriques, 1850.

QUADRE 14

LES FABRIQUES DE VAPOR (cronologia de la seva implantació)

	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856
Gordils | Dalmau	20 cv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Busqueta | Sala						15 cv	+	+	+	+	+	30 cv	+	+	+	+	+	+
Joan Pau Arenas						8 cv	+	+	+	+	+	+	20 cv	+	+	+	+	40 cv
Josep Mataró (1)							20 cv	+	+	+	+	40 cv	+	+	+	+	+	+
Vídua Gironès								8 cv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Vídua Bruguera (2)								12 cv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Roldós | Planell (3)								8 cv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Joaquim Esquerra																+	+	+
Planell | Bonet																12 cv	+	+
Lluís Achard (4)																	12 cv	+

FONTS: La diversa documentació que figura en els respectius apartats de cada indústria.

NOTES

1. La fàbrica Mataró era llogada a diversos industrials: Miquel Badia i Hereus (1847 i anys següents) Josep M.ª Xarau (1847-1850), Joaquim Esquerra (1847-1853), Josep Sensat (1850).
2. La fàbrica Bruguera era llogada l'any 1847 a Ramon Alsina, els anys 1847-1850 a Josep Molera i, a partir de 1853, a la C.ª Arenas i Caparà.
3. La fàbrica Roldós i Planell, l'explota a partir de 1851 Antoni Roldós n solitari.
4. La fàbrica Achard era llogada a Jaume Miquel Ros i C.ª

QUADRE 15

MECANITZACIÓ DE LA FILATURA (fusos)

	Mule-gennies	*Selfactines*	*Total*
1848	21.560	11.850	33.410
1850	30.520	7.048	37.568
1851	?	?	24.713
1853	?	?	26.740
1854	?	?	25.980
1856	?	?	25.680
1857	13.620	20.940	34.560

FONTS: 1848: ACSA. Lligalls P. Rius |1850: AFTN. JdF. Estadística de 1850 | 1851-1856: AMM. Contribucions de Comerç i Indústria dels anys corresponents | 1857: Alberto Columbrí. *Una víctima*. Barcelona, 1864, p. 471, cita l'estadística elaborada per Francesc Amorós, que correspon a 90 "mule-gennies" i 50 selfactines.

amb la cronologia d'implantació de les fàbriques de vapor, que ens indica com el període fonamental d'inversió és al voltant de 1844-1846, quan obren les factories de més envergadura. L'altre moment bo són els anys 1854-1856, quan, malgrat els problemes polítics i socials del Bienni Progressista, hi ha una gran eufòria industrial (66).

Una nova manifestació de la puixança de la filatura, la indica el Quadre 15, amb el pas de les màquines de filar *mule-gennies* a les selfactines, que, tot i la relativa estabilització dels fusos en els anys 1848-1857, fan augmentar la capacitat productiva a base de la nova tecnologia. Les selfactines, implantades a Mataró el 1844, l'any 1857 eren el 60% del sector, una mica més de la mitjana catalana, que es situa va en aquells moments en el 50%. De tota manera aquestes xifres són només indicatives i les diferències que hi ha entre les d'origen fiscal i les particulars responen, com hem assenyalat, a l'acord entre els interessats en donar una imatge global disminuïda de l'activitat industrial, que malgrat la impressió documental era dins una dinàmica de creixement (67).

Com aclaríem a la introducció, hi ha temes fonamentals sobre els quals no podem entrar per manca de dades suficients. Un d'aquests és el volum de les vendes, la distribució i els mercats. Certs indicis ens duen a pensar que per a les fàbriques de filats era molt important el mercat local, ja que subministraven a les fàbriques de teixits. Així, veurem com, de les vagues a la filatura, en resulta la paralització de tota la indústria tèxtil. Altres

fonts fragmentàries duen a pensar que el mercat regional absorbia la producció de fil.

Els fabricants sovint es resistien a pagar les contribucions, i l'any 1847 es va moure una greu qüestió per aquest motiu. El més d'abril l'ajuntament va fer una exposició a l'intendent informant que s'havia decidit incloure en l'impost d'immobles una part relativa a les màquines de vapor que hi havia a les propietats. Es basava en l'afirmació constitucional que cada persona havia de contribuir segons els seus béns "*y como la parte de maquinaria (..) forma sin disputa parte del edificio en que está fijada y aumenta por lo tanto el precio o valor del mismo, debe este aumento de precio o de valor y de renta positiva tomarse en consideración para la estimación del mismo*". Així es procedia d'una manera més justa perquè sovint "*es persona distinta la que es dueño y propietaria del edificio y de la maquinaria unida al mismo a la del que ejerce la indústria en aquella localidad, por haberle el primero concedido en arriendo o por otro cenvenio la fuerza motriz necesaria para el trabajo*".

La contribució no distingia entre l'industrial i el propietari dels mitjans de producció, només separava la fabricació impulsada per mitjans humans o mecànics, i la nova base va tenir en contra els afectats. Les seves protestes varen tenir èxit, ja que l'ajuntament els va rebaixar l'impost aquell any (68).

4. Les fàbriques.

A través del seguiment de les fonts notarials i fiscals hem pogut establir una mena de petites biografies dels fabricants i les fàbriques més importants d'aquest període. Ens ha interessat especialment la formació dels establiments i les companyies que hi havia darrere, i caracteritzar-ne l'evolució interna a base de les dades que tenim, totes indirectes, que no poden substituir la manca de documentació comercial però que ens han permès dibuixar la realitat tèxtil de Mataró i el seu procés de creixement.

4.1. Fàbriques de filats.

La fàbrica de Lluís Achard

L'origen l'hem de situar a finals del segle XVIII quan Lluís Achard, natural de Toulon, treballava la filatura a casa amb la seva dona Josefa Gras, "*no tenín ella ni jo cosa alguna més que la nostra indústria, habent de alimentar-*

nos de la mateixa". Aquesta fabricació mínima va anar arrelant durant les dues primeres dècades dels segle XIX, cosa que va fer que Achard es situés en un lloc capdavanter entre els fabricants de filats i en presidís les reunions. També va ser nomenat per aquesta època cònsol de França a Mataró. La seva procedència li va dur algun problema quan es varen posar controls estrictes a les matèries tèxtils importades, perquè la perfecció del seu treball en l'especialitat de mitgeria, que també realitzava, el feien comparable als francesos. Va sol·licitar a la Junta de Comerç una inspecció perquè es comprovés que filava, torçava i feia totes les tasques a casa seva.

Durant els anys trenta, sota la direcció del fill Lluís Achard i Gras el negoci va anar endavant i, sota el clima favorable de l'època, el progrés de la indústria és evident, ja que trobem sovint Achard comprant cases i deixant diners a préstec.

Pare i fill eren inventors o, més segurament, propagadors d'una manera nova de fer samarretes apelfades. Els anys trenta fan contractes d'explotació de la seva màquina amb alguns mitgers, als quals ensenyen la tècnica a canvi de treballar per a ells. Aquests s'havien de comprometre a utilitzar "*el propio gènero y escondidamente, sens que persona alguna puga vèurer com ni de que modo se fabrica*". D'aquestes màquines també en varen vendre alguna per 1.602 rls, condicionant-ho a què el comprador treballés dos anys per a la seva empresa amortitzant l'instrument de treball amb el 50% del valor de la producció.

Els Achard fabricaven fil i gènere de punt: samarretes, jaquetes, pantalons i mitges d'estam i de cotó. I cap a les darreries dels anys trenta s'associen amb Vicenç Tarrés, mestre de cases, amb qui acorden establir una fàbrica de filats i teixits de nova construcció al Mas Fogueres. La companyia arrencava amb la perspectiva dels bons negocis de l'època, però, passats els anys contractuals, no es renova l'acord i cada soci continua al ram amb factoria pròpia. Achard va patir alguns problemes de finançament i els anys 1841 i 1842 el fabricant Ignasi Sala li deixa 10.680 rls sobre la hipoteca de dues cases al Ravalet.

El 1848 a la fàbrica hi havia vuit maquines *mule-genny* amb 960 fusos, 33 obrers i una producció de 1.900 lliures de fil al mes. Si ho comparem amb les altres fàbriques més avançades, ressalta la baixíssima productivitat d'aquest establiment preindustrial. La manca de resistència als vapors va fer que aviat Achard tanqués i es dediqués a la fabricació de punt a petita escala.

Un temps després, Lluís i el seu germà Joan Baptista varen fer construir el nou edifici al carrer Sant Pelegrí. No coneixem els detalls de la

inversió, però cal pensar que fou possible amb préstecs com el de Bonaventura Subirà, de la població d'Alp, que els va deixar 12.000 rls per fer-los córrer en el negoci, i altres aportacions d'aquesta mena. La fàbrica entrava en funcionament el 1853 i tenia un motor de 12 cv. La documentació examinada dóna la impressió que els Achard només es varen limitar a una part de la inversió, segurament la de l'edifici, ja que els llogaters varen anar a Anglaterra per fer la compra de la maquinària. Eren Jaume Miquel Ros i Cª, societat formada per l'advocat Josep Manen, per Pau Furest, de Sant Pol, i per Josep M. Ros, fabricant de filats de Sant Pol. Aquest darrer era l'encarregat de la fàbrica i cobrava 160 rls a la setmana i un 10% dels beneficis. El contracte era per a deu anys amb un capital de 320.400 rls, inversió mitjana d'un establiment que amb 2.000/2.200 fusos i es situava entre els vapors més petits de Mataró. El capital es repartia d'aquesta manera: Ros: 180.225 rls, Manen: 80.100 rls, i Furest, 60.075 rls.

Pel que fa a les qüestions fiscals, a la contribució, hi apareix el nom d'Achard, tot i que no explotava directament la fàbrica. Amb posterioritat l'edifici va acollir els següents empresaris: la Cª Roldós i Rafart (1859), Oliver i Fonrodona (?), Fonrodona i Cª (1884), Joan C. Fonrodona (1899). Sabem també que l'any 1881 dos fills de Joan Baptista Achard s'establien a Montevideo "*con el objeto de dar a conocer (..) los productos de la indústria española*" (69).

La fàbrica de Joan Mundet

Tenim constància d'aquesta indústria de filats a partir de 1815, quan la regentava el seu iniciador Joan Mundet, que havia estat fuster i tenia la fàbrica al carrer de Sant Joaquim. En morir l'any 1833, deixa el negoci al seu fill Joan Mundet i Guanyabens, que en una de les seves primeres iniciatives engrandeix la factoria l'any 1834 llogant la maquinària del filador Felip Martí i Massoni, que havia mort. La indústria de què es feia càrrec constava de 4 màquines de filar de 120 fusos amb els estris complementaris, era al carrer Santa Teresa i havia de pagar als hereus 80 rls a la setmana. Quatre anys després, a causa de la manca de capital, fa conveni amb el pagès d'Argentona Tomàs Bramona, que li aporta 7.476 rls procedents de la venda d'unes terres, i acorden repartir beneficis a parts iguals.

Però aquests ingressos no varen arribar i l'any 1840 Mundet es veu incapaç de tornar diversos crèdits, produint-se la fallida del negoci, que va deixar un bon nombre d'afectats. Aquests, amb l'aprovació de Mundet i la supervisió judicial, es varen fer càrrec de la fàbrica i nomenen Jaume Ferrer encarregat. El mes de novembre de 1843, tres anys després, es tornen a reunir

els creditors per repartir-se els productes elaborats en aquell període, però en aquells moments, a causa de la crisi les pèrdues s'acumulaven i decideixen tancar la fàbrica i repartir-se els béns: sis màquines de filar i altres instruments de producció. Després de la fallida, Joan Mundet va anar a viure a Barcelona i l'any 1852 el trobem fent de majordom a la fàbrica de filats que el sastre de Mataró Pere Borrell va establir llogant l'edifici i el vapor de Valentí Navarro, al carrer del Ciol (70).

Les fàbriques Xarau

1. Jaume Xarau, fuster de professió, tenia una fàbrica de filats que l'any 1815 sabem que era en funcionament, i que va patir la greu crisi dels anys vint. El 1824 anava a liquidar el negoci argumentant les turbulències polítiques passades i la greu malaltia que patia. Els creditors, per no deixar en la misèria la família apoderant-se dels seus béns, fan un conveni amb el fill Marià per continuar la producció i es comprometen a liquidar de manera fraccionada el deute.

La fàbrica era al carrer Sant Llorenç i durant els anys trenta va poder superar la crisi antiga, com indica el fet de les inversions immobiliàries de Marià i altres operacions econòmiques: compra per 3.000 ll. una casa de tres cossos al carrer de Sant Llorenç i deixa al filador Joan Castells i Regàs 500 ll., valor d'una partida de cotó en rama, ja que Xarau comprava aquest producte a l'engròs i el revenia a altres filadors més modestos. El 1840 també lloga una casa al carrer Sant Ramon.

Durant els anys quaranta la fàbrica era en regressió en no utilitzar la nova tecnologia i fer anar encara les màquines amb cavalls. El 1848 tenia 40 obrers i 1.200 fusos i era una de les més petites de Mataró. Dos anys després disminuïen els fusos i els treballadors, que passen a ser 18, i no deuria tardar massa a tancar, perquè en perdem el rastre. Marià Xarau va tenir una actuació política destacada dins el liberalisme: l'any 1842 era regidor progressista, dins el sector menys radical (71).

2. Un altre membre de la família Xarau, Josep Mª, germà de Marià, que com el pare era fuster, va decidir el juny de 1834 de plantar una fàbrica de filats de cotó motivat pel creixement d'aquesta activitat en aquells anys. Per fer-ho possible va demanar al seu cunyat, el comerciant Josep Bassó, 10.680 rls, diners amb els quals es va establir d'una manera modesta.

La manca de capital va dur-lo l'any 1841 a formar companyia amb Melcior Vidal Vilardebò, ric comerciant que havia fet el patrimoni amb el comerç colonial, i Josep Fornells. La participació era: Xarau: 122.820 rls, Vidal: 80.100 rls, i Fornells: 42.720 rls. Els diners de Xarau corresponien al

valor de la maquinària i els utensilis que tenia a la fàbrica, cosa que indica que es va tractar d'una operació de capitalització amb el propòsit de fer possible un augment de la productivitat. En aquells moments hi havia a la fàbrica 16 màquines de filar i altres instruments, i era situada al carrer del Prat. La companyia no va donar bons resultats, segurament per la manca de renovació de l'utillatge i la no adopció del vapor, i l'any 1846 és dissolta i Xarau es compromet a pagar a terminis els diners als altres socis, perquè no té efectiu.

La fàbrica de filats, en la qual sembla que també es realitzava gènere de punt, no va poder resistir la competència de les indústries més avançades, tot i que Xarau va intentar una operació de rellançament llogant una part de la fàbrica de vapor de Josep Mataró, on l'any 1848 el trobem amb 1.920 fusos i 37 obrers. Però no va poder mantenir el ritme gaire temps, ja que, als problemes de descapitalització, s'hi varen afegir els de la crisi industrial del moment, obligant-lo a fer fallida. Aleshores lloga el seu edifici-fàbrica a la Cª Busqueta i Sala per un període de quatre anys a rao de 3.738 rls l'any, diners que havien de servir per a pagar els creditors. Tot i així, en adonar-se que el valor dels seus deutes excedia el dels seus béns immobles, autoritza la venda per fer front a les reclamacions. Ell es va quedar amb la maquinària, que ven a Jacint Arenas per 36.400 rls l'any 1852, quan marxar a viure a Barcelona. Arenas havia de lliurar els diners a Melcior Vidal per cobrir una part del deute (72).

La fàbrica Tarrés i Cª

El mes de març de 1840 es va formar aquesta companyia amb la intenció d'establir una fàbrica de filats. Els membres de la societat eren Joan Mas, Ramon Alom i Vicenç Tarrés. Aquest darrer es dedicava al tissatge en un establiment del carrer d'Argentona fora muralles, local que va llogar la Cª per 1.922 rls anuals. El pacte establia una durada de tres anys i l'aportació a parts iguals dels tres socis que es feien càrrec mancomunadament de pèrdues i beneficis. La caixa era en mans de Ramon Alom i s'havien de passar comptes generals cada sis mesos. Entre altres pactes acorden nomenar un majordom que tingui cura dels treballs de la fabricació "*relativament a les clases de fil que se elaboran, y per lo pago dels semanals dels treballadors*". Un soci quedava encarregat de vetllar-lo i portar els llibres de càrrecs i data "*com és de costum en totas las fàbricas de societats, espressant ben clar y terminantment los paquets de fil, los paquets de fil de cotó que rebrà y haura rebut del majordom, las vendas que haurà fet, a quinas personas las farà, y a quin o quins preus haurà fet las vendas*". Dos dels socis havien de fer

conjuntament les compres de cotó en floca tenint en compte de no excedir la quantitat de 3.240 rls, i les de més envergadura necessitarien el vist-i-plau de tots tres. L'experiència va durar els tres anys pactats, tal com indiquen les contribucions, i no sabem què es va fer dels protagonistes (73).

La fàbrica Gras i Trias

Francesc Gras consta com a fabricant de filats des de l'any 1829 al carrer de l'Hospital. Sovint patia de manca de recursos financers i s'endeutava: en el període 1836-1847 coneixem diversos ingressos de capital al seu negoci per un total de 23.100 rls aportats per persones del ram. Francesc Trias i Lalvi, de tradició mitgera, es va establir com a filador cap a 1833 i li servia de fàbrica una casa llogada a la plaça Beat Salvador. Havia fet construir les filadores amb 6.408 rls que havia obtingut mitjançant préstec. El 1850 l'estadística de la junta de fàbriques es refereix a la Cª Gras i Trias, que amb 720 fusos i 22 operaris era l'establiment de filatura més petit de Mataró i anaven resistint la competència de les grans indústries. A partir d'aleshores li perdem el rastre en la documentació (74).

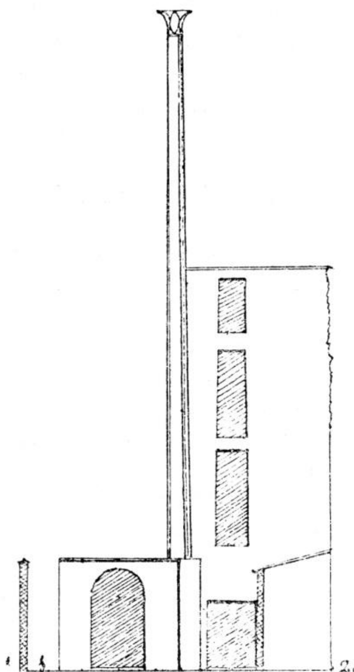
La fàbrica d'Esteve Margenat

Esteve Margenat i Font era fill d'un fuster de molta nomenada que havia fet els diners treballant en l'edificació, com a prestador i en activitats diverses. Una de les més notables va ser la invenció, junt amb Antoni Cuyàs, l'any 1819, d'una màquina de fabricar fideus i tota mena de pasta de sopa, que pastava farina i estalviava molta mà d'obra. El seu pare és qui amb aquest tipus d'operacions va aixecar un patrimoni notable, ja que l'avi era un pagès amb pocs recursos.

Esteve va treballar de fuster gran part de la seva vida, dedicant-se també a l'especulació immobiliària, fins que als anys quaranta decideix muntar una fàbrica de filar i teixir a la seva casa del carrer d'Argentona, dins les muralles. El 1848 era una de les dues fàbriques més petites del subsector amb 960 fusos i 33 obrers i deuria tancar aviat perquè en perdem el rastre fiscal i constatem en els protocols que patia problemes econòmics que l'obliguen a vendre's dues cases que tenia al carrer d'Amàlia per 15.486 rls cada una, que li varen servir per a fer front a diversos pagaments.

L'any 1846 Margenat va fer un intent d'afegir-se a la revolució industrial plantificant un vapor de 8 cv a la seva fàbrica. Va rebre el permís corresponent del consistori i ja tenia el plànol de la nova edificació quan va renunciar al seu projecte. Havia passat que era veí del comerciant més ric de Mataró, Josep Bofarull, i aquest, davant les molèsties que li havia de produir

Proyecto
de un Bapor de la fuerza de
Ocho Caballos que intenta lebantar
el Sor D.n Esteban Margenat y Font en
su Casa Fabrica sita en la Calle de Ar-
tona adentro. Con la delineacion de todos los
Edificios que hay en el radio de ciento y cinquenta
y dos palmos de distancia del local de las Calderas
Esplicacion.
a. Casa y Solar de D. Jose Arrufat.
B. B. Cas y Solar de el d.
C. C. C. C. C. Casas y Solares de los Herederos de D.

Projecte de Gaspar Collet de setembre de 1846, per e la fjàbrica de Margenat. (AMM.)

la instal·lació del vapor: fums, pudor, sorolls i volves, li va oferir 21.360 rls si renunciava al projecte, i Margenat els va acceptar (75).

La fàbrica de la Cª Gordils i Dalmau

El mes de maig de 1835 Salvi Dalmau i Joan Gordils pacten la formació d'una companyia per a l'establiment i explotació d'un molí fariner de quatre moles accionat per la força de vapor. Salvi era un comerciant de Tossa, fill de Francesc, comerciant del mateix poble, casat amb Maria Axandri, filla d'un notari, que en aquells moments tenien la seva residència fixada a Barcelona. Joan Gordils i Vivas, també de Tossa, era fill de Benet, que havia estat comerciant en aquella localitat, a Palafolls i a Malgrat, i Tecla Vivas, i també residia a Barcelona, on s'havia casat l'any 1821 amb Francisca, filia de Salvi, i es dedicava al comerç.

Gordils tenia alguns béns de poca consideració a Malgrat: dues

cases, uns trossos de terra sembrats de vinya i algun petit cens. Els Dalmau posseïen tres cases i censos a Tossa, i disposaven també de diner en efectiu que deixaven a crèdit. Ambdues famílies, lligades pel matrimoni, varen contraure una més estreta relació en formar la societat. Aquesta es va pactar l'any 1835, i "e*n son principi consistia únicament en lo terreno (..) y en varios edificis y uns fonaments de consideració, sobre los que estaban y estan plantificadas las molas de un molí fariner, mogudas per força de vapor*", situat al carrer Sant Agustí a l'antiga horta de Les Illes, pertanyia per meitats als dos socis. El molí de vapor va començar a funcionar cap al 1838, el motor de 20 cv que el feia anar era un dels quinze que hi havia a Catalunya en aquella època i potser l'únic que va tenir aquella primera utilització de moldre.

Els capitals que varen fer possible la seva adquisició devien provenir de l'activitat mercantil dels dos socis, però no en coneixem cap detall. Gordils havia rebut, en casar-se, un dot de 16.020 rls i, l'any 1836, la legítima de la seva muller de 32.040 rls, capitals que, com consta notarialment, va invertir en la indústria. També coneixem alguna operació menor de cessió de terrenys en emfiteusi, que devia ajudar a aquella capitalització necessària, però en no trobar cap document de liquidació de crèdits cal suposar que els diners provenien dels mateixos socis. La inversió en terreny, edifici i màquina de vapor va ser, segons declaració dels interessats, de 480.000 rls.

El vapor era previst per fer anar una fàbrica de filats, cosa que es va produir de seguida, ja que una inversió d'aquella envergadura havia de ser rendible al màxim. Cal assenyalar, però, que moldre gra era un bon negoci i

que aquest molí va treure molta clientela als que hi havia a la ciutat moguts per aigua; les xifres de l'impost de 1843 ens ho indiquen. En uns moments en què la fàbrica de filar era en ple rendiment, pagaven 320 rls pel molí, 264 rls per les màquines de filar i 94 rls per la productivitat més elevada en comparació a les fàbriques que no anaven amb vapor.

La fàbrica de filats, la varen determinar d'aixecar Joan Gordils i el seu cunyat Ferran Dalmau, i aquest darrer va avançar els diners per construir l'edifici i comprar la maquinària. Dues terceres parts de la Cª van quedar en mans dels Dalmau i l'altra part va ser per a Gordils. L'obra va durar uns anys però una part de la mateixa va començar les tasques productives des del primer moment, i l'any 1839 la filatura a vapor era en actiu.

Les xifres que tenim de la mecanització de l'establiment no coincideixen massa en els detalls, però es pot afirmar que el nombre de fusos sempre es va mantenir al voltant d'una quantitat de 4.000/5.000. L'any 1841 hi havia 20 maquines de filar de 240 fusos, que feien un total de 4.800. L'any 1848 els 4.050 fusos que hi ha documentals pertanyien exclusivament a màquines selfactines. Ells van ser els primers de Mataró a utilitzar-les. L'estadística de 1850, en canvi, diu que els 4.048 fusos eren 1648 de selfactines i 2400 de *mule-gennies*. I en l'inventari de la fallida de la fàbrica, fet l'any 1867, consten 4 '*mule-gennies* amb un total de 960 fusos i 10 selfactines amb 3088 fusos, que donen una xifra global de 4048, juntament amb 12 cardes angleses, metxeres, etc. L'any 1850 hi treballaven 66 obrers i es produïen mensualment 15.406 lliures de fil, i era la segona fàbrica en importància de la ciutat.

La indústria sembla estabilitzada en aquest nivell des del començament i només hi podem constatar la transformació, cap a 1844, que resulta d'incorporar màquines de teixir al procés productiu. L'any 1852 tenien 52 telers jacquard i utilitzaven els serveis d'un taller de recomposició de màquines adjunt a l'establiment. El 1867 comptaven, per al tissatge, amb 8 telers mecànics.

Tenim informació de molts casos de protestes de Gordils per la quantitat de l'impost d'indústria i comerç, que a vegades se li tenien en compte, com, per exemple, quan va adduir que l'any 1840 havia tingut la fàbrica tancada. Però més sovint havia de pagar la quota. Així, l'any 1841 no li va ser acceptat el recurs per l'ajuntament, que argumenta les utilitats que li donava la fàbrica de vapor, molt crescudes en comparació als altres establiments. L'any 1844 va tornar a protestar i en la discussió amb els regidors "*se notaron algunas expresiones fuertes e indecorosas*", cosa que va dur a una querella que va ser resolta amb una multa per a Gordils. Noves

reclamacions l'any 1847 en no voler donar dades referents a la seva producció, i després es queixa de la xifra imposada. Va intervenir-hi, fins i tot, el cap polític per calmar els ànims, ja que Gordils era regidor i algun company de consistori li donava suport.

La vida pública dels socis va ser notable. Ferran Dalmau és regidor els anys 1850 i 1852, i comptador de la primera junta de la Caixa d'Estalvis l'any 1862. Gordils també va ser regidor els anys 1846 i 1848, i en morir el 1852 deixa tot el seu capital invertit a la fàbrica, que va heretar la vídua. Aquesta i el seu germà continuen el negoci fins a la fallida de l'any 1864. Els motius que varen dur a aquesta situació, els hem de relacionar amb la greu crisi industrial que es patia en aquella època. Gordils i Dalmau entra en una dinàmica que precipitarà la crisi: la pèrdua de més de 150.000 rls l'any 1864, junt amb d'altres pèrdues anteriors, es va intentar superar amb una progressiva captació de capitals a crèdit. Endeutament que, en fer-se en un marc d'estancament econòmic, no va poder donar els resultats de rellançament esperats, i al final s'optà per la fallida que, segons diversos documents no massa precisos, podem situar per sobre 1.600.000 rls. El plet a conseqüència d'aquest fet es va perllongar més de deu anys, entre els diferents interessos afectats, produint una voluminosa documentació legal, que encara es conserva.

En l'operació de liquidació es va formar un inventari de l'actiu de la companyia, valorant-se l'edifici de la fàbrica en 680.000 rls i les existències de materials i màquines en 400.000 rls, xifra que en una segona valoració és reduïda a 360.000 rls, ja que les màquines de filar i de preparar el teixit "*son bastante atrasadas y (..) ofrecen pocas garantías de provecho*", fet que dóna una explicació de la fallida. Tenien màquines antigues i no varen poder mantenir la competència pel cantó de la productivitat.

Va comprar l'establiment en pública subhasta Rosa Pous, vídua de Julià Viñas, que hi era establerta el 1869. Cap a finals de segle la raó social s'havia convertit en Viñas i Sanglas (76).

La fàbrica Arenas

Els Arenas són un exemple d'artesans de la mitja que varen tenir la sort al seu costat i, afegint-se a la filatura, participen en l'arrencada dels anys trenta. Invertint capitals propis i d'altres de manllevats, es situen entre les fàbriques d'avançada i apleguen un patrimoni considerable.

Provenien de Sant Esteve de Palautordera, on al segle XVII coneixem un Pere Arenas que hi feia de bracer. Els seus successors es traslladen a Mataró i durant dues generacions es dedicaran a la fusteria. Va

Família Arenas-Cabot. Sota la creu el fabricant Josep Arenes i Maynou. (Arxiu de la família)

GENEALOGIA DE LA FAMILIA ARENAS

Pere Arenas S. Esteve de Palautordera bracer		Magdalena Masmiquel
Joan Arenas Masmiquel n: S. Esteve de Palautordera ò: Mataró fuster	1750	Anna M. Clivillat i Riera
Joan Arenas Clivillat Mataró, 1752-1811 fuster, mitger	1777	Josepa Pla Comella
Joan Pau Arenas Pla Mataró, 1778-1852 mitger, fab. filats	1809	Salvadora Maynou i Carbonell filla d'un comerciant

Jacint Mataró ?-1864 f. filats	Dídac Mataró ?-1870 manescal f. filats	Josep Mataró ?-1886 f. filats	Joaquima Mataró	Baptista Mataró

ser Joan Arenas i Clivillat, fuster, que va iniciar el treball de mitgeria, activitat que realitzava amb el seu fill Joan Pau, que va obtenir la mestria cap a 1794, en una petita indústria de caràcter familiar. Fèlix, un dels seus fills, residia a Cartagena d'Índies on comerciava els productes que rebia de Mataró.

La crisi del comerç americà va fer que es dediquessin a la filatura, en la qual tenim constància que hi treballaven a partir de 1814 en una fàbrica sota muralla entre el Camí Ral i el carrer Hospital. En aquells moments la dirigia Joan Pau Arenas i Pla, que transforma aquell establiment mínim en una indústria d'envergadura en pocs anys. Durant la dècada dels vint les coses no anaven massa bé i l'any 1827 Arenas es va haver de vendre una casa per fer diners, tot i que el seu sogre li havia donat, dos anys abans, a ell i als altres gendres, el benefici de tots els crèdits que tenia concedits. L'any 1829 tenim indicis d'una certa reactivació, com indica el fet que compri una casa al carrer de l'Havana per 4.400 rls. Durant els anys trenta els indicis d'activitat sostinguda són continus, ja que sovint va engrandint el patrimoni, singularment el 1839 quan fa diverses inversions.

L'any 1844 instal·len una màquina de vapor, incorporant-se a la revolució industrial. Preludiant aquesta transformació, tenim constància d'una

serie de moviments econòmics: l'any 1840 ven un manuar i una metxera al teixidor Josep Vila per 3.577 rls; l'any 1844 compra una casa al carrer Pou d'Avall, en emfiteusi, per 1.056 rls; i el mateix any l'advocat Marià Màrgens li deixa 22.641 rls per al negoci, que torna dos anys després, i el mateix moment deixa 33.962 rls al mitger Carles Manent.

CAPITALS I MECANITZACIÓ DE LA FÀBRICA ARENAS

Màquines	*1848*	*1850*	*1851*	*1860*
mule-gennies	2640 fusos	2760 f	3200 f	3216 f
selfactines	—	—	—	4700 f
Total	2640 fusos	2760 f	3200 f	7916 f

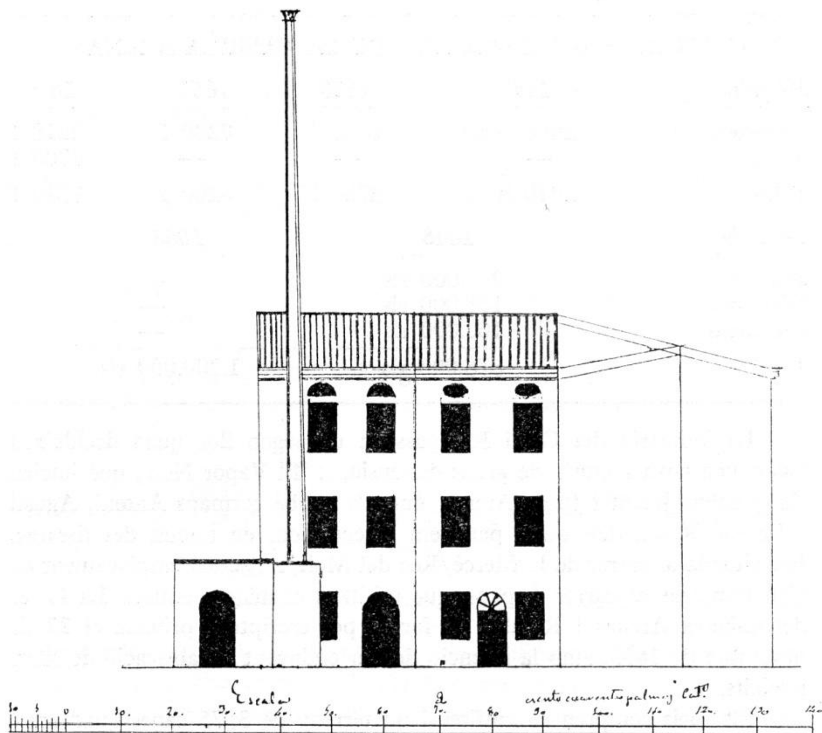
Capitals	*1848*	*1853*
edificis	260.000 rls	—
màquines	158.000 rls	—
circulació	160.000 rls	—
Total	578.000 rls	1.200.000 rls

El vapor de 8 cv feia anar una fàbrica en la qual treballaven 56 persones i que l'any 1848 produïa 5.610 lliures de fil al mes. L'estadística de la mecanització ens mostra el creixement de la fàbrica en pocs anys, a causa d'una bona gestió. Així veurem augmentar la capacitat productiva fins que durant la dècada dels cinquanta hi ha un salt qualitatiu en incorporar màquines selfactines. Sempre dedicant-se també, d'una manera marginal, a la fabricació de mitges, ofici que Joan Pau Arenas mai no va deixar.

El progrés de la fàbrica té una relació directa amb el creixement del patrimoni dels Arenas. Així, quan Joan mor l'any 1811 només llega alguns telers i diners en metàl·lic i propietats de reduïda importància. En morir el seu fill Joan Pau l'any 1852, deixava una herència més substanciosa: deu cases, la fàbrica amb tota la maquinària, els béns de la casa, diversos censals i una quantitat de 200.000 rls en crèdits, capital circulant i gènere elaborat. Va deixar la titularitat dels béns al seu fill Jacint, tot i que el seu germà Josep sempre va figurar com a partícip a les fàbriques.

La indústria del Camí Ral passa a un segon lloc quan decideixen bastir una nova factoria de grans dimensions: *El Vapor Nou*, que inicien els germans Jacint i Josep Arenas amb els també germans Antoni, Agustí i Ramon Rosal, dels quals parlarem extensament en tractar del tissatge. Era situada al carrer de la Mercè cantonada amb el Rec del Molí (ara carrer Lepanto), a l'edifici que després va utilitzar la paperera Can Fàbregas. La Cª

es denominava Arenas i Rosal, i es forma per escriptura privada el 22 de novembre de 1853, amb la intenció de dur endavant la fabricació de filats i teixits.

Fàbrica de vapor de Joan Pau Arenas a la part interior de la illa c/Hospital-Camí Ral, llindant amb la muralla. Projecte de Gaspar Collet d'octubre de 1844. (AMM.)

Els socis compren en emfiteusi un terreny de 3.575 canes quadrades, que els costa 12.000 rls i pel qual havien de pagar un cens redimible al 3% de 2.800 rls anuals. El pacte era per a vint anys i el capital el representaven sis accions: tres els Arenes per 600.000 rls, dues els Rosal per 400.000 rls, i una Rosa Llibre per 200.000 rls. Entre els Arenas i els Rosal, de bon començament es varen manifestar problemes de caràcter administratiu que van dur fins i tot a una demanda judicial, situació que es resol liquidant la C[a], que passa a mans dels Arenas. Varen tornar als Rosal i a Rosa Llibre els capitals que havien fet efectius i 12.000 rls en concepte de perjudicis.

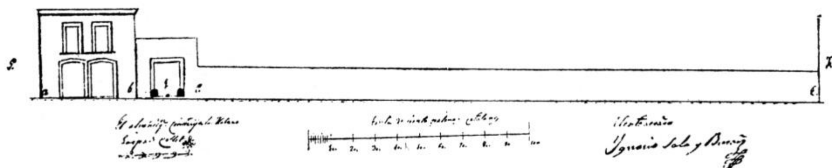
La nova factoria comença la producció l'any 1856 i tenim un detallat inventari dels estris que la componien. Hi havia un vapor de 40 cv que els germans Alexander d'Edimburg, establerts a Barcelona, havien construït per 216.000 rls. Era del sistema de mitjana pressió amb dos cilindres i l'instal·len l'any 1856. En el tissatge hi havia 160 telers mecànics i a la filatura 4 batans de ferro, 23 cardes, 7 metxeres, una màquina d'esmerilar, 2 d'ordir, 2 de bobinar, una de parar, 11 selfactines amb un total de 4.700 fusos i 22 *mule-gennies* amb 3.216 fusos. Setze d'aquestes darreres les havia comprades a Josep M. Xarau l'any 1852 per 36.400 rls. D'aquesta manera, quant a capacitat productiva i inversió de capitals, es situava en el segon lloc de la ciutat. L'antiga fàbrica del Camí Ral continua l'activitat sota la direcció d'un encarregat, dedicant-se al vellut.

Jacint Arenas va morir l'any 1864 i la premsa el presentava com a "*descendiente de la casa industrial más antigua de esta ciudad, y actualmente el gefe probo y entendido de uno de los establecimientos que la misma posee más grandiosos y acreditados*". En aquell moment era primer tinent d'alcalde i ja havia estat regidor l'any 1854, amb l'ajuntament moderat. Jacint va deixar una herència valorada en 1.200.000 rls que consistia en la fàbrica, dues cases a Mataró, una a Llavaneres, tres peces de terra, diversos crèdits i un important patrimoni a Sant Iscle de Vallalta: dos masos i 35 censos emfitèutics. En aquells moments la fàbrica va passar a córrer sota el nom de Josep Arenas i Maynou i en morir, l'any 1886, se'n va fer càrrec la vídua (77).

La fàbrica Busqueta i Sala

1. La fàbrica de Can Massot. L'origen de la factoria més important de Mataró l'hem de situar l'any 1837 quan Ignasi Sala i Jaume Busqueta estableixen una companyia per realitzar la filatura, el tissatge i el blanqueig d'articles de cotó. Sala era de Manresa i fill d'una família relacionada amb el tèxtil que es traslllada a viure a Mataró per dirigir com a tècnic la nova fàbrica (78). Busqueta, natural de Sant Llorenç Savall, residia a Barcelona i es dedicava al comerç i a la filatura. Durant la dècada dels anys trenta el trobem dirigint el ram de filats dins la Comissió de Fàbriques.

Els socis varen arrendar per cinc anys la casa propietat de Desideri Torras dita Mas Fogueres del Torrent, i de renom Can Massot, situada vora els que aviat serien els carrers de Cristina i Isabel. Els costava 34.218 rls l'any i també varen llogar a Pau Gallifa un grup de cases veïnes per 3.951 rls.

Fàbrica de Busqueta i Sala al carrer Sant Agustí, segons un projecte de Gaspar Collet s/d (1842-4). (AMM.)

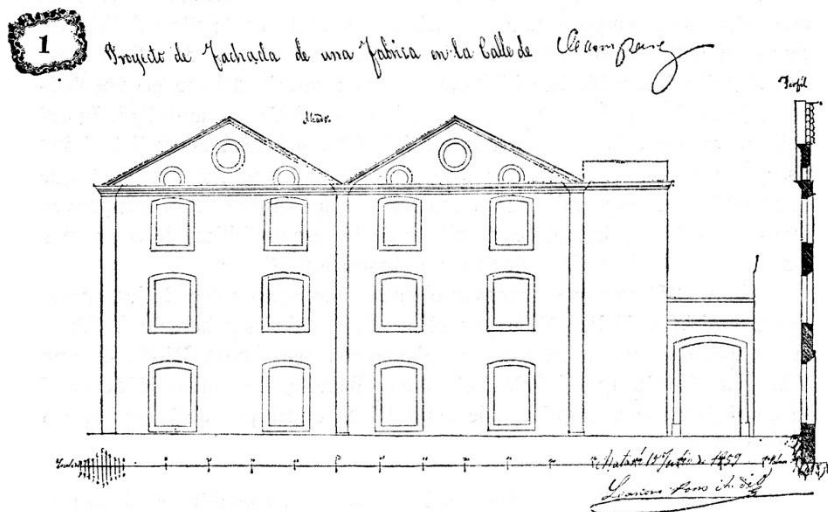
La fàbrica sota la direcció tècnica de Sala, i la comercial de Busqueta des de Barcelona, va passar de seguida a convertir-se en l'establiment de més envergadura de la ciutat. La inversió d'una notable quantitat de capitals, que desconeixem, però que cal situar al voltant de 300.000 rls, va fer possible l'adquisició d'una maquinària moderna que no era a l'abast de la majoria de filatures de la ciutat (79).

Quan l'any 1841 s'acaba el període contractual ja era establerta la societat per construir una fàbrica més avançada i gran. Tot i així Sala va llogar de nou l'edifici de Can Massot i forma la societat en comandita Sanpera, Torras i Cª, el mes d'agost del mateix any, per realitzar el tissatge. Els socis eren Ignasi Sanpere, Francesc Torras, Ignasi Sala i Jaume Busqueta, que participaven a parts iguals en els 53.400 rls de capital. La Cª es dissolia quatre mesos després perquè els socis consideraven que la seva continuació no era rendible. De tota manera la fàbrica va anar funcionant un temps fins que a Sala se li varen presentar problemes per manca de pagament d'alguna anualitat de lloguer (80).

2. El vapor del carrer Sant Agustí. El dia 5 de juny de 1840 es va formar davant el notari de Barcelona Ramon Torras i Golorons la Cª Busqueta i Sala amb el propòsit de tirar endavant la fabricació de filats, teixits i blanqueig de cotó. No es tractava d'una ampliació de l'antiga societat que corria sota el mateix nom, ja que era tota una altra idea empresarial la que hi havia al darrere: formar una fàbrica amb tots els avenços tècnics del moment, de manera particular la força de vapor i màquines selfactines, per la qual cosa es pactava la construcció d'un edifici adequat al nou negoci, que es concertava per a cinc anys i un capital de 600.000 rls.

Els socis eren Antoni Sala i Basany, comerciant, veí de Barcelona, que hi posava 100.000 rls; Pere Rius, de Canyamars, comerciant i veí de Barcelona, amb 100.000 rls; Silvestre Dalmau, de Canet, amb 100.000 rls; Jaume Busqueta i Ignasi Sala hi posaven els altres 300.000 rls, en forma de màquines. Busqueta tenia la signatura comercial i s'encarregava de les compres de cotó, per la qual cosa cobrava un salari setmanal de 120 rls.

També anava al seu càrrec dirigir la casa comercial que tenia la Cª a Barcelona, a la Rambla dels Estudis n° 6, el mateix domicili de Busqueta, on es venien i negociaven els gèneres produïts a la fàbrica de Mataró, que per contracte dirigia Ignasi Sala. També es pacte que els socis puguin retirar cada any la meitat dels seus interessos i la reinversió de la resta.

Fàbrica de Busque.a i Sala. Ampliació cap el carrer Campeny, el juliol de 1859. (AMM.)

La Cª es va anar renovant cada quinquenni, moment quan davant notari es produïen els nous pactes, les ampliacions oficials de capital i l'entrada de nous socis. El desembre de 1846 el capital era dividit en sis accions i 3/4 d'acció, que es repartien d'aquesta manera: Jaume Busqueta 1 i 1/2, Silvestre Dalmau 1, Pere Rius 1, Antoni Sala 1/2. Les altres eren en mans dels nous components de la societat: el fabricant de filats de Mataró Jaume Baladia, amb 1/2 acció; Ignasi Sanpere, cunyat dels Sala, amb 3/8 d'acció; Josep Matheu i Ribera, en representació del seu gendre l'advocat Josep de Caralt, amb 1 acció; i Isidre Sala i Basany amb 7/8. Ignasi Sala no renova la seva participació i la Cª quedava a deure-li 296.402 rls, que havia de cobrar en tres anys, cosa que no es va fer efectiva ja que en el següent quinquenni torna a constar com a membre de la companyia. L'any 1844 Jaume Baladia es fa càrrec de la responsabilitat de comptable i direcció de la factoria, substituint a Ignasi Sala (81).

CAPITALS DE BUSQUETA I SALA

Any 1840	600.000 rls	Any 1851	2.717.920 rls
Any 1846	1.179.360 rls	Any 1857	3.578.900 rls
Any 1848	2.699.000 rls		

L'any 1851 es torna a renovar el pacte, que aquesta vegada incorporava amb mitja acció Pau Vilaregut, el conegut fabricant barceloní. Continuava Baladia com a gerent però s'anomena una junta directiva amb Vilaregut, Caralt, Ignasi Sala i el mateix Baladia. La renovació de 1857 va consistir en una ampliació de capital i en el traspàs de la gerència a Antoni Sala.

La nova fàbrica s'havia començat a construir l'any 1840 al carrer de Sant Agustí, sense cap permís de l'ajuntament, cosa que va motivar conflictes entre Ignasi Sala i el consistori, que demanava la legalització de les obres. Es va arribar a embargar l'edifici, cosa que va provocar les ires de Sala, que "*contestó de un modo brusco y altanero que no presentaría el plano y haría el edificio*". Va acabar, però, demanant permís, que li va ser concedit. L'obra del gran edifici va durar molt de temps i, en els accessos, anys després encara s'hi treballava.

La producció s'inicia el 1844, després que en aquell any es rebessin les màquines noves, segurament selfactines, i s'instal·lés un vapor de 15 cv. Poc després d'iniciar la producció, l'any 1845, es trenquen els bullidors i es paralitza la fàbrica. La reparació va anar a càrrec del tècnic Roberto Arrison. El mateix any, i en presència de José Moore, representant de la casa Hich & Bottom, i de José White, maquinista, es varen fer proves del consum de carbó: cada cinc hores gastava 12 quintars a la pressió de 36 lliures. Els problemes es varen resoldre aviat i la fàbrica va continuar sense entrebancs.

Referent a la producció, tenim el detall de 1848, que era de 30.000 lliures de fil al mes, dels números 20 a 30. Pel que fa al tissatge, dades de 1851 informen que es treballaven peces de sis pams d'ample de cotó blanc de 2501 a 2899 fils i, també en aquest any, fil dels números 4 a 21. La marca de la casa era un *sol radiante* i en algun moment es varen haver de fer gestions per perseguir falsificadors de l'emblema.

Els gèneres s'enviaven a Barcelona per a la seva comercialització. Viatge que abans del tren es feia amb un carro llogat a 72 rls el trajecte. Aquest trasllat havia provocat més d'un incident amb les autoritats per qüestions fiscals. L'any 1846, a Busqueta i Sala i al fabricant de teixits Aleix Baulenas, els volien fer pagar la contribució barcelonina com a

magatzemistes de gèneres de cotó, cosa a la que es va oposar la Junta de Fàbriques i els interessats afirmant que a la capital no hi feien cap mena de negoci i que només els servia de trànsit. Manifestaven: "*que sin tener comercio de ninguna clase en esta capital, ni otra industria que la de sus establecimientos en dicha ciudad* [Mataró], *forman sin embargo en Barcelona el depósito de los productos de aquellos, ya para darles la última mano, ya por ser el mercado general desde donde se espenden para varios puntos del Reyno sin tener aquí consumo de ninguna clase*".

Quant a les formes de producció, a més del treball a la factoria, la Cª feia contractes a diverses persones perquè treballessin per a ells. L'any 1845 deixen al teixidor d'Argentona Miquel Suari divuit telers complets per fer peces de cinc quarts. Suari es comprometia a pagar pels estris un total de 4.180 rls i la Cª li subministraria el fil i li pagaria 5 rls per cada peça teixida. El mateix acord s'estableix amb el teixidor de Mataró Josep Alsina, a qui deixen quinze telers. L'any 1846, el conveni, el fan amb dos teixidors de Sant Genís de Vilassar que tenien una petita fàbrica dedicada a fer empeses. L'any següent ho acorden amb les mateixes condicions, però amb la durada d'un any, amb el teixidor de Cabrera Joan Valls.

La preeminència de la fàbrica Busqueta i Sala ve determinada per la important aportació de capitals que es va produir en la seva fundació i anys posteriors, i la progressiva inversió en el negoci per part dels socis que, recordem-ho, havien pactat la reinversió automàtica de la meitat dels beneficis anuals. La xifra de 1848 pot sorprendre, però hem de tenir en compte que és subministrada per una font diversa de les altres, que són els protocols notarials. Es tracta de les dades del Pare Rius i la gran diferència que mostren amb les de 1846 es justifica perquè en aquest cas es tracta dels diners invertits en edificis, màquines i circulació, i no de l'exclusiva inversió dels socis. Perquè la Cª tenia altres formes de capitalització, com ho eren els préstecs. El mateix Josep de Caralt, soci de la Cª, tenia l'any 1847 deixats 50.057 rls.

Amb aquests diners la mecanització es va anar afermant i el 1848 ja

comptaven amb 7.000 fusos: 3.400 de *mule-gennies* i 3.600 de selfactines. A la filatura, hi treballaven 134 persones i a tota la indústria, si hem de fer cas de la xifra que dóna el mateix Sala a l'ajuntament, unes 800 persones, quantitat important. L'any 1851 en el tissatge tenien 80 telers mecànics, que dos anys desprès eren 120. En el blanqueig, que tenia un vapor de 3 cv, hi treballaven l'any 1848 divuit homes que blanquejaven cada més 3.200 peces de 25 canes i cobraven un salari de 10 rls al dia. Busqueta i Sala també tenien llogat el blanqueig de la raó social Vilaregut i Sala situat vora els molins d'en Llauder, fins que el 1851 l'adquireixen. Sense detalls sabem que l'any 1858 funcionava la Cª Sala, Baladia i Coll a l'antic edifici d'Aleix Baulenes al carrer Unió.

En la dècada dels cinquanta la fàbrica va anar augmentant la seva capacitat productiva amb la implantació d'un vapor de 30 cv, tot i els greus conflictes que sovint s'hi plantejaven, en ser el centre de la problemàtica obrera reivindicativa. Potser per prevenir-ho la Cª ajudava econòmicament en temps d'atur industrial. L'any 1847 donen 2.000 rls per a assistència pública i durant el còlera de 1854 avancen 20.000 rls sobre la contribució per atendre les necessitats.

En períodes que marxen del nostre estudi es varen produir els fets més greus de la vida de la factoria. El 6 d'abril de 1860 un incendi, del qual no es va poder determinar l'origen, va destruir gran part de l'edifici i la maquinària, i la reconstrucció va costar 1.567.640 rls.: "*Los pitos de los bomberos anunciaron el siniestro. Acudieron muchos: el fuego habia tomado tanto incremento que hubiera sido temeridad detenerse en ahogarlo, así que solo se trabajó para que no comunicara con los edificios contiguos (..) y las fábricas de Esquerra y Gordils cuyas ventanas y tejados besaron mas de dos veces las llamas del edificio incendiado (..). Era aquel espectáculo, sorprendente, horroroso y triste. Se dice que se salvó de la fábrica la caja que contenía algunos miles de duros, algunos papeles, etc.*"

L'any 1870 es va produir un intent d'incendi, repetit l'any 1872 enmig d'una vaga. En aquesta època els treballadors designaven la fàbrica amb el nom de *la Rússia petita* per la intransigència dels amos (82).

La fàbrica de Josep Mataró

L'any 1839 es va formar la raó social Guanyabens i Cª que aplegava el comerciant barceloní Josep Mataró, el comerciant de Mataró Manuel B. Guanyabens i el matrimoni d'hisendats Fortuny-Senromà. Tenia com a motiu la instal·lació d'un molí fariner mogut per vapor, per la qual cosa es va construir un edifici adequat entre els carrers Sant Joan, Sant Pere i Sant

Onofre, en un terreny dels Fortuny. La participació en la Cª era d'aquest ordre: Mataró hi tenia la part fonamental de la inversió: 552.400 rls, Guanyabens 48.600 rls i els Fortuny 88.880 rls, en representació del capital del cens del terreny.

El molí va funcionar del 1841 al setembre de 1843 i els socis es varen repartir els següents beneficis: Mataró 12.520 rls, Guanyabens 1.100 rls i els Fortuny 2.000 rls. Els beneficis migrats van fer que es dissolgués la Cª, i immediatament se'n va formar una de nova per explotar més intensament la força de 20 cv del motor de vapor. Sobre aquesta societat no tenim massa dades, però és segur que Guanyabens es va desentendre del negoci i Mataró en va quedar com a únic propietari dedicant-se a llogar l'edifici per a fàbrica de filats a diversos industrials que no disposaven d'un capital suficient per a fer front als costos d'establir-se.

El vapor de Josep Mataró va ser utilitzat, en diferents èpoques, per molts fabricants que coexistien en aquell edifici de grosses dimensions: Josep M. Xarau (1847-1850), Melcior Alsina i Cª (1857), Joaquim Esquerra (1847-1853), Miquel Biada (1847-1869?), Mas Germans (1869), Vídua de Josep Mas Esteve (1885), etc. Aquesta fàbrica, que a l'any 1848 hi treballaven 150 persones, sembla que va tancar les portes l'any 1917 (83).

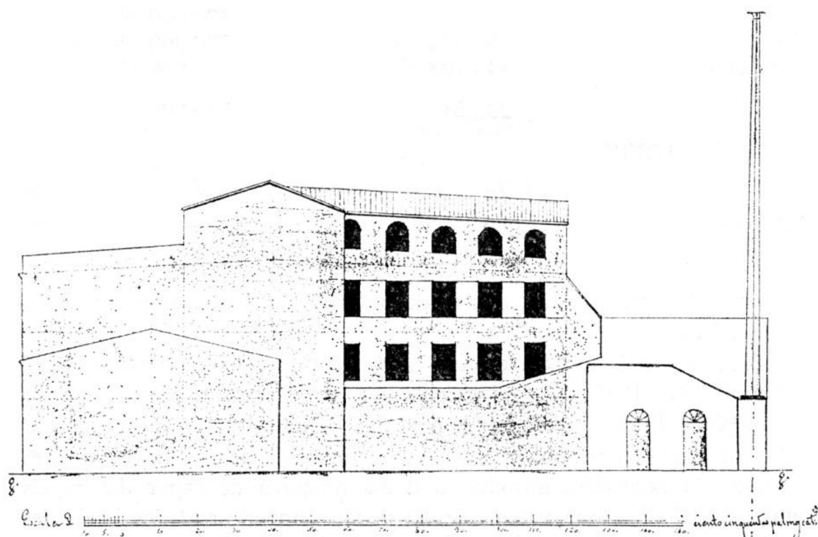
La fàbrica Biada

Es tracta de l'establiment de filatura que Miquel Biada, el propulsor del primer tren d'Espanya, tenia dins la fàbrica de Josep Mataró. Consistia el 1847 en vuit maquines de filar *mule-gennies* de 120 fusos, sis selfactines de 300 fusos, que feien un total de 2.760 fusos, deu cardes i altres estris de l'ofici accionats per 50 obrers. L'estadística de 1850 ens indica que la capacitat productiva era estable. Dos anys abans havia mort Miquel Biada i el negoci passa als tres germans Biada i Prats sota la raó social Germans Biada i Cª. Dos d'ells eren comerciants a Barcelona i l'altre a L'Havana. L'any 1855, a més de la filatura, es dedicaven al gènere de punt amb quatre telers circulars. La fi de la indústria cal situar-lo cap a 1869 en ser traspassada (84).

La fàbrica Gironès

Josep Gironès i Pujolà, de Barcelona, es trasllada a Mataró els primers anys del segle XIX, on es casa i inicia un negoci de teixit de cotó. Tenim poques notícies però sabem que durant els anys vint a la seva fàbrica es realitzava la filatura i el tissatge i devia de ser de les més importants, ja que dóna al seu propietari beneficis suficients per anar-se fent un patrimoni immoble. En aquests anys es produeix un primer creixement finançat a través del crèdit,

Gironès estableix censals sobre diverses finques, rep el 1821, un préstec per fer obres de 4.700 rls i tres anys després li deixen 20.000 rls per fer-los negociar a la fàbrica a canvi d'una quantitat anyal en concepte de beneficis, etc. Josep Gironès en aquests anys devia ser una persona d'una certa consideració dins el món industrial de Mataró, perquè els anys 1824 i 1831 va ser nomenat diputat del comú.

Fàbrica Gironès, segons el projecte de Gaspar Collet, de setembre de 1844.)AMM.)

La fàbrica era situada al Ravalet entre aquest carrer i el de Sant Pelegrí i a l'entrada hi havia una botiga de roba on es venien peces de teixits de diversos estils, mocadors, gecs, indianes, etc. L'any 1843 comptaven amb nou màquines de filar *mule-gennies* de 120 fusos que havien costat de 3.204 a 4.613 rls. Una metxera francesa que era l'estri més car havia costat 20.025 rls. Tot l'instrumental importava un total de 79.160 rls. La inversió en el tissatge era més modesta situant-se en 10.263 rls, cost dels telers de fusta de fer pelfa i samarretes, que per unitat anaven de 1.516 a 2.563 rls.

Per al tissatge tenia 17 telers, però Gironès utilitzava habitualment el treball domèstic i el 1843 tenia llogats 27 telers a diverses persones: a Francesc Culla dos de comuns, a Pere Puig dos de comuns, a Antoni Marquès un de samarretes, a Joan Pla dos de samarretes, a Antoni Delies un de samarretes, a Joan Forest un de fer gecs de pelfa de cotí i llana i a Josep Puig

onze de quadrats. A la factoria hi havia un tint de reduïdes dimensions per als acabats.

CAPITALS INVERTITS

	1843	1848
Edificis	—	170.000 rls
Maquinària	89.423 rls	220.000 rls
Circulació	140.793 rls	150.000 rls
	230.216 rls	540.000 rls

FUSOS EN ACTIU

	1843	1848	1850	1854
mule-gennies	970	1680	1900	1680

De la importància de l'establiment en la seva etapa preindustrial ens en parla el fet que l'any 1843 hi hagués un total de 36.824 rls de vendes no liquidades i que els clients s'estenguessin per tot l'àmbit català: Arenys de Mar, Santa Coloma, Sant Celoni, Barcelona, Breda, Malgrat, Granollers, Pineda, Girona, Calella, Hostalric, Lloret i Mataró. Aquesta llista parcial de clients és un indicador del circuït comercial del tèxtil, que, en aquest cas, sembla abocat al mercat regional.

Gironès, per fer possible el creixement de la fàbrica, havia hagut d'endeutar-se els anys trenta, però com que mai no va tenir problemes amb els creditors hem de suposar que les obligacions anaven complint-se a mesura que caducaven. Molts diners els havia aconseguit en forma de censals i alguna aportació del seu germà Miquel, que treballava en el negoci. També coneixem alguna operació de préstec que fa Gironès, però son irrellevants, ja que les seves necessitats de capital eren contínues.

Josep Gironès i Pujolà va morir l'any 1843 deixant als seus filis 5.340 rls a cada un d'ells. A l'hereu, Domènec, li dóna també 10 telers i el dret de quedar-se a la fàbrica, la propietat de la qual era de la vídua Gertrudis Albanell i el germà Miquel, que ja dirigia l'establiment i tenia una petita fàbrica al mateix edifici. En fer inventari de la seva fortuna es té una visió de la seva riquesa: tenia quatre cases al Ravalet, una de les quals era l'habitatge familiar, bastida amb tota mena d'estris. A un actiu de 230.216 rls, la inversió en la factoria, li correspon un passiu de 201.147, format per les obligacions sobre els seus béns causades pels censals, deutes de matèries primeres, màquines i diversos crèdits.

A la mort del pare, Gertrudis i el seu fill Domènec Gironès i Albanell (Mataró, 1811-1855) estableixen relacions de companyia l'any 1845 per a un període de cinc anys amb el nom de Vídua Gironès i Fill per tirar endavant el negoci propi i el de l'oncle Miquel. I, per fer-ho realitat, es plantegen la necessària introducció d'una màquina de vapor, davant els continus perjudicis que patien per no poder competir amb les indústries que havien adoptat la nova tecnologia.

Fins aquell moment tenien com a element motriu "*un bòxit rodat per tres animals, tenint-ne altres de descans*". I després de meditar-ho decideixen que "*no tenen altre recurs, que la plantificació d'un vapor per fer anar las dos fàbricas ab un temps (..) que per posarse al nivell dels altras fabricants los és indispensable*"'. La inversió era productiva "*en rahó del progrés que ha tingut lo art de fabricació per medi de las màquinas de vapor per lo que se reporta una notòria utilitat ia per lo major número de cotó que se trevalla, ja per lo ahorro de operaris, y ja per la compra d'animals, son manteniment y desgràcies dels mateixos*". La màquina de 8 cv va entrar en funcionament el 1846 i per poder-la comprar varen rebre un préstec per valor de 42.720 rls del comerciant de Barcelona Bonaventura Creus, préstec que tornaven al cap de dos anys.

Sota la direcció de Domènec la fàbrica viu una nova expansió, la xifra de capitals invertits i fusos en funcionament ens ho indica. La diferència entre l'any 1843 i 1848 rau en el vapor, ja que la circulació es manté estable i la xifra de capitals en edifici devia ser de la mateixa magnitud, en estar instal·lats al mateix lloc. El progrés quant a capacitat productiva sí que experimenta un creixement notable, que devia fer més competitiva la fàbrica, que l'any 1848 tenia 90 obrers ocupats en la filatura, tissatge i tint.

L'any 1852 varen construir una nau al costat de la fàbrica que lloguen a Mateu Serra, de Sant Genís de Vilassar, que hi va posar una fàbrica de filats llogant també la força del vapor. Pagava 50 rls al dia pel vapor i 4 per l'ús de l'edifici. El mateix any moria l'oncle Miquel i la seva part de la fàbrica, sis maquines de filar valorades en 32.000 rls i una tercera part del vapor, que importava 22.000 rls, va quedar integrat al patrimoni de la vídua i el fill Domènec, tot i els problemes que hi va haver amb la dona de Miquel. Aviat moria Domènec, l'any 1855, a l'edat de quaranta-quatre anys, fet que va produir un trasbals a la família. Gertrudis i els altres fills es fan càrrec com a tutors dels nets i, en no tenir experiència, lloguen la fàbrica als germans Melcior i Josep Alsina i Torras per 28.000 rls a l'any: 6.000 per l'edifici i 22.000 pe vapor i les màquines. Els Alsina també treballaven el tissatge i tenien telers rodons de punt.

En acabar el terme del lloguer els Gironès tornaven al camp de la producció directa, aquesta vegada en societat: Gironès, Estol i Carrau, que es pactava per a quatre anys. Gertrudis Albanell i els seus fills Miquel i Jordi hi participaven amb 144.600 rls, valor de la maquinària, Pelegrí Carrau i Matriz amb 40.000 rls i Joaquim Estol, encarregat de la fàbrica, amb 20.000 rls. Els Gironès varen fer fallida a principis de la dècada dels setanta i la casa-fàbrica del Ravalet va ser subhastada. El 1870 corria a nom de la Cª Alsina i Ferrer i a principis del segle XIX a nom de la Cª Jordana i Espiell (85).

La fàbrica d'Antoni Bruguera

El comerciant de Barcelona Antoni Bruguera i Martí va fer construir una fàbrica de filats a vapor l'any 1845, després d'una sèrie d'entrebancs urbanístics amb l'ajuntament. Era situada al carrer de Massot, a la cantonada amb el Rierot, i tenia un motor de 12 cv. Bruguera havia bastit l'edifici com a inversió i no l'explotava ell mateix. L'any 1847 els llogaters eren Josep Molera i Ramon Alsina que aviat acomiaden els 106 treballadors que hi tenien per la crisi industrial i durant tres anys la producció s'atura. En aquests moments va morí el propietari i la vídua Amèlia Vilanova va encarregar la gestió dels seus béns a Francesc Burgués.

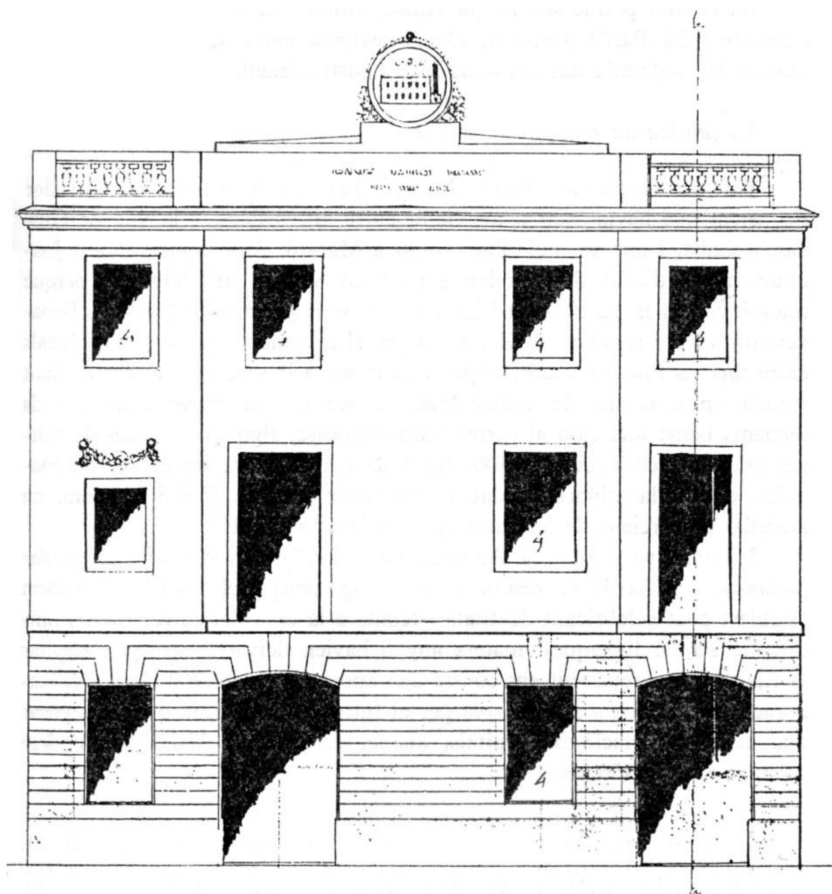
Tenim poques noticies d'aquest establiment, però ens consta que l'any 1850 Molera hi treballava amb 37 operaris i 1.920 fusos. De tota manera la crisi que en aquell període va afectar els fabricants amb menys capitals duu Molera a tancar el negoci i a dedicar-se a les mitges, que ja compaginava amb la filatura.

La fàbrica la va llogar l'any 1851 la Cª Arenas i Caparà, formada per Dídac Arenas i Maynou, germà dels industrials que ja hem tractat, i el seu cunyat Isidre Caparà, d'ofici esparter. Sembla que ambdós es varen plantar amb els diners que els va deixar Joan Pau Arenas, perquè ni Dídac, que era manescal, ni Isidre, mai no havien tingut cap relació amb el sector tèxtil. Aquesta inversió, que endevinem mínima, els va dur a errar la provatura, ja que l'any 1857 consten com a llogaters els socis Rafart i Roldós (86).

La fàbrica Roldós i Planell

Antoni Roldós i Tauran era fill del sastre Jacint, i a ell es deu la formació del patrimoni familiar. Durant els anys vint tenia dues botigues de queviures i es dedicava a l'especulació com a majorista de cereals i altres negocis: arrenda la forneria municipal, compra cases que després lloga, deixa diners a crèdit, etc. El seu ofici era la fabricació de pastes de sopa i tenia una fàbrica on es produïa sèmola, fideus, etc. Aquest conjunt d'iniciatives li va permetre de

disposar d'un capital mínim i, sobretot, de comptar amb una base material de crèdit.

Fàbrica d'Antoni Roldós al carrer de l'Hospital, segons el projecte de Gaspar Collet, de juny de 1844. (AMM.)

L'ocasió d'emprendre negocis de més volada se li va oferir arran de l'estabilització política de 1844, quan s'inicien diversos projectes d'inversió fabril. Roldós va demanar el mes de maig d'aquest any permís per edificar una fàbrica de vapor amb un motor de 8 cv, obra que va dirigir l'arquitecte Miquel Garriga, al carrer de l'Hospital. La factoria, la instal·lava la Cª Roldós i Planell, formada l'abril de 1845 per dedicar-se a la filatura durant cinc anys.

L'altre soci era Agustí Planell i Navarro, comerciant barceloní que un temps abans tenia un establiment de filats de poca envergadura a les Escaletes, era fuster, fill d'Agustí, un carreter d'Horta.

Planell i Roldós inverteixen 267.560 rls repartits d'aquesta manera: 211.560 rls corresponen a Planell per set màquines de filar i altres estris que aporta a la Cª i a Roldós els 56.000 rls restants, que havia dipositat en metàl·lic i eren el producte de diversos préstecs obtinguts al 6%, endeutant-se ell i el seu fill Anton Roldós i Mas.

Dirigien la fàbrica Antoni Bonet i Bonaventura Roldós, un altre fill d'Antoni, i comença a funcionar l'any 1846, ocupant 75 operaris que produïen 15.420 lliures de fil al mes. Les màquines eren *mule-gennies* amb un total de 3.600 fusos. El negoci va anar bé i Roldós torna en dos anys els crèdits que li havien concedit. L'any 1850 es dissol la Cª tal com havia estat pactat i Roldós rep de Planell 90.120 rls en concepte de liquidació final. En aquests moments treballaven a la factoria els quatre germans Roldós, que juntament amb el pare es fan càrrec del negoci.

La fàbrica va anar endavant sense cap augment de la capacitat productiva, però dedicant-se també al gènere de punt, indústria en la qual eren precursors, ja que amb el fabricant de teixits Francesc Fradera varen introduir de l'estranger una màquina de punt mecànic i blondes de diverses dimensions, de seda i cotó, la propietat de la qual els fou atorgada per a cinc anys.

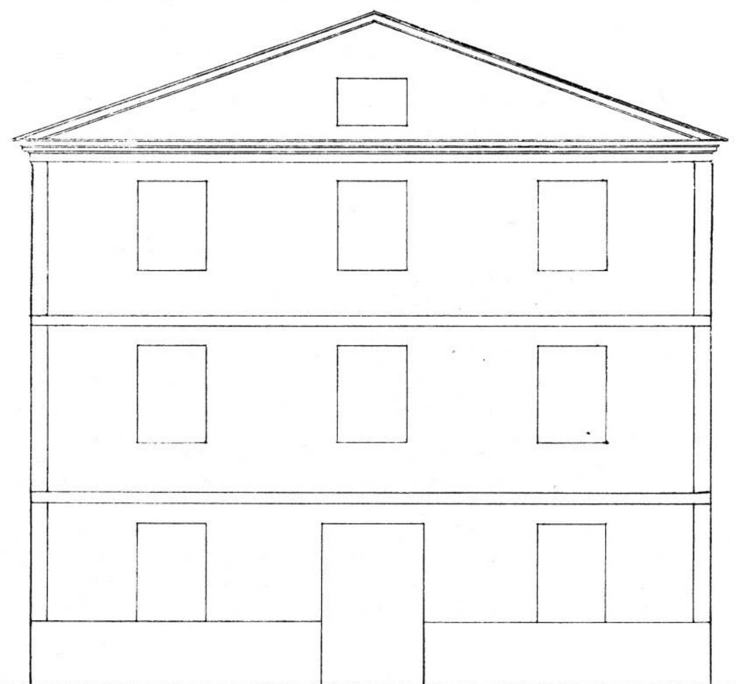
Roldós va continuar al marge de la fàbrica amb els seus negocis immobiliaris i amb el préstec de diners, i l'any 1854 es va introduir en una activitat de molt èxit aleshores: l'especulació en valors de mineria, comprant una participació en un grup de mines situades a Sant Pere de Vilamajor i al Brull per un total de 6/14 parts. Roldós era el president i director de la companyia minera i a la seva mort els fills varen tirar endavant tots els seus negocis.

En l'àmbit polític sabem que Antoni Roldós va ser regidor l'any 1836 i membre del Partit Moderat. De la mateixa manera que ens consta la militància moderada del seu antic soci Agustí Planell (87).

La fàbrica de Joaquim Esquerra

Joaquim Esquerra i Serra (Mataró, 1817-188?) era fill de Salvador Esquerra, que havia estat comerciant, entre altres llocs, a la vila de Güines, a Cuba, i que va morir l'any 1836 a Mataró. Aleshores Joaquim, menor d'edat, dóna poders a Joaquim Andreu, de L'Havana, perquè intervingui en la partició de béns amb els seus germans Salvador i Bonaventura, també residents a

Güines, ja que el testament indicava parts iguals entre tots els fills. Salvador, el pare, va morir a la seva casa al carrer Sant Agustí, on vivia amb la muller Mariana Serra, i va deixar a Mataró els següents béns: una casa al carrer Sant Francesc, algunes dotzenes de mitges amb què comerciava i 300 duros de plata. Es va fer càrrec de Joaquim, durant la minoria d'edat, el seu oncle Joan B. Coll i Massoni, un acabalat comerciant de la ciutat, que havia estat pilot. Notem que l'any 1837 es va inaugurar el primer tram de tren de La Havana a Güines, el primer en territori espanyol.

Façana de la fàbrica de Joaquim Esquerra al carrer Sant Agustí, segons plànol d'Ignasi Caballol, de juny de 1853. (AMM.)

Joaquim va marxar a Amèrica l'any 1837, com ell deia "*a probar fortuna*", però no hi va residir massa temps perquè el 1841 ja el trobem establert com a fabricant de filats i teixits a la casa del carrer Sant Francesc de Paula. En aquest mateix any li havien deixat diners per ampliar la filatura,

concretament ens consta una aportació de 33.962 rls. La col·laboració de l'oncle va ser decisiva per al futur del negoci, ja que va suposar una gran aportació de capitals, que entre els anys 1842-1847 podem calcular en 173.966 rls.

Aquesta capitalització li va permetre d'accedir a muntar la seva pròpia fàbrica dins l'establiment de vapor de Josep Mataró i comprar vuit màquines *mule-genny*: una de 300 fusos i 7 de 240, totes de ferro. També una de fusta de 120 fusos, nou cardes grans de ferro, dos batans també de ferro i tres metxeres del mateix material.

L'any 1848 era instal·lat dins la fàbrica Mataró i comptava tornar els crèdits rebuts de l'oncle al cap d'un any amb els beneficis de la producció, cosa que no sabem si es va produir. El cert és que en morir Coll l'any 1856 li va deixar tots els seus béns, de gran quantia, perquè durant els anys trenta sovint figurava entre els majors contribuents.

El 1850 la fàbrica Esquerra tenia 2.400 fusos i 50 operaris i animat per l'èxit industrial i noves perspectives de guanys, Joaquim va decidir construir una factoria pròpia a vapor. Cosa que va dur a terme el 1853 comprant per 42.720 rls un terreny al carrer Sant Agustí, a la vora de la Cª Gordils i Dalmau i de la Cª Busqueta i Sala. El nou establiment entrava en funcionament l'any 1854 i va suposar, per a Joaquim, un endeutament de 82.983 rls.

L'any 1886 regentava la fàbrica la seva vídua i deu anys després consta a nom de Fills d'Esquerra. De Joaquim no en coneixem cap actuació de signe polític, sabem, però, l'important lloc que va aconseguir dins la burgesia de Mataró, com prova el fet que l'any 1862 fos nomenat tresorer de la primera junta de la Caixa d'Estalvis. En canvi de l'oncle Coll ens consta la seva actuació com a constitucionalista durant els primers anys del període liberal (88).

La fàbrica de la Cª Planell i Bonet

Agustí Planell en acabar l'associació amb Roldós se'n va endur un dels directors de la fàbrica: Antoni Bonet, amb el qual ja havia tingut relacions al seu antic establiment de filatura a la baixada de les Escaletes. Tots dos varen formar Cª per a implantar una fàbrica de filats amb vapor al carrer Sant Ramon, que va iniciar els treballs l'any 1850, tot i que l'edifici no va ser acabat fins el 1854, en arribar la màquina de vapor de 12 cv encarregada a una fàbrica de Rouan a França, que va costar 88.110 rls. Aquests diners, juntament amb el cost de l'edifici i altres despeses, fan un total de 279.506 rls invertits en el negoci, recollits a base de crèdit. La Cª no va durar massa

temps i aviat consta a nom d'Antoni Bonet, i l'any 1862 com a Bonet i Cª. Aquest, que havia començat treballant com a tècnic, va aconseguir amb la fàbrica una notable fortuna i l'any 1862 figurava com a director segon de la primera junta de la Caixa d'Estalvis. En anys posteriors la fàbrica va anar a nom de Fonrodona i Cª, Minguell, Peradejordi i Cª, Minguell i Cª i Vda. Minguell i Cª (1900) (89).

4.2. Fàbriques de teixits.

La fàbrica de Pau Codina

Pau Codina era originari de Sant Iscle de Vallalta, fill de Jordi, pagès d'aquella localitat, que de petit va venir a residir a Mataró. Pau es va dedicar al comerç i a fabricar teixits. La combinació d'ambdues activitats li va donar bons resultats i la seva fàbrica es va anar situant en un lloc capdavanter en la indústria local. Feia teixits en cru i l'any 1850 comptava amb 32 telers senzills i 46 operaris. Per la xifra de l'impost, sabem que era un establiment notable en aquesta època tot i que quedava lluny de les fàbriques que utilitzaven telers mecànics. En morir Pau va continuar la indústria el seu fill Lluís, ja que el primogènit Francesc era cec. Un altre fill feia de candeler a Barcelona i el darrer, Carles, va rebre en herència 16 telers de fabricar empeses (90).

La fàbrica de Sebastià Rodon

Sebastià Rodon havia nascut a Cabrera, fill del pagès Josep, i tenia establerta a Sant Joan de Vilassar una petita indústria de teixits els anys trenta. Sabem que el 1836 el seu sogre Jaume Abril, pagès d'Argentona, li va deixar diners per continuar la producció i Rodon es va traslladar a Mataró l'any següent, on va obrir una fàbrica de teixits. Segons l'estadística de 1850 tenia un dels establiments més importants amb 95 telers senzills i 140 operaris. L'any següent és el darrer que consta com a fabricant de filats a la contribució (91).

La fàbrica de Joan Campos

Campos era un teixidor d'envergadura que fins als anys cinquanta va mantenir la primacia del subsector amb 114 telers i 170 operaris. De la seva activitat, en coneixem pocs detalls, però sabem que tenia la fàbrica a l'antic emplaçament de Josep Riera i Cª, a les Figueretes, i que l'any 1845 va necessitar una aportació de 16.981 rls per a la producció, que tornava un any després. La fàbrica Campos, com altres establiments sense telers mecànics,

va anar disminuint progressivament la seva importància relativa. L'any 1860 al casal de les Figueretes hi havia instal·lada la Cª Tió, Rivas i Ortiz, que feien anar un vapor, cosa que prova la fallida de Campos. El 1840 havia comprat amb el manyà Bartomeu Carreras la fàbrica de filats de Joan Castells i Costa, a la plaça de Sant Cristòfor, per una xifra de 63.012 rls. Operació de tipus especulatiu, perquè l'any següent la tornen a vendre al comerciant de Barcelona Manuel Verdaguer (92).

Emblema comercial dels Rosal (AMM).

La fàbrica Rosal

La família Rosal era de Berga on Josep i el seu fill Anton Rosal i Farriols eren ferrers. Aquest darrer va muntar, els anys trenta, una indústria tèxtil que va funcionar tota la dècada. En aquells moments els seus tres fills: Anton, Agustí i Ramon Rosal i Cortina varen establir conjuntament a Mataró una fàbrica de teixits al carrer Montserrat (93). L'any 1841 els trobarem cotitzant per primera vegada, i a partir d'aleshores la seva indústria va anar en augment: dels 30 telers jacquard que tenien el 1851 passen dos anys després a 55. L'any 1849 Ramon mantenia una indústria de teixir, a part dels seus germans, amb deu telers.

Sense abandonar la seva activitat de tissatge, l'any 1853 es varen posar d'acord, com ja hem assenyalat, amb els germans Arenas per muntar una indústria de gran envergadura dedicada a la filatura i el tissatge. Però desavinences de tipus personal varen malmetre la societat, i els Rosal van abandonar la Cª previ cobrament de la quantitat avançada i d'una

indemnització. Els anys seixanta els germans Rosal desfeien el camí iniciat anys abans per tornar a Berga, on aixequen una colònia industrial de grans dimensions aprofitant l'energia del cabdal del riu Llobregat (94).

La fàbrica Dorca, Solanas i Cª

El mes d'abril de 1854 es va constituir la societat Dorca, Sampere, i Cª per fabricar panes i velluts durant cinc anys. El capital social era de 600.000 rls repartits en sis accions paritàries. Els socis hi participaven d'aquesta manera: Joan Dorca, fabricant i veí d'Olot, natural de La Manera, a França, tenia 1 acció i 3/4 parts; Albert Sala i Basany, comerciant, natural de Manresa i veí d'Olot, tenia 1 acció; Isidre Sala i Basany, comerciant, natural de Manresa i veí de Mataró, tenia 1 acció i 1/4; Ignasi Sampere, comerciant, natural de Manresa i veí de Barcelona, tenia 1 acció i 1/4; i Lluís Soler i Sampere, natural de Manresa i veí de Mataró, tenia 3/4 d'acció.

Dorca desplaçava la seva fàbrica d'Olot per integrar-la a la societat. Albert Sala n'era el comptable i Sampere, a Barcelona, s'encarregava de la gerència i gestió comercial. El projecte comptava amb la instal·lació d'una màquina de vapor, màquines de tenyir i tot l'utillatge necessari. I l'establiment es va muntar a l'edifici del carrer del Prat que era propietat de Jaume Baladia.

El mes d'abril de 1855 es va reformar la composició de la Cª, en la qual entraven com a socis Josep Solanas i Anglada, comerciant de Mataró, i Pere Cusachs. La deixaven, en canvi, Ignasi Sampere i Isidre Sala. Els motius d'aquesta reforma, que va comportar el canvi de nom de la societat, no els coneixem, però devien ser relatius al funcionament de la fàbrica i a desacords entre els socis. Problemes que aviat es tornarien a manifestar.

El mes de juny de 1856 es reuneixen els socis per analitzar la marxa de la fabricació i decideixen que, vistos els pobres resultats del tenyit, deixaran de fer-lo per encomanar-ho a establiments especialitzats. Els socis es queixen que Dorca compri tanta matèria prima i aquest es va molestar: "*habiéndose escedido de palabras (..) hasta el punto de haber llegado a espresar que para él había llegado el dia de arruinar la compañía (..) que nada le importaba su buena o mala opinión en un país estraño como lo es para él España*".

A la fàbrica hi havia 42 telers mecànics, i feia fallida el 1857. En èpoques posteriors a l'edifici hi varen treballar: Josep i Melcior Alsina (1862), Cª Alsina i Ferrer, i els Fills de Joaquim Esquerra (1899) (95).

4.3. Fàbriques de mitges i punt.

La fàbrica de Miquel Pou

Un cas notable de fabricant de mitges és el de Miquel Pou i Esmandies, que tenia l'establiment a la Rambla i formava part del contingent d'industrials en actiu des dels anys vint. A la dècada dels quaranta s'havia convertit en el líder del sector. L'inventari de les seves pertinences, fet a la seva mort, ens permet acostar-nos a l'existència quotidiana i al nivell de vida d'una incipient classe mitjana que vivia lliurada al treball, com demostra prou el fet que els telers fossin situats al menjador de la pròpia casa. En tenia vint: tres del n° 30, set del n° 25 i deu més de deixats a diverses persones que treballaven per a ell.

L'inventari incorpora una llista dels gèneres en període de comercialització, cosa que ens permet conèixer alguns aspectes dels mecanismes de la venda, preus dels productes, clients, etc. Els llocs on enviava mitges de cotó i seda són fonamentalment Barcelona i l'àmbit comarcal del Maresme, Madrid i Galícia, i tenia un important tràfic amb Cuba i Veracruz. De tota manera, d'aquesta documentació comercial de circumstància, és impossible de treure'n conclusions sobre el pes relatiu del mercat americà i nacional en el seu negoci, perquè és probable que darrere d'un comerciant amb residència a Arenys de Mar o Barcelona hi hagi l'exportació a Amèrica. De tota manera és evident que la mitgeria d'una certa qualitat tenia, durant els anys quaranta, un comerç atlàntic important.

El detall de les operacions en curs és el següent:

—Vendes a comissió: Vicenç Juvany (Barcelona), 440 dotzenes de parells de mitges de cotó per un import de 24.000 rls. Català i Fills (Barcelona): 19 dtz de mitges de seda: 2.960 rls. Camps i Artigas (Barcelona): 20 dtz de mitges de seda: 3.420 rls. Salvador Santaló (Barcelona): 28 dtz i sis parells de mitges de seda: 4.900 rls. Josep Teixidor (Barcelona): 6 dtz i sis parells de mitges de seda: 696 rls. Maria Bordas (Arenys): 4 dtz mitges de seda: 294 rls. Sra. Goday (Arenys): 3 dtz i deu parells de mitges de seda: 520 rls.

—Vendes a partir el benefici: Es tracta de comandes que havien estat efectuades de cara a l'exportació a Amèrica. Pau Pla (El Masnou): 12 dtz de mitges: 2.280 rls. Francesc Roca (Mataró): 16 dtz de mitges: 2.700 rls. Josep Calvetó i Julià (Arenys): 46 dtz de mitges: 9.760 rls. Jaume Julià (Arenys): 12 dtz de mitges: 2.780 rls. Gabriel Tomàs (Arenys): 38 dtz de mitges de seda: 5.740 rls. Joaquim Teis (Arenys): 22 dtz de mitges de seda: 4.560 rls. Lluís Valdé (Mataró): 14 dtz de mitges de seda: 2.220 rls. Salvador Borrell (Cuba): 123 dtz de mitges: 25.500 rls.

En el moment de fer l'inventari hi havia a la fàbrica 91 dtz de mitges per un valor de 12.800 rls, i Pou tenia concedits els següents crèdits en gènere que no havia estat abonat: Camps i Artigas (Barcelona): 1.460 rls; Herms i Anglada (Galícia): 1.600 rls; Martí Bantallós (Madrid): 1.600 rls; Esteve Pons (El Masnou): 1.600 rls; Simó Roig (Vilassar): 5.000 rls, que corresponien a una caixa de mitges de seda que aquest havia de vendre a Veracruz.

Cal fixar-se que en les vendes al mercat nacional Pou anava a comissió, en canvi al mercat americà, més arriscat, però amb possibilitats d'uns beneficis més alts, anava a partir els ingressos amb els corresponsals. L'anàlisi del preu de les mitges per parella ens indica que aquest es fixava a cada partida i que depenia de les condicions del mercat. Pou té mitges venudes a 6'l/8'9 rls, però el preu més usual és a la franja 12/14 rls, havent-hi un cas en què es paguen a 17 rls, diferències també causades per les qualitats del producte. Les mitges de cotó tenien un preu molt baix i, a l'única comanda que li coneixem aquest producte, les va vendre a 4'5 rls el parell.

Miquel Pou també tenia altres negocis. Així, l'any 1826 havia format companyia amb Josep Ribas per obrir una botiga de licors al carrer Sant Josep, que havia de durar quatre anys i hi invertien 8.000 rls. En morir l'any 1840, la seva vídua Rosa Pou i els seus fills varen tirar endavant el negoci que quatre anys més tard fabricava, a més de mitges i mitjons, gènere de punt: samarretes apelfades de llana fina i jaquetes elàstiques. La importància relativa del negoci, però, va anar disminuint i el 1853 sabem que tenia 8 telers, dels quals, tres anys després, només en quedaven 2 d'actius (96).

La fàbrica Marfà-Surià

Gaietà Marfà i Guanyabens era un mitger amb una llarga tradició que l'any 1815 sabem que era establert a casa seva en un negoci de dimensions reduïdes. En morir els anys vint havia progressat notablement i tenia una fàbrica amb deu telers al carrer Pou d'Avall, una de les més importants de la ciutat en aquella especialització. L'inventari que va fer la seva vídua Teresa Baladia ens mostra el tràfic comercial de Marfà i ens informa dels seus corresponsals.

Una part de les mitges comercialitzades anaven a Barcelona on Vicenç Jubany tenia 298 dtz de cotó. També tenia tractes amb Amèrica on havia enviat, amb la goleta *Las Dos Hermanas*, comandada pel mataroní Fèlix Vidal, un bagul de mitges de seda amb la marca J. G, que corresponia al comerciant de Veracruz Josep Catà, dins el qual hi havia tres dtz de mitges de primera per a home i tres per a dona de la mateixa qualitat, per una quantia de

1.890 rls. Un altre bagul havia estat tramès també a Veracruz a Joan Casanovas, i consistia en sis dotzenes de parells de mitges de seda per a home i dona, amb un valor de 1.776 rls.

En aquest cas el preu de les mitges de seda és molt més elevat que en el cas del fabricant anterior. Es tracta de productes de seda de primera qualitat que costen de 24 a 26 rls la parella. Però potser l'explicació de la diferència de preu no és la qualitat, ja que aquests corresponen als primers anys de la dècada dels vint i els anteriors a finals dels trenta. Sabem que la transformació de la maquinària s'havia anat produint i que amb ella s'augmentava la productivitat i disminuïen els costos, i aquest podria ser el motiu de l'acusada diferència.

En quedar-se vídua Teresa Baladia, germana de Jaume el fabricant de filats, es torna a casar l'any 1826 amb Miquel Surià, que també era mitger. Potser per aquest motiu o algun altre de tipus econòmic el fill hereu, Gaietà, de setze anys, va marxar a Amèrica a buscar fortuna l'any 1828, havent rebut del seu padastre i de la mare dotze dtz de mitges, la roba personal i 125 duros. Anava a L'Havana a reunir-se amb el seu onde Jaume, que en aquella època comerciava a Cuba.

Teresa va mantenir la seva indústria separada de la del seu nou marit. L'establiment de Surià era situat al carrer d'en Molas i sabem només que va funcionar fins als anys cinquanta, quan tenia uns escassos tres telers. El de Teresa Baladia era al Camí Ral i tenia més envergadura, ja que fins als anys cinquanta va mantenir en funcionament nou telers. El 1846 Teresa i el seu fill Llorenç, que era comerciant, varen formar companyia per ampliar la indústria cap al gènere de punt amb la fabricació de jaquetes elàstiques i samarretes apelfades i amb mescla. Ella havia abandonat el seu marit i sense el seu consentiment formava aquella societat per mantenir una autonomia efectiva. En el balanç que presenten en formalitzar l'acord, l'any 1847, el capital era repartit d'aquesta manera: Teresa, 42.668 rls; Llorenç, 74.699 rls.

Gaietà, l'altre fill, va tornar d'Amèrica en una data indeterminada, però sabem que l'any 1851 s'establia com a fabricant de gènere de punt al Camí Ral i que comptava amb sis telers. Anys a venir es convertiria en una de les empreses més importants de Mataró, que va durar fins a finals del segle XX (97).

Notes

1. Aquesta fàbrica és l'única que ha estat estudiada, gràcies a la documentació que es conserva arran del plet originat per la seva fallida. Maria Monjornell. *La Real Fábrica de Indianas de*

Mataró de Jaime Campins y Compañia. Facultat de Filosofia i Lletres, Barcelona, 1956 (tesi de llicenciatura inèdita). | ACA. PM. Salvador Torras, 23, abril, 1748, ff. 93, 124, 207, 228 | J. Llovet. *La Ciutat de Mataró*, II, p. 681 C. Martínez Shaw. *Los orígenes de la indústria algodonera catalana y el comercio colonial*. Dins: J. Nadal y G. Tortella (eds). *Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporánea*. Barcelona, 1974, pp. 243/267.

2. ACA. PN. Antoni Torras, 5, octubre, 1778, f. 606v. Salvador Torras, 19, octubre, 1747, citat per Llovet. *La Ciutat de Mataró*, II, p. 68.

3. J. Llovet. Op. Ct., II, pp. 68-69. | AMM. D-461.

4. ACA. PM. Pau Teixidor, 26, agost, 1776, s/f; 30, juliol, 1776, f. 240 v. Bonaventura Català i Mas, 24, desembre, 1777, s/f. Lluís Bruguera, 15 juliol, 1776 | AHPB. Sebastià Prat, 3, abril, 1746, f. 135v. Ramon Font i Alier, 18, setembre, 1783, f. 349 | BPCE. *Llibre de diferents notas per lo govern dels béns de la casa de Campllonch y Guarro de Mataró* (manuscrit) | AMM. AP. Pau Teixidor, 15, maig, 1766, f. 151; any 1765, f. 165. Francesc Fins, 25, agost, 1818, f. 330 v; 20, juliol, 1819, f. 273; any 1820, f. 446; 14, març, 1822, f. 86. AMM. D-46.

5. AMM. AP. Nicolau Vergés, 27, octubre, 1803, ff. 34v , 51. | AMM. D-46.

6. AMM. AP. Desideri Torras, 5, novembre, 15, desembre, 1803, ff. 458, 523v; 31, maig, 1816, f. 234; Requisitorios, 1811-1820, f. 300 v. Francesc Fins, 20, abril, 1816, ff. 83v, 211 | ACA, PM. Antón Torras i Mataró, 29, febrer, 1780, f. 53.

7. AHPB. Josep Grau Sayrols i Carreras, 1792, f. 3. Citat per Ramón Grau i Marina López. *Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII*. *Recerques*, n.° 4, Barcelona, 1974, pp. 19/57. AMM. AP. Desideri Torras, 14, juny, 1801, f. 219v.

8. Josep Iglesias. Op. Ct. pp. 227-237.

9. AMM. Ac, 7, 17, maig, 30, juliol, 1790 | AHCB. Fons Comercial, B-6. Francesc Espar i C.a, copiador de cartes 1791-1807. Casa de comerç de Barcelona que es proveïa a diverses ciutats, entre elles Mataró, i comerciava amb Caracas, L'Havana, La Guaira, etc.

10. AMM. AP. Francesc Boronat, Inventaris, 28, febrer, 1783, s/f | Francesc Fins, 14, agost, 1810, f. 405v; 17, gener, 1811, f. lOv; 2, gener, 1812, f. 7. Desideri Torras, 15, juliol, 1801,f. 262v; 30, gener, 1803. f. 7v; Testaments, 1811-1820, f. 84; Requisitòries, 1801-1810, 4, juliol, 1810, f. 592v. Jacint Boter, gener ,1831, f. 12 | AMM. Ac., 25, setembre, 1815 | ACA. PM. Antoni Torras, Capítols matrimonials, 1777-1790, 5, abril, 1782, f. 301 | Pere Molas, Op. Ct. pp. 27-28 | J. Llovet. Op. Ct., II, pp. 68-70, 78.

11. AFTN. CdF. Registre d'oficis, 1829-1833, 27, març, 1833.

12. El sector de la seda manifesta la seva vitalitat a mitjan segle XVIII a través de la formació del gremi de fabricants de seda l'any 1748. Antoni Martí i Coll ens ha descrit la vida i activitats de Pau Andreu, un mestre veler que treballava la seda i fabricava mantellines, mocadors, tafetà, setí i gasa, que intentava vendre a França i al mercat nacional. Andreu regentava la fàbrica de set telers propietat d'un amo barceloní i a través de les seves notes coneixem amb detall l'ofici que practicava. (A. Martí i Coll. *Cartes d'un mestre veler*. Mataró, 196, pp. 33/75.) El treball de la seda comptava amb diversos oficis, alguns de perifèrics, com els torcedors, tenyidors o les debanadores. D'altres eren especialitats de l'art: velluters i galoners, que fabricaven peces estretes de seda i cintes, i els de Mataró tenint una reconeguda solvència arreu. El nombre més gran de treballadors de la seda es dedicava a teixir vels, blondes i encaixos, que eren productes amb un mercat segur.

13. Pel que fa a la filatura s'inicia d'una manera aïllada a Mataró l'any 1746, i a finals de segle sabem que la Cª Riera i Basart filava cap a 1780-1790. Ignasi Janer també produïa fil per a l'exportació l'any 1795, i el 1800 Lluís Achard va muntar amb la seva dona una indústria d'aquesta matèria de caràcter molt modest. Sembla que la filatura de cotó s'inicia d'una manera

estable els primers anys del segle XIX, o arran de la guerra de la Independència amb els forasters qualificats que es finquen a Mataró, com Desideri Roca, que l'any 1810 munta una filatura al carrer d'Argentona. En aquesta època també treballava el fil Andreu Bobo, de Sant Feliu de la Vall, al Roselló. AMM. Ac., 3, octubre, 1817 | AMM. AP. Jaume Fins, 30, desembre, 1834, f. 2v. Desideri Torras, 17, novembre, 1824, f. 289.

14. Cita del P. Ferer, a J. Llovet. *Cartes a Veracruz*, p. 105.

15. AMM. Ac, 7, agost, 17, novembre, 1815.

16. Josep Fontana. *Aribau i la indústria cotonera a Catalunya*. Barcelona, 1963, p. 43.

17. J. Carrera Pujal. Op. Ct, I, p. 18 | AMM. AP. Francesc Fins, 29, maig, 1815, f. 266v. Desideri Torras, 13, abril, 1816, f. 174v.

18. AMM. AP. Desideri Torras, 1, novembre, 1817, f. 270.

19. A. Martí i Coll. Op. Ct. p. 35.

20. *Diario Constitucional de Barcelona*, 22, maig, 1820 | J. Carrera Pujal, Op. Ct. I, p. 40.

21. No podem quantificar la importància de la vinguda, en aquests anys, de persones relacionades amb el tèxtil a residir a Mataró, però ens consta que la guerra que es vivia a moltes zones va fer que homes com Jaume Bosch vinguessin a residir en una ciutat sense massa problemes bèl·lics: "*con el fin de dar mayor aumento a sus máquinas e intereses*". *Diario Constitucional de Barcelona*, 8, març, 1821. *Diario de Barcelona*, 11, novembre, 1821. AMM. D-205, subdelegació de policia.

22. J. Carrera Pujal. Op. Ct, I, p. 47.

23. Vicente de Frigola. *Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña*. Barcelona, 1824.

24. J. Carrera Pujal. Op. Ct., I, p. 71 | AMM. AP. Gaspar Poy, 8, octubre, 1824, f. 273 | AMM. Ac, 18, febrer, 1825, citat per J Llovet. *La Ciutat de Mataró*, II, p. 72.

25. AMM. Ac, 15, juliol, 1825.

26. AMM. Ap. Gaspar Poy, 14, setembre, 1832, f. 200 | J. Carrera Pujal. Op. Ct, I, p. 207.

27. AFTN. CdF. Registre d'escrits, 12, març, 10, juny, 1834. | J. Carrera Pujal. Op. Ct., II, p. 243.

28. Aquest fet és el probable origen del desplegament de la inversió d'alguns comerciants forasters cap a Mataró durant els darrers anys de la dècada dels trenta, quan encara no s'havia acabat la guerra civil: Salvi Dalmau, Joan Gordils, Jaume Busqueta, Josep Mataró i Ignasi Sala.

29. J. Carrera Pujal. Op. Ct., II, p. 249.

30. AFTN. CdF. Registre d'escrits, 6, abril, 1835 | AMM Ac, 26, juliol, 1837 | J. Carrera Pujal. Op. Ct. II, 236.

31. *Reglamento para las Fábricas de Hilados, Tejidos y Estampados de Algodón y ramos auxiliares de esta fabricación en Cataluña*. Barcelona, 1842.

32. En aquesta època va passar per Mataró Esteve Sayró, comissionat per a investigar la indústria tèxtil catalana, i reflecteix la seva visió en diversos comentaris. Diu que Mataró era un dels llocs on es fabricaven millors les mitges i les altres matèries del gènere de punt, tot i que els telers dedicats a aquesta activitat eren molts menys que a començaments de segle. Ens interessa ressenyar una afirmació seva: diu que a Mataró l'any 1841 hi havia quatre vapors amb una força total de 92 cavalls. I ens interessa de ressaltar-ho perquè és absolutament fals, en aquell any a la ciutat hi havia només dos motors de vapor, i un d'ells encara només es dedicava a moldre cereals. Sayró ha estat acusat d'exagerar les seves xifres, que ja en aquells anys varen ser criticades, i pel que fa a Mataró podem afirmar que es tracta d'una d'aquelles invencions de què és acusat. | Jordi Maluquer. *La estructura del sector algodonero en Cataluña*... Hacienda Pública Española, n.° 38, Madrid, 1976, pp. 133-148 | Esteban Sayró. *Indústria Algodonera de Cataluña*. Madrid, 1842 | AMM. Ac, 25, gener, 1841.

33. La comissió va dur a terme altres iniciatives: l'abril de 1852 es varen afegir a l'opinió que no es prolongués el tren cap a Arenys; el mes d'octubre del mateix any es queixen de les mesures aranzelàries liberalitzadores; i l'any 1854 envien a la reina un memorial on es queixen de l'augment de la contribució d'indústria i comerç, que augmentava l'impost, segons el seu criteri, en un 40 % | AMM. AP. Ramon Font, 21, juny, 1844, f. 35v. | AFTN. CdF. Copiador de Correspondència, 31, març, 26, juliol, 1841; 15, juny, 1844; 14, maig, 6, octubre, 1847; pàg. 116. Registre d'oficis, 1851-1856, 28, abril, octubre, 1852; febrer, 12, març, 1854.

34. AMM. Ac, 10, 13, 20, setembre, 1847 | ACSA. Lligall del Pare Rius, n.° 41.

35. L'agitació social també es va deixar sentir amb molta força a la comarca. L'any 1854 va ser ferit a punyalades un fabricant a Vilassar, i l'any 1857 moria assassinat un altre fabricant a Premià durant una vaga. I J. Carrera Pujal. Op. Ct. II, p. 299.

36. AMM. AP. Gaspar Poy, 8, octubre, 1824, f. 273.

37. Amb aquests instruments es realitzava la filatura: en el "*diable*" s'esmicolava el cotó en rama; en el "*batan*" es suprimien les impureses; a les "*cardes*" es separava la borra i es col·locava les fibres en paral·lel; en els "*manuars*" o bancs d'estiratge es reunien les fibres i es formava una corda fluixa; a la "*rolina*" es treballava aquesta corda; a la "*metxera*" es perfeccionava la corda deixant-la a punt per passar al darrer procés: la filadora. Rafael Aracil. *El treball tèxtil*. *L'Avenç*, setembre, 1981, pp. 44-51.

38. AMM. AP. Antoni Simon, 23, juliol, 1841, ff. 219, 222.

39. AMM. AP. Antoni Simon, 6, agost, 1828, f. 318. Jaume Fins, 2, març, 1842, ff. 52, 53.

40. Una aportació local de petita envergadura a la renovació tecnològica va ser la invenció per Fèlix Viñas, durant els anys trenta, d'una màquina de retòrcer cotó. AMM. D-224, estadística de cecs de 1835.

41. AMM. AP. Antoni Simon, 23, juliol, 1841, ff. 219, 222.

42. AMM. AP. Antoni Simon, 13, febrer, 1835, f. 36.

43. AMM. AP. Jaume Fins, 12 , setembre, 1840, f. lllv; 3, octubre, 1841, f. 183; 14, abril, 1846, f. 69v; 7, març, 1849, f. 53.

44. Pel que fa a xifres concretes sobre la davallada de la filatura preindustrial, tenim les dels anys 1848 i 1850, dels Quadres 12 i 13. Sobre el valor d'aquestes estadístiques ja hem advertit en la introducció, de tota manera volem comentar-les en aquest aspecte concret. L'any 1848, sobre un total de 33.140 fusos el filat preindustrial en tenia 3.120, que representava un 9,3 % del total i, l'any 1850, sobre 37.568 en son 6.480, o sia un 17,2 %. Quant a obrers, el 1848, sobre un total de 696, en treballaven al preindustrial 103, un 14 %, i el 1850, sobre 719, n'hi havia 162, un 22,5 %. Creixement difícil d'avaluar, si les dades son certes, i que es podria explicar de dues maneres: a) les xifres de 1850 indiquen la capacitat productiva del filat preindustrial, però no determinen la seva activitat, o sia que es podria tractar de màquines sense funcionar; i b) es va produir una certa recuperació d'aquesta activitat a causa del *boom* de l'època que va fer circumstancialment rendibles aquests establiments. Del que no hi ha dubte és que el període 1850-1854 representa el sostre d'aquesta activitat.

45. J. Fontana. Op. Ct. p. 31.

46. Un teler dels que construïa a Mataró Francesc Vila no era un estri costós, i hom es podia fer amb un d'ells per 80 rls. El procés previ a l'acte de teixir consistia en l'acció de debanar, la d'ordir, la de plegar l'ordit i la d'armar el teler. En aquell moment tot era a punt per a iniciar la peça. AMM. AP. Antoni Simon, 23, juliol, 1841, ff. 219v, 222 | AMM. Ac, 23, octubre, 1837.

47. AMM. AP. Miquel Torner, 20, juny, 1836, f. 67.

48. AMM. AP. Antoni Simon, 23, juliol, 1841, ff. 219, 222. Jaume Fins, 10, octubre, 1842, f. 30. Jacint Boter, 10, juny, 1841, f. 128. | AFTN. CdF. Llibre registre, 29, desembre, 1834; 12, gener, 1835.

49. ACSA. Lligall Pare Rius.

50. Durant els anys cinquanta també hi ha algun cas de mala gestió a les fàbriques de teixits. Més endavant parlarem de Dorca, Solanas i Cª, ara ens fem ressò de la Cª Vilaplana i Codina, formada per Joan Torrens, Francesc Codina i Emetri Vilaplana. El pacte de la societat era de 10.000 rls que havien de fer efectius els socis, i sembla que Vilaplana no va ingressar els seus diners i fou acusat de desfalc. La fàbrica també va patir en un curt espai de temps una pèrdua de 5.273 rls i els socis la liquiden el 1857. AMM. AP. Josep Formica, 7, octubre, 1857, f. 75.

51. AFTN. CdF. Copiador de correspondència, 1839-1844, 9, març, 1843.

52. J. Carrera Pujal. Op. Ct. II, p. 339.

53. J. Llovet. *La Ciutat de Mataró*. II, pp. 77-78. Per a un resum tècnic sobre l'evolució de la mitgeria i el gènere de punt: Jordi Palomer i Pons. *El desenvolupament de la indústria del punt a Olot*. Olot, 1983, pp. 14-18.

54. L'any 1820 la crisi del gremi era evident en la vessant econòmica, perquè era impossible de reparar la seu social per manca de diners i no hi havia esperança de redreçar la situació. De tota manera en els aspectes formals el gremi va continuar molts d'anys. AMM. AP. Gaspar Poy, 27, setembre, 1820, f. 68. Jacint Boter, 16, març, 1841, f. 76.

55. Apèndix I, n.° 4.

56. AMM. Ac, 11, 19, novembre, 1839. AMM. AP. Miquel Torner, 18, setembre, 1841, f. 259v.

57. AMM. Ac, 17, novembre, 1837. AMM. AP. Miquel Torner, 11, setembre, 1841, f. 253.

58. AMM. Ac, 27, setembre, 13, desembre, 1841

59. ACSA. Lligall Pare Rius.

60. Diario de Barcelona, 29, desembre, 1831. Vicente de Frígola. Op. Ct.

61. AMM. Ac, 24, novembre, 1854. ADB. Lligall 847, *Fabricantes de blondas de Mataró contra la Administración de Hacienda Pública*, 1854.

62. AMM. Ac, 14, juny, 1842.

63. Jordi Nadal, Enric Ribas. *Una empresa cotonera catalana: la fàbrica "de la Rambla', de Vilanova*, 1841-1861. **Recerques**, n.° 3.

64. La relació de la burgesia local i la indústria tèxtil és en general de desinterès. Martínez Shaw assenyala: "*Sabemos que la indústria algodonera nacida en el siglo XVIII no se prolonga en el XIX en las manos de las mismas personas aquella burguesia que había invertido a mediados de siglo en las indianas ha sido substituida por otra de procedencia distinta*". Pel que fa a Mataró hem de tenir en compte quatre generacions de burgesos dedicats al tèxtil: els de les indianes, els que protagonitzen l'arrencada de finals del segle XVIII, els que apareixen durant i després de la guerra de la Independència i els de la revolució industrial. Els burgesos de les indianes són comerciants que inverteixen en un producte que té un mercat segur a Amèrica. El segon grup, el forma una nova generació de comerciants que construeixen fàbriques quan el comerç americà torna a ser actiu i que, en minvar, es dedicaran a l'especulació amb productes alimentaris. El tercer grup, qualitativament diferenciat, no el formen pròpiament burgesos, tot i que hi havia algun membre d'aquesta classe, sinó que té el gruix en l'artesanat cotoner que a base del treball familiar i petits crèdits tira endavant una indústria. Els burgesos de la revolució industrial surten dels rengles dels comerciants rics, que sovint s'associaran amb persones enteses en el món tèxtil. A Mataró aquestes quatre generacions són formades per gent diferent i sens connexió. I només en uns comptats casos hi ha un relleu generacional entre el tercer i quart grup, però per norma es tracta de persones diverses. Carlos Martínez Shaw. *El comercio español a finales del Antiguo Régimen*. Al volum col.lectiu: *España a finales del siglo XVIII*. Tarragona, 1982, pp. 47-52.

65. Hi havia capitalistes de Mataró que invertien en indústries d'altres localitats. Coneixem el cas de Jaume Clavell, soci de la raó Coma, Ciuró i Clavell, que tenien a Salt una fàbrica de filats

l'any 1850 amb un capital de 3.750.000 rls. | Joaquim Nadal. *La industrialització al Gironès: l'exemple de Salt.* Dins l'obra col·lectiva *Girona al segle XIX*, Girona, 1978, pp. 175-198. Al mateix treball pàgs. 183-192 hi ha dades sobre la indústria tèxtil *Manufacturas Antonio Gassol, S A.*, originaria de Salt, abans del seu trasllat a Mataró.

66. AMM. D-228/229. Hi ha dos plànols corresponents als anys 1849-1850, dels constructor Jeroni Boada, relatius al projecte d'edificar una fàbrica dedicada, sembla, a la filatura per part de la Cª Artigas i Masó al carrer Sant Agustí molt a la vora de Busqueta i Sala. Deu tractar-se d'un projecte no realitzat, ja que no tenim constància documental del seu funcionament en anys posteriors.

67. J. Maluquer. Op. Ct, p. 135 i ss.

68. AMM Ac, 13, abril, 18, juny, 1847; 20, juliol, 2,5, 7, 23, agost, 25, setembre, 15, desembre 1848; 2 juliol, 11, abril, 1849

69. AMM. AP. Desideri Torras, 16, desembre, 1832, ff. 340, 341; 21, abril, 1837; f. 57; 12, febrer, 1838, ff. 15v, 204; 4, abril, 1839, f. 140v. Gaspar Poy, 16, desembre, 1835, f. 209v; 28, febrer, 1836, f. 45v, citats per J. Llovet. *La ciutat de Mataró*. II, p. 7 . Gaspar Poy, 3, octubre, 1837, f. 168. Jaume Fins, 30, agost, 1836, f. 174. Miquel Torner, 21, abril, 1842, f. 123 Desideri Recoder, 12, novembre, 1852, f 565. Matias Aparicio, 19, juliol, 1853, ff. 210, 216, 218; 19, juny, 1856, f. 355. AMM. D-223, Registre d'abonats al gas. J. Carrera Pujal Op. Ct. Vol. I, p. 85. *La Verdad*, 17, abril, 1881.

70. AMM. AP. Desideri Torras, 29, maig, 1833, f. 117; 22, març, 1834, f. 58v. Gaspar Poy, 9, febrer, 1838, f. 15; 20, gener, 1840, f. 29v. Jaume Fins, 23, novembre, 1843, ff. 224, 226, 247; 8, gener, 1844 f. 18. Jacint Boter, 24, agost, 1852, f;. 296. *Diario de Barcelona*, 26, gener, 1840.

71. AMM. AP. Gaspar Poy, 20, octubre, 1821, f. 71; 15, març, 1824, f. 37a; 19, gener, 1834, f. 33; 11, gener, 1837, f. 21; 2, febrer, 1840, f. 32v.

72. AMM. AP. Jacint Boter, 29, juny, 1834, f. 265v; 29, maig, 1852, f. 175. Antoni Simon, 31, desembre, 1846, f. 6. Josep Fórmica, 30, juny, 1848, f. 29v. Joaquim Segarra, 30, juny, 1847, f. 240. Jaume Fins, 25,maig, 1850, f. 107.

73. AMM. AP. Desideri Torras, 18, març, 1840, f. 83.

74. AMM. AP. Gaspar Poy, 13. novembre, 1829, f. 343; 13, gener, 1833, f. 23v; 2, febrer, 1841, f. 23. Antoni Simon, 7, novembre, 1836, f. 201. Jacint Boter, 20, setembre, 1849, f. 209. Miquel Torner, 13, gener, 1841, f. 9v.

75. AMM. AP. Jaume Fins, desembre, 1846, f. 215; 26, gener, 1849, ff. 13v, 15v. Antoni Boter, 12, novembre, 1849, f. 538 v. Desideri Torras, 29, març, 1834, f. 62v. Antoni Simon, 24, maig, 1849, f. 91. AMM. Ac, 12, 16, octubre, 1846; 24, maig, 1849. BC. JC. Lligall 23, plec 51.

76. AMM. A. Simon, 15, maig, 1838. A.P Gaspar Poy, 26, agost, 1839, f. 152. Ramon Font, 31, març, 30, desembre, 1847, ff. 3, 56; 13, maig, 1848, f. 73; 5, octubre, 1852, ff. 98, 100. Desideri Recoder, 10, desembre, 1850, f. 345v. AMM. Ac, 4, maig, 17, desembre, 1838; 18, octubre, 1839; 29, maig, 10, juny, 31, octubre, 10, desembre, 1840; 11, març 13, maig, 9, novembre, 1841; 12, desembre, 1843; 30, gener, 9, 13, febrer 20, abril, 26, juliol, 4, octubre, 22,26, novembre, 30, desembre, 1844; 28, febrer, 1845; 8, 19, 27, gener, 6, abril, 1847. AFTN. CdF. Llibre registre, 31, juliol, 1838. AHPB. Josep Dardé, 13, març, 1823, f. 25v, 4, novembre, 1836, f. 174v, 13, maig, 1839. AMM. D-223, Llibre registre del gas. | Hem consultat a l'arxiu del Sr. Antoni Pineda la documentació de la fallida de la fàbrica, en la que hi va intervenir l'advocat Josep Gualba.

77. AMM. Ac, 19, octubre, 1841; 7, abril, 1842; 18, novembre, 1843; 31, març, 1846; 23, març, 1847. AMM. D-230, plec 86, dossier dels vapors funcionant l'any 1882. AMM. AP. Nicolau Vergés, 30, novembre, 1803, f. 52. Desideri Torras, 26, gener, 1825, f. 29v. Gaspar Poy, 19, setembre, 1828, f. 261v; 29, setembre, 1829, f. 296v. Jaume Fins, 5, febrer, 1840, f. 14v; 26,

juliol, 30, desembre, 1844, ff. 212, 306; 30, maig, 1845, f. 111; 27, agost, 1846, f. 159; 23, juliol, 13, octubre, 1851, ff. 200v, 244. Jacint Boter, 29, maig, 20, juliol, 1852, ff. 175, 239; juny, 1854, esc, 65, 66 67 68; 27, febrer, 1856, esc, 29. Antoni Simon, 22, setembre, 1853, f. 392; 12, octubre, 1854, f. 565 Desideri Recoder, 19, juliol, 15, octubre, 1855, ff. 257, 381. Matias Aparicio, 4, juny, 1855, f. 257. Joaquim Segarra, 27 febrer 1856 f. 214. Josep Fórmica 30, octubre, 1864, f. 722,5, gener, 1865, f. 17. ACà. PM Salvador Torras Inventaris 1762-1771, f. 116. *Revista Mataronesa*, 4, setembre, 1864.

78. Els germans Sala i Basany eren fills de Manresa i tots tenien relació amb la indústria tèxtil. El primer a venir a Mataró va ser Ignasi, que es casava aquí l'any 1840 amb la vídua Magdalena Tió. L'any 1846 residia a Gràcia on va instal·lar una fàbrica tèxtil després de la seva societat a Mataró, tot i que continuava com a soci de la nova raó Busqueta i Sala. Aquest mateix any el trobarem formant part de la raó social Vilaregut i Sala establerta a Mataró, juntament amb el conegut home d'empresa barceloní Pau Vilaregut, dedicant-se al blanqueig de cotó. Posteriorment varen establir-se a Mataró el seus germans Isidre, que era maquinista i treballava a Busqueta i Sala, i Joan. Un altre, Antoni, era comerciant a Barcelona i accionista de la mateixa Cª, de la qual era gerent els anys seixanta. AMM. AP. Antoni Simon, 30, agost, 1839, f. 186v; 25, gener, 1840, f. 42. AMM. Ac, 6, desembre, 1841.

79. Com a detall curiós sabem que l'any 1841 els veïns del carrer Cristina protesten perquè a la "*casa-fábrica llamada Masot ecsiste un común con un agujero alto hecho de unos dos años a esta parte que frecuentado por tantos trabajadores como tiene dicha fábrica produce un chorro de inmundicia que ofende la vista de los habitantes de las casas y apesta tanto a estos como a las personas que transitan por dicha calle*". AMM. Ac, 1, juliol, 1841.

80. Fonts per la fàbrica de Can Massot: AFTN. CdF. Llibre registre, 1834-1838, 1, abril, 1834. AMM. Ac, 20, juliol, 14, desembre, 1837. AMM. AP. Jaume Fins, 1, octubre, 1836, f. 192; 25, agost, 1837, f. 157; 31, desembre, 1841. Jacint Boter, 16, agost, 1836, f. 126. Antoni Simon, 13, agost, 11, octubre, 14, desembre, 1841, ff. 232v, 289v, 330. Desideri Torras, 13, maig, 1843, f. 101v. Josep Fórmica, 27, gener, 1844, f. 9. Miquel Torner, 30, març, 1846, f. 150. Joaquim Segarra, 15, desembre, 1851, f. 821.

81. Jaume Baladia es dedicava a la filatura en un establiment de petites dimensions al carrer de Sant Simó fins que l'any 1840 inicia la construcció d'una fàbrica d'envergadura als terrenys de l'Havana, on després es formaria el carrer del Prat. Per poder tirar endavant la iniciativa, va rebre del seu nebot Gaietà Marfà i Baladia, a qui trobarem en parlar dels mitgers, la quantitat de 42.720 rls l'any 1842, entre altres aportacions que no coneixem. Fàbrica que va funcionar poc temps sota la seva direcció, ja que el setembre de 1844 passa a formar part de Busqueta i Sala com a accionista i encarregat de direcció, entitat a la qual va arrendar l'edifici durant uns anys. L'any 1846 va tenir problemes en queixar-se de la base imposable què li havia estat avaluat l'edifici, afirmant que només en treia una renda de 7.102 rls. Baladia duia una comptabilitat falsa, com es va demostrar, i les seves queixes no varen ser ateses. AMM. AC, 10, 21, desembre, 1840; 16, abril, 1844; 5, 7, agost, 25, setembre, 1846. AMM. AP. Jacint Boter, 7, maig, 1842, ff. 110, 113.

82. Fonts pel vapor del carrer Sant Agustí: AMM. Ac, 12, 17, març, 13, abril, 3, 10, juny, 1840; 14, 17, març, 1843; 9, febrer, 21, juny, 1844; 13, agost, 1847; 15, desembre, 1854. AMM. AP. Joaquim Segarra, 29, agost, 1845, f. 196; 2, 6, desembre, 1846, ff. 346, 397, 403, 413; 13, març, 15, juliol, 1847, ff. 71, 221; 10, gener, 1848, f. 15; 15, desembre, 1851, f. 807; 3, desembre, 1852, f. 769. Joaquim Martí, 15, març, 1857, f. 171. Josep Formica, 29, maig, 1862, f. 65. Desideri Torras, 17, abril, 1845, f. 118v. Jacint Boter, 6, 10, gener, 1845, ff. 4, 25. Miquel Torner, 18, abril, 1846, f. 188v. AHPB Ramón Torras Golorons, 5, juny, 13, octubre, 1840, ff. 68v, 116. AFTN. CdF. Registre d'oficis, 1844-1847, pàg. 116, 14, maig, 6, octubre, 1847; 29, març, 1846. J. Carrera Pujal. Op. Ct. II, p. 393. *Bloc Mataroní*, 6, abril, 1925.

83. AMM. AP. Antoni Simon, 21, juliol, 1844, f. 225. AFTN. CdF. Copiador de correspondència 1839-1488, gener, 1841, pp. 213, 214.

84. AMM. AP. Antoni Simon, 18, desembre, 1848, ff. 373. Jacint Boter, 22, setembre, 1852, f. 318. AMM. Ac, 17, març, 1847. AMM. D-223, Llibre registre del gas.

85. AMM. AP. Desideri Torras, 1, març, 1819, f. 79; 2, setembre, 1834, f. 190. Francesc Fins, 12, juny, 1821, f. 201v. Gaspar Poy, 29, octubre, 1826, f. 172. Miquel Tomer, 12, juny, 1829, f. 211. Antoni Simon, 24, gener, 1852, f. 67. Desideri Recoder, 2, juny, 1855, f. 203; 18, novembre, 1858, f. 411. Jacint Boter, 12, juliol, 1834, f. 275; 7, març, 1835, f. 63v; 9, gener, 1836, f. 6v; 17, setembre, 11, octubre, 1843, ff. 262v, 292, 301, 304, 307, 313; 30, abril, 1845, f. 109v, 112; 11, desembre, 1852, f. 425. AMM. D-223, Llibre registre del gas. *El Eco de la Costa*, 14, maig, 1871.

86. AMM. Ac, 8, 19, agost, 1845; 23, març, 1847; 11, juny, 1849.

87. AMM. AP. Matías Aparicio, 5, febrer, 19, juny, agost, 1854, ff. 61, 133, 137, 153, 157, 267, 378. Jacint Boter, 13, gener, 1842, f. 16. Miquel Torner, 25, setembre, 1834, ff. 288, 289; 21, juliol, 1841, f. 211; 23, març, 14, novembre, 1843, ff. 126, 353, 355; 21, juliol, 1844, f. 239; 28, gener, 1, abril, 1845, ff. 45v, 113v; 22, juliol, 1848, f. 335v; 17, juny, 1850, f. 267. AMM. Ac, 23, març, 1840; 7, 10, 17, 21y 24, maig, 21, juny, 1844; 26, abril, 1846.

88. AMM. AP. Gaspar Poy, 19, 29, agost 30, setembre, 1836, ff. 197v, 205, 231v; 16, març, 1837, ff. 57, 59; 27, abril, 1841, f. 75; 15, juny, 1844, f. 107v. Antoni Simon, 2, octubre, 1840, f. 315. Miquel Torner, 12, octubre, 1847, f. 468; 4, juliol, 1854, ff. 303, 307; 7, juliol, 1856, f. 389; 29, gener, 1856, f. 73. Jacint Boter, 16, setembre, 1847, f. 379; 24, juny, 1853, f. 213. AMM. Ac, 21, 27, juny, 1853. AMM. D-223, Llibre registre del gas.

89 AMM. AP. Jacint Boter, 9, setembre, 1853, ff. 286; 292, 301; 24, gener, 2, febrer, 1854, ff. 43, 71. AMM. D-223, Llibre registre del gas.

90. AMM. AP. Gaspar Poy, Testaments, 1831-1840, 4, novembre, 1834, f. 91. Antoni Simon, 31, març, 1850, f. 70.

91. AMM. AP. Gaspar Poy, 25, juliol, 1836, ff. 162v, 165; 6, juliol, 1838, f. 128.

92. AMM. AP. Jaume Fins, 12, setembre, 1840, f. lllv; 3, octubre, 1841, f. 183; 20, maig, 1845, f. 105v; 21, maig, 1846, f. 98v.

93. Uns cosins dels Rosal, Albert i Francesc, fills d'un germà del pare, eren establerts els anys cinquanta a Llavaneres, on hi tenien una fàbrica de teixits. AMM. AP. Jacint Boter, 31, març, 1851, ff. 155, 159.

94. AMM. AP. Jaume Fins, 22, novembre, 1848, f. 217; 20, novembre, 1849, f. 179. E. Moreu-Rey. *Una dinastia industrial: els Rosal de Berga. Homenaje a Jaime Vicens Vives*. Barcelona, 1967, Vol. II, pp. 447-457

95. AMM. AP. Joaquim Segarra, 6, abril, 1854, f. 245. Joaquim Martí, 22, novembre, 1856, ff. 147, 149, 151. Josep Fórmica, 13, 25, juny, 1856, ff. 51, 61. AHPB. Ramon Cailà i Gual, 20, abril, 1855. AHCB. Fons Comercial, B-978, 979, 980, 981, 982, 983. A, 215, 218. AMM. D-223, Llibre registre del gas.

96. AMM. AP. Francesc Fins, 20, juliol, 1826, f. 184 Jaume Fins, 1, febrer, 1840, f. 10v.

97. AMM. AP. Antoni Simon, 23, octubre, 1826, f. 301. Jacint Boter, 7, octubre, 1847, f. 401v. Gaspar Poy, 10, setembre, 1828, f. 280.

Quarta Part
L'estructura social

1. Els grups dominants de l'Antic Règim.

Els canvis polítics a conseqüència del final de les institucions de l'Antic Règim a Mataró es varen produir sense tensions, en ser una ciutat controlada per l'opinió liberal des de feia anys. I de fet la petita noblesa d'hisendats que tenien els càrrecs de regidors vitalicis va ser substituïda, els primers temps, per ells mateixos. El sistema electoral censatari els va dur a continuar controlant el poder municipal, tot i que ara gent de la burgesia benestant també entra a l'ajuntament. Els que varen patir mes el canvi de règim varen ser els frares carmelites i caputxins, en veure com grups d'agitadors cremaven els seus convents i com passaven a mans de l'estat durant el procés desamortitzador. Amb l'anul·lació de les rendes del delme, l'església rep els efectes directes del canvis, amb la reducció dràstica dels seus mitjans de subsistència. Els artesans agremiats també veuen desaparèixer els pocs privilegis que els quedaven. Molts d'ells són afectats directament per les mesures de llibertat de comerç i indústria, propi del nou sistema polític, i cauen en la dinàmica de la proletarització quan la revolució industrial arrenca.

1.1. L'aristocràcia i els hisendats.

La petita noblesa local era formada per un reduït nucli de comerciants i pagesos rics ennoblits. Per als membres de la burgesia del segle XVIII ser ciutadà honrat suposava la suprema categoria social a la que podien accedir, que els situava en el primer graó de la jerarquia nobiliària.

A Mataró l'any 1830 hi havia dinou ciutadans honrat, tots ells posseïdors de les fortunes més importants de la ciutat, que consistien en terres cultivades de vinya, cases i préstecs a interès. Son els Baró, Boter i Pi, Boter i Llauder, Viladesau, Pineda, Gual, Campllonch, Peradejordi, Llauder, Palau i Comas, Boet, Torras i Golorons, Tomàs i Huguet, Caralt, Sisternes,

Fortuny, Senromà, Arnau, etc. Sobre ells, en categoria, hi havia un reduït grup de nobles i cavallers: els Palau i Soler, Migliaresi, Lentisclà, Ramis, Belloch, Mercader, Vilallonga i Marlés (1). La importància d'aquesta gent era cabdal durant l'Antic Règim, ja que eren els que controlaven l'ajuntament. Ara, sota el sistema liberal, el seu paper canviarà de manera substancial en perdre la preeminència política i deixar de tenir progressivament la tradicional superioritat econòmica.

Si analitzem la franja superior dels contribuents del cadastre, el Quadre 1 ens dóna els noms i la xifra de què pagaven els deu primers. I trobem la presència absoluta de la petita noblesa ciutadana a què fem referència. Alguns d'ells tenien fortunes tan importants que al llarg dels anys continuen en aquella situació de privilegi: els Caralt, Sisternes, Fortuny, Llauder, Boter, Viladesau, etc. El control de les rendes de la terra i la propietat immobiliària es mostra molt estable.

Amb el temps veurem com en aquest grup capdavanter de contribuents hi entren alguns fabricants, i la seva presència hi és més important si tenim en compte la xifra dels impostos d'immobles i d'indústria. Cosa que fa que l'any 1846 Busqueta i Sala es situï al setè lloc en importància i que cinc anys després ja siguin en el segon. També hem de fer notar el cas del comerciant Josep Bofarull, al qual, si li sumem a la xifra del cadastre el que pagava pels rendiments comercials, també es situa en els primers llocs.

El llistat que analitzem ens mostra la façana del Mataró de l'Antic Règim, ja que totes les persones que hi apareixen pertanyen al grup que al llarg del segle XVIII, i al primer terç, del XIX, va controlar l'ajuntament, adeptes en la seva majoria a l'absolutisme. Els càrrecs de regidors que ostentaven tenien caràcter vitalici, i quan l'any 1826 es va projectar que ho deixessin de ser, s'hi varen oposar amb aquests arguments: "*el estimarse con el oficio duradero por todos sus dias les estimuló todas las circunstancias persuasivas al decoro y estimación personal y de sus famílias sin causarles mella los resentimientos que muchas veces son inevitables de algunos particulares a los que se hallan constituidos en los oficios públicos*". I que: "*si dichos oficios no permanecen estables, y se sugetan a anual u otra variación, no producirán los efectos ni ventajas que se han visto de su estabilidad, pues que el ser mudables y obtenerlos por poco tiempo les desmerecerá el aprecio y sus obtentores obrarán con indiferencia*". La defensa dels privilegis era el seu interès primer, de la mateixa manera que, seguint una tradició d'anys, continuaven menyspreant els diputats del comú, d'extracció popular, als quals sovint denegaven la veu i no els deixaven participar en els afers de la ciutat (2).

QUADRE 1

ELS MAJORS CONTRIBUENTS (Cadastre | Contribució d'Immobles)

1824

Domènec de Caralt (ciutadà honrat)	2493 rls
Consorts Fortuny-Senromà (ciutadà h.)	2280 rls
Vicens de Sisternes (cavaller)	1686 rls
Fèlix A. Campllonch (ciutadà honrat)	1237 rls
Josep Boter i Pi (ciutadà h.)	1158 rls
Desideri Torras i Golorons (ciutadè h.)	1122 rls
Manuela Palau Català (ciutadana h.)	119 rls
Josep Francesc Llauder (ciutadà h.)	964 rls
Pere Màrtir Viladesau (ciutadà h.)	944 rls
Magí de Vilallonga (cavaller)	894 rls

1829

Vicens de Sisternes	1239 rls
Domènec de Caralt	1127 rls
Desideri Torras i Golorons	1121 rls
Manuela Palau i Catalá	1119 rls
Fèlix A. Campllonch i Jofre	1074 rls
Josep Boter i Pi	972 rls
Vd. de Francesc Arnau (ciutadà h.)	936 rls
Pere Màrtir Viladesau	933 rls
M.ª Mercè Llauder	905 rls
Magí de Vilallonga	895 rls

1834

Consorts Fortuny-Senromà	2435 rls
Vicens de Sisternes	1816 rls
Domènec de Caralt	1628 rls
Manuela Palau i Català	1181 rls
Magí Bofarull (comerciant)	1167 rls
Ramon Llauder i Freixas	1159 rls
Josep Boter i Pi	1152 rls
Desideri Torras i Golorons	1009 rls
Marià Arqué i Sala (comerciant)	958 rls
Pere Màrtir Viladesau	931 rls

1840

Consorts Fortuny-Senromà	2423 rls
Vicens de Sisternes	1615 rls
Hereus de Domènec de Caralt	1389 rls
Feli de Riera (marquès)	1153 rls
Francesc Viladesau	1066 rls
Magí Bofarull	1024 rls
Josep Boter i Pi	1020 rls
Desideri Torras i Golorons	910 rls
Ramon Llauder i Freixas	837 rls
Marià Arqué i Sala	813 rls

1846

Ramon Llauder i Freixas	5911 rls
Consorts Fortuny-Senromà	5782 rls
Vicens de Sisternes	3983 rls
Josep A. Peradejordi (ciutadà h.)	3681 rls
Manuela Palau	3455 rls
Francesc Viladesau	3402 rls
Josep Bofarull	3148 rls
Felip de Riera	2990 rls
Hereus de Domènec de Caralt	2754 rls
Francesc Boter i Llauder	2721 rls

1851

Ramon Llauder i Freixas	6863rls
Josep A. Peradejordi	4660 rls
Epifani Fortuny i Senromà	4373 rls
Francesc Viladesau	4150 rls
Josep Bofarull	4146 rls
Manuela Palau	3957 rls
Vicens de Sisternes	3724 rls
Josep Arqué	3687 rls
Josep Romeu i Vilardebó	3331 rls
Francesc Spa (farmacèutic)	3131 rls

1860

Ramon Llauder	6538 rls
Josep Pineda (ciutadà h.)	3771 rls
Francesc Viladesau	3509 rls
Germans Biada Prats (f. filats)	3466 rls
Josep Bofarull	3393 rls
Carles Fortuny	3381 rls
Felip de Riera	3276 rls
Francesc Spa	3195 rls
Pau Gallifa (comerciant)	3141 rls
Manuel de Sisternes	3113 rls

FONTS: AMM. Xifres obtingudes del "Cadastre al por menor" dels anys relacionats. A partir de 1846 corresponen a l'Impost d'Immobles. Htm escollit els anys amb un interval suficient per mostrar l'evolució, i tenint en compte el material de què disposem. Agafem els deu primers contribuents com a mostra representativa del sector superior dels hisendats de Mataró.

La reforma liberal dels ajuntaments acabarà amb el seu poder polític, tot i que hi ha casos aïllats d'elements constitucionalistes al si de la petita noblesa mataronina: els Sisternes, Llauder i Josep M. de Caralt, que

col·laboren amb el nou sistema des de càrrecs d'importància. En canvi el poder econòmic dels hisendats trigarà mes a afluixar, cosa que es produeix quan la industrialització converteix Mataró en una ciutat fabril, no tan arrelada en l'activitat agrícola. Significativament, segons les dades que tenim, i llevat del cas de Caralt, els hisendats no varen participar en aquella arrencada industrial invertint-hi capitals. El que varen fer, seguint el seu tarannà tradicional, que els lligava a la terra i a la propietat immobiliària, va ser dedicar-se a la parcel·lació de terrenys agrícoles propers a la ciutat per tal de construir-hi, en uns moments en què la ciutat creixia i la demanda d'habitacles ho feia un bon negoci, no gens exposat, com la indústria.

1.2. La clerecia: desamortització i delme.

Les relacions entre església i estat varen fer crisi quan a la mort de Ferran VII els liberals es fan amb el poder. En l'aspecte polític el suport incondicional que l'església havia donat a l'Antic Règim va actuar de prevenció per part dels nous governants, però sobretot per als sectors mes avançats de la burgesia liberal i de les classes populars, que es ressentien de l'actuació abusiva de certs ordres monàstics en la repressió absolutista. A Mataró el caliu anticlerical era viscut intensament per la població, ja que els ciutadans eren liberals en la seva majoria. Ja abans de la mort del rei, l'any 1832, l'ajuntament es va veure obligat a publicar un ban amenaçant d'imposar penes de presó als que insultessin els religiosos pel carrer o fessin escarni de les cerimònies dins els temples. Amb l'inici de la guerra carlina, i el fet que s'hi sumés una part considerable de la clericat lluitant pel canvi dinàstic i pel model de relacions socials que es deixava enrere, la radicalització de les classes populars va ser un fet, que culmina en la crema de convents, que a Mataró té lloc el mes de juliol de 1835, quan s'incendia el dels caputxins i es desallotja el dels carmelites.

En aquest clima social, que provoca el cop de força que duu l'ala progressista del liberalisme al govern, Mendizábal va promulgar la desamortització eclesiàstica, que posava en venda les enormes extensions de terreny i propietats en mans dels ordes monàstics com una manera de sanejar les finances de l'Estat, de pagar el deute públic. El debat polític entre liberals i clericat va ser molt intens, i a Mataró hi ha una llarga polèmica entre els ajuntaments i les autoritats religioses durant els primers anys del liberalisme.

Ara, però, ens interessa analitzar la part econòmica de les relacions entre la clericat i la ciutadania, en aquells moments de transformació: la institució del delme i els impostos que el varen seguir, i els efectes que va

tenir per a la ciutat la política desamortitzadora.

El delme, la renda de l'església, és afectada pel canvi de règim. Els pagesos i tots aquells que pagaven l'impost identifiquen immediatament la caiguda de l'absolutisme amb la possibilitat real d'alliberar-se d'aquella onerosa contribució, i ho posen en pràctica. Josep M. Fradera diu que "*La caiguda del producte decimal de 1823-1829, que cal perllongar fins a la seva abolició, cal atribuir-la al defraudament camperol generalitzat, especialment agut en el cas dels cereals. A partir de 1833 la caiguda de les percepcions serà espectacular i irreversible*" (3). Una panoràmica de les xifres del volum del delme en aquests anys de transició ho mostra prou:

QUADRE 2

PRODUCTE DEL DELME 1832-1839

	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	
Cereals	212	184	168	184	—	—	127	78	quarteres
Vi	405	638	233	124	—	303	290	180	càrregues

Fonts: Josep M. Fradera. Op. Ct. pp. 262-267 | Pels anys 1838 i 1839: AMM. Ac., 15, febrer, 1838; 19, agost, 1839.

Per documentar els efectes seguirem la informació de la polèmica entre el clericat mataroní i la junta diocesana, per una banda, i l'ajuntament per l'altra, com a defensor del frau. Hem de pensar que el consistori a partir de 1836 és format per liberals, molts d'ells progressistes, declaradament anticlericals.

L'any 1836 les relacions de l'església i l'ajuntament passaven per uns moments de tensió arran dels fets de l'any anterior: la crema de convents i l'inici de la desamortització. Les resistències a fer efectiu el delme es multiplicaven i l'intendent va haver de recordar a l'ajuntament les disposicions legals: "*queden desde luego en pacífica y completa disposición del íntegro diezmo los Cabildos, curas Párrocos y demás eclesiásticos y demás particulares a quienes está concedido su goce*", ordenant al consistori que prestes el seu ajut, cosa que no feia ni va fer. L'any 1837 la problemàtica seguia en els mateixos termes de dificultar aquella percepció. El problema va ser la manera de fer la recollida del vi. La junta diocesana, per evitar el frau, manava que es recollís elaborat, i no el raïm, i l'ajuntament diu que això no és practicable donat el costum de fer-ho de l'altra manera, i que els afectats "*luego de concluida la vendimia hacen entrega de la parte decimal en el local acostumbrado, donde se hallan todos los enseres necesarios para la elaboración del vino*". El problema era que les despeses de recol·lecció es

descomptaven del producte en brut, cosa il·legal. Així, en aquest any s'havien recollit 303 càrregues de vi, de les quals 73 eren de despeses i, el total del delme va sumar 43.275 rls, xifra molt baixa que va dur la junta diocesana a demanar 12.783 rls complementaris (4).

En aquest ambient és notable el dictamen que va fer la comissió local de la Societat Econòmica d'Amics del País, formada per hisendats i burgesos liberals, que posteriorment es significarien per la seva adscripció al moderantisme. És d'abril de 1837 i va ser demanat en motiu de l'abolició que volien fer les Corts del delme: "*En su humilde sentir, por ahora no es prudente ni siquiera mentar, la abolición de los diezmos; por que con ella se daría pábulo a los corifeos de la facción carlista para acabar de persuadir a sus secuaces, que los liberales son unos malvados hereges que después de haber derribado los templos, perseguido de muerte a los sacerdotes, quemado las casas religiosas, quieren borrar la ley de Dios, y quitar su culto.*

Esta Comisión conoce que el prestigio del origen de los diezmos ha decaído algún tanto en las Poblaciones de grande vecindario; mas no se ha desvanecido en la masa general del Pueblo. Subsiste aun la opinión vulgar sostenida con interés de que los diezmos son emanadas de una ley Divina confirmada, y mandada observar por la Iglesia.

No está el pueblo todavía dispuesto a dar acogida a una reforma de diezmos cual corresponde; y la idea de una nueva contribución en metálico por la supresión de aquellos sería odiosa y repugnante, y ofrecería medios de desacreditar el actual systema". Diuen, també, que mentre duri la guerra no s'ha de fer cap variació, ja que debilitaria els liberals en l'estratègia bèl.lica. I que, posteriorment "cuando nos hallemos en tiempos pacíficos en que sosegados los ánimos puedan ventilarse con calma, y sin odiosas prevenciones materias en tanto bulto, entonces podrán dispensarse a los Pueblos todos los beneficios a que son acreedores, sin temerse funestos resultados (5).

Els arguments polítics al voltant de la guerra carlina serveixen de tapadora a la no desitjada contribució substitutòria universal que es volia implantar. Assenyalem el testimoni que aporta aquest text de la caiguda del prestigi del delme a les grans concentracions urbanes, com és el cas de Mataró, on el control de clericat havia disminuït considerablement.

Aquestes reticències, no les compartia l'ajuntament, tot i els bans formals que publicava ordenant el compliment del delme. Així, l'any 1838 descomptava de nou les despeses de recol·lecció i provocava una nova polèmica que, en allargar-se, va originar el deteriorament del gra

emmagatzemat (6). L'any següent, nova protesta de la junta diocesana que considera "*insignificantes los productos que ha rendido dicho impuesto*", atribuint-ho a la manca de pagament d'alguns productors i al desinterès municipal. L'ajuntament va oferir 8.544 rls, una xifra mínima, per a cobrir el delme en l'apartat de cereals, el mes afectat pel frau. Pel que fa al vi, una vegada venudes les càrregues es varen obtenir 4.520 rls i, mes greu encara, per poder fer front a la seva recollida, es varen haver d'invertir els diners recaptats amb els cereals. La crisi del delme era total (7).

L'any 1840 l'ajuntament ofereix 8.544 rls pel conjunt del delme, cosa que no va ser acceptada pels interessats, que opinaven, amb raó, que el volum de les collites era molt superior. Es va allargar la discussió i una part del vi es va fer agre i la venda del que restava va donar molt pocs diners (8). Aquesta, però, va ser la darrera vegada de la qüestió sobre el delme, ja que va ser suprimit per un nou impost, la contribució de culte i clero (9).

Aquesta era de caràcter general, cosa que la va fer poc popular i motiva un seguit de resistències a la seva recaptació. Així, el primer any, el 1841, va ser impossible de cobrar-la a causa del boicot dels contribuents. L'ajuntament no col·laborava, i va ser acusat pel cap polític que deia que "*este cabildo se desentiende del cumplimiento de la ley*". El consistori va replicar dient que no volien saber res de la qüestió (10).

Una cosa similar va passar els anys següents. El 1842 l'ajuntament no feia la distribució de l'impost, al·legant la manca de diners a la ciutat a conseqüència d'una granissada i la crisi econòmica d'aquell any. Però aleshores s'inicia un procediment executiu contra els que no pagaven i els regidors com a responsables subsidiaris. Tot i la "*resistencia general que se hace a este pago*", la liquidació va fer-se, amb recàrrec, l'any 1844: 92.347 rls, que corresponien a 1841. I el mes de febrer del mateix any l'ajuntament rebia pressions per fer efectives les quantitats endarrerides, ja que en cas contrari es passaria al "*apremio militar*" (11).

La resistència al nou impost s'explica per la quantitat elevada que suposava si ho comparem amb l'antic delme i per la seva extensió universal. Pensem que l'any 1844 es varen haver de pagar 120.212 rls i que els sectors més afectats eren els membres de la nombrosa menestralia artesana i petits comerciants. Aquelles capes mig proletaritzades que subsistien amb el seu treball i el de la família a base d'una petita explotació veien encara més gravades les seves economies mínimes. I les veien gravades per un impost que servia per alimentar el clericat que molts consideraven un grup parasitari que vivia de l'esforç del seu treball (12).

Per altra banda la nova contribució no va tornar al clericat mataroní

l'antiga riquesa de què gaudia, com diu Josep M. Fradera: "*la parròquia mataronina obtingué en el quinqueni de 1829-1833 (un període d'evident defraudament camperol) uns ingressos anuals aproximats de 10.080 rls vn. Quan en 1845 reberen les subvencions endarrerides corresponents a 1841-1842 i 1842-1843, sumaven ambdues anualitats 5.200 rls vn.). En síntesi, una reducció aproximada d'un 75% dels ingressos ordinaris en relació als darrers anys de l'Antic Regim*" (13).

La situació havia canviat per a l'església i per al contribuent, que es veia recarregat amb un nou impost. Però el que hem de retenir és la pèrdua d'aquell lloc de privilegi de l'estament eclesiàstic, que passava a ser un organisme més que vivia de la subvenció de l'estat. L'aspecte formal de la recaptació dels fruits del camp per part dels mateixos eclesiàstics i el poder que es derivava sobre els que pagaven varia substancialment. Ara hauran d'esperar, i reclamar, els diners de l'administració general de culte i clero del bisbat. Els elements simbòlics els estaven en contra.

La desamortització a Mataró té un paper residual dins aquell gran moviment de liquidació dels béns de l'església i només va afectar dos convents i alguna propietat menor. L'ajuntament va contestar als diversos requeriments oficials dient que no hi ha ni "*montes Nacionales*" ni cap altra propietat important susceptible de ser desamortitzada. A Mataró es va establir l'administració subalterna de béns nacionals, a càrrec de Josep Matheu, que cobrava les rendes expropiades al clericat: censos, censals, lloguers diversos, etc.(14).

El convent dels caputxins enrunat per l'incendi de 1835 va seguir el procés ordinari dels béns desamortitzats i va ser subhastat com a hort el terreny on abans s'ubicava. L'adjudicació es va efectuar el 29 de juliol de 1838, la instrucció oficial aclaria que "*ha de subastarse por tres años a contar desde 10 de octubre del presente a 9 de igual mes de 1841 (..). No se admitirá postura menor de 350 rls por cada uno de dichos tres años*". En vèncer el període contractual el terreny fou llogat de nou per tres anys mes, fins al 1844. Va ser llavors que la Junta d'Obra de Santa Maria i l'ajuntament varen dur a terme gestions per aturar la nova subhasta i aconseguir la cessió gratuïta del terreny a la ciutat pr a construir-hi el cementiri. Davant el fet de la imminent adjudicació el 10 de maig d'aquell any i els intents inútils d'oposar s'hi, la Junta va comprar la peça de terreny a través d'un intermediari per 12.090 rls. (15).

El convent de carmelites del carrer de Sant Josep, que havia estat desallotjat durant la revolta de 1835, va provocar una llarga polèmica sobre l'oportunitat de la seva reobertura al culte, cosa a la que s'oposaven

rotundament els ajuntaments liberals. L'afer es va començar a resoldre quan les reials ordres de 5, agost, 1840, i 7, juny, 1842, varen establir el marc legal del convent. Es desamortitzava tot el terreny annexe i es concedia a la ciutat per construir-hi una presó i un establiment de beneficència. S'exceptuava de la cessió l'església i la sagristia, que havien de quedar obertes al culte. Els carmelites de Mataró també tenien un hort a Sabadell i una casa al mateix carrer de Sant Josep, que va comprar el comerciant Pau Agustí. Un altre tros del terreny del convent, que pertanyia al reial patrimoni, va ser concedit a diversos particulars per edificar-hi cases (16).

Durant els mateixos anys l'ajuntament reclama els convents de monges carmelites i caputxines per a quarter i escola de nenes pobres. L'any 1842 les superiores varen fer un recurs a Espartero en el qual manifestaven el seu desacord amb l'aplicació que se'ls volia fer de les mesures confiscadores i diuen que "*su resultado seria quedar las monjas en la mas completa indigencia y abandono*". El convent de carmelites, en un primer moment no va ser desamortitzat perquè era ocupat per un nombre suficient de religioses, però un temps després s'hi establia una escola de nenes pobres (17).

El mes de setembre de 1841 l'ajuntament va rebre un ofici de l'intendent a través del qual demanava informes de quines possessions tenia el clericat. S'interessava per "*el Clero secular de esta, los Mayordomos de fábrica, hermitas, santuarios, cofradías y demás poseedores e administradores de bienes eclesiásticos*". L'ajuntament va passar una nota als ecònoms per tal que li donessin les dades que li reclamaven. Aquests en la seva contestació anomenen les confraries de la Minerva, del Rosari i de les Ànimes del Purgatori i afirmen que els béns que posseeixen no s'han de declarar nacionals perquè estan inclosos en les excepcions que marca la llei. Tot i així la relació detallada no la varen enviar fins dos mesos més tard, per pressions del consistori (18).

L'any següent, a instàncies de la Junta d'Alienació els regidors varen enviar un informe relatiu "*a una finca urbana situada en esta Ciudad que correspondió a la cofradía de la Minerva de esta Parroquia y se ha declarado Nacional (..) dicha finca que es una casa o almacén, contiene dos estares, vulgo cossos, y que actualmente redditua, dos mil, ciento treinta y tres reales doce milésimas al año*". Aquesta va ser una de les dues finques venudes en aquells anys que, sense cap altre detall, sabem que es varen adjudicar per 130.310 rls. (19).

Els anys 1849-1850 es varen produir noves actuacions desamortitzadores, seguint la llei d'abril de 1845, que afectava els béns de les congregacions pietoses. Les dels Dolors, Roser, Ànimes del Purgatori,

Soledat i Minerva, veuen confiscades les rendes que produïen diversos censos i censals donats per particulars. Les queixes i la llarga polèmica que es va produir entre els interessats i els organismes administratius es va resoldre amb l'ordre de lliurar aquells beneficis a la hisenda. Pel que fa a la importància d'aquesta operació tenim l'element indicatiu dels ingressos de les congregacions produïts per les rendes l'any 1841: un total de 5.073 rls. (20).

L'any 1855 les mesures de confiscació de Madoz, que afectaven els béns de propis municipals, els dels establiments d'instrucció i els de beneficència, varen tenir una greu repercussió a Mataró, en ser afectat l'hospital. Els administradors de l'establiment fan saber a l'ajuntament que, en cas de ser obligats a prescindir de les seves propietats, a partir del juliol d'aquell any necessitarien el suport municipal, ja que es mantenien íntegrament dels productes de les rendes de finques (dotze cases l'any 1842) i diversos censos i censals. La mesura desamortitzadora va ser duta a terme (21).

1.3. La dissolució gremial.

El liberalisme econòmic tenia en els gremis un reducte a vèncer, ja que limitaven la concurrència en el mercat de treball, controlant a través d'exàmens i privilegis l'exercici de moltes professions. Es cert, però, que en el moments de crisi de l'Antic Règim ja havien perdut les antigues prerrogatives i no eren el grup de poder tan important del segle XVIII.

Les primeres notícies que tenim de les limitacions als gremis de Mataró el segle XIX son de 1803, quan als teixidors de lli se'ls ordena revisar les ordenances (22). Posteriorment, l'any 1814, arran de les disposicions de les corts de Cádiz, una comissió de gremis de la Junta de Comerç s'interessa per si hi ha alguna cosa que no s'ajusta a les mesures liberalitzadores legislades. A Mataró varen fer rectificar en diferents moments les dels següents gremis:

— El de Sant Joan Baptista, que, amb ordinacions de 1768, era format per "*cuberos, albarderos, torneros, caxeros, escultores, serradores, fabricantes de carros, guitarreros, encepadores, silleros, taloneros y demás obreros de la madera*". Algunes de les seves ordenances havien de ser rectificades, perquè no s'ajustaven a la llei (23).

— El d'argenters format l'any 1828 per vuit persones, també va ser investigat.

— El de fabricants de mitges de seda i cotó amb teler és investigat el 1815 i el 1817 (24).

— El de Sant Antoni Abat i Sant Eloi, agregats fins al 1835, que tenien ordinacions des de 1799, format per "*arrieros, cerrageros, herreros,*

armeros, dagueros, caldereros, cabreros, fabricantes de agujas y alfileres, claveteros, ojalateros, faroleros, estañeros y demás del arte del fuego, hierro, alambre y latón" (25).

La comissió de gremis va impugnar les ordinacions de tots quatre per haver-hi aspectes que havien caducat amb motiu de disposicions oficials. Concretament, al gremi de mitgers se li va comunicar que algunes parts de les seves normes contribuïen a "*cohartar el número de los agremiados y es diametralmente opuesto a los progresos de esta industria*". Diu que calia suprimir-les "*y quedar libre la industria de fabricar medias de seda y algodón*". Aquest gremi va rebre el setembre de 1819 l'ordre del suprem consell d'hisenda de rectificar allò que suposés monopoli, perquè "*los mancebos ya sean de la ciudad o forasteros puedan trabajar libremente en cualquier taller y por cuenta de cualquiera y que sea libre la venta de los artefactos de este oficio*" (26).

El reial decret de 20 de gener del 1834, sobre llibertat de comerç va ser el cop definitiu al gremialisme, ja que aquestes associacions perdien tots els privilegis. A Mataró hi va haver alguna resistència menor a seguir les ordres, pero la crisi del sistema gremial era irreversible, com demostra la vida interna d'alguna d'aquestes associacions durant els anys trenta i quaranta:

— L'any 1835 el gremi de sabaters demana a l'ajuntament que prohibeixi "*el que individuo alguno pueda tener tienda abierta de dicho oficio o trabajar de su cuenta sin pertenecer a dicho Gremio*". El prohom dels sabaters va presentar una llista dels contraventors, que varen ser citats per l'autoritat municipal, que els va ordenar de tancar l'establiment, prohibició de curta durada (27).

— El gremi de Sant Joan es va reunir l'any 1836 perquè sabien que a la ciutat hi havia persones que tenien oberta botiga sense la seva autorització. Es tractava de persones nouvingudes, entre les quals els serradors francesos eren els capdavanters, però les queixes gremials no varen tenir ressò. L'any 1837 es presenten només 26 persones a l'acte d'elegir consell i es manifesten queixes per l'absentisme dels agremiats, crisi agreujada per qüestions entre els prohoms. En una votació sobre la conveniència o no de subsistir el gremi, va resultar favorable a la seva pervivència per 36 vots contra 12 (28).

— El gremi de Sant Antoni, cada vegada costa va més reunir-lo i trobar gent disposada a acceptar els càrrecs de direcció, i disminuïa el nombre de persones que assistien a les reunions. L'any 1845 havia quedat reduït a l'exclusiva activitat festiva: anaven a les processons amb la bandera i feien rifes per mantenir-se (29).

La pèrdua de l'antiga importància era definitiva i la desaparició en

va ser la lògica conseqüència. Tot i així van quedar alguns residus de tipus folklòric que han perdurat fins ara mateix. Ja ho ha assenyalat Pere Molas: "*la legislació de l'Estat liberal va venir a extingir un sistema decadent i no pas una institució en plena volada. La veritable fi dels gremis és la lenta i continuada decadència, una crisi d'esgotament*" (30), manifestada en la pèrdua del control econòmic, la vulneració dels reglaments, la manca d'assistència als consells, l'augment de la competència no agremiada i la formació de noves professions al marge dels gremis: com, a Mataró, la filatura.

L'actitud dels liberals de la ciutat és clara ja des d'abans de controlar l'ajuntament. L'any 1833, en un informe al corregidor, els regidors vitalicis consideren que "*deve haber Gremios*", amb l'opinió contrària del síndic, i futur liberal, Desideri Torras, que manifestava: "*que podía, pero que no había necesidad de haber Gremios*". Va ser el primer ajuntament constitucional, el de 1836, que va reunir els gremis per obligar-los a complir allò que decretava la normativa de 1834 sobre la llibertat en el treball i el comerç, amb la sola presència del de Sant Antoni. La desfeta era una realitat i ningú no s'hi va oposar (31).

2. Els burgesos.

2.1. El grup burgès.

La crisi de l'Antic Règim, representada per la pèrdua del monopoli del poder dels grups tradicionals, dóna lloc a l'aparició d'un sistema de classes nou, en el vèrtex del qual hi ha els burgesos. Aquests fonamenten la seva hegemonia en un context presidit per les relacions econòmiques de tipus capitalista. La nova classe arrela aprofitant-se del comerç americà del segle XVIII, i de les possibilitats que oferia el mercat interior a l'especulació en productes alimentaris i articles d'importació no fabricats al país. Negocis que duen als més emprenedors a deixar enrere el seu passat artesanal o lligat a les rendes de la terra. Ara ens referirem a aquest grup social, descrivint a grans trets les seves característiques com a col·lectiu.

Per fer-ho, ens centrarem en la franja superior dels burgesos locals, aquells que pagaven una xifra més elevada de la contribució de comerç i industria i dels quals disposem d'una ampla documentació, que ens manca en els graons més baixos de l'activitat econòmica. El Quadre 3 ens mostra les quotes de l'impost a què ens referim i la seva evolució, i fa evident la imatge dinàmica de Mataró. A diferència del cadastre, aquí priva la inestabilitat dels

QUADRE 3

ELS MAJORS CONTRIBUENTS (Contribució d'Indústria i Comerç).

1836

Pau Gallifa (mitger)	742 rls
Francesc Mora (comerciant, saboner)	671 rls
Joan Castells (mitger)	424 rls
Lluís Achard (filats)	397 rls
Rosa Puig (teixits)	385 rls
Joan Pau Arenas (filats)	348 rls
Antoni Caparà (saboner)	332 rls
Antoni Artigas (saboner)	332 rls
Melcior Valdé (filats)	324 rls
Magí Bofarull (comerciant)	318 rls

1841

Francesc Mora (comerciant i saboner)	2100 rls
Jaume Monner (comerciant)	1300 rls
Magí Bofarull (comerciant)	1300 rls
Antoni Artigas (comerciant i saboner)	1200 rls
Manuel B. Guanyabens (comerciant)	800 rls
Josep Cuadrada (assaonador)	690 rls
Maria Garí (fàbrica de seda)	500 rls
Josep Puig (fàbrica de seda)	500 rls
Miquel Duran (adroguer)	450 rls
Pau Agustí (comerciant en ferro)	448 rls

1846

C.ª Busqueta i Sala (filats i teixits)	1809 rls
Joan Campos (teixits)	1118 rls
Antoni Artigas (especulador de grans)	1027 rls
Josep Martí i Ribera (majorista de farina)	1003 rls
Josep Solanas (botiguer de panyos)	931 rls
Jaume Riera (botiguer de panys)	927 rls
Joaquim Martí (moliner de xocolata)	879 rls
C.ª Gordils i Dalmau (filats)	826 rls
Jaume Monner (especulador de grans)	817 rls
Francesc Recoder (abastidor de carn)	804 rls

1851

C.ª Busqueta i Sala (filats i teixits)	3324 rls
Josep Solanas (botiguer de panyos)	1793 rls
Francesc Baixés (botiguer de panyos)	1543 rls
Andreu Cortès (botiguer de panyos)	1530 rls
Francesc Mora (especulador de grans, sabó i licor)	1495 sls
Josep Moragas (botiguer de teixits)	989 rls
Joaquim Clavell (botiguer de teixits)	989 rls
Jaume Monner (especulador de grans)	943 rls
Joaquim Tosquellas (especulador de grans)	943 rls
Gaspar Colomer (botiguer de teixits)	911 rls

1856

C.ª Busqueta i Sala (filats i teixits)	10870 rls
C.ª Gordils i Dalmau (filats)	3259 rls
Jacint Arenas (filats)	2516 rls
Antoni Roldós (filats i teixits)	2439 rls
Vda. Francesc Viada (filats)	2245 rls
Joaquim Esquerra (filats)	1935 rls
Josep Bofarull (comerciant, especulador)	1768 rls
Salvador Bernadet (comerciant, especulador)	1768 rls
Pau Agustí (comerciant, especulador)	1768 rls
C.ª Arenas i Caparà (filats)	1555 rls

FONTS: AMM. Subsidis d'Indústria i Comerç dels anys relacionats. Hem escollit els anys amb un interval suficient per a mostrar l'evolució, tenint en compte les possibilitats de la documentació conservada. Agafem els deu primers contribuents com a mostra de les activitats productives de més èxit i per veure com evolucionen.

QUADRE 4

ELS MAJORS CONTRIBUENTS (Contribució d'Indústria i Comerç + la Contribució d'Immobels).

1846	*Industrial*	*Immobles*	*Total*
Busqueta i Sala (filats)	1809	1509	3318 rls
Gordils i Dalmau (filats)	826	1479	2305 rls
Joan Pau Arenas (filats)	338	1237	1575 rls
Joan Campos (teixits)	1118	—	1118 rls
Antoni Artigas (cereals)	1027	—	1027 rls
Josep Martí (cereals)	1003	—	1003 rls
Josep Solanas (panys)	931	—	931 rls
Jaume Riera (panys)	927	—	927 rls
Vda. Gironès (filats)	283	634	917 rls
Joaquim Martí (xocolater)	879	—	879 rls
1851			
Busqueta i Sala (filats)	3324	2793	6117 rls
Hereus de Biada (filats)	460	2725	3185 rls
Gordils i Dalmau (filats)	660	1977	2637 rls
Josep Solanas (panys)	1793	237	2030 rls
Joan Pau Arenas (filats)	507	1491	1998 rls
Francesc Mora (licor, sabó, gra)	1495	495	1990 rls
Gaspar Colomer (teixits)	911	862	1773 rls
Francesc Baixés (panys)	1543	147	1690 rls
Andreu Cortès (panys)	1530	—	1530 rls
Jaume Monner (cereals)	943	339	1282 rls

Fonts: AMM. Contribucions dels anys corresponents. De l'any 1856, ens manca la Contribució d'Immobles per a poder establir una comparança.

QUADRE 5

ELS COMERCIANTS MÉS IMPORTANTS 1836-1856

	1836	1837	1840	1841	1842	1846	1848	1849	1850	1851	1852	1854	1856
Francesc Mora													
Comerciant	239	400	1.100	1.600	1.500	582	800	847	878	943	1.938	—	—
Saboner	332	404	400	500	500	169	311	296	—	369	390	—	598
Destillador	—	—	—	—	—	101	—	—	—	—	200	—	294
Majorista d'oli	—	—	—	—	—	—	—	402	423	—	—	—	—
Magí Bofarull													
Comerciant	318	375	1.000	1.300	1.250	707	667	529	529	791	1.938	1.582	1.768
Teixidors de vels	—	—	87	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Jaume Monner													
Comerciant	275	325	900	1.300	1.100	817	911	847	783	943	1.000	—	—
Majorista d'oli	—	—	—	—	—	—	—	—	423	—	—	—	—
Manuel B. Guanyabens													
Agent de negocis	110	123	414	800	200	—	66	138	—	104	—	—	296
Pau Agustí													
Comerç de ferro	256	340	440	448	640	211	161	878	878	501	479	1.582	1.768
Mitger	—	—	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Antoni Artigas													
Comerciant	—	—	—	1.000	1.200	1.027	.1.111	1.058	878	791	500	—	—
Saboner	332	404	—	—	—	—	—	296	—	369	—	—	—
Majorista d'oli	—	—	—	—	—	—	—	402	402	—	—	—	—

Josep Bernadet													
Comerç de ferro	91	121	210	312	310	211	105	100	127	501	479	1.582	1.768
Pau Tosquellas													
Agent de negocis	118	275	276	150	—	66	—	—	943	1.000	—	—	—
Teixits de seda	—	—	—	—	—	—	38	—	—	—	—	—	—
Josep Solanes													
Venda de panyos	201	266	378	378	931	941	878	878	1.795	1.938	919	1.031	—
Gaspar Colomer													
Venda de panyos	201	266	378	378	931	—	—	—	833	911	800	809	898
Josep Moragas													
Venda de panyos	—	—	—	—	—	709	773	—	878	989	913	909	1.031
Francesc Baixés													
Venda de panyos	—	—	—	—	—	720	773	878	878	1.543	913	909	1.057
Andreu Cortès													
Venda de panyos	—	—	—	—	—	—	—	614	878	1.530	913	949	1.119
Joaquim Clavell													
Venda de panyos	—	—	—	—	—	—	—	878	878	989	913	949	1.090

NOTA: Totes les xifres en rals de billó.

FONTS: AMM. Subsidis de Comerç i Indústria dels anys corresponens.

negocis i la seva adequació a les circumstàncies canviants. Així veurem com, de manera progressiva, les activitats relacionades amb la indústria tèxtil aniran desplaçant les altres en els primers llocs de la contribució. Negocis i persones es relleven com a indicatiu de les transformacions que es produeixen. I darrere les empreses, cada vegada de més envergadura, es va afermant una activa burgesia local.

La mobilitat és producte de les conjuntures econòmiques, en aquest aspecte és important el llistat de 1841 que mostra els comerciants especulador en cereals i altres aliments com el grup que feia més negocis a conseqüència d'una circumstància favorable que ja hem analitzat. Posteriorment les rendes del comerç baixen i és el tèxtil, en les seves vessants de producció i comerç, que es situarà de manera permanent al cap dels impostos. Si rectifiquem el Quadre 3 adjuntant-hi la contribució d'immobles, Quadre 4, veurem com els fabricants de filats es situen aviat en un lloc capdavanter, perquè els grans establiments industrials es veuen afectats per xifres molt elevades d'aquest impost.

En els Quadres 3, 4 i 5, hi apareixen els homes de negocis i les companyies més importants del moment, els que conformen la burgesia industrial i comerciant de Mataró. Sabem que varen fer els seus diners a través del comerç i que la revolució industrial els va agafar en una bona situació econòmica. Però, què varen fer de la seva fortuna durant els anys 1820 i 1856? La realitat és que no hi ha un model de conducta, coexistint entre comerciants i fabricants estratègies d'acumulació ben diferenciades.

Els comerciants, que són les persones més riques fins als anys cinquanta, es dedicaven a això: a comerciar augmentant les seves rendes i patrimonis. Comerciar vol dir, com indica el Quadre 5, especular amb la compra i venda de cereals i altres productes del mercat de subsistències.

La importància progressiva de Mataró com a ciutat industrial, amb un important contingent de persones que calia alimentar, va fer que aquestes activitats fossin molt rendibles. Es dedicaven a la importació de cereals com a majoristes els Artigas, Bofarull, Mora, Guanyabens i Monner, que pertanyien a famílies que havien realitzat el primer procés d'acumulació en el comerç americà, i amb la mateixa especulació alimentària. En alguns casos ens trobarem amb una política d'enllaços matrimonials amb la finalitat d'unir fortunes considerables. El cas dels Bofarull n'és una mostra aconseguida, ja que aquesta família, amb el comerç i els matrimonis, es va convertir en la mes rica de la ciutat (32).

Uns altres burgesos comencen un procés d'acumulació a través de les activitats tèxtils, el cas dels Gallifa i els Arenas. Tot i que la manera de fer

comerç americà / especulació de cereals es confirma en la cúpula de la burgesia, també hi ha altres exemples. Francesc Mora parteix d'una situació de dependència de la terra per aconseguir una de les fortunes més notables, gràcies a una política comercial diversificada: adrogueria, cereals, sabons, oli, destil·leria, etc. Pau Agustí especula en ferros i materials de la construcció i aprofita l'activitat de l'època per formar un capital important. També es dedicava ocasionalment a la fabricació de mitges.

Una altra manera de fer diners per part dels burgesos era llogar els drets de consums. L'any 1849, com a exemple, els arrenden col·lectivament Melcior de Palau, Josep Bofarull, Gaspar Cusachs, Francesc Mora i Francesc Recoder. En alguns casos explotaven directament el dret, però mes sovint el subarrendaven (33).

El Quadre 5, dels comerciants més importants, ens mostra quins eren i a què es dedicaven els membres de la burgesia comercial durant els anys 1836-1856, que son els que podem documentar sistemàticament. Cal notar el desplegament, cap als anys cinquanta, del sector alimentari al d'articles de roba i material de ferro per a la construcció, cosa que exemplifica el pas d'una economia tancada, en la qual l'alimentació era el centre dinàmic, a una d'oberta i en constant creixement, amb un consum més selectiu.

Amb la revolució industrial pren relleu un altre sector de la burgesia local: els fabricants, que en general provenien del comerç, però que també comptaven en les seves files amb persones lligades a un origen artesanal. Ens hi hem referit en parlar de la indústria tèxtil, però cal assenyalar la diferència entre el burgès que inverteix en una fàbrica i l'industrial que la dirigeix i hi treballa. Aquest és el cas dels Arenas, Gironès, Esquerra, Sala, etc., que en les primeres generacions formen part de la fàbrica amb el seu treball directe, seguint els hàbits de tota una vida. Posteriorment el fabricant serà un 'senyor' i invertirà els diners en l'adquisició d'un patrimoni immobiliari.

De la mateixa manera que hi va haver la febre d'especulació amb cereals, hi va haver la de les mines i moltes persones riques varen invertir en el que suposaven un negoci immillorable. La forta demanda de carbó per a la indústria va fer que hom intentes trobar aquesta matèria a Catalunya i durant els anys quaranta l'activitat minera es va convertir en un neguit, perquè es pensava poder substituir d'aquesta manera les importacions angleses.

Al Maresme també hi va haver molt d'interès a buscar mines de carbó i de coure i els capitalistes eren darrere aquestes operacions. Les vessants de les muntanyes de Burriach, Sant Mateu, Vallgorguina, Tiana, Alella, Cabrera i tota la serralada litoral eren escorcollades sistemàticament.

L'any 1843 es varen enregistrar dues mines de coure en aquests paratges, la *Intrépida* de Salvador Isart, de Mataró, i la *Palma*, de Joan Modolell i Cª, de Cabrera (34). Molts burgesos de Mataró participen en aquests negocis: els Bofarull, Josep Mª. de Caralt, el fabricant de filats Roldós, etc.

L'operació de mes envergadura relacionada amb les mines cal situar-la l'any 1843, quan diferents propietaris d'accions mancomunen les seves propietats en la Societat Iluro. Es tracta d'un conjunt de 25 mines situades a molts indrets de Catalunya: Girona, Roses, Tarragona, Maçanet, Rocabruna, Lleida, etc. Els seus propietaris, que participen paritàriament en les cent accions de la nova societat, eren Magí Bofarull, Miquel Biada, Manuel B. Guanyabens, l'adroguer Josep A. Colomer i Riera, els germans Serra, comerciants de Figueres, Salvador Albareda i Tamareu i Antoni Matheu, de Palautordera (35).

Altres especulacions, a les quals es dedicava la gent de diners, eren relatives a la compra de valors i la participació com a capitalistes en tota mena de companyies interessades en diversos negocis. L'advocat Josep Manen i Freginals és un exemple característic del burgès inversor que realitza negocis de tota classe. Tenia quatre cases i una fàbrica de gènere de punt al Camí Ral n° 53, que dirigia el seu nebot Ramon Manen. Una gran part del seu capital, 296.000 rls, xifra considerable, era invertit en accions de: l'Espanya Industrial, Canal d'Urgell, Banc de Barcelona, Tren del Grao a Almansa, *la Fabril Algodonera*, Caixa Catalana Industrial i Mercantil i la societat *La Beneficiosa*, que col·locava capitals i donava rendes (36).

Els burgesos, doncs, invertien en operacions comercials fabrils, en valors, mines i tot allò que produís una renda adequada, diversificant les inversions i el risc i la part més important dels beneficis anava a parar, generalment, a l'adquisició de valors segurs, o sia a la propietat immoble: terrenys cultivables i cases eren el destí de les fortunes aconseguides especulant i fabricant, cosa que exemplifica la doble estratègia inversora en què es movien. Es el cas dels Bofarull, Arenas, Gallifa i tants altres.

A diferència d'algunes localitats catalanes, a Mataró no hi ha casos de l'evolució de la inversió burgesa cap a la indústria. La gent més rica va continuar dedicant-se al comerç, a llogar cases i a prestar diners amb garantia hipotecària.

Un aspecte fonamental relacionat amb els burgesos que apareixen en els Quadres 3, 4 i 5, i altres, és la seva participació en la vida política municipal i en l'organització del sistema de partits a Mataró arran els canvis liberals. Tot i que els aspectes polítics seran objecte d'un ampli estudi, avançarem algunes dades. Així com el cadastre, en el seu nivell de cotitzant

màxims, Quadre 1, suposa un llistat dels elements cabdals de l'Antic Règim quant a importància política, la contribució d'indústria i comerç és la mostra dels liberals. Aquí hi apareixen els comerciants i fabricants que varen donar suport a la transformació política i la protagonitzen participant en el poder municipal i en els partits.

Varen tenir càrrecs a l'ajuntament constitucional la majoria d'ells: Pau Gallifa i el seu fill Josep, Francesc Mora, Joan Castells, Joan Pau Arenas i el seu fill Jacint, Jaume Monner, Pau Agustí, Josep Solanas, Joan Gordils, Ferran Dalmau, Antoni Roldós, etc. Els Bofarull participen com a constitucionalistes en el període 1820-1823 i, posteriorment a l'ajuntament com a moderats, un membre de la família va ser proposat per a diputat l'any 1840. En la vessant progressista hi ha la família Tosquelles, que participa en pes en totes les conspiracions de l'època, per la qual cosa varen patir persecució per part del comte d'Espanya, d'Espartero i dels moderats. Manuel B. Guanyabens és un burgès avançat que formava a les files progressistes i va ser un dels primers a decantar-se al moderantisme després dels moviments radicals de la dècada dels quaranta.

Aquest és un aspecte clau en analitzar la primera ideologia dels burgesos, el desplaçament de la representació política de la classe del progressisme al moderantisme durant els anys assenyalats. A la època moderada la burgesia ja havia abandonat majoritàriament el suport al progressisme i militava a les files del partit en el poder, exercint amb mà de ferro el control del procés polític, com ho demostra el fet, i és només un petit exemple, que la comissió encarregada de formar i rectificar les llistes electorals de 1847 comptés amb les següents persones: l'advocat i ex-alcalde Antoni Boter, el notari i regidor Miquel Torner, l'hisendat i regidor Josep Gallifa i els majors contribuents: Josep Bofarull, Pau Agustí i Bonaventura Renter, notables moderats (37).

Tota aquesta gent s'havia compromès activament en la caiguda de l'Antic Règim i ara protagonitzava els moviments dirigits a donar preeminència política a la seva classe. Es a partir de 1844 que ho aconsegueixen d'una manera total, i a partir d'aquell moment es dediquen al que era la seva vocació històrica: fer negocis.

El grup burgès també era compost per un conjunt de persones que practicaven professions liberals, per a les quals es necessitaven estudis especialitzats. Fet que no era a l'abast de qualsevol i donava un pes i importància al si de la societat de l'època. Si ens fixem, per exemple, en la contribució d'indústria i comerç de 1842, veurem que els professionals es dedicaven a fer de notaris, advocats, metges, procuradors, farmacèutics,

arquitectes, manescals, administradors de béns, etc.

De l'anàlisi de les persones podem extreure certes conclusions. Les professions mes notòries, les d'àmbit jurídic, són regentades per membres de la petita noblesa local i els fills dels ciutadans honrats, en la seva major part. El procés de recanvi familiar duia l'hereu a dirigir la hisenda i els altres germans a fer estudis especialitzats. Ser notari, advocat o procurador era una manera de treballar i fer diners d'acord amb el tarannà de la seva classe, que veia amb mals ulls el treball fet amb les mans, el que havien realitzat els seus pares o avis. Son els Boter i Llauder, els Caralt, els Palau, els Llauder, els Manen, els Borras, els Thos, els Fins, els Poy, els Torras, els Torner, etc. Entre ells hi havia persones que pertanyien a famílies que feia generacions que es dedicaven a aquesta activitat, i s'establiren autèntiques nissagues de professionals. Molts d'ells formaven part de famílies que controlaven l'ajuntament durant l'Antic Règim i que sota el sistema liberal hi tornen a participar. El seu prestigi social i la seva conversió al constitucionalisme va fer que entre els regidors i alcaldes hi hagués advocats, membres de les famílies d'hisendats tradicionals.

Hi ha treballs professionals que no comptaven amb el prestigi social de l'activitat jurídica, com poden ser els metges, cirurgians, arquitectes, administradors de béns, manescals, etc. Hem de ressaltar, però, el seu majoritari compromís de primera hora amb les institucions liberals: molts d'ells varen participar en diversos fets del canvi de règim. Alguns dels més destacats són Joaquim Pascual, Ignasi Boet, Josep de C. Tunyí, Joan Camín, Francesc Spa, Eduard Serra, Josep B. Riera, Salvador Prat i Batlle, Pau Tosquelles, Ramón Folcrà, Salvador Paratge, etc.

Quant a les formes organitzades dels grups burgesos, hi ha en aquests anys dues entitats que els representaven. Ja hem parlat de la coordinació dels fabricants del tèxtil a la Comissió de fàbriques, ara ens referirem a la *Sociedad Económica de Amigos del País de Mataró*.

Les Societats Econòmiques es comencen a manifestar a Barcelona durant la dècada de 1770 amb l'objectiu de fomentar la indústria popular i l'educació. Al segle XIX tornen a renéixer amb una estructura diferent, formades per intel·lectuals, fabricants i comerciants que s'associen per fer possible la modernització del país en la indústria i la cultura. Com altres institucions varen ser prohibides en acabar el Trienni Liberal i ressorgeixen l'any 1834 amb les transformacions polítiques. Llavors els seus objectius passen per la defensa del proteccionisme i el foment de l'ensenyança primària, interessant-se per la millora de les tècniques d'aplicació en la indústria.

En estendre's l'entitat a diverses poblacions de Catalunya es constitueix, el mes d'abril de 1835, la comissió permanent de Mataró. El dia 23 d'aquell mes es nomenen les persones que formaran la delegació: Joan Camín i Bonet (secretari), Josep Castellar, Gaspar Borràs, Francesc Vinyas, Pau Gallifa i, posteriorment, Joan Baró de Solà i Melcior de Palau. Tots ells són membres destacats de la burgesia mataronina i liberals.

Sobre la vida de l'entitat no hi ha massa detalls, de tota manera sabem de la seva actuació donant suport a una sèrie d'iniciatives: promouen la carretera del Vallès; demanen un local per establir-hi una escola de nenes pobres; declaren les excel·lències del cultiu experimental de l'arròs que duia a terme el soci Melcior de Palau; donen suport a l'invent d'una nova tècnica ideada per Pau Agustí per fabricar acer; fan un dictamen mostrant la conveniència d'establir a la ciutat una escola lancasteriana; fan una col·lecta pública de diners per alleujar les famílies dels milicians morts a mans dels carlistes a Torelló l'any 1837; fan un dictamen sobre els inconvenients de suprimir el delme l'any 1840, al qual ja ens hem referit; la darrera actuació que en coneixem també és de 1840 i es tracta de la col·laboració que intentaven per fer possible l'edició de les obres del mataroní Antoni Puigblanch, que acabava de morir a Londres.

No sabem res més de la seva existència i activitats, de tota manera cal suposar que no va ser massa dilatada, ja que l'any 1864, a la "*Revista Mataronesa*", va sortir una proposta de fundar una nova "*Sociedad Económica de Amigos del País"* a la ciutat. La iniciativa va quallar i l'any 1870 era situada en un estatge al carrer de Montserrat (38).

2.2. Els comerciants.

Pau Agustí

En morir l'any 1826 el manyà Josep Agustí deixava un conjunt de béns que, tot i no incloure'l en la categoria de persona rica, feien d'ell un membre de la menestralia benestant, allunyat de la penúria de les classes proletàries. Tenia una casa al carrer de Sant Pau, els estris de l'ofici i un conjunt de roba i mobles que denoten un nivell de consum mitjà. Josep s'havia casat amb Madrona Rovira, filia del manya Pau Rovira.

El seu fill hereu, Pau Agustí i Rovira, va ser el que va augmentar el patrimoni de la família gràcies a la transformació de les activitats que endevinem artesanals del seu pare en una indústria de comerç i treballs de ferro, coure i plom, capdavantera a la ciutat. Pau venia a omplir un buit que hi havia des de les darreries del segle XVIII, quan els ferrers i els manyans es

GENEALOGIA

Josep Agustí neix: ? òbit: Mataró 1826 Manyà de Cardedeu	....	Madona Rovira filla d'un manyà Mataró: 1774-1826
Pau Agustí i Rovira .... (1822) Mataró: 1797-1862 Manyà i comerciant	......	Teresa Vilardebò filla d'un mitger
Josep Agustí i Vilardebò Mataró (1865)	....	Carme Mora Josefa Barjau

queixaven de la manca d'un magatzem d'aquestes característiques.

La falta de detalls sobre el procés d'acumulació, que va realitzar amb tant èxit, és només pal·liada per alguna notícia de segon ordre que ens indica les línies de la seva actuació econòmica i els tipus d'activitats que realitzava. L'any 1827 és nomenat per vida afinador del rellotge de l'ajuntament, succeïa el seu pare en aquest càrrec, i la seva obligació era "*la recomposición perfecta de dicho Relox*", vigilar-lo "*y poner bueno*". Un temps després va rebre el càrrec d'afinador de pesos i mesures, per això la casa va se coneguda fins fa pocs anys com *Ca l'afinador*. L'any 1832 compra una casa al carrer de Sant Josep, amb l'ajuda econòmica de Magí Bofarull, que li va deixar 1200 ll. Amb Magí el devien unir llaços d'amistat ja que Pau consta com a testimoni en el seu testament. Durant els primers anys del procés desamortitzador Agustí va comprar una altra casa al carrer de Sant Josep.

Els diners que l'havien de dur a figurar en els primers llocs de la contribució d'indústria i comerç els va fer a través de la construcció de cases, aprofitant-se del creixement sostingut dels anys trenta i quaranta. En aquell temps el trobem als protocols comerciant amb ferro, que venia com a majorista, fent treballs de manyà, comprant cases, fabricant-ne i deixant diners a crèdit. La seva capacitat d'iniciativa era notable, com ho prova el fet que l'any 1835 ideés una tècnica nova per a l'elaboració d'acer, que va interessar a la Societat Econòmica d'Amics del País. També es va dedicar ocasionalment a la fabricació de mitges, però d'aquesta indústria no en coneixem detalls.

Durant els anys quaranta, el seu moment de més èxit comercial, era una de les persones que pagava més impostos. Tenia quatre cases a diferents

indrets de la ciutat i un volum indeterminat de capitals deixats. Es situa dins la burgesia dinàmica de l'època, tot i que era lluny de la xifra de negocis dels comerciants que especulaven en productes alimentaris. En aquest temps negociava amb carbó que rebia d'Anglaterra. L'any 1856 el capità Haskings Sharp, de la goleta *King of the Forest*, li va dur un carregament que va provocar polèmica en no avenir-se amb el preu quan ja era a Mataró.

Pau Agustí es va casar amb Teresa Vilardebò, filla d'un mitger, ofici que també practicava el seu germà Josep Antoni, i va pertànyer a l'ajuntament de 1844, i, donat el caràcter d'aquell consistori, el podem considerar políticament dins el sector més dretà del moderantisme (39).

Pau Gallifa

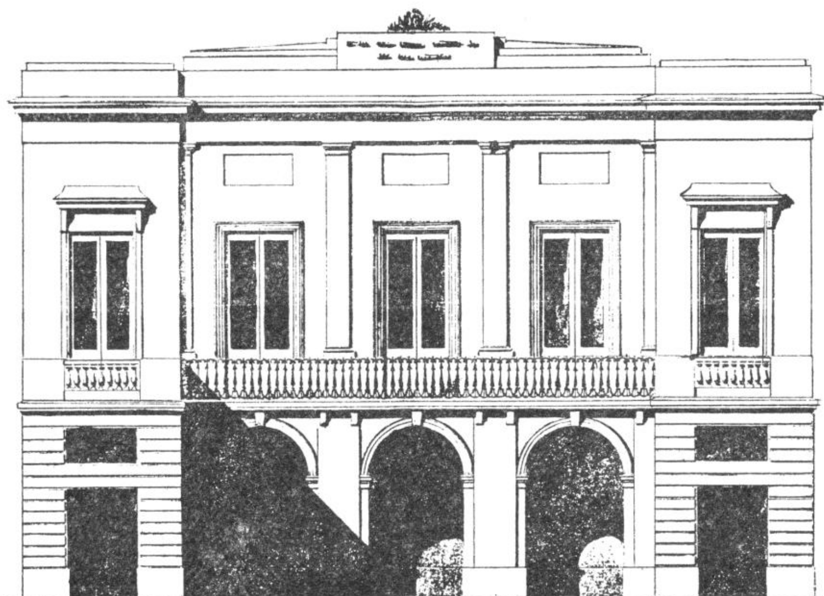
La primera menció que tenim de Pau Gallifa i Serratosa, natural de Sant Hipòlit de Voltregà, és dels anys vuitanta del segle XVIII, quan va inventar una màquina de filar estam, cànem, seda i cotó. Era fill d'una família de paraires i estamers de poca envergadura que s'havia traslladat a Mataró a la recerca d'un treball que no trobaven al seu lloc originari. Sabem que el 1790 era en una situació precària, vivint "*dentro una pequeña casa*". El seu fill Pau va fer d'estamer i paraire fins als anys 1814-1817, quan va passar a dedicar-se a la fabricació de filats de cotó i mitges, treballs que li deurien suposar beneficis positius, tot i que l'època no era massa favorable als negocis, perquè durant els anys vint ja era una persona benestant.

Les activitats tèxtils a què es dedicava varen anar endavant, com ho demostra que l'any 1838 comprés l'edifici on abans hi havia l'Hostal de la Font, de tres cóssos, a la cantonada de Les Escaletes-Camí Ral, per a construir-hi una fàbrica de filats de mes envergadura. Les seves inversions també es decantaven cap a altres negocis, com, per exemple, obra una botiga de quincalla al carrer Sant Cristòfor, on tenia 4.567 ll en gèneres l'any 1831. També explota mines d'aigua i presta diners.

L'augment patrimonial ens l'indiquen les xifres del cadastre: l'any 1817 tenia dues cases de propietat i la inversió immobiliària fa que l'any 1840 sigui un hisendat amb dinou cases i vint-i-una peces de terra sembrades de vinya. L'increment és notable, i mes si tenim en compte que es produeix en un període curt.

Pau Gallifa va participar activament en els afers públics: l'any 1828 era diputat del comú, l'any 1834 regidor, membre de la *Sociedad de Amigos del País*, i en la seva qualitat de major contribuent, participava en algunes tasques auxiliars de l'administració de la ciutat.

El seu fill Josep es va casar el 1827 amb Francisca Peris a la qual va

Casa de Pau Gallifa a la plaça de la Peixeteria (projecte no realitzat). (AMM.)

GENEALOGIA

Josep Gallifa .... Margarida Serratosa
paraire
S. Hipòlit de Voltregà

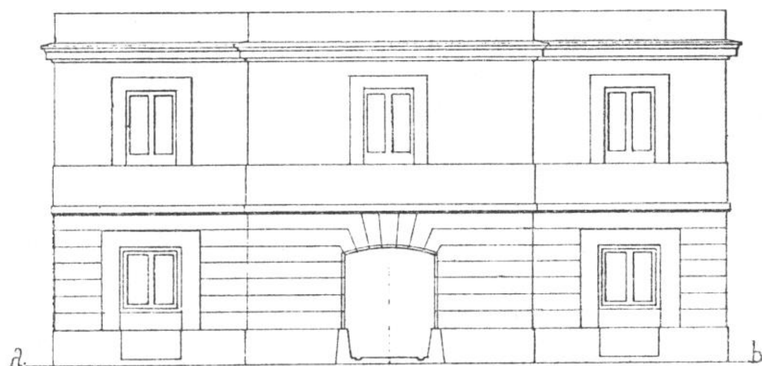
Pau Gallifa i Serratosa .... Teresa Vila
comerciant/estamer — de Vic
S. Hipòlit de Voltregà, 1744-Mataró, 1793

Pau Gallifa i Vila .... (1803) ...... Eulàlia Ros
Mataró: 1780-1863. — filla de comerciant
estamaire, fabricant ...... Rita Ballart
d'Arenys de Mar

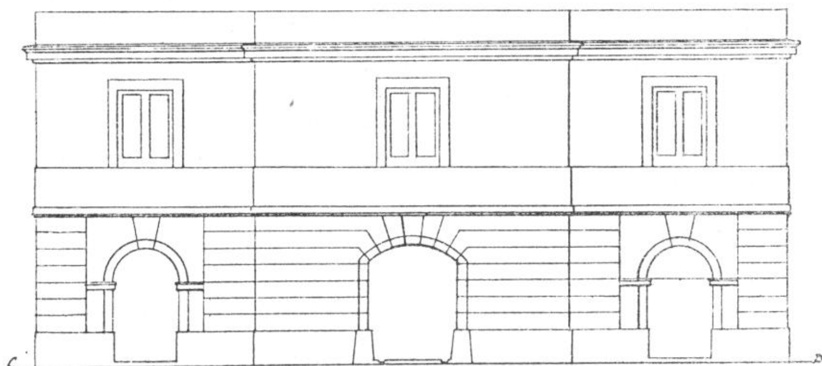
Josep Gallifa i Ros .... (1827) ...... Francesca Peris
Mataró, 1809-1849 — Mataró, 1813-?
fabricant

Proyecto de las Fatchadas que pretende Edificar el S. D. Jayme Moner.
Decretado en 25 de Abril de 1849

a. b. Fatchada de la Calle de S. Juan.

c. d. Fatchada de la Calle de S. Honofre.

Casa de Jaume Monner, edificada l'any 1849. (AMM.)

lliurar, com a paraula de casament "*dos anillos el uno montado en plata, con diamantes y el otro en oro con un solitario topacio*". Josep va tenir una destacada activitat en l'àmbit polític com a progressista, fins que l'any 1843 passa als moderats i és regidor els anys 1846-1849. La seva fi va ser tràgica en morir a Argentona assassinat per uns lladres, l'agost de 1849. El seu pare

llavors es fa càrrec de la direcció dels negocis i en morir deixa els béns al net, Pelegrí Gallifa i Peris (40).

Jaume Monner

Jaume Monner i Viza formava part d'una família de corredors de canvis i comerciants que varen fer els diners amb l'especulació de cereals i productes com oli, cacau i altres. La cronologia de la seva acumulació, no la coneixem, però durant els anys trenta i quaranta el trobem contínuament als protocols deixant diners a préstec, activitat que cal suposar que era un dels centres de les seves especulacions. L'any 1845 el negoci passa al seu fill Jaume Monner i Esparragó, que rep del seu pare en herència 2.600 duros, diverses peces de terra cultivades i set cases a Arenys de Mar, aportades per la mare Josefa, filla d'un comerciant ric d'aquella localitat. De tota manera sembla que una part considerable de la fortuna era invertida en negocis, crèdits, etc. Monner i Viza va ser regidor l'any 1835 (41).

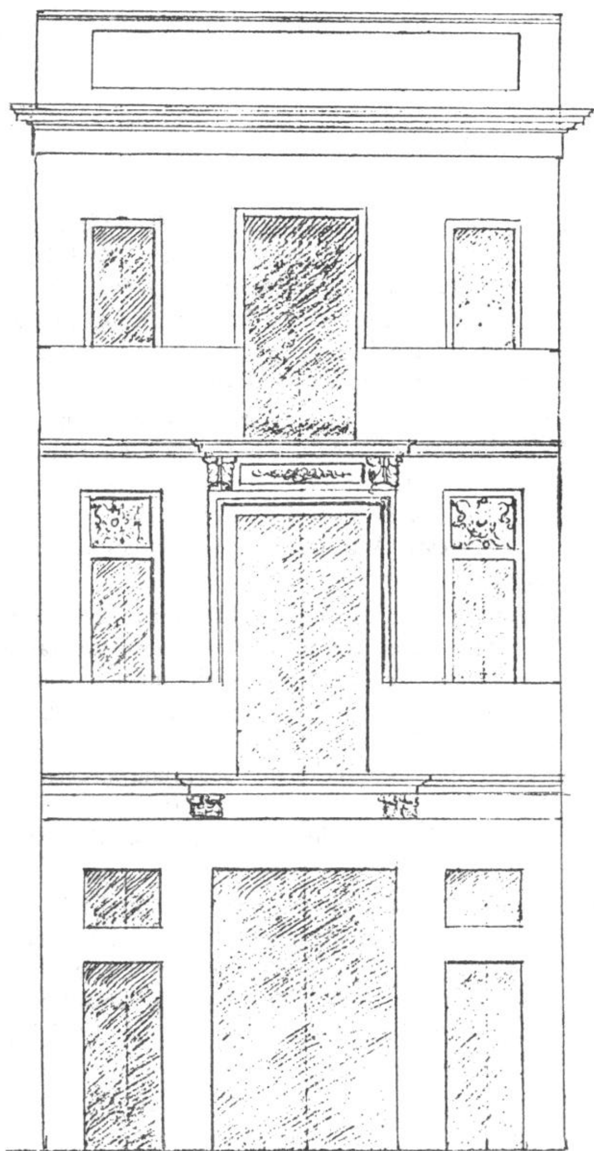
Francesc Mora

Francesc Mora i Pol era fill del pagès de Sant Vicenç de Llavaneres Félix Mora i Colobran, que va morir a Mataró l'any 1820. A Francesc, nascut a Llavaneres, el trobem d'adroguer a Mataró, a la "*davallada de Santa Anna*", l'any 1816. El seu germà Josep també es trasllada a Mataró on feia de xocolater. En canvi l'altre germà, Anton, es queda a Llavaneres fent de pagès, activitat tradicional de la família.

El negoci d'adrogueria es va anar transformant en un comerç a l'engròs de productes alimentaris: arròs, oli, cereals i d'altres. Mora va aprofitar la conjuntura favorable de l'època per fer-se amb un capital d'una importància mitjana a través d'aquell comerç, activitat que acompanyava amb del préstec hipotecari. Així, en diverses èpoques el trobem realitzant aquest tipus d'operacions.

Els anys mes bons per als seus negocis, quan va assolir la condició de major contribuent, son els trenta. Llavors les possibilitats de beneficis al redos de l'especulació de cereals es multipliquen i Mora ho aprofita, com hem pogut veure en tractar del tràfic de contraban. A més dels cereals també comprava clandestinament arròs de València. Amb els beneficis va adquirir alguna casa, per exemple, l'any 1831 una al carrer Sant Antoni per 1400 ll. Però els protocols notarials ens indiquen que a la inversió immobiliària preferia l'especulació amb crèdits, que donava unes rendes més altes.

D'aquesta manera va anar augmentant el capital i invertint en nous afers comercials i industrials. Inicia una fàbrica de sabó, objecte molt apreciat

Casa de Francesc Mora, aixecada l'any 1848 per Jeroni Boada. (AMM.)

amb un mercat creixent, i implanta una destil·leria de licors de dos alambins al carrer de Sant Antoni. Francesc Mora va ser constitucional durant el Trienni Liberal i regidor moderat els anys 1835 i 1844 (42).

Manuel B. Guanyabens

La família Guanyabens es dedicava al comerç des de feia dues generacions, quan Manuel Bonaventura Guanyabens i Clausell va engrandir substancialment el patrimoni que havia heretat. Cal dir, però, que el seu pare Nicolau, pilot d'ofici i comerciant, li havia deixat en morir l'any 1834 una fortuna que consistia en set cases, una d'elles la pròpia, al carrer de Sant Joan, i tres peces de terra de regadiu al pla de Mataró i Argentona. L'any 1840 Manuel hi havia incorporat tres cases més i una peça de terra, pero la seva aportació havia de venir pel cantó del comerç i la indústria.

Manuel en la seva joventut va anar a Amèrica on resideix fent negocis diversos anys. En tornar a Mataró arran de la mort del seu pare deixa un encarregat dels seus interessos en aquells territoris i tira endavant les activitats de la família. Així, a partir d'aleshores el trobarem dedicat a l'especulació de grans com a majorista i embolicat en l'afer de contraban de 1838. Devia ser una persona una mica irascible, perquè sovint protagonitza conflictes de resistència a pagar les quotes dels gèneres desembarcats i els impostos de comerç, enmig d'enfrontaments sonats.

L'any 1839 es va formar la raó social Guanyabens i Cª, dedicada a fer anar un molí fariner amb energia de vapor, el segon que es posava a Mataró, activitat a la qual ja ens hem referit en parlar de la fàbrica de Josep Mataró. Manuel hi participava amb 48.600 rls, una quantitat important, i en un període de tres anys va fer uns beneficis de 1.100 rls. Per a invertir en el molí havia rebut de Félix Nunell 20.000 rls i de Josep Janer i Borrell 30.000 rls, cosa que ens mostra els mecanismes de capitalització eventuals que tenien els negocis.

Durant la dècada dels anys quaranta, a més de les seves activitats acostumades, en realitzava de noves: participa en la Societat Iluro de mineria i accepta diners per especular-hi, com els 20.000 rls que rep del cafeter Pere Sans l'any 1847, que s'havien de dedicar a comerciar amb fustes i trameses a mota. En aquesta mateixa època la seva dona, Bàrbara Giralt, compra al ciutadà francès Jaume Vassal, comerciant de Barcelona, la fàbrica d'aiguardent que tenia entre els carrers d'Amàlia i Sant Josep i en nomena director el també francès Joan Boizet, a qui ja hem trobat abans com a fabricant de vidre. L'any 1847 hi va haver una llarguíssima polèmica entre els Guanyabens i els arrendataris del dret de consum d'aiguardent perquè els

GENEALOGIA

Jaume Guanyabens .... 1549 ...... Mariner	Margarida Serra
Joan Guanyabens .... 1584 ...... Mariner	Francesca
Pere Guanyabens .... 1608 ...... Mataró 1593-? Brasser	Maria
Jaume Guanyabens .... 1637 ...... Mataró 1612-? Pescador	Hyerònima Borí
Jaume Guanyabens .... 1664 ...... Mataró 1640-? Pescador	Margarida Camps
Esteve Guanyabens .... 1699 ...... Mataró 1676-1735 Mariner	Maria Puig Montsant
Jaume Guayabens .... 1728 ...... Mataró 1707-1783 Mariner	Magdalena Maig Fontanals
Esteve Guanyabens .... 1760 ...... Mataró 1729-1807 Mariner, corredor de canvis	Maria Julià Carbonell
Nicolau Guanyabens .... 1793 ...... Mataró 1762-1834 Corredor de canvis, pilot.	Alberta Clausell Pastor
Manuel B. Guanyabens .... 1825 ...... Mataró 1800-1865 Comerciant	Bàrbara Giralt Armengual De Palma de Mallorca
Nicolau Guanyabens .... 1851 ...... Mataró 1826 Palma de Mallorca 1889 Comerciant, metge, músic	Dolors Vinardell

(Arbre genealògic al MASM.)

primers es negaven a pagar la contribució autoritzada per entrar alcohol a la ciutat.

Manuel es va dedicar activament a la política i va ser membre del partit progressista a les files del qual va ser regidor l'any 1839. Posteriorment, i enmig d'una agra discussió, de la qual fins i tot es va fer ressò la premsa de Barcelona, va passar als moderats (43).

La família Bofarull

Els Bofarull són el model de la família que va fer diners amb el mercadeig continental i que en el terme d'una generació passen de treballar la terra a un lloc de privilegi dins la societat mataronina. Els mecanismes que ho varen fer possible són una encertada política comercial que aprofitava totes les ocasions de fer negoci i una estratègia d'enllaços matrimonials encaminada a ajuntar fortunes.

L'origen dels Bofarull, el trobem a la població de Santa Coloma de Queralt, on les primeres dècades del segle XVIII Joan Bofarull treballava de pagès. Diverses raons el duen a desplaçar-se a Mataró l'any 1755 amb el seu fill Magí Bofarull i Ventalló, que era adroguer i també havia nascut a Santa Coloma. Tres anys després Magí es casa amb Maria Carbonell, filla de Joan, candeler de cera i comerciant de posició. Aquest matrimoni li va suposar entrar a formar part d'una família acomodada, i uns anys després ja el veurem dedicar-se, sense deixar l'adrogueria, al treball de la cera, negoci de la família de la muller. L'any 1791, vidu, i ja actuant com a comerciant en tota mena de productes, es casa amb Teresa Rafart, filla d'un argenter, el prototipus de l'artesà ric. Notem que un fill seu, Joan, el 1797 es casa amb Anna Maria Rafart, tal vegada germana de la dona del pare.

La cronologia de la seva acumulació de capital ens és desconeguda, pero cal relacionar-la, sense cap mena de dubte, amb el comerç americà, els negocis locals i els seus diversos matrimonis. Una primera dada, però que ja suposa un procés anterior d'enriquiment, és la fundació l'any 1801 de la casa de comerç Germans Bofarull i Carbonell a Cartagena. Els tres socis eren els fills de Magí: l'hereu, que també es deia Magí, Josep i Joan, que havia tingut del seu primer matrimoni. En la companyia també hi participava el ric comerciant Josep Carbonell i Serra, amb el qual tenien llaços de família: era el germà de la primera dona de Magí pare, o sia l'oncle dels germans Bofarull i Carbonell. El director de la casa de Cartagena era Joan que en aquells moments ja residia en aquesta ciutat i hi tenia negocis.

L'any 1802 es va formar una nova societat, Guanyabens, Feliu i Cª, amb un capital de 20.000 ll aportades pel comerciant Francesc Ramon i per

GENEALOGIA

Joan Bofarull			Catarina Ventalló
pagès			
Sta. Coloma de Queralt			
Magí Bofarull i Ventalló	(1758)	......	Maria Carbonell i Sera
adroguer	(1791)	......	Teresa Rafart
n: Sta. Coloma de Queralt	(1808)	......	Antònia Riera
ò: Mataró, 1811			
Magí Bofarull i Carbonell	**(1790)**	......	M.ª Josep Carbonell i Riera
Comerciant			
Mataró: 1764-1845			
Josep Bofarull i Carbonell ...	(1816)	......	Margarida Bruguera
Comerciant			Vda. Borràs
Mataró 1792-1871			

Josep Carbonell a parts iguals. Magí es feia càrrec de la part de Carbonell, que moria el mateix any. La Cª sabem que l'any 1815 encara era en actiu i que Jaume Guanyabens n'era el factor a Veracruz.

L'any 1804 es funda la societat Cabanyes, Cortecans, Pasqual i Cª, de la qual Magí pare era soci i hi aportava la meitat del capital: 20.000 ll. Es tractava d'establir una casa a Veracruz per dedicar-se a tota mena de comerç de productes de la península: vi, licors, mitges, paper, etc. A partir de 1804 varen tenir problemes a conseqüència del bloqueig del mar per part dels anglesos, fins a l'any 1808, quan es varen tornar a obrir les rutes marines, moment en què fan bons negocis fins a l'any 1812, en ocupar els francesos Mataró. Llavors Magí es va instal·lar a Mallorca des d'on continua les expedicions comercials a Amèrica. La Cª es va dissoldre l'any 1819, però va reorganitzar-se de seguida sota la denominació de Guillermo Cortecans i Cª en la qual Magí també tenia la seva part. L'any de l'extinció definitiva de la societat va ser el 1826, a causa de "*los quebrantos que últimamente sufría por la general decadencia del Comercio*", deguda, com declaren, als conflictes polítics de l'Amèrica revoltada contra Espanya.

En aquests mateixos anys hi havia funcionant a Barcelona la societat Bofarull, Bosch i Cª una activitat més de Magí de la qual només en coneixem l'existència, de la mateixa manera que tenim indicis d'altres negocis mercantils amb diverses persones. Totes aquestes operacions ens mostren la

diversificació de les activitats de la família Bofarull i el seu dinamisme emprenedor.

L'any 1808 es va produir un esdeveniment cabdal en el procés d'enriquiment dels Bofarull. Magí, el pare, que havia quedat vidu per segona vegada, es casa amb Antònia Riera, que era la vídua de Josep Carbonell, el germà de la seva primera dona. Uns anys abans els seus fills Magí i Joan s'havien casat amb les dues filles d'Antònia, les germanes Maria Josep i Joaquima Carbonell. D'aquesta manera el patrimoni considerable del ric comerciant passava íntegre als Bofarull. Les dades del cadastre ens indiquen que els béns aportats eren divuit peces de terra i una casa de tres cossos al carrer de Sant Roc, també anomenat d'Argentona, dins la muralla, que es convertiria en la llar dels Bofarull.

Magí Bofarull i Carbonell, l'hereu, va eixamplar espectacularment el patrimoni llegat i durant els anys vint, i sobretot els trenta i quaranta, el veurem comprar cases, terres, deixar diners a interès i realitzar moltes operacions comercials i financeres de diversa consideració i, també, dedicar-se a l'especulació de cereals. La dècada dels quaranta ja s'havia fet amb vint-i-cinc cases i trenta-i-una peces de terra sembrades de vinya, tenia una heretat amb masos i terres a Vilamajor, una gran quantitat de censos i censals, es dedicava a la fabricació de vels i era en els primers llocs de totes les contribucions.

Coneixem altres negocis duts a terme pels tres germans Bofarull i Carbonell, que havien liquidat la Cª que dirigia Joan a Cartagena l'any 1814 i tornen a establir relacions comercials l'any 1827 formant una societat dedicada a "*buscar aguas en el Campo de Cartagena*" junt amb altres socis. També tenien accions de la casa de comerç d'Alacant a nom de Fernando Mata i Cª. Els germans liquiden comptes i separen els seus béns l'any 1837. En aquell moment Magí residia a Mataró, Josep a Barcelona i Joan continuava a Cartagena, on va formar un patrimoni d'importància, una mansió modernista ho recorda.

Les especulacions mineres també varen temptar els Bofarull durant els anys quaranta. Ja ho hem vist en parlar de la Societat Iluro, de la qual formaven part. Però també participaven en la companyia minera *Águila, Unión y Constancia*, que treballava al Barranco Jaroso, a Sierra Almagrera, Múrcia i altres llocs d'Andalusia. L'any 1843 Josep Bofarull, l'hereu de Magí, cedeix aquestes participacions al seu pare, a Melcior de Palau i a Miquel Biada, per 140.000 rls. Les mines no devien ser massa productives perquè *"en algunas se hi treballa pero la maior part estan abandonades*".

Magí va morir l'any 1845. Deixa Josep hereu universal i, als altres

fills: Gaspar, Anna M., Rita, Concepció, Joaquima, Antònia i Teresa, els dóna una assignació que totalitza 363.120 rls.

En el terreny polític Magí Bofarull i Carbonell havia estat un militant constitucionalista des de 1822. També cal ressaltar un aspecte curiós de la seva personalitat: l'any 1838 rebaixa els censos als seus emfiteutes, unes vint persones, "*atesa la miserabilitat del temps en que vivim*", conducta poc comuna. El seu fill Josep va ser regidor durant l'etapa liberal, l'any 1841, i pertanyia a l'ala no radical del progressisme. Va passar als moderats el 1840, i es va convertir en candidat a diputat a corts el mateix any (44).

2.3. Formes de vida burgeses.

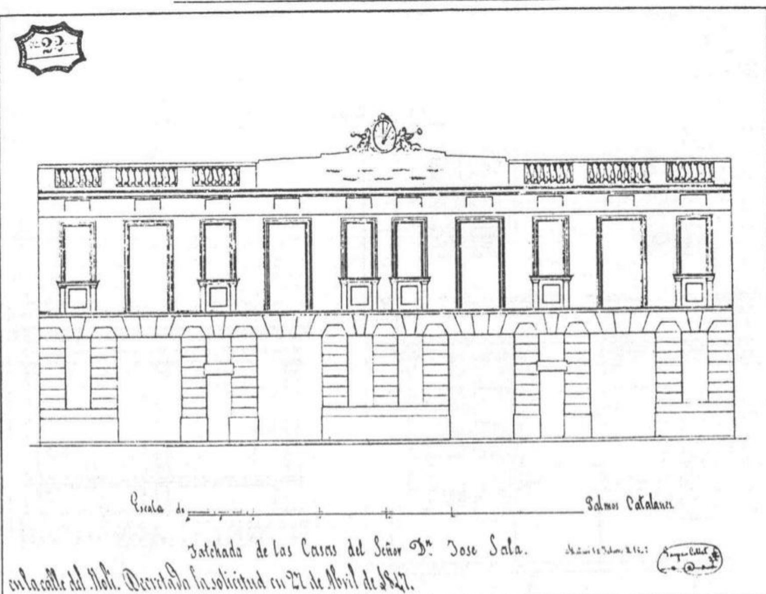
Amb la burgesia pren forma un sistema de valors i de comportaments nou. Una mentalitat privativa. En aquest procés es va conformant un imaginari que manifesta les formes noves de la ideologia burgesa i els seus comportaments socials. Per una banda les maneres interiors de la cultura, que tenen la seva expressió en l'àmbit domèstic. L'altre aspecte és el de la projecció col·lectiva de la classe, les formes de socialització dins el grup. El valor de l'èxit. Un comerciant de Mataró envia el seu fill a Amèrica perquè es fes "*un nombre mercantil*". El nom fa la cosa, i la formació de la burgesia ciutadana és el camí que va de l'anonimat a la preeminència gràcies als negocis, al poder del diner (45).

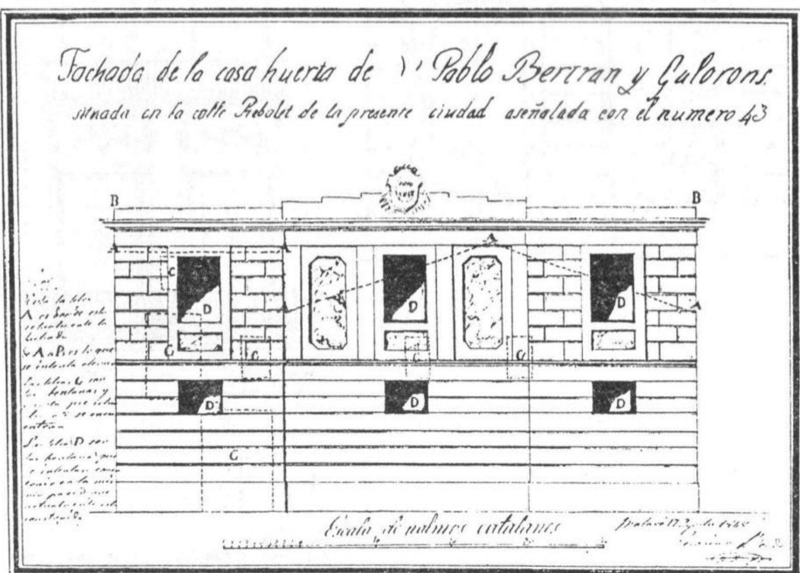
La vida interior

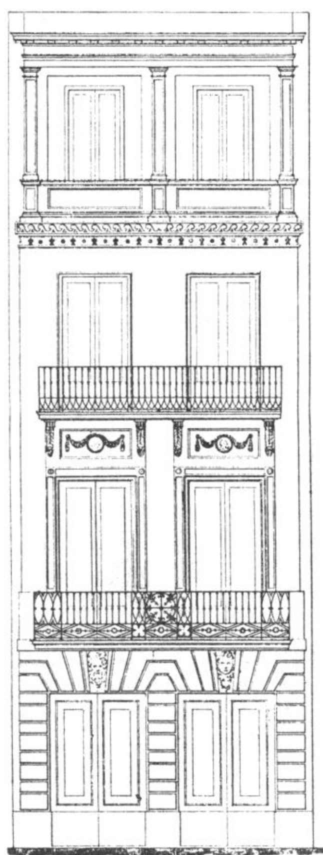
La casa és un dels centres de l'univers burgès i el seu contingut el mirall de la seva mentalitat. Hi ha diverses estètiques: per una banda trobem els comerciants més rics, amb un patrimoni antic, que tenien cura en extrem de la seva imatge pública i es feien aixecar autèntics palaus per mostrar la seva fortuna a tothom, enllaçant amb els usos de l'antiga aristocràcia. En canvi els fabricants, més relacionats amb el procés productiu, molts dels quals treballaven directament, no manifesten d'una manera tan exagerada la seva opulència, com tampoc no la manifesten els comerciants enriquits de poc. Però això canviarà en les segones generacions.

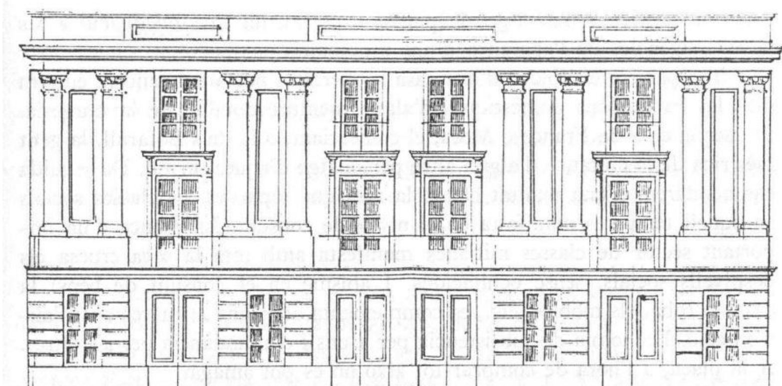
Adjuntem els plànols de cinc cases de burgesos i hisendats de l'època, que mostren l'estètica neoclàssica del moment i el gust per la grandiositat dels seus propietaris. Cal ressaltar la casa de Pau Bertran que d'una estructura clàssica d'habitatge de pagès, experimenta una adequació a les noves exigències de l'aparença d'uns propietaris pròspers.

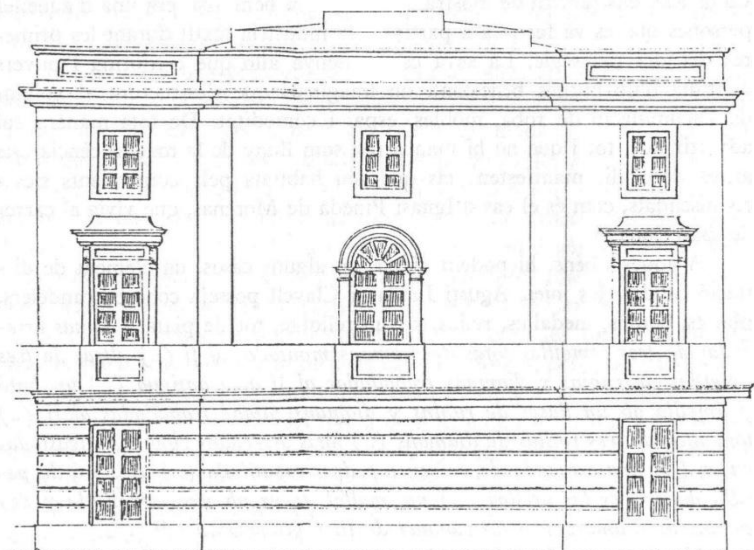
Traspassem el llindar d'una casa i, oberta la porta del cancell, entrem

22
Escala de Palmos Catalanes
Fachada de las Casas del Señor Dn. Jose Sala.
en la calle del Moli. Decretada la solicitud en 27 de Abril de 1847.

Fachada de la casa huerta de D. Pablo Bertran y Galorons
situada en la calle Robolot de la presente ciudad aseñalada con el numero 43
B
B
A
C
D
Escala de palmos catalanes

1. Casa de Josep Sala, al Rec del Molí, 1847. (AMM.)
2. Casa de Pau Bertran, al Ravalet, 1848. Transformació d'una casa típica de pagès, línia de punts A, en una de més adequada a la nova posició social del propietari. (AMM.)
3. Casa de Joaquim Llobet, a la Riera, 1856. (AMM.)
4. Casa de Manuel Comas, a la Riera, 1853. (AMM.)
5. Casa de Miquel Moler, a la cantonada dels carrers Sant Josep/Molas, 1855. (AMM.)

dins les habitacions domèstiques d'algun membre notable de la burgesia. Pot ser la casa de Francesc Mora, el comerciant, o la dels Bofarull, la gent més rica de la ciutat, o d'algun altre personatge d'aquest nivell. De seguida ens adonarem que la rasa que separava les classes socials es manifesta en el nivell de consum. La manca d'un gruix de classes mitjanes manifesta amb tota la seva cruesa els desnivells socials, sense ocultacions. L'abisme en el consum de béns: la casa, la roba, els mobles, etc., es complementa amb una altra vessant: l'alimentació. Economia de subsistència per a uns i d'abundància per als altres. A la plaça, a l'hora de comprar això no es pot amagar.

Per a saber com vivien els burgesos, la casa de Joan Pau Arenas, al Camí Ral, ens servirà de mostra. Arenas, com hem vist, era una d'aquelles persones que es va fer rica a partir de la indústria tèxtil durant les primeres dècades del segle. La seva casa ensenya allò que conforma l'univers quotidià d'un burgés benestant, que s'estructura al voltant de l'acumulació de roba, mobles, espai i comoditat. De tota manera cal advertir que, tot i que no hi manca res, som lluny de la magnificència que altres domicilis manifesten: els que són habitats pels comerciants rics i els hisendats, com és el cas d'Ignasi Pineda de Morenas, que vivia al carrer de Barcelona (46).

A aquests béns, hi podem afegir, en alguns casos, un element de distinció cabdal: les joies. Agustí Lalana i Clavell posseïa coberts, candelers, platets, botons, medalles, reliquiaris i un rellotge, tot de plata. I "*unas arrecadas de tres atmetllas totas de diamans montadas al fi (..) altras de tres ametllas de rubins y diamans treballadas al fi a la antigua (..) un botó y ametlla ab un llaset de rubins y diamans també traballadas al fi (..) una anell de tres rotllos de diamans (..) unas arrecadas violadas engastadas en or (..) una arrecada de or sense pedras espatllada (..) un botó de perilla de or per las or ellas (..) un anallet de or ab una esmaralda y dos puntas de diamans (..) un canonet de fil y grana dorat*" (47).

Un altre aspecte, que només apuntem, és el tema de la mort i l'actitud de les classes socials, tot i que l'excessiu retoricisme de la documentació notarial ho dificulta. Hi ha dos nivells: l'escenografia de l'enterrament, que acostumava a ser extremadament luxós per als membres de la burgesia; i l'actitud del protagonista davant la pròpia mort. En aquest aspecte Joan Pau Arenas fa testament l'any 1850, preveient un pròxim traspàs que tardaria dos anys, i fa una donació significativa en aquells moments "*mogut de una fervorosa devoció a Jesu:Christ Sacramental, y desitjan fer un petit obsequi a sa grandesa he fet construir a mos gastos dos encensers ab sa barquilla y cullereta de plata*", que llega a l'església de l'Hospital. El sistema

de valors i la pràctica simbòlica queden de relleu en aquests moments (48).

La vida exterior.

Hi ha poques dades aquests anys sobre les formes de comportament social de la burgesia i, llevat de la institució dels casinos, només coneixem noticies esparses. Com l'observació que va fer el viatger Ford, que deia que els mariners i obrers de Mataró conservaven "*els vestits tradicionals catalans, pintorescos i originals. En canvi els benestants, seguint les maneres modernes i les modes estrangeres, son una imitació deslluïda i de segona categoria*" (49).

El vestit era una preocupació constant als anys cinquanta dels membres femenins de la burgesia local a la "*Revista Mataronesa*" sortia propaganda dels teixits de moda i es comentava la follia que envoltava el seu regnat: "*Ligera, mudable, solo constante en su inconstancia a la que debe su ascendiente; con ella domina, reina, y estiende su imperio trayéndose las simpatías de las gracias, de la belleza, de la elegancia. (..) Aquellos decretos espedidos en París, centro de todo lo agradable, llegarán a vuestras manos embellecidos con la indispensable gracia española que habrán adquirido a su paso por la Corte*" (50).

L'escenari d'aquest luxe i emmirallament eren les festes socials de caràcter particular o dins l'àmbit dels casinos. Abans, però, de referir-nos-hi, relatarem l'única informació que tenim al voltant de l'actuació social de les dones de la burgesia. Es tracta d'un acte de caritat dut a terme per "*unas señoras verdaderas observantes de la voluntad divina*". Eren Pompeia Serra, Margarida Bofarull, Concepció Boet, Petra Rabassa, Antònia Lleona, i Manuela Bofarull, que varen rentar els peus a unes nenes orfes i els varen servir el menjar (51).

La dècada moderada és el moment de l'estabilització política del sistema liberal, quan la burgesia després dels anys revolucionaris es fa amb l'hegemonia social i crea una cultura de classe. Hem de partir de la realitat d'un col·lectiu privilegiat format per un nombre considerable de persones, a diferència de l'antiga noblesa, que era molt més reduïda. Gent que tenen una característica en comú: disposar de temps lliure i començar a conquerir l'oci. Són aquestes hores de lleure les que possibiliten la construcció d'una cultura que té un dels seus moments claus en la vida en societat: un sistema de relacions dins el grup que els dóna cohesió, i un sistema de valors que els aïlla i els fa substantius. Cultura a través de la qual es reconeixen com a classe diferent, i més elevada.

La creació de casinos és exponent important de l'afermament de la

AVISO IMPORTANTE.

Dos Comisionados de la casa de MEINEHER WAN SISCOOFF de Calcuta; pasando para Oriente con objeto de espender un crecido y elegante surtido de géneros procedentes de las mejores fábricas de las Indias y de la China, viendo la poca tranquilidad que reina en el territorio Asiático á consecuencia de las guerras y del cólera, han determinado desembarcar en la península española, à fin de realizar dichos efectos y regresar á su pais con la mayor brevedad. Los pocos que nos quedan son de los mejores y consisten, en telas de hilo lino retorcido é hilado á mano, hay desde cuatro palmos deancho hasta trece todo el ancho de una sabana; mantelerías adamascadas de doce, diez y ocho, y veinte y cuatro personas: toallas de lo mismo; pañuelos abatistados desde el precio de veinte reales la docena, hasta lo mas fino que se conoce en batista, pañuelos de crespon de la China bordados á mano. Inútil es decir que los objetos que tenemos el honor de ofrecer han merecido en las pocas poblaciones que hemos recorrido de este ilustre pais la mayor aceptacion y particularmente de las personas que han conocido su verdadero mérito; no dudamos pues, que Ustedes se apresuraràn á verificar su adquisicion.

Viven en la Posada de la Cruz y permanecerán en esta 5 dias.

ueras: Imp de Oliveras. Mataró 8 mayo 1853.

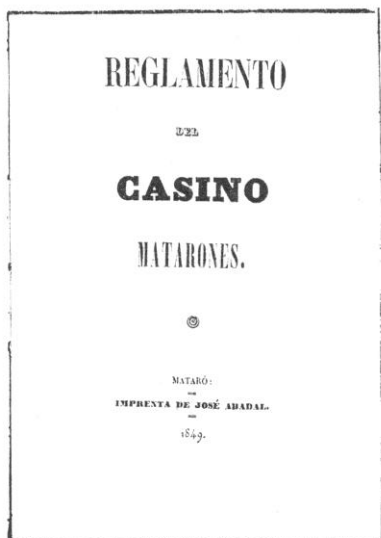
Full publicitari d'uns venedors ambulants de teixits, de 1853.

burgesia en la direcció de la societat i un pas decisiu en aquella formació d'un model de relacions: "*El objeto principal del casino es procurar a sus individuos los goces que produce el trato mútuo de las personas que lo componen*". Un univers on: "*se hermanen las buenas costumbres y la fina educación con la ciencia y el inocente recreo, procurando aquella ilustración que hace del hombre un ser apreciable y grato a sus semejantes*".

Els primers casinos de la ciutat varen ser el Mataronès i la Societat Apolo, també anomenada Casino Filharmònic. Ambdós es varen fundar amb els moderats al poder, per fer possible la diversió ben entesa —lluny dels espectacles feréstecs de les classes populars— i l'aprenentatge de la vida moderna, constituint-se en lloc distingit i selecte. Tot això va ser vist i criticat, pel progressista Joan Amich, que l'any 1856 escrivia: "*La civilización de un pueblo la forman todas las clases de la sociedad las que deben*

cooperar a un mismo fin, no permitiendo reine un divorcio entre las mas acomodadas y las pobres. (..) El incremento que tomaron los casinos después de 1843 ha dado margen a un gran elemento de cultura parcial con perjuicio de la civilización de un pueblo inmenso al que no le es permitido pisar los umbrales de la puerta del gran tono". I fa una acusació concreta que explica el procés ideològic que havia emprès la burgesia hegemònica: "*y decimos del gran tono por que la clase media marcha a pasos agigantados a rodearse de todo el oropel que engalanaba a la antigua aristocracia*" (52).

Les paraules d'Amich són clares i mostren la intenció d'una classe social de refer allò que al segle XVIII hom anomenava la 'cascada del menyspreu', la formulació d'un sistema de valors excloent que es fonamentava en la desconsideració cap a les classes inferiors. Per això Amich, en comparar els balls del moment amb els dels anys anteriors, diu: "*casi se nos asoman las lágrimas a los ojos porqué no vemos confundidas todas las clases, porqué no notamos una fraternidad. (..) No atacamos los casinos (..) lo que nosotros pretendemos es que los que están afiliados a dichos centros bajen algunas veces para dar la mano a los que se hallan en escalones inferiores*". Deixant de banda els aspectes positius de la seva crítica, queda la idea de l'organització selectiva dels burgesos (53).

REGLAMENTO

DEL

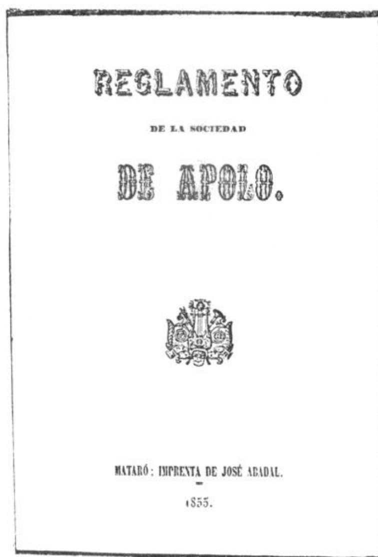
CASINO

MATARONES.

MATARÓ:

IMPRENTA DE JOSÉ ABADAL.

1849.

REGLAMENTO

DE LA SOCIEDAD

DE APOLO.

MATARÓ: IMPRENTA DE JOSÉ ABADAL.

1855.

Entre els dos casinos hom podia trobar diferències qualitatives. El Mataronès era compost pels elements més escollits de la burgesia i les seves

sessions es produïen en un ambient molt formal. Quan, amb motiu del Carnestoltes de 1856, s'hi varen realitzar balls, la premsa es queixava de l'etiqueta rígida obligada en aquella ocasió, que contrastava amb els balls del Filharmónic: "*aun mucho mas concurridos y notándose mas confianza, es decir menos tono que el Mataronés*" (54).

El Casino Mataronès va tenir una vida soterrada a partir de 1845, fins que el febrer de 1849 obté l'aprovació del cap polític. El reglament intern de la societat explica que els seus objectius eren fomentar la il·lustració dels socis, afavorir les relacions interpersonals, la creació de càtedres, obrir un departament de música, salons d'esplai, de lectura i de jocs lícits, etc. S'excloïa explícitament les dones, però s'acceptava les escriptores en les sessions culturals.

La normativa prohibia les discussions polítiques i religioses i la quota era de 80 rls l'entrada i 16 cada mes. Organitzen balls, representacions teatrals, concerts, sarsueles i reunions de societat en les quals eren admeses les famílies dels numeraris. En el carnestoltes de 1856, al ball de disfresses, es varen presentar cinc senyores vestides de pagesa i pastora, cosa que va provocar que immediatament es reunís la junta directiva i les expulsés del local, ja que havien manifestat tan mal gust i afectat el decòrum d'un saló aristocràtic (55).

El Casino Filharmònic (Societat Apolo) comenta a fer-se notar l'any 1848 i és reconegut oficialment el 1851. Tenia una secció musical i una de literatura i les característiques internes eren similars a les del Mataronès. Era establert en una casa-café a la Riera i els socis havien de tenir una edat que anava dels 14 als 50 anys (56).

3. Els proletaris.

El sistema polític establert per la burgesia liberal excloïa totes aquelles forces o grups que qüestionaven algun dels principis mestres del nou ordre social. En un primer moment, a la mort de Ferran VII, els problemes d'ordre dinàstic, amb la realitat de la immediata guerra civil, varen fer que s'aconseguís aglutinar els sectors més diversos per lluitar contra els que defensaven la permanència de l'Antic Règim. La fi de la guerra i la regència d'Espartero, que situa els progressistes al poder, clivellarà el sistema establert. Dos elements apareixen com a claus en l'agitat període 1840-1843: per una banda els teixidors organitzats i per l'altra els republicans.

En anys anteriors ja hi havia diversos moviments de caràcter violent protagonitzats pel proletariat industrial, com destrucció de màquines de filar,

incendis de fàbriques i reivindicacions salarials, però és precisament en aquests anys quan el moviment obrer fa el salt qualitatiu de l'estat primitiu que representa l'avalot a l'organització sectorial perfectament estructurada.

L'activitat solidària dels treballadors va xocar en els seus inicis amb els interessos de la burgesia industrial catalana, que desitjava una mà d'obra barata i submisa. Els teixidors, el grup més organitzat i nombrós de la classe obrera, varen veure legalitzades les seves organitzacions a partir de 1840, amb un caràcter de mutualitat de protecció. Però quan les societats nascudes amb aquestes limitacions es varen manifestar com a autèntics sindicats reivindicatius, amb una presència consolidada i una notable capacitat organitzativa, i els conflictes s'anaven estenent, el govern progressista els va prohibir.

Emblema de l'Associació de Teixidors de Barcelona.

En el panorama polític el naixement dels sindicats obrers és un fet original degut a la novetat d'uns plantejaments reivindicatius de caràcter col·lectiu. Cal assenyalar que els progressistes, el grup polític més avançat del sistema, no tenia entre els seus principis ideològics i alternatives cap reivindicació estrictament proletària o que hi fes referència. Els liberals, en les seves dues versions de moderats i progressistes, sabien prou que a la classe treballadora se l'havia de mantenir allunyada del joc polític, i el

mecanisme electoral censatari era una exigència d'ambdues formacions, que veien en el nombre superior del proletariat un element de perill real per a la supervivència del seu control del poder.

El vot només el tindran aquells que justifiquin ser propietaris o posseir una renda elevada. La propietat com a font del dret electoral queda constituïda com una de les bases de l'estructura política i cap dels dos partits no volia alterar substancialment aquest estat de coses. Així els proletaris, per la pròpia naturalesa de la seva condició d'assalariats, vivien una doble marginació: la política, en no poder participar dels beneficis del sistema representatiu, i la social, en ser una part de l'estructura productiva subordinada a les lleis de propietat i del mercat.

En general els elements que conformen una pràctica ideològica queden en segon terme als sindicats i els seus directors no s'estan de repetir que la tasca primordial de l'organització és la lluita per conservar el lloc de treball i el salari. Però els teixidors varen participar en les lluites polítiques de l'època, i ho varen fer al costat dels sectors més radicals, ja que els liberals no aportaven respostes a la seva problemàtica específica.

Aquestes respostes, i els primers elements d'ideologia obrera, varen aparèixer amb els corrents d'opinió democràtics, que aplegaven les tendències republicanes i socialistes en període de formació. A partir de 1840 comencen a manifestar-se, però, més que grups consolidats i amb una ideologia precisa, ens trobem davant de moviments molt heterogenis, no massa coneguts, de caràcter insurreccional, que aprofiten qualsevol conjuntura per actuar violentament. La realitat és que els teixidors formaven el gros en les revoltes d'aquesta època i això tenia neguitosos els polítics del sistema. Com diu un periòdic moderat de Madrid l'any 1841: "*la asociación se va robusteciendo todos los dias y se convierte en una república que llegará a dictar la ley a la nación, si mientras es tiempo no se atajan sus progresos (..) el plan que se abriga por la asociación de tegedores de formar una sola asociación general de todas las clases trabajadoras, plan que si llega, por desgracia, a realizarse, las clases obreras van a adquirir un poder irresistible, capaz de avasallar a todas las otras clases de la sociedad. (..) Digo que se formaría un ejército tan numeroso, porqué la mayor parte de sus individuos, con la organización que se ha dado la Milicia Nacional, pertenecen a las filas de la misma y, por consiguiente, tienen las armas*" (57).

Milicians, teixidors i republicans protagonitzen les bullangues contra el govern i les classes benestants i són l'element clau del trienni 1840-1843. A Mataró ens consta la intervenció dels teixidors en aquests fets. Ens fixarem en un personatge que resumeix en ell mateix aquesta realitat: Antoni

Paradís, que era vocal de l'associació de teixidors de Mataró i oficial de la milícia, i que ens mostra el fil que duu de l'activitat sindical a aquell conglomerat heterogeni de la força urbana. Paradís, el trobem l'any 1843 manifestant-se contra Espartero i participant activament en la revolta centralista (58).

Hi ha una tradició obrera, radical, una cultura, el rastre de la qual, malgrat la documentació escassa, podem seguir a través dels esdeveniments capitals de l'època. Ara ens referirem al proletariat mataroní, a les seves formes de vida i l'organització que els representava.

3.1. El grup proletari: els teixidors.

El proletariat mataroní era format pels jornalers del camp i els obrers que treballaven a les indústries de tota mena que hi havia a la ciutat: química, vidre, terrissa, foneria, etc. Però el sector més nombres era el que esta va lligat a les feines del tèxtil: el tissatge i la filatura, fonamentalment, i treballs auxiliars, o menors, com el blanqueig, les lones, les mitges, la seda, els pintats, els velluts, els encaixos, les panes i d'altres.

Si ens fixàvem en l'estadística de població, citada a la primera part, tenint en compte la incertesa d'aquelles xifres, ens adonaríem que l'empenta industrial no va tenir una repercussió en l'augment d'habitants fins a la dècada dels anys cinquanta. Augment que també manifesta l'estadística del proletariat, Quadre 6, que, tot i la seva manca de fiabilitat, assenyala l'expansió de la mà d'obra. Això suposaria que l'any 1850 els proletaris formaven el 24'8% de la població i set anys després un 31'1%. Xifres que no es deuen ajustar massa a la realitat si tenim en compte que Llovet ha calculat per a l'any 1860, sobre el cens, que els jornalers del camp i de fàbrica eren el 65'4% de la població, afegint-hi tots els integrants dels nuclis familiars, dada més segura que les que donem de fonts documentals indicatives (59).

Dins el tèxtil mataroní, i fins que no arrela definitivament la revolució industrial, hi ha en el proletariat dos grups clars. Per una banda els antics artesans lligats al mode de producció que començava a ser superat, i molts dels quals varen patir la lògica de la proletarització en veure la davallada dels seus negocis. Per una altra banda hi ha els proletaris del cotó, en general poc qualificats, que duen endavant el moviment reivindicatiu de la classe i s'apunten a totes les aventures exaltades. Els proletaris-artesans, lligats ideològicament a l'antiga estructura artesanal, molts dels quals encara realitzen tasques qualitativament superiors, es sentien per sobre dels senzills treballadors de fàbrica. Tenim a Mataró un testimoni de l'època, de l'any

QUADRE 6

ESTADÍSTICA DEL PROLETARIAT

	1848	*1850* (a)	*1850* (b)	*1857*	*1858*
Filat	696	719	—	—	—
Tissatge	1350	2567	426	—	—
Altres tèxtil	800	—	—	—	—
Jornalers	—	—	3150	3231	3780
Pobres	—	—	—	365	300
Altres	—	—	154	774	1495
	2846	3286	3730	(5165)	5575

Fonts:

1848: ACSA. Lligall 41, dades del P. Rius, molt completes pel que fa al sector tèxtil, però que no ens informen d'altres activitats.

1850 (a): AFTN. JdF, estadística de 1850.

1850 (b): AMM. D-224, document de 23, juliol, 1850.

1857: AMM. D-224, document de 1857. La xifra de la suma no quadra, però és la que indica el document.

1858: AMM. D-224, document de 1, agost, 1858. Dins el concepte de jornalers hi compta les feines fabrils, domèstiques i els arts i oficis.

Notes: Els documents dels anys 1850 (b), 1857 i 1858, de caràcter estadístic, semblen fets d'una manera aproximativa sense utilitzar cap criteri científic. Així, de l'estadística formada no es poden treure conclusions amb un mínim de fiabilitat i només retenim, a títol indicatiu, les xifres absolutes d'ocupats.

1842, que és una mostra prou explícita d'aquesta realitat: *"mi padre era tejedor de lonas, o sea de lino, como así antes se llamaba y estos consideraban de mas mayor categoría que aquellos* [els teixidors de cotó] *aunque, de jornal allá se iban*" (60).

Els obrers treballaven a les fàbriques de filats i teixits, però també hi havia un important contingent de persones impossible de quantificar dedicat a la producció a domicili. Proletaris que tenien telers en propietat o més sovint, llogats sota conveni als grans industrials, que els proporcionaven les eines i la matèria primera a canvi de determinada quantitat de producte i compraven l'excedent. Aquest tipus de treball feia baixar molt els costos al tissatge, perquè l'excés de mà d'obra afavoria preus de feina d'estricta supervivència.

Era més usual el treball a la fàbrica. Si ens fixem en les dades de

1848, Quadre 7, les úniques de completes que tenim, podem arribar a algunes precisions sobre la qüestió. Es manifesta en primer lloc la realitat, tal com s'assenyala usualment, que la feina de filar era encomanada en primer lloc a les dones i les criatures, i els filadors, els més preparats dels quals eren capaços de conduir de 200 a 350 fusos, eren menys d'una quarta part de la mà d'obra ocupada en aquell mester. En canvi el tissatge era practicat principalment per homes, d'aquí que fossin els teixidors els primers que varen organitzar-se en sindicats. També destaca el fet de la gran quantitat de criatures col·locades a les fàbriques, una xifra similar a la de dones, i en conjunt suposaven el 58% de la mà d'obra.

QUADRE 7

PROLETARIAT DEL TÈXTIL L'ANY 1848

	homes		*dones*		*nens*		*total*
Tissatge	700	52 %	300	22 %	350	26 %	1350
Filatura	150	21 %	324	46 %	222	32 %	696
Total	850	41 %	624	30 %	572	28 %	2046

Font: ACSA. P. Rius. Lligall, 41.

Treballar en una fàbrica tèxtil suposava uns horaris molt dur, és només amb ironia que podem llegir comentaris de l'època com el que segueix: "*la gran ventaja que se ha obtenido* [amb la mecanització] *consiste en el precioso hábito del trabajo e increíble afán con que le prestan los operarios de esta clase, entre, los cuales trabajan muchos, mas de 14 y 16 horas diarias*" (61).

Jornades esgotadores que a Mataró no ho eren tant, ja que s'acostumava a treballar 12 o 13 hores diàries durant sis dies a la setmana. Començava la feina a les cinc del matí i durava fins a les vuit de la nit, descomptant el temps d'esmorzar, dinar i sopar. Cosa que ens indica que els proletaris gairebé vivien a la fàbrica, ja que, llevat de dormir, hi realitzaven totes les altres activitats quotidianes (62).

Aquest ritme cansat afegint-hi la perillositat d'algunes màquines feia que els accidents fossin habituals. L'ajuntament es va fer ressò l'any 1840, recordant una iniciativa semblant de 1834, de les disposicions que prohibien als nens treballar en les màquines *diable*, dites així perquè un descuit del que la feia anar li podia provocar amputacions als membres: "*Habiendo sabido*

QUADRE 8

SALARIS DE LA CLASSE OBRERA

Salaris de l'any 1847 (teixidors i filadors)

Teixidors	*Homes*	*Dones*	*Nens*	*Total*
Obrers	700	300	350	1.350
Salaris al dia	9'1	7'2	4	
Saalris al mes	160.200	54.000	35.000	249.200
Filadors				
Obrers (vapors)	138	262	193	593
Obrers (no vapors)	12	62	29	103
Salaris/dia (vapors)	12'3	8'5	3'8	
Salaris/dia (no vapors)	20	8'1	3	
Salaris/mes (vapors)	42.690	56.172	18.406	117.268
Salaris/mes (no vapors)	6.000	12.668	2.193	20.861

Font: ACSA: Lligall 41, del P. Rius. | *Nota:* Els salaris són calculats a partir de 25 dies de feina al mes. Les xifres són en rals.

Salaris de l'any 1856 (fàbrica "Dorca, Solanas, i C.ª")

Empleats de la casa	
Contramestre	30
Contramestre	20
Parador	13'3
Maquinista	13'3
Serraller	13'3
Escrivent	10
Fuster	12
Magatzem	12
Ajudant	8'6
Mosso	8'6
Vigilant	8'6
Aprenent	2'6
Peó	2

Tint i Grillatge	
Majordom	10
Grillador	10
Engomador	10
Engomador	9'3
9 peons	8'6
Bobinadores	
3 bobinadores	7
Sargidores	
9 sargidores	5'2
Tallat	
Encarregat	10
19 Obreres	6'6

Nota: Sous en rals.

Font: AHCB. Fons comercial, B-982. Llibre de setmanals de "Dorca, Solanas, i C.ª". Utilitzem el detall de la setmana 24/30, maig, de 1856.

este Ayuntamiento que con motivo de emplearse en el manejo de la máquina llamada 'diablo', a personas de corta edad, habían sucedido varias desgracias (..) ha acordado que se haga un bando, haciendo saber, que los fabricantes de la presente, no podrán emplear para el uso y ejercicio de dicha máquina a personas menores de veinte años, en la inteligencia de que si ocurre alguna desgracia por haberse contravenido a esta disposición, serán todas las resultas y los daños que se ocasionen de cuenta del contraventor" (63).

Al tema de les condicions de treball, hi hem d'afegir la qüestió fonamental dels salaris, que és la que va enfrontar durament els proletaris i els amos. Perquè la inestabilitat en el lloc de treball, motivada per les crisis industrials, era agreujada quan els amos, davant augments del preu del cotó, pretenien rebaixar els costos disminuint els salaris per mantenir la competitivitat dels seus productes. A Mataró el problema era greu perquè, com deia Madoz, es partia d'una situació no gens favorable als obrers arran dels seus *reducidísimos jornales*. Les xifres que recull l'escolapi Josep Rius, Quadre 8, per a l'any 1848, ens informen de l'estructura de sous al tèxtil i són l'únic conjunt de dades que donen una visió general del tema.

Una primera constatació és la diferència entre els preus de la feina al tissatge i a la filatura, apreciant-se una major quantia en aquesta darrera, més especialitzada. També és significatiu que el cost de la mà d'obra sigui superior a la filatura preindustrial que no en les indústries que utilitzaven la força de vapor. Els teixidors cobraven 9'1 rls al dia i els filadors 12'3 rls, però els filadors de fàbriques antigues cobraven 20 rls. El salari femení era, al tissatge, de 7'2 rls i es movia en uns marges de 8'1/8'5 a la filatura. Sabem, però, que hi havia dones que realitzaven feines a domicili als pobles de la comarca, que es conformaven amb xifres miserables, per exemple 1'2/1'5 rls diaris, com informa Madoz. Les criatures eren les que tenien salaris més baixos, cobraven quantitats que anaven de 3 a 4 rls diaris. El seu treball, a partir de sis anys, era habitual i les xifres exposades n'indiquen la importància. El fet de comptar amb una mà d'obra tan barata era un estímul per als fabricants que en llogaven tants com podien a les feines auxiliars. Hi ha tota una literatura de caràcter social que té com a centre la denúncia de fets com aquest.

Les xifres comentades corresponen a un càlcul de mitjana, però a la filatura no hi havia un preu únic i, segons la fàbrica, hom hi troba diferències substancials. Per als homes hi ha diferències en la banda 10/14 rls, per a les dones 8/9 rls, i en el cas dels nens de 2'8/4 rls. A les fàbriques de teixits i les de filats amb cavalls no hi ha tantes diferències. Fixem-nos, només, el cas

dels nens, els sous dels quals es mouen entre 1 a 4 rls. Algunes d'aquestes variacions devien tenir com a motiu l'especialització, però sovint es tractava d'un intent de rebaixar costos per part dels empresaris (64).

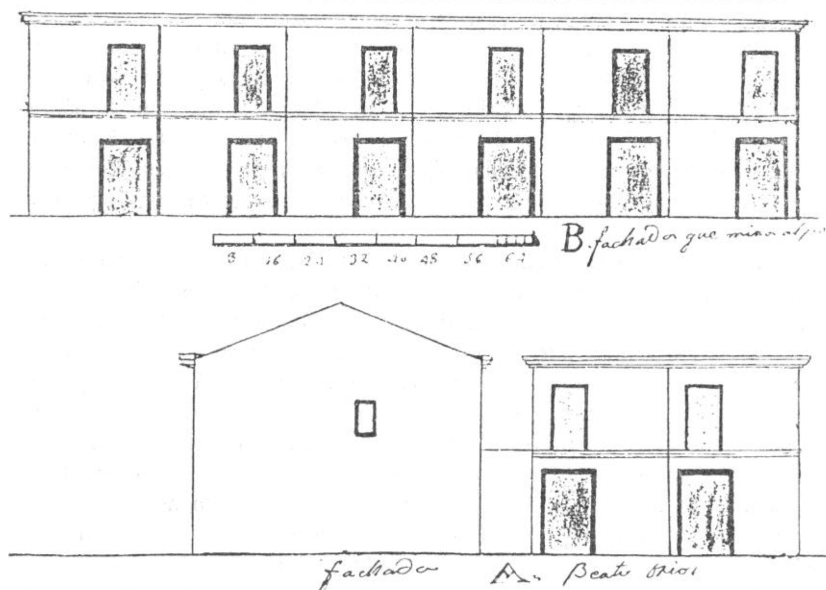
Les altres dades que tenim relatives als sous obrers són de 1856 i corresponen a la nòmina de la fàbrica de panes Dorca, Solanas i C^{a}. Un especialista (parador, maquinista, grillador o fuster) comparable a un teixidor o filador, cobrava en la banda de 10/13'3 rls al dia, lleugerament superior a les xifres de 1847. En canvi el salari femení (bobinadores, talladores i sargidores) és inferior, movent-se pels 5/7 rls. I el dels nens és potser comparable al d'aquests aprenents i peons que cobraven sous de misèria: 2/2'6 rls. En el cas de les dones, treure la mitjana amaga el fet que es cobrava per la feina feta, que oscil·lava segons la producció i categoria del treball. En les sargidores trobem diferències que van de 60 rls per 342 forats, 33 rls per 192 forats o 14 rls per 58 forats. En el tall, on es cobrava segons les peces elaborades i la seva complexitat, les diferències van de cinc peces que es paguen a 54/63 rls a una peça que es paga a 33/36 rls.

Amb els salaris s'havia d'atendre al cost de la vida: l'alimentació, els vestits, la casa, etc. En aquests aspectes no tenim dades suficients que ens permetin donar una panoràmica de la situació a la ciutat, per la qual cosa seguirem les de Cerdà, que és qui per a l'època ha presentat una estadística mes sistemàtica, però referida a Barcelona. Assenyala que el salari anava en un 50% a les despeses d'alimentació, que constaven d'uns elements molt migrats, i més si tenim en compte que es destinaven a persones que treballaven moltes hores. La dieta diària: esmorzar, dinar i sopar, tenia com a base el pa, amb acompanyament de mongetes, patates, una sardina i una mica d'oli, queviures que costaven 4'55 rls al dia. Era la meitat del salari d'un teixidor, cosa que obligava a treballar tota la família per a fer-se amb els diners indispensables per a les despeses mínimes (65).

Les crisi de les subsistències eren moments dramàtics, que incidien sobre la dieta de la classe obrera en la mesura que ja era de per si precària. Per aquest motiu es varen produir aldarulls populars, no massa radicals, els anys 1837 i 1840. En aquesta darrera ocasió els obrers es varen manifestar contra els augments del preu del pa acusant els especuladors de retenir el blat als magatzems per fer pujar els preus (66).

Un altre element de les despeses quotidianes era l'habitacle, que els proletaris havien de llogar, perquè una casa valia al voltant de 10.000 rls, el sou íntegre de gairebé quatre anys d'un teixidor que, recordem-ho, no podia estalviar res. La població creixia, s'inauguraven nous carrers i els propietaris agrícoles destinaven a l'edificació terrenys de conreu a fi de treure'n una

rendibilitat més elevada llogant-los. Es construïen cases en serie que es caracteritzaven, segons alguns inventaris, per l'escassetat d'espai. En alguns casos es tractava d'habitacles mínims, d'una habitació i cuina.

Conjunt de cases de lloguer per a la classe obrera al carrer Beat Oriol, de l'any 1847. (AMM.)

A la documentació notarial hi ha diversos inventaris pertanyents a membres de la classe obrera i treballadors del camp que són prou significatius per a conèixer el nivell de consum d'aquest sector. De la situació d'extrema pobresa d'un bracer o d'un obrer del tèxtil, passem al nivell relativament mes bo d'algun de treballador autònom o artesà.

L'inventari del bracer Miquel Catarineu i Estrany [67] mostra la realitat quotidiana d'un assalariat sense béns i representa el grau mes baix de consum: una cuina i una habitació pet dormir. Hi ha també alguna eina de treball, pocs estris de cuina, poca roba i un llit, tot en estat vell i molt usat.

L'inventari d'Esteve Serra [68] és el d'un nivell superior en benestar. Ens trobem davant el cas d'un pagès que té en contracte emfitèutic dues petites peces de terra plantades de vinya al pla de Mataró. A la seva casa, a diferència del cas anterior, hi ha més habitacions, més roba de llit i de vestir, més mobles i estris de la casa. I un bon conjunt d'eines de la feina: garbella,

falç, podadores, magalles, magalls, magallons, forques i altres.

En el treball tèxtil també hi ha diferències acusades. Així tenim el cas de Joan Roldós (69), teixidor pobre de Sant Genís de Vilassar, que incapaç de mantenir la família marxa a Amèrica. Els seus béns, que es queden la dona i els fills en traslladar-se a Mataró a treballar, es redueixen a uns pocs estris de cuina, roba de casa i algun moble. Un cas diferent és el de Josep Serra i Coll, mitger artesà, que treballava a casa seva amb dos telers. El seu nivell de consum, tot i ser molt baix, mostra una situació de més benestar. Era propietari de la casa, que tenia menjador i dues habitacions. Pel que fa a la roba, hi trobem més quantitat de peces que en el cas precedent. També tenia dos trossos de terra no productius i un censal que li donava una pensió mínima: 3 lliures a l'any (70).

La indigència general del proletariat es completava amb una manca total d'instrucció. Tenim la prova documental de les cartes que escrivien els teixidors sindicats als seus companys d'altres localitats, a les que ara mateix ens referirem. Cartes que ensenyen que els pocs membres de la classe que no eren analfabets tenien unes carències culturals molt greus, com demostra la seva redacció.

Les escoles privades i públiques eren poc utilitzades pels obrers, a causa de la necessitat que hi havia del treball infantil. L'estadística que dóna Madoz ho fa evident: els nens escolaritzats, durant els anys quaranta, de l'edat de 3/10 anys eren 1.600, en canvi de 10 anys endavant només eren 437. Dada reveladora que els fills d'obrers que anaven al col·legi ho feien en edats mínimes, quan encara no podien dur un sou a casa (71).

Jornades llargues, salaris de misèria, condicions precàries de treball i vida i les penalitats pròpies de les èpoques de crisi, varen fer que s'anés consolidant l'organització reivindicativa dels treballadors per fer front a aquests problemes i al principal de tots: l'intent repetit dels fabricants de rebaixar els salaris. Varen ser els teixidors l'avançada del proletariat industrial mataroní.

3.2. La *Sociedad de Mutua Protección de Tegedores* de Mataró, 1840-1843

La primera dada que tenim documentada al voltant de la confrontació entre treballadors i fabricants és del 24 de maig de 1840, quan Antoni Pesant, Lluís Matas, Josep Puig, Dolors Campins, Fèlix Puig i Joan Seda, "*dueños todos de hornos para la fábrica de ladrillos*", expliquen al consistori que els seus obrers els havien fet una reclamació conjunta i que: "*en el dia de ayer domingo por parte de los respectivos trabajadores de sus establecimientos se*

les había presentado una nota del precio diario que pretendían por sus jornales". També expliquen que "*a mas según confidencialmente habían podido saber intentaban dichos trabajadores para el caso que los oponentes empleasen otros operarios, no solo destruir todo lo que se elaborase, sino también dirigirse contra sus personas*". L'ajuntament progressista respon, seguint els criteris del liberalisme més estricte, que no volia intervenir en la qüestió del jornal "*dependiendo esto de convenciones entre amos y jornaleros*", però que vetllarà per l'ordre públic, i crida els representants dels treballadors per fer-los saber que els considerarà responsables de les accions violentes que es duguin a terme. Eren Joan Anglada, Vicenç Català, Francesc Pons i Fidel Català, quatre dels sis obrers "*que en nombre de los demás presentaron las notas de los precios*" (72).

Aquesta notícia indica l'existència d'una organització obrera, segurament poc cohesionada, que es manifestava quan les necessitats econòmiques ho exigien. No hi ha cap altra informació al voltant d'aquest afer, de la mateixa manera que desconeixem en absolut la situació laboral de totes les altres activitats productives, llevat del cas dels obrers del tèxtil.

A Mataró, a causa de la importància de la indústria tèxtil, varen ser els teixidors, el sector més nombrós de la classe obrera, els que varen protagonitzar la formació del primer sindicat de classe de la història local. El dia 20 de juny de 1839 un grup de sis teixidors es varen presentar a l'ajuntament per demanar permís per procedir a la formació d'una associació per defensar els seus interessos, al redos de la reial ordre de febrer del mateix any, que els permetia aquell dret. Eren Joan Fradera, Felip Tauler, Cebrià Vila, Miquel Duxans, Josep Urpina i Felicià Julià, que varen demanar que es trametessin al cap polític *"los estatutos que han fromado de una asociación de socorros mutuos de los tegedores de algodón e hilo de la presente ciudad*". De l'eficàcia de la sol·licitud, cal dubtar-ne, ja que no es registra cap resposta de la superioritat, com era habitual (73).

Els teixidors varen insistir en els seus propòsits el juliol de 1840, quan l'ajuntament rep "*una solicitud que le presentaron varios tegedores de algodón para que se les permitiese formar una sociedad de mutua protección, de que acompañan un ejemplar*". La petició es va fer d'una forma organitzada a diferents poblacions (74) i va ser denegada pel cap polític en tots els casos. Quant a Mataró, ho justificava en diversos bans previs emesos al voltant d'altres intents de legalització dels sindicats a Barcelona i Vic. De tota manera, i com que la voluntat dels obrers persistia perquè responia a problemes objectius, el mateix cap polític, i com a mesura conciliatòria, ordenava a Mataró formar una comissió inspectora per tal d'analitzar la

realitat de l'existència quotidiana dels teixidors i les condicions en què s'exercia el treball. L'ajuntament va acordar nomenar per a aquesta tasca J. A. Roca, Josep Bofarull, S. Prat i J. Font. S'havien de col·locar avisos a les fàbriques amb els noms dels membres de la comissió, a la qual havien d'acudir els reclamants (75).

El mateix mes un fabricant relacionat amb els moderats és acusat de provocar els treballadors anunciant la reducció dels salaris: *"alarmó a los trabajadores manifestándoles, que seguramente tendría que rebajarles el jornal en virtud de que algún otro fabricante lo había hecho, según se dice, con el fin de que dejasen el trabajo y anduviesen divagando por la ciudad y llamar la atención con reuniones no acostumbradas en dias de trabajo*". El progressista que dóna aquesta informació no s'està de fer el següent comentari: "*los jornaleros de esta liberal población son demasiado cuerdos para ser el juguete de las pérfidas maquinaciones jovellánicas que tratan por todos los medios de poner en boga para desacreditar las últimas ocurrencias y la nueva marcha de verdadero constitucionalismo que debe adoptar el gobierno. De luengos años no se ha hecho variación ninguna en los jornales de velas, y nada prueba mas que no hay motivo de rebaja en esta clase de industria, como el disgusto que ha causado a algunos fabricantes semejante novedad de la rebaja soñada de jornales*" (76).

L'actitud dels fabricants identificats amb els moderats, cap a la revolta esparterista és clara: volien agitar l'àmbit de les relacions socials davant el perill de la legalització dels sindicats obrers. L'ajuntament, conciliador, adopta mesures de pacte i, intervenint-hi aconseguirà el restabliment de la pau social en aquesta primera confrontació en el tèxtil. I es prohibeix que, per la seva perillositat, els nens treballin en el 'diable'.

La *Sociedad de Mutua Protección de Tegedores de Mataró* (ATM) va néixer amb un caràcter de resistència i la intenció primera de conservar el poder adquisitiu dels salaris. Millorar les condicions de vida, les de treball i aconseguir una major equitat en el repartiment dels beneficis, eren altres interessos d'una organització que en cap moment no es va plantejar lluites contra el dret a la propietat. Les nombroses vagues d'aquest període sempre tenien la intenció de resistir la pressió a la baixa en els salaris. En aquests casos la societat donava diners als vaguistes i cercava llocs de feina a altres poblacions, recolzant-se en sindicats forans. Per a poder dur a terme aquests ajuts hi havia una caixa de resistència en la qual els membres del sindicat ingressaven una quota fixa. El cap de la societat era Joaquim Baset, i Josep Martí, Salvador Bagué i Antoni Paradís en formaven part com a dirigents (77).

L'any 1841 va ser el més crucial de la seva existència, a causa de

l'extrema conflictivitat que es va produir. La disminució dels salaris a conseqüència d'una crisi de comandes va enfrontar els proletaris i els amos en una lluita duríssima que, si en un primer moment es ressol a favor dels teixidors, la major resistència i el locaut empresarial acabarà fent-se amb la victòria d'aquests, i amb la desfeta del sindicat, que, havent tingut una gran representativitat entre la classe, acabarà vegetant en la inoperància testimonial (78).

El mes de gener hi va haver uns intents d'avenir-se les parts enfrontades, però aviat es passava de les paraules a les accions. El mes d'abril els treballadors desocupen les fàbriques demanant augment de sou perquè deien que els preus de venda havien pujat i volien participar en aquella millora. Els teixidors amenacen amb estendre la vaga si no son ateses les seves reivindicacions i, com a mesura d'urgència, envien vaguistes a treballar a Vic. En una carta als sindicalistes d'aquesta ciutat demanen que donin treball als companys, ja que la lluita en la qual són immersos és decisiva: "*los dadores de esta vienen por el motivo que nosotros hemos desocupado su fábrica, lo que eremos* [queremos] *desocupar otras en el término de pocos dias por el motivo de que hemos sabido que los guaneros* [géneros] *an echo aumento y los años* [amos] *no quieran subir el jornal y por consiguiente recomendamos a Vs. que nos remiten pronto el estado de la sociedad y nota de los telares vacios de esa y sobre todo les recomendamos decisión aora más que nunca porque los amos tendrán que blandirse a las razones naturales para la salida que tienen todos los géneros*" (79).

El conflicte es va anar estenent a Mataró i altres llocs, amb moltes indústries de diverses poblacions aturades. El cap polític va fer una circular a diversos ajuntaments donant una normativa a seguir en aquelles circumstàncies, aconsellant la formació de comissions mixtes. Es tractava de promoure "*una reunión de comisionados de la clase de fabricantes y de la trabajadores, que, conciliando los intereses de unos y otros* [establís] *una regla general en el tiro y medición de las piezas tejidas, como en los precios de su mano de obra*". Es considerava aquesta modalitat d'acord com a immillorable: "*no pudiendo en derecho obligar a los unos a trabajar si no quisieren, ni a precios que no les acomoden; ni a los otros a pagar sus trabajadores a precios que tampoco les fuesen convenientes*" (80).

L'alcalde, en rebre la missiva oficial, treu importancia als fets esdevinguts a la ciutat i explica: "*no ser ecsactos los avisos que sin duda alguna persona mal intencionada le han dado sobre la maliciosa agitación entre fabricantes y trabajadores (..) a la vista de algunas pequeñas diferencias que han tenido las clases expresadas acerca el precio de la*

elavoración de manufacturas y que a pesar de no haber presentado ningún síntoma alarmante ha procurado y logrado conciliarlas completamente lo que le ha sido muy fácil atendida la sensatez de que ha dado constantes y repetidas pruebas la clase proletaria de la presente y la aplicación a la industria y a su fomento que caracteriza a los fabricantes de la misma" (81).

L'ajuntament va organitzar una comissió formada per tres membres del consistori, tres fabricants i tres teixidors que havien d'acordar el preu de les peces teixides sempre que es presentés algun problema. L'existència d'aquest organisme va ser efectiva i a finals d'abril el problema iniciat els primers dies del mes s'havia resolt a favor dels teixidors. Ells mateixos ho relaten: "*ya tenemos haviertas las fábricas o cuadras y el modo con que emos convatido contra los enemigos, digo los fabricantes, después de haver echo varias proposiciones cuantra* [contra] *nosotros, no an encontrado medio alguno que bajarse bajo nuestros pies y decir que ya aumentarían las piezas y que sobre todo dásemos permiso para poder abrir las cuadras, pero como nosotros a teníamos a todos nuestros hermanos socios colocados, éramos sordos a sus reclamasiones hasta que se valieron del gobierno, lo que fuymos llamados lante* [delante] *el Sr. Alcalde y el M. Y. Ayuntamiento constitucional de esta, pero como nosotros ya nada tememos tubieron que sedir a dicho tribunal lo que nosotros quisiéramos*" (82).

D'aquest document cal ressaltar la força del sindicat, que radicava en la solidaritat entre les diverses associacions i el moment polític. També és significativa la diferència de to amb el document del consistori, que relata el mateix conflicte.

Durant les vagues l'ATM duia a terme una important tasca buscant feina als associats d'altres poblacions, despatxats per participar en conflictes. I els col·locaven a Mataró i els pobles veïns (83). Hi ha molts exemples d'aquesta solidaritat activa. Així, el juny de 1841, uns treballadors de Vic escriuen a la seva associació explicant que ja treballen: "*Lo motiu de escriura és que sabareu que estem colocats tots tres que bàram marxar pero en fi sabareu quen Pera Bert nos ba dexà asta que bàram se cotlocats a nal traball y a la despesa*" (84).

El mes de juliol del mateix any la crisi tèxtil es va fer sentir a causa de l'augment dels preus del cotó i la disminució de les comandes, quan els fabricants tenien els magatzems plens i despatxaven treballadors. A Mataró l'ATM no donava l'abast en les seves tasques de socors, a causa dels aturats i les vagues que hi havia a dues fàbriques: "*nos encontramos en una crisis en que tenemos un gran número de trabajadores sin colocasión, a causa de la calma que se esperimenta, pues todos los dias están despidiendo gente los*

amos; a más, tenemos dos cuadras cerradas porqué rebajavan las piezas de una peseta, de modo que todas las semanas tenemos un gasto de cuarenta y tres duros y pico, por lo que pagamos a 18 cuartos semanal y no podemos sumplir los gastos de jornales que tenemos que pagar a los que mandamos que no trabajen a menos precio de lo que están montadas las piezas, y con todo lo dicho no se socorre a ningún despachado por los amos; tal bez llegaremos a pagar una peseta semanalmente para poder sostenirnos a que no decayga la sociedad" (85).

Els caps del sindicat sabien que el moment era crític i fan una crida per resistir la lluita: "*ahora mas que nunca, es cuando todos los socios tenemos que rebastirnos de valor y ser firmes para poder bencer toda clase de obstáculos que se nos presenten, que ya llegará un dia feliz en que brillaremos con nuestra unión y entonces lograremos el fruto de nuestras fatigas*". El mes d'agost hi ha noves vagues: "*nos encontramos muy apurados con una infinitud de socios sin trabajo, los fondos muy escasos y los amos provando todos los dias para rebajarnos el jornal (..) cada socio por su parte hace toda clase de sacrificios, y así és que nuestros adbersarios admiran nuestra constancia, nuestro sufrimiento y, en una palabra, nuestra prodencia*". El mes de setembre la situació va donar un tomb, i així ho manifesten amb optimisme els de l'ATM: "*parece que las cosas ban canbiando de aspecto, pero todavía tenemos algunos yndividuos sin colocación; hemos tenido muchos gastos, más podemos decir que los amos no se han podido burlar de nosotros*". De tota manera demanen als companys de Vic que no els enviïn més persones, ja que a Vilassar hi ha vaga i el diners de la caixa s'exhaureixen (86).

La revolta dels moderats encapçalats per O'Donell, que va produir la creació a Barcelona, Mataró i altres localitats de juntes de vigilància de caràcter radical, també és un factor que en aquells darrers mesos de 1841 decanta el clima polític cap a la confrontació. Va ser al mes de novembre quan els fabricants decideixen de donar el cop definitiu contra l'ATM, i organitzen un locaut per aconseguir que els obrers abandonin els sindicats. Els fabricants, en general coreligionaris dels moderats, també intentaven que els obrers sense treball deixessin la ciutat i no participessin en les eleccions municipals, que es presenta ven crítiques.

La premsa progressista informava dels fets: "*Los fabricantes de Mataró mal avenidos con el sistema actual en estos momentos en que se ajitan los partidos en la arena de las elecciones, acaban de dejar sin trabajo un sin número de jornaleros, de manera que seis fábricas quedan cerradas. Es convenio que llevan al objeto de dispersar a los proletarios porqué no*

puedan ejercitar el derecho de ciudadano mayormente para tal novedad no alegan otro protesto que el de no querer admitir en sus fábricas a los asociados. Infelices creen acaso destruir la asociación por medios tan viles y piensa tal vez el dueño de la proyectada fábrica de Vapor que formando en las filas de los retrógrados asegura mejor sus intereses que protegiendo a los trabajadores de cuya clase ha salido! [Es tracta d'Ignasi Sala] *Alerta asociados no abandonéis vuestro puesto a pesar de que los dueños de fábricas ataquen vuestra asociación ni desesperéis del provenir porqué vuestra causa es justa y santa, al paso que la de vuestros opresores injusta y nefanda, por consiguiente tarde o temprano triunfa la razón y la justicia*" (87).

La patronal estava disposada a arribar a les últimes conseqüències: "*estaban honidos para despedirlo todo como ya lo abian echo en Mataró"*. Actitud d'intransigència denunciada pel cap de l'associació de teixidors de Barcelona, Joan Muns, que alertava dels propòsits dels fabricants explicant: "*lo que recientemente acaba con escándalo de suceder en Mataró donde han sido despedidos de cinco a seis fábricas o talleres los trabajadores inscritos en la asociación amenazando de hacer otro tanto con los que en adelante se afiliases. El plan es conocido: se trata de irritarnos para que cometamos excesos, y para arrebatarnos en castigo la fraternidad que nos une*" (88).

Els excessos no varen tenir lloc, de tota manera Espartero dissolia els sindicats, mesura que a Barcelona no es va aplicar fins al 4 de gener de 1842, prenent abans mesures d'ordre públic. A Mataró arriba la força militar el 5 de gener: "*ayer dia de la publicación de la orden para el cese la sociedad de protección mutua de los tegedores, estuvo la tropa sobre las armas. En San Andrés de Palomar y Mataró se hizo igual observación. Felizmente todas estas precauciones han sido inútiles: los obreros asociados no piensan oponer resistencia activa*" (89).

L'ATM no va poder resistir l'embat de la patronal ni la prohibició a dur a terme legalment les seves tasques. I així les escasses notícies que tenim a partir d'aleshores ens mostren un sindicat reduït i testimonial. En una carta dirigida als companys de Vic el maig de 1842, signada per Desideri Oriach, com a encarregat de l'ATM, i per Ignasi Baset, afirmen que *"La sociedad está enteramente batida raspecto a los amos, baliéndose estos de la ocasión del tiempo tan malo tocante a los tegidos (como sucede en todas partes), de obligar a sus operarios de dejar de ser socios bajo pena de ser despedidos del trabajo; por lo tanto, dicha sociedad tubimos que sucumbir por aber al fin en todas nuestras resistencias, agotando nuestros fondos; es decir, somos de 28 a 30 socios los que aguantamos el nombre de la sociedad en esta de Mataró. (..) No tenemos confianza por ahora de reanimarnos porque ya ben*

Vs. el tiempo tan malo ho sea tan brutal" (90).

El mes de març es tornen a legalitzar les associacions obreres i sabem que els teixidors participen activament en la revolta del mes de novembre en solidaritat amb els barcelonins que s'havien aixecat contra Espartero. Però, de l'ATM, no en tenim detalls; de tota manera la nova dissolució de gener de 1843 devia ser un altre cop dur, perquè el mes de març d'aquest any alguns fabricants rebaixen els salaris amb el suport de l'ajuntament sense cap oposició. Els teixidors havien demanat el suport del consistori, però aquest, després de consultar els fabricants, va decidir que no podia accedir a la petició d'intervenció demanada pels obrers (91).

Els fets polítics de juny i setembre de 1843 demostraran la força organitzada dels teixidors fent costat als sectors més radicals del progressisme. La derrota de la revolta centralista inicia uns anys d'obligat silenci i organització callada.

3.3 Organització obrera del període moderat, 1844-1854.

Amb el govern moderat el moviment obrer passa per una dècada de dificultats legals agreujades per la llibertat absoluta que es concedeix als fabricants, els primers anys, de marcar la mida de les peces i de pagar la feina al preu desitjat. Però tot i la manca de legalització i els problemes que això comportava, els proletaris varen mantenir el caliu sindical.

La continuïtat es manifesta en la celebració a Barcelona l'any 1844 de l'aniversari del sindicat de teixidors i en el fet que sovint les autoritats recordin que era prohibit de formar comissions d'obrers. Però malgrat aquestes ordres els sindicats continuaven organitzats.

L'abril de 1846 s'inicia una greu crisi de treball, que es va fer més crítica en coincidir amb el problema general de manca de subsistències l'any 1847, quan s'apugen els preus dels cereals. A Mataró la crisi va fer estralls, no hi va haver les revoltes d'altres ciutats, però va ser l'origen de la primera vaga general del tèxtil en aquesta època.

Va ser el dia 20 d'abril quan a causa dels acomiadaments d'obrers i la reducció de salaris es va fer vaga solidaria en el sector. L'ajuntament es fa ressò dels fets i els explica de la següent manera: "*una porción de operarios a consecuencia los unos de no querer continuar en los talleres en razón de habérseles disminuido el jornal, y por efecto los otros de que los dueños de las fábricas los han despedido*" (92). El capità general va fer aquarterar la columna del districte de Mataró en prevenció de disturbis i diu que si convé enviarà més tropa. El cap polític també hi va intervenir interessat a posar

algun remei a la situació i autoritza el consistori que "*para prevenir los resultados desagradables a que podría dar lugar la paralización de las fábricas de esta y el despido de operarios, concede autorización para que en caso apurado se costee de fondos comunales una sopa económica en la parte que para ello no baste la generosidad de los particulares*". L'ajuntament diu que no té diners ni per fer aquesta sopa mínima: "*con motivo del considerable número de personas, muchas de ellas casadas y con família a que debería atenderse; cuyo suministro tiene por otra parte presentido el Ayuntamiento no sería tampoco agradable a los trabajadores, habida consideración de los hábitos y costumbres de la mayor parte de ellos*". I considera que dels particulars no es pot esperar cap ajuda: "*en razón al escesiva precio de los artículos de primera necesidad*" (93).

La crisi s'allargava, agreujada per escenes de descontentament a la plaça protagonitzades per dones i pel fet que moltes persones d'altres llocs acudien a Mataró amb l'esperança de trobar un lloc de treball. L'ajuntament temia una explosió de violència i demana un destacament de cavalleria perqué la força amb què comptava era incapaç d'aturar un motí dels proletaris, en cas que: "*su ínfimo estado de abandono y de miseria les haga perder la resignación*" (94).

L'any següent es va produir un fet important en el món laboral. El 5 de març, presidits per l'alcalde, es varen reunir a l'ajuntament els fabricants de teixits de cotó Joan Bolart, Bonaventura Fontanils, Joan Flamarich, Joan Campos, Jaume Roca, Josep Torrellas, Enric Casòliva, Jaume Sola, Ramon Suñer, Joan Casanovas, Ramon Font, Ignasi Barba, Ramon Vives, Joan Rosal, Josep Alsina i Domènec Gironès. El motiu de la reunió era fer efectiva la instrucció del cap polític que ordenava formar una comissió paritària de fabricants i treballadors del tissatge. De fet el cap polític va deixar a l'arbitri del consistori formar la comissió i l'alcalde va fer votar als fabricants si ho consideraven convenient. Aquests ho varen aprovar i nomenen els seus representants. A continuació es presenten els delegats dels obrers i queda organitzada la 'junta mixta': president: Ignasi Sampere (fabricant); vicepresident: Francesc Umbert (obrer); secretari: Maurici Roca (o); sots-secretari: Jaume Roca (f); vocals: Joan Bolart (f), Antoni Rosal (f), Emetri Vila (o), Antoni Foix (o); vocals suplents: Joan Campos (f), Josep Torrella (f), Francesc Basas (o), Serafí Salvanyà (o) (95).

Sobre la vida i activitats d'aquesta comissió no en tenim notícies, però devia ajudar a conduir el descontentament popular tan agut per les circumstàncies del moment. El que és manifest és la continuïtat de l'organització dels teixidors al llarg d'aquests anys, com aviat es demostraria.

3.4. La "Sociedad de Tejidos con volante", 1854-1856.

En aprovar-se el maig de 1850 de nou la legalització de les organitzacions obreres els proletaris varen reconstruir els sindicats, que vivien en semi clandestinitat, per plantejar amb mes força les seves reivindicacions. Però l'any 1854 torna la prohibició, que va contribuir a radicalitzar la classe quan, encara sota govern moderat, hi ha una vaga a moltes poblacions catalanes del 29 de març al 3 d'abril. A Mataró es va iniciar com a solidaritat amb els treballadors de Barcelona el dia 1 i va acabar dos dies després davant les amenaces del capità general que contemplava la pena de mort per als vaguistes. L'atur havia tingut a Mataró una gran incidència a la fàbrica Busqueta i Sala i l'ajuntament havia fet detenir diversos treballadors sindicats i els envien a la presó de la ciutadella, a Barcelona (96).

Amb el canvi de règim polític del mateix any les posicions obreres es tornen a radicalitzar i quan es produeix l'alçament de juliol de la ciutat de Barcelona contra els moderats, el proletariat tèxtil es revolta destruint les maquines de filat selfactines, que estalviaven molta mà d'obra.

A Mataró aquests mateixos fets varen tenir una component certament original. El 15 de juliol el consistori i el poble s'adhereix al pronunciament. Per aquest motiu es va aplegar molta gent de les localitats veïnes i entre els grups de pagesos reunits es covava un esperit de revolta. A la mateixa nit del dia 15 la situació era crítica: "*empezaron a acudir gente del campo y mezclándose con los grupos que estaban en la Rambla, empezaron a proferir palabras amenazadoras contra los vapores, esparciéndose el ridículo y absurdo rumor de que estos eran causa de la enfermedad que sufren los viñedos. Al oir esto, muchos trabajadores de fábricas ofrecieron sus servicios al Ayuntamiento y gracias a su actitud decidida y a la de la corta fuerza que hay en esta, el orden no se turbó*".

L'endemà la situació continuava greu: "*Vino el dia, empezó de nuevo la agitación, que se complicó de un modo muy amenazador con la multitud de braceros que iban llegando de los afueras y pueblos circunvecinos que preocupados con la fatal idea de que el 'Oidium-Turkei', era efecto de los vapores, pensaban podrían aprovecharse de un desorden general para incendiar aquellos elementos de vida que creían la causa de sus males*". Al final no va passar res i es va restablir l'ordre amb el suport dels proletaris del tèxtil, que varen estar a primera línia en la defensa de les fàbriques. Actitud diferent de la protagonitzada pels obrers de Barcelona, que varen organitzar els incendis i destruccions. Dels líders obrers que participen en aquests fets

cal mencionar a Ignasi Baset, Josep Martí, Carles Oriach, Salvador Palmarola, Jaume Batlle i Desideri Oriach, entre d'altres. Perquè no es reproduïssin els fets, dies després l'ajuntament acorda mesures de seguretat que tenien la intenció de "*precaver cualquier ocurrencia que en lo sucesivo pudiese perturbar la tranquilidad pública y de defender la propiedad y seguridad personal*" (97).

L'epidèmia de còlera d'aquell mateix any va fer que tota activitat es paralitzés d'agost a octubre, i als darrers mesos de l'any els fabricants rebaixaven els salaris. L'ajuntament va aconseguir que als establiments de Jacint Arenas i dels socis Dídac Arenas i Isidre Caparà es tornés a les tarifes anteriors, cosa que va tranquil·litzar els ànims. Uns obrers es queixaven que a la fàbrica Roldós se'ls obligava a pagar la llum i a treballar tretze hores diàries, contra les dotze hores acostumades. Roldós diu que el tema de la llum responia a un pacte amb els obrers i que, pel que feia a les tretze hores, cap obrer no se li havia queixat i que no tenia inconvenient que fossin dotze (98).

El mes de gener de 1855 es constitueix a Barcelona la "*Junta Central de Directors de la Classe Obrera*", organisme suprem del proletariat català. A Mataró el sindicat local era la "*Sociedad de Tejidos con volante*", una prolongació de l'ATM de 1840-1843, que comptava entre els seus líders amb alguna persona d'aquell temps i altres que havien destacat durant la dècada moderada, tots ells gent jove. El sindicat era dirigit per Joan Fonrodona i Marià Espín. Francesc Solé, Ignasi Baset, Maurici Roca, Fulgenci Fradera i Jaume Riudor eren membres de la junta de govern. L'organització mataronina, a part de la feina específicament reivindicativa, va dur a terme alguna acció política, com l'adhesió al manifest de suport al govern progressista el maig de 1855, que signava, per Mataró, Maurici Roca.

El mes de març de 1855 va tornar a ser conflictiu al món del treball, però a Catalunya es va dur endavant una política de concertació que va resoldre els greus problemes del moment. Comissions de teixidors de la junta central anaven pels pobles per conciliar obrers i fabricants i aconsegueixen convenis col·lectius a Sallent, Vilassar de Dalt i altres localitats. A Mataró aquesta iniciativa es va concretar el 13 de març, quan a la sala de plens de l'ajuntament, presidida pel consistori, es va reunir una comissió mixta "*para el arreglo de los precios y demás concerniente al trabajo*". L'acord de fabricants i treballadors es fa oficial en la següent exposició: "*Nota de lo que ha acordado interinamente la Comisión. De lo que marca la estadística de tegidos combinados de Barcelona, sea pagada del mismo modo que marca la antedicha, con tal que para pagar los gastos se rebajen a toda clase dos*

cuartos por cana, las piezas que se plegarán por todo el dia de mañana en adelante se arreglarán conforme marca la estadística. Todas las piezas de empesa que tiren a cincuenta canas serán aumentadas de dos pesetas por pieza, y si son largas, de cuatro pesetas, que se suponen sesenta canas. Los que son plegadores se empezará a pagar el aumento de dos pesetas y el tiro de cincuenta canas cuando serán a listas y las piezas de biot, se empezará por todas las piezas que se plegarán desde el dia de mañana en adelante. Por las máquinas a la Jacar, lo que es por el alconchado se arreglará conforme marca la estadística, y también se les rebajará dos cuartos por cana por transporte y gastos. En cuanto a los demás géneros queda a cargo de la Comisión el recoger datos para darles el precio que se consiga".

Els fabricants de la sessió eren Cosme Clavé, Germans Martorell, Antoni Rosal, Mateu Marimon, Francesc Sadó, Josep Bolart, Tomàs Prat, Enric Casòliva, Josep Vilà, Genis Vehil, Josep Comas, Ignasi Babra, Lluís Codina, Joan Valloberas, Jaume Roca, Joan Campos i Joan Saborit. Representaven els teixidors: Gaspar Lloveras, Lluís Viada, Jeroni Mitjans, Antoni Bertran, Jaume Vidal, Salvador Palmarola, Manuel Cruxent, i Fulgenci Fradera, sota la direcció de Maurici Roca (99). Però l'acord no va ser respectat massa temps i dos mesos després s'inicia el període mes dur d'enfrontaments de l'època, que tindrà el colofó en la vaga general de juliol, la primera de la història amb aquesta característica.

El mes de maig s'havien de celebrar eleccions parcials a diputats a corts, que a Mataró coincidien amb la fira, i l'ajuntament temia la concentració de gent que ambdós esdeveniments provocaven en un moment quan "*se teme van a cerrarse algunas fábricas*", i demana al capità general que enviï forces per prevenir possibles desordres. L'atur d'algunes fàbriques va ser un fet aviat, a causa de la vaga parcial declarada pel sindicat, i la situació s'agreujava en haver de tancar fàbriques subsidiàries per manca de matèria. Així l'atur de la filatura Roldós va provocar la dels establiments de Joan Campos i Josep Comas per manca de trama. I es temia que el tancament arribés a Can Biada: "*siendo así que la disidencia entre amos y operarios tanto en la de Biada como en la de Roldós, no tienen otra causa que el de negarse los amos a admitir a algunos operarios, alegando haberles estos faltado al respeto, sin embargo de haber los mismos reconocido su falta y humillándose ante aquellos*". La vaga de solidaritat es va anar allargant fins a coincidir amb la revolta del mes de juliol (100).

Com que aquesta situació de conflictes locals s'anava generalitzant a tot Catalunya el capità general va dissoldre els sindicats el 21 de juny. La prohibició de les organitzacions proletàries va comptar amb la massiva

resposta de la classe, concretada en la vaga general per a reivindicar el dret a associar-se iniciada el 2 de juliol a Barcelona i a altres localitats industrials.

Els fets ocorreguts a Mataró, no els coneixem d'una manera precisa. Sabem, però, per les mesures preses, que varen tenir una extraordinària gravetat, que es devia tractar d'una mena d'insurrecció proletària. Hi ha notícies que també parlen de l'incendi de blat, cosa que pot dur a pensar en la intervenció de bracers en els esdeveniments d'aquells dies, però les dades que en tenim són mínimes (101).

El dia 5 de juliol l'ajuntament acorda que els guàrdies rurals es situïn al campanar de l'església de Santa Maria, que els revoltats havien intentat ocupar, i demana que s'enviïn més soldats, ja que només es comptava amb 120 homes armats. La milícia nacional vigilava els carrers i guardava els escolapis i l'ajuntament, i el dia 8 reben l'ordre de patrullar amb els fusells carregats. Aquest mateix dia, quatre comissionats de ciutadans afectes al partit progressista s'ofereixen a l'ajuntament per vetllar l'ordre públic. Eren Joaquim Segarra, Joan Amich, Lluís Boter i Pere Barbosa. La participació dels progressistes en els fets indica el grau de radicalització a què el proletariat havia arribat en aquelles circumstàncies. El dia 9, a la matinada, es produeixen les detencions de persones relacionades amb els fets: Marià Espín, Francesc Solé, Joan Fonrodona, Ignasi Baset i Josep Saurí, la plana major del sindicalisme i persones afectes als republicans. L'ajuntament fa de seguida un ban "*escitando a los operarios a acudir a sus talleres*", amenaçant amb la detenció dels forasters indocumentats i prohibint formar grups als carrers. També es mana als fabricants "*que al anochecer diesen parte de los que hubiesen dejado de acudir a sus establecimientos*". Però en aquells moments la vaga era en reculada, fins que va acabar el dia 10 a totes les localitats.

La tranquil·litat dels dies posteriors va fer que es retiressin els escamots de l'ajuntament i que hom es preocupes per la sort dels detinguts, que havien estat deportats. Un grup d'obrers format per Domènec Pesant, Carles Oriach i Vicenç Alcaraz demanen al consistori una certificació de que els detinguts eren adeptes a les institucions vigents, per tal de preparar la seva defensa. També varen demanar certificats de bona conducta teixidors significats com Maurici Roca, Magí Pujol i Josep Ribas. Els presos varen anar tornant a Mataró a partir del mes d'abril de l'any següent, després que l'ajuntament s'interessés per la seva sort (102).

El mes de setembre es torna a alterar la pau social amb alguna acció que no coneixem, però que provoca l'estat d'alerta a la milícia nacional. També sense detalls, hi ha la notícia de la conspiració duta a terme el mes de

desembre per part d'alguns fabricants i de l'atemptat de gener de 1856 contra els obrers de Busqueta i Sala, amb àcid sulfúric llençat a l'aigua potable. Dades que mostren prou bé l'ambient de confrontació que presidia la vida quotidiana (103).

La crisi econòmica feia estralls entre la classe obrera, i es realitzaven col·lectes públiques per alimentar les persones en atur. El març de 1856 la '*Sociedad de Tegidos*' de Mataró va agrair públicament a "*los tejedores de lonas, a los curtidores, carpinteros, ladrilleros y algunos otros particulares por el filantrópico donativo que están haciendo para socorrer a sus hermanos los tejedores que se hallan sin trabajo*" (104).

El mes de juliol és el que enregistra un grau més elevat de violència. Les notícies de les accions produïdes durant aquells dies son fragmentàries, però denoten l'ambient de subversió social en què es vivia. A les parets d'algunes cases apareixen cartells cridant a cremar les fàbriques i com a resultat s'incendia la de Josep Arnau. La investigació posterior no va poder esbrinar si havia estat provocat o era un fet casual. El consistori alarmat pels "*atentados ocurridos en varios puntos*", torna a alertar la milícia nacional (105).

Dels dies 18 al 22 del mateix mes es produeix a Barcelona la defensa popular del govern Espartero, l'enderrocament del qual suposava la fi del període progressista. A Mataró no coneixem el detall dels esdeveniments, però la resistència al nou govern devia ser considerable perquè el mateix ajuntament progressista es va veure en la necessitat d'emetre el dia 20 el següent ban: "*Debiendo este Cuerpo Municipal precaver todo acto de desmán que se pudiera intentar comprometiendo las sanas intenciones de estos leales y honrados vecinos; ha acordado ordenar que todo acto de robo, incendio y cualquier ataque tanto a las personas, como a las propiedades, será castigado instantáneamente y con el mayor rigor*". Dies després és rellevat el consistori per adeptes al moderantisme i el 20 d'agost és dissolt el sindicat de teixidors. Començava un nou període polític (106).

Notes

1. AMM. D-103, document de març de 1830, que relaciona els títols nobiliaris de Mataró i el seu corregiment. Pere Molas. *La nobleza del corregimiento de Mataró en 1830. Anuario de Historia Económica y Social*. Madrid, 1975, vol. III.

2. AMM. Ac, 8, gener, 1826; 31, octubre, 1828; 13, febrer, 1829.

3. Josep M. Fradera. *Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835*. 1er Col.loqui d'Història Agrària. València, 1983, p. 262.

4. AMM. Ac., 3, juny, 1836; 2, octubre, 7, novembre, 18, desembre, 1837.

5. SEBAP. Caixes de 1835-1837, document de 13, abril, 1837.

6. AMM. Ac, 19, juliol, 9, 13, agost, 24, setembre, 4, octubre, 1838

7. AMM. Ac., 22, juny, 19, agost, 29 setembre 10, 24, octubre, 19, setembre, 1839; 15, febrer, 12, març, 15, abril 18, maig, 1840.

8. AMM. Ac. 15, abril, 19, maig, 1840.

9. La qüestió del delme va passar per diverses reformes seguint l'orientació política dels gabinets en funcions. En general es tendeix a la desaparició d'aquest impost i a substituir-lo per una contribució general que afecti tothom. El 29 de juliol de 1837 es va abolir el delme de dret, però es va mantenir de fet, reformant el destí dels diners recaptats, que ara es repartien l'estat i l'església. Es va acabar definitivament el 31 d'agost de 1841 quan es crea la contribució de culte i clero i unes juntes diocesanes per tenir cura de la seva administració. El decret de 1837 ja organitzava les juntes i la contribució, però el seu establiment va ser irregular fins a l'any 1841. | José Manuel Cuenca. *La Iglesia española ante la revolución liberal*. Madrid, 1971, pp. 61-69. Miguel Artola. *La burguesía revolucionaria. 1808-1874*. Madrid, 1981, pp. 145-148.

10. AMM. Ac 11, març, 1841.

11. AMM. Ac, 26, setembre, 5, 11, novembre, 1842; 2, gener, 13, febrer, 13, juliol, 1844.

12. AMM. Ac, 29, agost, 1845.

13. Josep M. Fradera. Op. Ct. pp. 251-252.

14. AMM. Ac., 4, agost, 1838; 3, maig, 1841. | Tot i aquest paper de segon ordre hem de fer notar que un noble resident a Mataró, el marqués de Casa Riera, va estar molt vinculat als negocis desamortitzadors a Catalunya i que va ser un dels dos únics membres de la seva classe social que hi van participar. F. Simon. *La desamortización de Mendizábal en la provincia de Barcelona. Moneda y Crédito,* setembre, 1966, pp. 121-141. | ACA. Hisenda, n.° 1108.

15. AMM. Ac, 20, març, 5, maig, 1844 | *Boletín Oficial de la Provincia*, 5, juliol, 1838 | *Boletín Oficial de la Venta de Bienes Nacionales,* 29, setembre, 1846 | Manuel Salicrú, Op. Ct. pp. 25-26 | F. Simon, Op. Ct. p. 137, informa que l'any 1846 es va vendre "*el huerto y resto del desaparecido convento de Capuchinos*". No sabem si es tracta de la confirmació de la venda ja assenyalada o d'un fragment de la propietat adjudicada posteriorment.

16. AMM. AC., 26, març, 1839 | F. Simon. Op. Ct. pp. 136-137 | Cayetano Barraquer. *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX.* Barcelona, 1915, 4 vol., Vol. III, p. 519.

17. AMM. Ac, 21, gener, 1841; 3, juny, 6, agost, 20, 30, setembre, 1842 P. Madoz, Op. Ct. Vol. III, p. 452.

18. AMM. Ac., 23, setembre, 11, 14, octubre, 24, desembre, 1841.

19. AMM. Ac, 29, març, 1842.

20. MASM. ESG. Arxiu del Rector, plec 45, documentació sobre desamortització. F, 11. A, 0107, document de 20, desembre, 1850.

21. AMM. Ac, 18, juny, 17, juliol, 1855 I AMM Cadastre 1842 | *Bloc Mataroní*, 24, març, 1925 | Lluís Ferrer. *El tercer centenari de l'Hospital de St. Jaume i Sta. Magdalena. Museu*, novembre-desembre, 1948, p. 106 | ACA. Hisenda, n.° 1.254, *Estado de censos y fincas urbanas y rústicas y de los documentos que constituyen el patrimonio del Hospital Civil de Mataró*. 1858 | Els administradors es queixaven que a partir d'aleshores ningú no donaria béns a l'hospital. Josep Garcia Oliver, anys després, demanava que per resoldre aquest afer els llegats es substituïssin per aportacions en metàl·lic. Era l'any 1870 i les despeses de la casa es cobrien amb almoines, els beneficis del teatre i aportacions diverses. José Garcia Oliver. *Carta dirigida al M. I. Ayuntamiento de Mataró*. Mataró, 1870.

22. AMM. Ac, 11, juliol 1803.

23. MAMS. F. 6, 0007, Gremi de Sant Joan.
24. AMM. AP. Francesc Fins, 13, juliol, 1815, f. 359.
25. AMM. Ac, 14, 30, gener, 1835
26. BC. JC. Lligall 37, documentació dels anys 1814-1819.
27. AMM. Ac, 26, gener, 16, 18, febrer, 1835.
28. AMM. AP. Desideri Torras, 14, juny, 1836, f. 103; 15, gener, 1837, f. 12; 29, gener, 1837, f. 19.
29. AMM. AP. Desideri Torras, 11, febrer, 1839, f. 56v; 3, maig, 1840, f. 119v; 18, febrer, 1845, f. 61.
30. Pere Molas. *Economia i societat al segle XVIII*. Barcelona, 1975, pp. 107-108.
31. AMM. Ac, 10, abril, 1833; 23, novembre, 1836.
32. Caldria analitzar amb deteniment els documents notarials per veure la política d'enllaços. Les dades que hem manejat al respecte no ofereixen cap mena de dubte: la burgesia practicava una estricta endogàmia, que en molts casos tenia la raó última de formar nuclis econòmics més poderosos. El cas dels Bofarull és exemplar, i la relació de tres membres masculins de la família amb tres dones Carbonell tenia l'objecte clau d'unir capitals.
33. AMM. AP. Antoni Boter, 17, febrer, 1849, f. 77.
34. *Boletín Oficial de la Provincia*, 8, agost, 1843; 17, agost, 26, setembre, 1844; 8, maig, 28, juny, 1845.
35. AMM. AP. Antoni Simon, any 1843, ff. 79, 82, 116, 117, 122, 160, 161, 189, 193, 280; any 1844, ff. 73, 251.
36. AMM. AP. Matias Aparicio, 24, gener, 18, març, 1862, ff. 35, 167.
37. AMM. Ac, 21, juny, 1847.
38. AMM. Ac, 16, abril, 13, maig, 1835; 7, març, 1836; 23, 25, febrer, 20, març, 15, 19, juliol, 3, agost, 1837; 12, octubre, 1840 | AMM. D-223, llibre d'abonats al gas | SEBAP, caixes dels anys 1835-1837, 1840 | Ernest Lluch. *El pensament econòmic a Catalunya. 1760-1840*. Barcelona, 1973, p. 231.
39. AMM. AP. Miquel Torner, 31, octubre, 1826, f. 51v; 11, setembre, 1841, f. 253. Jacint Boter, 7, abril, 9, 19, juny, 1832, ff. 77, 131, 142; 14, maig, 1856, esc. 52 | AMM. Ac, 14, juny, 1804; 25, juny, 1827 | SEBAP. Caixa de 1835, document de 19, juny, 1835.
40. AMM. AP. Gaspar Poy, 15, juny , 1827, f. 98. Jacint Boter, 22, març, 1831, f. 96v. Desideri Torras, 4, desembre, 1838, f. 224. Antoni Simon, 9, abril, 1856, f. 111 | AMM. Ac, 17, maig, 1790 | J. Carrera Pujal. Op. Ct. Vol. II, p. 79.
41. AMM. AP. Gaspar Poy, setembre, 1823, f. 28, segona part; 5, març, 1827, f. 40. Ramón Font, 21, novembre, 1845, f. 187.
42. AMM. AP. Gaspar Poy, 27, agost, 1820, f. 58a; 6, març, 1822, f. 27; 19, setembre, 1831, f. 261; 24, desembre, 1831, f. 359, 361. Antoni Simon 26 octubre, 1846, f. 305, f. 305, 315.
43. AMM. AP. Antoni Simon, 10, desembre, 26, novembre, 1834, ff. 261v, 264v, 265, 218v; 20, octubre, 1835, f. 252v; agost, 1842, f. 239v; 6, juliol, 19, agost, 1844, ff. 207, 207v, 255. Ramón Font, 17, juliol, 1847, ff. 107, 115v AMM. Ac., 21, abril, 1817; 16, març, 1837; 6, 9, 30, abril, 14, 21, 31, maig, 10, 18, 21, juny, 23, agost, 25, 29, octubre, 10, 22, 26, novembre, 20, 24, desembre 1847 | AFTN. CdF. Copiador de correspondència 1839-1844 pp. 213-214 | Nicolau Guanyabens. *La música de Nicolau Guanyabens i Giralt. Fulls del Museu-Arxiu*, n.° 15, juliol, 1982.
44. AMM. AP. Pau Teixidor, 7, maig, 1758, f. 156 v; 24, setembre, 1767, f. 231. Jacint Boter, 9, març, 1830, f. 52; 3, octubre, 1834, f. 344v. Francesc Fins, 20, novembre, 1807, f. 187v. Miquel Torner, 13, desembre, 1845, f. 477; 27, desembre, 1846, f. 6v. Gaspar Poy, any 1838, diversos

folis. Antoni Simon, 25, maig, 1826, f. 179; 30, agost, 1827, f. 289; 30, gener, 1837, f. 29; 27, febrer, 1843, f. 82v. Desideri Torras, 16, febrer, 1815, f. lllv | AHPB. Manuel Rafart, 22, desembre, 1819 | J. Llovet. *Cartes a Veracruz*, pp. 19-26, 132-141.

45. AMM. AP. Francesc Fins, 15, abril, 1845, f. 94.

46. Apendix I, inventaris 5 i 6.

47. AMM. AP. Antoni Simon, 21, octubre, 1830, f. 409v.

48. AMM. AP. Jaume Fins, 23, juliol, 1851, f. 200v.

49. R. Ford. Op. Ct. p. 103.

50. *Revista Mataronesa*, 20, abril, 1856 | Al carrer Barcelona n.° 20 hi havia una important botiga de "*Paños y otros géneros de Agustín Mas*" que venia els gèneres de moda i productes de vestir de les mes diverses especialitats: tafetà, vellutats, merí, patén, setí, llistats, mussolina, crepé, tarta, llustrina, indianes, dril, ras, marlí, terlic, napolitanes etc. AMM. AP. Josep Formica 27, octubre, 1848, f. 46.

51. *Revista Mataronesa*, 23, març, 1856.

52. *Revista Mataronesa*, 10, febrer, 1856.

53. *Revista Mataronesa*, 10, febrer, 1856.

54. *Revista Mataronesa*, 10, febrer, 1856. | La qüestió dels balls públics va provocar molta polèmica ja que els administradors de l'hospital no es resignaven a perdre aquella important font d'ingressos que tenien en exclusiva. El mes de febrer de 1849 el cap polític va concedir a uns músics l'autorització per fer balls de màscares si donaven 1.000 rls per cada un de celebrats a l'hospital. Però de seguida el dret d'exclusiva va anar quedant superat per la implantació del lliure comerç i les protestes dels administradors no les escoltarà ningú. AMM. Ac, 27, març, 16, abril, 1852; 14, 21, 27, juny, 1853.

55. *Revista Mataronesa*, 10, febrer, 13, abril, 1856 | AMM. Ac., 14, 21, 27, juny, 1853 | *Reglamento del Casino Mataronés*. Mataró, 1849.

56. *Reglamento de la Sociedad de Apolo*. Mataró, 1853. En dissoldre's la societat, l'edifici va anar a parar a diverses mans: Casino la Unión (1880), Ateneo Mataronés de la Clase Obrera (1883), que es trasllada el 1895 al carrer Bonaire, i el Casino Mercantil (1895). AMM. D-223, registre d'abonats al gas.

57. *El Corresponsal*, 2, gener, 1841. Citat per A. Elorza. *Los orígenes del asociacionismo obrero en España. Revista de Trabajo*, n.° 41-42. Madrid, 1973, pp. 358-359.

58. Sobre els aspectes polítics de l'organització obrera i la col·laboració en els moviments insurreccionals, en parlarem amb detall en el segon volum d'aquest estudi.

59. J. Llovet. *La Ciutat de Mataró*. Vol. II. p. 22.

60. J. Ambrós. *Recuerdos de sucesos públicos en Mataró. Museu*, octubre, 1948, pp. 82.

61. Esteban Sayró. *Industria algodonera de Cataluña*. Madrid, 1842, pp 41-42.

62. AMM. AP. Jacint Boter, 11, desembre, 1852, f. 425.

63. AMM. Ac, 10, juny, 1834; 9, juliol, 1840 248

64. De les xifres dels salaris d'aquests anys hi ha força versions. Josep M. Ollé. *El moviment obrer a Catalunya. 1840-1843*. Barcelona, 1973, p. 28; afirma que un bon teixidor cobrava de 5 a 7 rls diaris. Miquel Izard. *Revolució Industrial i Obrerisme*. Barcelona, 1970, p. 57, dona pel període 1837-1847 aquestes xifres: 9,94 rls els homes i 1,57 rls les dones. La Junta de Fàbriques considerava l'any 1835 que els obrers cobraven, depenent de la seva destresa, de 6 a 13 rls al dia. AFTN. CdF. Oficis, 1834-1838, referencia de 6, octubre, 1835.

65. Josep Benet. Casimir Martí. *Barcelona a mitjan segle XIX*. Barcelona, 1976 (2 vol). Vol. I, pp. 148-153, que dóna les dades clàssiques d'Ildefons Cerdà.

66. AMM. Ac, 28, agost, 1840.
67. Apèndix I, inventari 1.
68. Apèndix I, inventari 2.
69. Apèndix I, inventari 3.
70. Apèndix I, inventari 4.
71. P. Madoz. Op. Ct. Vol. III, p. 449.
72. AMM. Ac, 25, maig, 1840.
73. AMM. Ac, 20, juny, 1839.
74. AMM. Ac, 20, juliol, 1840.
75. AMM. Ac, 30, juliol, 1840.
76. *El Constitucional,* 23, juliol, 1840.
77. Josep M. Ollé. Op. Ct. pp. 300, 316, 317 | L'obra d'Ollé és clau per a documentar la vida de l'ATM, perquè publica un conjunt de cartes dels sindicalistes de Mataró dirigides als companys de Vic, textos únics per a seguir les lluites reivindicatives de l'època.
78. El 21 de gener de 1841 els teixidors Antoni Font, Felip Tauler i Ignasi Baset donen poders a Joaquim Baset perquè els representi. Els tres obrers eren comissionats en representació de la classe, i el poder que atorguen s'entén que és per comparèixer davant la comissió mixta instal·lada a Barcelona i en tots els llocs on fos necessari per a defensar "*nuestros intereses y el de la clase que representamos*". | AMM. AP. Desideri Torras, 21, gener, 1841, f. 21.
79. Josep M. Ollé. Op. Ct. p. 300-301.
80. Josep M. Vilà. *Els primers moviments socials a Catalunya. Barcelona*, 1972, pp. 71 i ss.
81. AMM. Ac, 22, abril, 1841.
82. Josep M. Ollé. Op. Ct. pp 303-304.
83. Infra, pp. 303-304.
84. Infra, p. 313.
85. Infra, pp. 316, 317.
86. Infra, pp. 316-328.
87. *El Constitucional,* 4, desembre, 1841.
88. Josep M. Ollé. Op. Ct. pp. 336-337 | *El Popular,* 6, desembre, 1841.
89. *El Popular*, 6, gener, 1842
90. Josep M. Ollé. Op. Ct. pp. 348-349.
91. AMM. Ac, 10, març, 1843.
92. AMM. Ac, 23, abril, 1847.
93. AMM. Ac., 23, abril, 1847.
94. AMM. Ac, 20, agost, 1847.
95. AMM. D-225, document de 5, març, 1848. El líder obrer Maurici Roca explica anys després com el 1848 havien renascut els sindicats a causa de la revolució que es produeix a França: "*Grande, muy grande fue entonces la animación de los obreros, instaláronse sociedades de distintos artes y oficios hasta en poblaciones de corto vecindario; creáronse juntas mixtas en muchas localidades para dirimir las cuestiones (...) entre fabricantes y obreros*", fins que el govern moderat les torna a perseguir. *El Eco de la Costa*, 10, setembre, 1871.
96. Josep M. Vilà. Op. Ct. p. 153. | *El Nuevo Ideal*, 23, març, 1884. Maurici Roca comenta que la primavera de 1854 "*se levantan como por encanto las masas obreras, saliendo del letargo en que yacían, decláranse en huelga en algunos puntos y remuevense en todas partes, desafiando las iras del poder*". *El Eco de la Costa*, 10, setembre, 1871.

97. AMM. Ac, 15, 18, juliol, 1854 | *Diario de Barcelona*, 17, 18, juliol, 1854 | Juan Amich. *Historia de los acontecimientos políticos de la Ciudad de Mataró en 1843*. Mataró, 1855, pp. 152-158.

98. AMM. Ac, 17, octubre, 7, 11, novembre, 1854.

99. AMM. Ac, 13, març, 1855.

100. AMM. Ac. 25, maig, 16, juny, 1855.

101. Clara E. Lida. *Anarquismo y revolución en la España del XIX*. Madrid, 1972, p. 69.

102. AMM. Ac, 5, 7, 8, 9, 14, 23, juliol, 3, setembre, 1855; 12, febrer, 1856 | *Revista Mataronesa*, 27, febrer, 16, 23, 30, març, 6, abril, 1856.

103. AMM. Ac., 11, setembre, 1855 | *Revista Mataronesa*, 20, gener, 1856 | Josep Benet, Casimir Martí. Op. Ct. vol. II. p. 320.

104. *Revista Mataronesa*, 2, març, 1856.

105. AMM. Ac, 4, 10, juliol, 1856 | Clara E. Lida. Op. Ct. p. 72, és l'única font per a la crema de la fàbrica de Josep Arnau. El problema és que, a través de les fonts fiscals, no coneixem a Mataró cap establiment que respongui a aquest propietari durant aquests anys.

106. AMM. Carpeta de Bans, exemplar manuscrit de 20, juliol, 1856.

Apèndix

I. La casa: classes socials i nivell de consum.
II. Com es formava una companyia.
III. Les fàbriques avui: pervivència arquitectònica.
IV. Escoles mataronines de 1820 a 1856 (algunes dades).

Apèndix I
La casa: classes socials i nivell de consum.

En els inventaris que transcrivim es dóna el contingut de les cases de sis famílies que pertanyen a nivells de riquesa i a classes diverses. Són una mostra de les capacitats de consum que coexistien a la societat mataronina de la primera meitat del segle XIX. La intenció d'aquestes transcripcions és indicar les diferències d'una manera objectiva: la que suposa els llistats notarials dels béns posseïts per les persones a casa seva. En aquest terreny hi ha una documentació abundant, que permet fer una anàlisi suggestiva de la qüestió, que aquí només tractem de manera marginal.

1. Miquel Catarineu i Estrany, *treballador que fou de la terra*. Inventari dels béns que contenia la casa on vivia, al carrer del Carme, l'any 1841.

En la entrada: Primo: Dos botas de cabuda o mida de unas sis cargas, vuidas encercoladas de fusta, molt usadas. Ytem: Dos magallas de ferro de mànech de fusta molt usadas. Ytem: Un cabafems de ferro ab mànech de fusta molt usat. Ytem: Un magall de ferro ab mànech de fusta dit escarpell, molt usat. Ytem: Unas arpellas vellas. Ytem: Una banca y dos cadiras ordinàrias, tot vell. Ytem: Uns calamàstachs y una lleva, tot vell.

A la cuina: Ytem: Una pastera de fusta, de tomba, gran, molt vella. Ytem: Una taula de cuina de fusta ordinària de mida regular, vella. Ytem: Un banch espatller de fusta comuna, regular, però molt vell. Ytem: Dos llums

de cuina de llauna, bastant usats. Ytem: Una paella regular molt vella. Ytem: Una petita sort de ollas, casolas, y plats de barro, y usat. Ytem: Dos gibrells y dos cantis de barro, usats. Ytem: Una pala petita de ferro, molt vella. Ytem: Sis plats de pisa comuna blanchs pintats. Ytem: Una gabineta ordinària y molt usada.

En lo cuarto del detràs: Ytem: Un llit de mida regular y banchs de fusta ordinària molt vell. Ytem: Una màrfega de roba dita de borras pròpia per dit llit, vella. Ytem: Una flasada de llana en lo estat de inservible. Ytem: Cuatre llansols de mida regular, y dos cuixineras de roba comuna, y una y altre cosa, vell. Ytem: Tres caixas de fusta, de mida regular però molt vellas.
Font: AMM. AP. Jacint Boter, 22, maig, 1841, f. 112 v.

2. Esteve Serra, bracer, petit emfiteuta. Inventari dels seus béns, de l'any 1834.

Primo: un llit de peu de gall ab cuatre posts, una màrfega, y un matalàs de llana ab telas de daus blaus y blanchs, usat y apadassat. Ytem: dos cuixins de ana molt usats. Ytem: sinch llansols de bri usats.

Roba de port del difunt: Primo: cuatre camisas de bri molt usadas. Ytem: un gech, calsas y armilla de ballut blau usat. Ytem: unas calsas de bayaton usadas. Ytem: un gech y una armilla de pell negre molt usat. Ytem: dos parells de mitjas las unas de fil de lli y las altras de cotó blau. Ytem: unas sabatas grossas vellas, altras de rossas. Ytem: un capot de pano usat. Ytem: dos barratinas vellas. Ytem: dotze parells de votons de plata en una armilla.

Ytem: tres posts de fusta vellas per llit. Ytem: una màrfega petita molt vella. Ytem: cuatre cadiras grossas pintadas de vermell vellas. Ytem: dos cadiras petitas vellas. Ytem: una caixa petita usada. Ytem: cuatre portadores de fusta ab cèrcols de ferro. Ytem: dos cobas de bermar usats. Ytem: dos cistellas la una de auferta, y la altre per anar a la viña. Ytem: una bota nova de set cargas ab cerch de ferro. Ytem: altra bota de carga ab cèrcol de fusta vella. Ytem: una garbella de jonchs, usada. Ytem: tres faus, tres podadoras, cuatre magallas, un magall de pal y punta, una puntona y un magalló de ferro usat. Ytem: una forca de batrer y dos samales. Ytem: sis fausons, un punxó y una barrina. Ytem: un orinal de terra. Ytem: sinch plats de pisa blanchs, dos escudellas y sis xicras del mateix. Ytem: tres cantis de terra vells. Ytem: sinch ollas regulars y algunas de mol petitas. Ytem: un morter de pedra ab la maneta de fusta usat. Ytem: un cullerer ab algunas culleras y forquillas, tot de fusta y usat. Ytem: unas llevas y uns tres peus,

una paella, uns molls tot de ferro y usat. Ytem: un tallador de fusta. Ytem: dos gibrells de terra y alguns plats de terrissa comuna usats. Ytem: una taula petita ab calaix usada. Ytem: un porró de vidre ab sa capsa de fusta. Ytem: uns estalvis de berga. Ytem: un setrill de vidre ab la capsa de llauna. Ytem: un llum de llauna. Ytem: un càntir de mitg cuartà, per posar oli. Ytem: cuatre basos y dos empolletas de vidre.

Bens inmobles: Primo: tot lo dret emphitèutich y de rabassa de aquella pessa de terra plantada de viña de tinguda sis cuarteras y mitja de sembradura, situada en lo terme de la present Ciutat y partida anomenada Berà, pròpia de D[a] Ramona Badruna y Smandia muller de D. Ramon Badruna. Ytem: lo dret emphitèutic y de rabassa de altra pessa de terra plantada de viña nomenada Ascarbera, de tinguda tres cuarteras cuatre cortans de sembradura pròpia de la Sra. Josepha Riu y Saldari.

Font: AMM. AP. Jaume Fins, 28, juny, 1834, f. 135v.

3. Joan Roldós, teixidor pobre.

Inventari dels béns de la família fet per Maria Roldós i Pons de la Casanova, muller de Joan, en anar-se aquest a Amèrica l'any 1838 a buscar fortuna. Eren de Sant Genís de Vilassar i es varen haver de traslladar a Mataró, la mare i els fills, en deixar la casa als creditors del marit.

Primo: una taula de fusta, petita y usada. Ytem: sis cadiras de fusta ab asiento de espart, usadas. Ytem: altres sis cadiras ab asiento de bova, pintadas y usadas. Ytem: un catre de fusta ab sa tela, y dos llits de peu de gall, o sian de posts y banchs, tot usat. Ytem: una pastera de fusta, pintada de vermell, usada. Ytem: dos cofres per posar roba, de fusta, usats. Ytem: dotse llansols, sis estovallas, y tres aixugamans, tot de bri, y usat. Ytem: una payella de aram, ab mànech de ferro, y usat. Ytem: dotse culleras y dotse furquillas de fusta, usadas. Ytem: uns estalvis de jonchs, usats. Ytem: tres ampollas de vidre, usadas. Ytem: algunas cassolas, plats, ollas y cobertoras de terrissa, tot usat. Ytem: una banca de fusta usada. Ytem: cuatre cuixins plens de llana ab sas telas corresponents, usats. Ytem: dos màrfegas per los llits, usadas. Ytem: dos cobas y una cistella, tot de jonchs y caña, usats. Ytem: dos càntirs y dos gibrells de terra, usats. Ytem: un cossi de terra, també usat. Ytem: dos caixons de fusta també usats. Ytem: un cobrillit de indiana, y una colcha de indiana y cotó, tot usat. Ytem: un fogó de ferro, usat. Ytem: un braser de aram, sens caixa, ab sa paleta de llautó, tot usat. Ytem: un càntir de aram, usat. Ytem: una caldera id, també usada. Ytem:

unas graellas y dos llums tot de ferro, y usat. Ytem: un cedàs usat. Ytem: una ganibeta, y dos ganibets ab mànech de baña, usats. Ytem: un tinter de llauna, usat. Ytem: una gerra de terra, envarnissada y usada. Ytem: sis vasos de vidre, usats. Ytem: dotse plats, y sis xicras de pisa, usat tot. Ytem: una garrafa per posar vi, de unas dotze mitadellas.

Font: AMM. Ap. Desideri Torras, 5, desembre, 1838, f. 225.

4. Josep Serra i Coll, petit mitger autònom.

Inventari dels seus béns fet a la seva mort per la vídua Maria Cruxent, l'any 1841.

En la entrada de la casa que més avall se dirà: Dos talers de mitger. Un ermari gran. Dos botas de dos càrregas cada una. Una rodilla de devanà cotó. Un tornet per devanar cutó. Un banch. Tres cadiras baixas usadas.

En lo menjador y cuina: Dos taulas la una se troba en bon estat y la altra molt vella. Una pastera. Vuit cadiras grans y tres de baixas usadas. Dotse plats blanchs y dotze xicras y escudellas. Deu dotzenas de mitjas de cotó per dona existents. Dotze vasos de vidre comú y cuatre empollas petitas. Dos empollas grans de deu mitadellas cada una. Un murté de pedra blanch. Un fugó de ferro y una olla del mateix. Unscalamastres. Uns molls. Una pala. Dos paellas ab son mànech de ferro. Uns tres peus també de ferro. Dos llumaneras de llautó. Tres llums de ferro. Un collerer ab sas corresponents colleras y forquillas, tot de fusta. Dos càntirs de aram, un casó y graxunera del mateix. Altre càntir per posar oli. Unas satrilleras ab sos satrills y un purró de vidre. Dos talladors. Dos mitjas llunas, dos ganibets y una ganibeta. Dos ollas y altras tantas casolas. Dos dotzenas de plats negras. Dos gibrells lo un de aram y lo altre de terrissa. Una copa gran y una chocolatera de aram. Un ermari.

En lo cuarto del devant: Un llit ab tres matalasos y altras tantas fiolas. Sis cuadros, un mirall, y una peana. Dos calaixeras, dotse cadiras y un catre. Dos jochs de cortina de arcoba y altre de finestre, dos cobrellits, dotze llansols, vuit cuxins, dotse cuxineras, dos conxas y tres flasadas.

En lo cuarto del mitg: Un llit de peu de gall ab sa màrfega. Dos cadiras, y tres cajas. Dotze estoballas, dotze toballons, dos toballolas, y vuit aixugamans.

Bens inmobles: Una casa (..) situada en la present ciutat y carrer

nomenat de Sant Rafel. Dos pessas de terra situadas en lo terme de Cabrera de tinguda la una dos quarteras, nomenada la carbassona, y la altra de nou cortans, dit lo pedregà, y és prop de Sa Margarida.

Un censal de preu cent lliuras y pensió tres lliuras que tot any als nou juliol prestaba Joseph Pallés y vuy dia presta Josepha Pallés muller de Salvador Novell. Crèdit contra los béns de dit Joseph Serra. A favor de D. Onofre Sala y Ramon, comerciant, firma obligació de mil cent cincuanta lliuras en poder de D. Anton Simon (..).

Font: AMM. AP. Miquel Torner, 18, setembre, 1841, f. 259v.

5. Ignasi Pineda de Morenes, ciutadà honrat.

Inventari dels béns que contenia la casa de dos cossos que habitava al carrer de Barcelona.

En lo saguan de dita casa: Primo, una taula mediana de fusta blanca, vella. Ytem; dos sachs usats, plens de blat. Ytem; una regadora de llauna pintada de vert, usada. Ytem; dos picadors usats. Ytem; dos rentadors de fusta, usats.

En lo menjador. Ytem; una taula de fusta de noguer, molt usada. Ytem; un canapè de fusta comuna pintat de vermell, ab assiento de bova, vell. Ytem; sis cadiras de la mateixa cualitat, vellas. Ytem; altres vuyt pintadas de groch, també ab assiento de bova, vellas. Ytem; dos de mitjanas pintadas també de groch, vellas. Ytem; una taula petita, vella. Ytem; cinch cuadros, lo un de tela media, y los altres de paper petits, sens vidre, vells. Ytem; una cortina de percala, usada. Ytem; una toballola de cotó, usada. Ytem; una ampolla y cinch vasos de cristall comú, usats. Ytem; tres ampolletes y dos vasos de vidre, usats. Ytem; unas setrilleras de pisa ab dos setrils de vidre, tot usat. Ytem; un saler de vidre, usat. Ytem; uns estalvis de llautó, usats. Ytem; una bacina y una fiambrera de llauna, usadas. Ytem; una ganibeta usada. Ytem; dos plats de pisa, usats. Ytem; dos planxas usadas. Ytem; dos paneras de jonch vellas. Ytem; dos llumaneras de llautó, usadas.

En la cuina: Ytem; una olla de ferro colat, usada. Ytem; dos brasers, una graixonera, una cassarola, y una escurradora, tot de aram usat. Ytem; una arrossera de llauna, usada. Ytem; una llossa y dos escalfetas de aram, usadas. Ytem; una sopera, divuyt plats, dotse xicras y cuatre escudellas de pisa, tot usat. Ytem; un assortiment de plats, ollas, casolas y altres pessas de terrissa per lo us de la casa, usat. Ytem; una chocolatera de aram, usada. Ytem; sis cuberts de fusta, usats. Ytem; dos payellas de aram ab mànech de ferro, la una gran y la altre petita, usadas. Ytem; dos llums de

llauna usats. Ytem; un morter de pedra ab sa maneta de fusta, usat. Ytem; una mitja lluna, usada. Ytem; un tallador de fusta, usat. Ytem; dos sistells de jonchs, usats. Ytem; un ventall usat. Ytem; una escombreta per los fogons, usada.

En lo estudi: Ytem; diferents prestatges de fusta comuna pintats de color de plom, y en ells cuaranta dos llibres en folio, cuatre de ells encuadernats ab pasta, y los altres ab pergamí, vells; vuytanta y un de al·legats en dret encuadernats en pergamí, també vells; cuaranta y dos en cuart de diferents obras, encuadernats ab pasta, usats; seixanta y vuyt en cuart, encuadernats ab pergamí, usats; catorce en octau encuadernats ab pasta; y trenta y tres també en octau encuadernats ab pergamí, part usats y part vells. Ytem; una taula gran de fusta de noguer, vella. Ytem; un tinter, una hostiera y una salvadera de plom, molt vell. Ytem; un armari media de fusta de xiprer envarnissat de fora, y dins de ella varios papers relatius al patrimoni de la casa. Ytem; un canapè y catorce cadiras de fusta de noguer, pintadas de vermell, ab assiento de bova, vellas. Ytem; cinch mapas vells, ab guarnició de fusta comuna molt usada. Ytem; una ampolla ab tinta.

En lo rebost: Ytem; dos rentamans, dos gerros, sis platas, y cuaranta plats de pisa fina usats. Ytem; dos soperas, trenta tres plats, cuatre escudellas y setse xicras de pisa comuna, tot usat. Ytem; cuatre beyras y vuyt vasos petits, de cristall comú, usats. Ytem; cuatre ampollas, dinou vasos y dos setrills de cristall fi, usats. Ytem; un globo, sis pots, una ampolla mediana, y sis petitas ditas de capilera, tot de vidre, usat. Ytem; un porró y una tassa també de vidre, usat. Ytem; set ampollas de vidre negre, usadas. Ytem; una gerra, un gibrell, tres càntirs grans, y dos petits per posar oli, tot de terrissa envernissada, usat. Ytem; dos càntirs, sis cassolas y vuyt ollas de terrissa, usats. Ytem; una assafata vella. Ytem; un paner de cana molt usat. Ytem; un sistell de jonch vell.

En lo soterrani: Ytem; un cup ab son brescat, tot vell. Ytem; cuatre barras de fusta, vellas. Ytem; una capsa de braser; vella. Ytem; una taula inservible. Ytem; varios trossos de fusta dolents. Ytem; una porció de rejolas que ja han servit. Ytem; una pila de carbons.

En lo seller: Ytem; nou botas de càrrega, y en ellas cinch càrregas de vi novell. Ytem; sis de mitja càrrega, molt usadas, y en dos de ellas un poch de vinagre. Ytem; cuatre botalls petits molt usats. Ytem; un fogó de ferro vell. Ytem; una escala de fusta usada.

En lo jardí: Ytem; disset testos medians, envernissats de vert, usats. Ytem; en una capella una Ymatge de Sant Ygnasi.

En lo cuarto del devant del primer pis: Ytem; una calaixera de fusta

cuberta ab fullola de caoba, ab una pedra màrmol, y ab cuatre calaixos grans, y dins de ells lo següent. Una casaca de paño usada. Una levita de paño nova. Un pantalon de paño usat. Altre de patent, usat. Dos de roba de estiu, usats. Una capa de paño blau usada. Una casaca, una jupa y unas calsas de vellut de seda, usadas. Una jupa de paño negre usada. Tres armillas usadas. Sis camisas de tela usadas. Dos samarretes de llana usadas. Sis parells de mitjas usadas. Vuyt mocadors per butxaca usats. Dos per coll usats. Un paletó per lo estiu usat. Ytem; dos taulas de joch usadas. Ytem; dotse cadiras de fusta comuna envernissadas ab assiento de bova usadas. Ytem;dos cuadros antichs, y en ells las efígies de la Santa Faz y de S. Lluís Gonsaga. Ytem; tres cantoneras envernissades de blanch, de fusta comuna. Ytem; unas cortinas en lo balcó, y unas cortinetas en las vidrieras, de mosselina teixida, usadas. Ytem; unas cortinas per la part de fora del balcó, de roba de cotó ab telas viadas de blau y blanch, usadas.

En la saleta: Ytem; un relotje dit de paret ab sa corresponent capsa de fusta envernissada, usat. Ytem; divuyt cadiras grans y cuatre mitjanas de fusta ordinària pintadas de vermell ab grops grochs, ab assiento de bova blanca y verde usada. Ytem;dos cuadros grans, ab guarnició envernissada de vermell y en ells las efígies de Nª Sª del primer Dolor y de Sta. Eulàlia.

En lo estrado: Ytem; un sofà de fusta de noguer, y en ell un petit matalàs y dos coixins de domàs vert plens de clin, tot nou. Ytem; vint y una cadiras també de fusta de noguer ab assiento de bova fina, novas. Ytem; dos tamboretillos de la mateixa fusta, nous. Ytem; una pastera de fusta envernissada, nova. Ytem; una alfombra nova. Ytem; dos candelabros de bronse, usats. Ytem; una cortina de domàs vert, vella.

En lo cuarto principal: Ytem; un llit ab capsalera de caoba massisa, ab vàrios florejats de doradillo, ab alguns remates dorats, nou, y en ell tres fiolas plenas de palla, tres matalassos plens de llana, dos coixins plens de pluma ab sas coixineras de tela guarnidas de mossolina, un cobrellit de indiana, y una flassada de cotó blanca, tot nou. Ytem; un sofà de fusta de caoba ab assiento de domàs carmesí, nou. Ytem; dos dotsenas de cadiras també de fusta de caoba ab assiento de bova fina, novas. Ytem; dos cadiras de fusta de noguer també ab assiento de boba fina, novas. Ytem; dos tamboretillos de fusta de caoba igualment ab assiento de bova fina, nous. Ytem; dos pasteretas de fusta de caoba novas. Ytem; un petit armari portàtil de la mateixa fusta, nou. Ytem; un tocador de fusta de caoba ab vàrios floratjes de doradillo, ab una pedra màrmol y sa corresponent lluna, ab remates dorats, nou. Ytem; dos candeleros de cristall nous. Ytem; unas espaviladeras ab son platet de plata, tot nou. Ytem; una alfombra nova.

Ytem; un gerro ab palengana de porcelana, nou. Ytem; una piqueta de plata nova. Ytem; una imatge del St. Cristo, de plata ab una creu de ebano. Ytem; dos cortinas de mossolina brodada, novas. Ytem; una cortina de cotó en la part de fora del balcó, vella. Ytem; dins de la alcoba tres cadiras de fusta de noguer ab assiento de bova fina, novas.

En un recuartet inmediat a dit cuarto: Ytem; un armari gran pintat de groch ab un calaix gran en lo baix y dins de ell tres prestatjes y dos calaixos petits, y en ells las cosas següents. Set llansols de tela fina bons. Altres set part de bri y part de estopa, usats. Tres de petits usats. Quaranta y dos tovallons de fil i cotó, so es, trenta dos bons y los altres deu usats. Deu estovallas de fil i cotó part usadas y part vellas. Deu toballolas, so es cinch de ginesta, cuatre de fil y una de cotó, part usadas y part vellas. Cuatre coixineras de tela ab guarnició de puntas, bonas. Altres quinse de roba de cotó guarnidas de mossolina. Unas estovallas y vint y tres tovallons de gineta endomascats, bonas. Deu tovallons de roba de cotó també endomascats bons. Cuatre coixins plens de pluma ab telas de fil, usats. Un cobrellit de domàs vert, usat. Varios trossos de roba de estovallas, toballons y altres cosas. Dos gerros de porcelana, bons. Ytem; una calaixera petita ab tres calaixos grans vella y sobre ella una pedra de màrmol trencada, y dins dels calaixos lo següent: Una assafata vella. Un caldelabro ab dos brochs molt usat. Tres sotacopas. Una escopidora. Una tassa. Unas setrilleras. Una escudella petita. Dos salers. Un puño de espasa. Dos colleras grans. Dotze colleras y tretse furquillas per menjar. Una cullereta, tot de plata antich. Dos forquillons de ferro ab mànech de plata, usats. Cinch ganibets, ab mànech de plata, usats. Ytem; una tauleta de fusta de caoba, per cosir, usada. Ytem; tres cadiras mitjanas de fusta comuna, ab assiento de bova, usadas. Ytem; un rentamans de fusta de caoba bona, ab una rentadora de pisa, usada. Ytem; un plumero gran ab son mànech de fusta, usat. Ytem; altre plumero petit sens mànech, usat. Ytem; un càntir de terrissa usat. Ytem; una sombrerera de cartró, usada.

En lo cuarto de devant del segon pis: Primo; un llit a la antigua, ab pilars y capselera pintat de vermell, y en ell tres fiolas, ab telas blavas y blancas bonas, dos matalasos molt usats, un coixí, y un cobrellit de indiana antich, usats. Ytem; nou cadiras de fusta comina pintada de groch, ab assiento de bova vellas. Ytem; una taula petita antigua ab un calaix, usada. Ytem; uns tres peus de fusta envernissats, usats. Ytem; cinch cuadros petits, usats. Ytem; una creu petita cuberta de roba ab vàrias reliquias. Ytem; una cortina de percala usada.

En lo recuartet del costat de la escala: Ytem; un llit de peu de gall,

vell, y en ell una màrfega, una flassada, y dos coixins, tot vell. Ytem; una cadira vella.

En altre recuartet allí inmediat: Ytem; un llit petit ab cuatre pilars, y en ell una màrfega, un coixí, y un cobrellit de indiana groch, tot vell. Ytem; dos cadiras vellas, la una pintada de groch y la altra de vermell. Ytem; un guardarobas de fusta ordinària ab cuatre prestatjes dins de ell, y un calaix en lo baix, que contenen lo següent. Un cobrellit de mossolina brodada guarnida ab puntas, bò. Altre cobrellit de amburbòs de color de roca, nou. Altre cobrellit de bombosí ab guarnició de mussolina, nou. Una funda de mossolina ab trasparent de amburbòs de color de rosa per cobrir lo coixí figurat del llit del cuarto principal, nou. Dos flassadas de cotó blancas, usadas. Una cortina ab sanefa per lo balcó y altre per la alcoba de domàs vert, usadas. Tres colchas grans, la una bona y las altres molt usadas. Altre colcha petita usada. Dos coixins, lo un gran y lo altre petit, usat. Un cobritaula vell. Varios trossos de roba de tela, estovallas y tovallons vells. Una capsa de fusta ab draps i venas. Un sendrer usat. Dos cortinas de roba de cotó vellas. Un cobritaula de bayeta verde, usada.

En lo cuarto del detràs de la part de solixent: Ytem; un llit antich pintat de color de jaspe ab varios rematos de colradura, usat, y en ell tres fiolas, dos matalassos, un coxí ab sa coixinera, dos llansols, lo un de bri y lo altre de tela, un cobrellit de indiana antich, y una cortina de flanioras, tot molt usat. Ytem; una calaixera antigua ab tres calaixos, molt usada. Ytem; set cadiras pintadas de groch, vellas. Trem; una caixa petita vella, y en ella varios papers relatius al patrimoni de la casa. Ytem; unas cortinas de domàs vert, molt vellas. Ytem; una taula petita ab son calaixet, envernissada de vermell, molt vella. Ytem; una imatge de Nostra Señora dels Dolors, ab lo vestit y mantó de satí negre, vells, est guarnit ab puntas, y la corona y lo escut dels set dolors de plata. Ytem; dos petitas imatges de barro. Ytem; dos cuadros medians y cinch de petits ab vidre y guarnició de fusta comuna, vells. Ytem; una piqueta de cristalleria, usada. Ytem; una imatge del S. Cristo de llautó ab la creu de fusta. Ytem; un bagul cubert de pel, usat. Ytem; un tocador petit envernissat de color de jaspe, vells. Ytem; una maleta vella.

En la saleta: Ytem; un canapè y cinch cadiras antiguas pintades de jaspe, ab assiento de bova, vell.

Ytem; un bagul gran cubert de pell, vell, y dins lo següent: Una corda per estendrer roba, usada. Dos llansols de bri molt usats. Una cortina ab sanefa de percala, usada. Altre cortina de mossolina rallada, usada. Dos coixineras de cotó ab farbalà de mossolina, usada. Ytem; un mirall medià ab remato de colradura antich. Ytem; cuatre cuadros petits usats.

En lo cuarto del detràs de la part de ponent: Ytem; un llit gran de fusta de albé, ab pilars y capsalera ab rematos de colradura, y ab cuatre gerros envarnissats de negre en los pilars, nou, y en ell tres fiolas, dos matalassos ab telas blavas y blancas usats, un coixí ab coixinera de tela, dos llansols de bri, y una flassada de cotó blanca, usats. Ytem; una taula petita ab calaix envernissada, usada. Ytem; quinse cadiras grans antiguas vellas. Ytem; dos de petitas de fusta comuna, novas. Ytem; un mirall media ab guarnició y remato de colradura molt usat, ab borlas y cordons verts. Ytem; sis cuadros medians y dos petits ab vidre, y guarnició de fusta comuna, usats. Ytem; dos figuras de fusta pintadas de blanch ab peu negre. Ytem; una piqueta de porcelana nova. Ytem; una imatge del S. Cristo, de llautó ab creu de fusta negre capsada de marfil, ab un llas de cinta.

En lo recuartet inmediat al balcó: Ytem; un catre de estisora, ab sa tela, usat y en ell dos matalassos petits y dos coixins usats. Ytem; una taula petita vella. Ytem; dos paraiguas de seda, lo un carmesí y lo altre de color de cafè, vells.Ytem; una mangala de caña ab puño de plata, usada.

En altre recuartet, al que se entra per dins de la alcoba.

Ytem; un llit petit ab capsalera de fusta comuna, usat, y en ell dos matalassos ab telas blavas y blancas, un coixí ab coixinera de bri, un llansol també de bri, y un cobrellit de indiana, tot usat. Ytem; dos cadiras, vellas. Ytem; una petita imatge del St. Cristo clavat en la Creu.

En la golfa: Ytem; dos baguls grans cuberts de pell ab tatxas de llautó formant dibuixos, y en ells lo següent. Cinch camisas de tela novas. Uns anaguas de tela nova. Dos cobrellits de seda folrats de roba de cotó, antichs y vells. Dos estovallas grans molt usadas. Tres tovallolas de fil novas. Varios trossos de domàs de roba de seda, de fil y de cotó per pedassos. Varios llibres encuadernats ab pergamí, vells. Ytem; un paner de cañas vell. Ytem; una mosquitera inservible. Ytem; un salador per lo tocino vell. Ytem; una caixa de fusta vella sens tap, y dins de ella alguns rematos de cuadros, miralls y cornocòpias antichs y vells. Ytem; un cuadro gran de tela, ab lo retrato de Mare Maria Antònia Pineda y de Lentisclà. Ytem; un escalfador de fusta vell. Ytem; dos escalfallits dits ases, usats. Ytem; una capsa de braser antigua vella. Ytem; cuatre atxeras de fusta vellas. Ytem; alguns suros y figuras per pesebre. Ytem; dos cantoneras antiguas vellas. Ytem; dos gàvias la una de jonch y la altre de filferro vellas. Ytem; setse pallets molt usats. Ytem; dos brasserets vells. Ytem; una ventalla de tela per escalfapanxas, vella. Ytem; vuyt sacas esadas. Ytem; un march de aresba atich y vell. Ytem; varios altres trastos inútils e inservibles.

Béns inmobles: Primo; tota la referida casa de dos cossos ab una

petita eixida al detràs ab mitja pluma de aigua que flueix en ella, situada en esta Ciutat en lo carrer nomenat de Barcelona. Ytem; una pessa de terra part viña y part herma, de uns vint jornals de cabadura, situada en lo lloch dit Molí de Vent. Ytem; altre pessa de terra de viña mallola, de catorce u quince jornals de cabadura, en la partida dita Vera.

Font: AMM. AP. Antoni Boter, 26, octubre, 1846, f. 158.

6. Joan Pau Arenas i Pla, fabricant de filats i mitges.

Inventari dels béns que va deixar en morir aquest fabricant que a partir d'una activitat artesanal s'havia fet un lloc en la indústria d'avançada, a les seves cases del Camí Ral.

En lo Estudi. Primo sis cuadros de la història de Napoleon pintats de color de cahoba, y altre cuadro de Nra Sra del Roser, usats. Ytem una taula rodona mediana sens calaix pintada y usada.

En la Cuyneta. Sis cadiras de fusta ab assiento de cuyro usadas. Una taula ab son calaix pintada, usada. Unas ollas de terra embernissadas y una de ferro. Una calamàstechs, unas llevas, una pala y uns molls de ferro, y usat. Dos llumaneras medianas, y una de petita de courer, una xocolatera de aram, y tres llums de ferro y un de llautó tot usat.

En lo altre Estudi, que serveix de menjador. Una taula de fusta de noera ab sos calaixos cuadrada y usada. Tres cadiras ab assiento de boba grans, y set de petitas pintadas de color de xocolate. Nou cuadros ab diferents efígies pintats de color cahoba y usats. Un relotge de paret en forma de cuadro. Un encerat petit.

En lo Rebost de sota la escala. Una dotsena de vasos de cristall per taula. Sis xicras, dos dotzenas de plats de color ordinari. Dos setrilleras las unas de llauna, y las altras de fusta ab sos setrills de cristall. Dos rentamans y tres platetas de pisa. Cinch pots de llauna usats per posar llart. Dos paneras tapadas, una cistella també tapada, y altra destapada tot usat. Un brassol, y cinch talladors de fusta usat. Dos empollas grans espartadas de trenta sis a cuaranta mitadellas de cabuda, altre de dotze mitadellas, y altre de més petita embimadas y un pot de vidre espartat, y cuatre planxas, tot usat. Un càntir de aram enformatjat. Una botella o empolla de vidre. Una graxonera de llauna usada. Dos cistelletas y dos cabassos de palma. Cuatre pots de llauna petits, y dos salers de vidre usats. Dos marcelinas de llauna usadas. Un brasaret de fusta usat.

En la Entrada. Una tartana y dos banquets usat tot.

En la Cuyna. Una calaxera ab tres calaxos y en un de ells una dotzena de culleras y altra de forquillas y una dotzena de ganibets, tres tallantas de trinxar y una mitja lluna tot usat. En altre calaix una dotzena de aixugamans de cuyna molt usats. Una dotzena de basos de vidre. Un escalfador, un caldero, dos calderetas, un casó, un càntir, y dos xocolateras tot de aram y usat. Un quinquer y un llum de llautó, usats. Dos escumadoras y un potet de llauna y una regadora petita del mateix, usat. Cuatre fanals, una cafetera de llauna, un llum, un torrapà, uns calamàstechs, unas llevas y uns molls tot de ferro y usat. Un fogó y una dotzena de ollas de terra petitiyas tot usat. Una sopera, set gerros, una dotzena de escudellas y sis xicras de pisa usadas. Un càntir per posar oli, usat. Una paella de ferro usada. Un cubell de fer bogada usat.

En lo Bany. Un penja robes.

En lo Hort. Sis testos ab un banch de fusta. Dos gibrells, vuit platas, dos rentamans, vuit ollas, cuatre cobertoras, y cuatre cassolas, dos escorradoras, y tretze plats tot de terrissa, y divuit de pisa.

En la Comuna. Tes fogons de ferro vells, un cossi de terra, un casco y un cassó de aram.

En un aposento per treballar. Una prempsa ab sos arreus, taulells y cartrons per premsar mitjas, y mantellinas tot usat. Una caldera de aram, un taulallet y un banch de fusta tot usat. Dos bancas y dos taulas vellas.

En lo aplanador. Dos taulells ab dos banchs a cada un tot usat. Una guarniments de animal per la tartana usats. Una brida y un bridó usat. Una pala de forn usada. Un canastro ab dos palas y ab cuatre pesos de mitg quintar cada un, altre de arroba, y varios de petits usats. Una garbella de cuyro usada. Tres barrils per posar carbó y cendres. Una destral petita usada.

En lo surtir al hort de la casa primera: Sis gibrellas y vuit cassolas usadas. Dotze platas, tres escorradoras, vuit cobertoras, vuit testos tot usat. Dotze cobertoras de llana usadas. Un pot de vidre vestit de berga usat. Un buyol y tres fusta per rentar en lo safreitg tot usat.

En lo Jardí: Sexanta testos per flors, tres enbelletas, y una portadora tot usat. Una cassola de aram y dos buyols.

En lo Celleret: Dos botas de los cargas, y cinch de cargo ensercoladas de ferro y usadas.

En lo Rebost del primer Estudi: Una pastera ab sos arreus per pastar. Una regadora gran de llauna usada. Un sedàs per passar farina usat. Una empolla y un porró de vidre.

En lo Armari gran del mateix Estudi: Dos dotzenas de plats grans y

petits, cuatre platets, dos gerros, tres escodellas, vint xicras de pisa, y divuit basos de vidre, tot usat.

En lo Cuartet de baix, que serveix de despatx: Un taulell de fusta usat. Un escriptori ab un tamboret de fusta tot usat. Una caixeta y uns prestatges de fusta a la paret. Un canastro petit ab sas palas usat. Un Mapa de Cataluña.

En lo cuarto del devant del primer cos de casa: Un llit de pilars y capsalera pintat de color de cahoba ab tres fiolas de palla, y tres matalassos ab sos cuxins de llana y un cobrillit de Indiana.

En la arcoba unas cortinas grogas ab sanefa del mateix usadas: Dos cuadros medians y dos de petits, una piqueta y un Sant Christo petit. Una escaparata ab la Ymatge de Nra Sra dels Dolors, y una peana. Cuatre cuadros grans y un mirall. Nou cadiras grans y tres de petitas usadas. Un escriptori y dins ell lo següent: Plata. Vuit coberts de plata, un cutxaron y una cullera grossa del mateix, tot usat. Un Relotge de repetició. Sis ganibets de taula.

Roba de port del difunt: Una dotzena de camisas de tela y sis calsotets del mateix. Una dotzena de parells de mitjas, sis parells de cotó y sis de fil, tot usat. Tres pantalons de pana, dos armillas y dos gechs del mateix usats. Una capsa de paño usada. Dos gechs de estiu y dos pantalons usats. Sis mocadors de fil per la butxaca. Cuatre mocadors del coll. Dos parells de sabatas de paño usadas. Unas cortinas ab sanefa en la finestra y altras en la arcoba. En un requartet dins lo mateix cuarto. Una capsa de escalfar roba y dos paneras.

En lo cuarto del mitg: Un llit de pilars y capsalera ab tres fiolas de palla y dos matalassos y dos cuxins de llana. Tres cuadros grans antichs dorats, y dos de petits. Tres cadiras y un armari gran.

En lo Cuarto del detràs: Un llit de pilars y capsalera pintat de color de cahoba ab tres fiolas de palla, dos matalassos y dos cuxins de llana. Unas cortinas en la arroba de Yndiana, y una de blanca ab sanefa en la finestra. Nou cuadros mediants y dos de petits ab efígies de diferents Sants. Un tocador. Una Ymatge de bulto de Nra Sra del Roser y dos candeleros de llautó. Dotze cadiras grans y dos de petitas usadas. Una calaxera antigua contenint roba de port de Batista Arenas filla del difunt.

Un armari gran y dins ell lo següent: Una dotzena de llansols de tela nous. Una dotzena de llansols de bri grans nous. Sis llansols petits de tela y sis de bri. Dos dotzenas de llansols entre de bri y tela usats. Sis toballolas novas i sis de usadas. Sis estoballas de piñonet y dos de ginesta. Trenta sis toballolas de piñonet. Dotze toballons endomascats. Trenta y sis

cuxineras de tela. Trenta y sis toballons de bri usats. Un cobrillit de la faya verde. Dos cobrillits de indiana. Cuatre colxas grans y una de cuatre usadas.

En lo requartet: Una calaxera ab roba de port de Antònia Ausell neboda del difunt. Un cuadro antich. Una caixa gran y dins una dotzena de estoballas de cotó i bri per lo servey de la cuyna, y dos dotzenas de axugamans del mateix tot usat.

En un quartet de la part dels horts. Un llit de peu de gall ab tres fiolas, dos matalassos y dos cuxins de llana tot usat. Sis cuxins sueltos usats. Una calaxera antigua y sobre ella un Niño de bulto, dos candeleros y una palmatòria de llautó. Una caixa gran usada, vuida. Dos catres ab un traspontí a cada un, cuatre flassadas y dos banuas tot usat. Tres cuadros grans dorats antichs.

En lo cuarto que serveix de desembràs altrament dit del Tossino: Un salador de tossino, y un botifarrer. Una caixa ab una porció de plats, platas, xicras, y escudellas, y altra pisa per lo servey de la casa.

En lo cuarto del devant de la altra casa: Un llit de pilons y capsalera ab tres fiolas de palla, tres matalassos y cuatre cuxins de llana, y una colxa. Unas cortinas de Yndiana bermella en la arcoba, y una ab sanefa en lo Balcó. Sis cuadros grans pintats de color de cahoba, vuit cadiras grans y dos medianas ab assiento de boba a la moda. Un mirall medià. Un armari de noera o guarda robas ab dos calaxos contenint roba de port de dit Jacinto Arenas y Maynou. Un cobrillit de domàs bermell.

En lo cuarto del mitg: Un penjarobas ab roba de port del mateix Jacint.

En lo cuarto del detràs dit del allotjament: Un llit de pilars y capsalera ab tres fiolas de palla, dos matalassos de cotó y dos cuxins de llana. Una tauleta ab son cobritaula de Yndiana. Un tocador. Una dotzena de cadiras grans usadas. Dos cuadros de tela ab guarnició dorada y cuatre ab vidre antichs. Una cortinas de indiana pintada en la arcoba, y altras de blancas en lo balcó, usadas.

En lo cuarto de sobre Ia Cuyneta: Un llit petit de peu de gall, una caixa vuida y un encerat molt usat tot.

Segueix l'inventari amb la relació dels estris de la fàbrica, existències de gèneres, crèdits per cobrar, capital circulant, propietats immobles, àpoques i tota mena d'interessos.

Font: AMM. AP. Jaume Fins, 5, abril, 1852, ff. 71 i ss.

Apèndix II
Com es formava una companyia

El document que transcrivim a continuació és el pacte que l'any 1845 dóna entitat legal a la Companyia Roldós i Planell per bastir una fàbrica de filats.

Constituïts devant de mi lo infraescrit Notari y testimonis instrumentals los Sors Anton Roldós y Agustí Planell vehins y del comers de esta ciutat de Mataró, confessan y regoneixen lo un al altre recíprocament que haben format y forman Societat y Compañia per la plantificació y curs en tots los negocis pertanyents de una fàbrica de vapor per filats de cotó, cual deurà durar per lo termini de cinch anys contadors des de lo dia present en avant fins a igual dia y mes del any venider mil vuit-cents cuaranta nou baix la rahó social de Roldós y Planell, en cual nom deuran y podran firmarse per los dos socios o lo altre de por si tots els documents necessaris a dita Societat, que habem convingut baix los pactes, clàusulas y condicions següents.

1. Que lo fondo o capital de dita Societat deurà ser de la cuantitat de tretse mil tres cents setanta vuit pesos forts que fins en la actualitat se troban invertits en ella, a saber: deu mil cinch cents setanta vuit duros en maquinària, y dos mil vuit cents duros en diner que he proporcionat jo dit Anton Roldós, sie de caudals propis o de préstamos baix la mia responsabilitat y ab lo producto mercantil del sis per cent a favor dels prestamistas.

2. Que jo lo altre socio Agustí Planell deuré introduir y mantenir en la casa fàbrica ademés de lo que consta en lo anterior pacte set màquines de filar, un batan, tres cardas, cuatre aspis y sis xochs de manuà ab los embarrats corresponents, cuals igualment que la màquina de vapor y demés útils de la fàbrica quedaran sempre en hipoteca per la seguretat de dits tretse mil tres cents setanta vuit duros fins sian retornats.

3. Que lo premi al sis per cent de estos deurà entregarsem mensualment a mi dit Anton Roldós dels reddits de la fàbrica per satisfer-lo al prestamista que me haurà facilitat lo diner; lo mateix que la cuantitat que se situarà per lloguer de la casa-fàbrica.

4. Que dels resultats liquits de la fabricació deduïts dits premis y lloguer deuran satisfer-se mensualment tots los gastos de la fàbrica, tant de treballadors, com de altre cualsevol clase; y del remanent se ne extraurà cada mitg any la part que los dos de comú acort resoldrem per anar retornan los capitals als prestamistas, y lo demés quedarà en fondo per emplear-se en lo que convínguia a voluntat dels dos socios.

5. Que luego de retornats als prestamistas o redimits sos alcances enterament, quedia a favor de la societat tota la maquinària en que se han empleat los deu mil cinch cents setanta vuit duros de què se ha fet mèrit en lo capítol primer, la qual maquinària quedarà desde a les hores propietat de los dos socios o sos successors per los efectes corresponents al temps de la disolució de la Societat en lo estat en que se tròbia; y las màquinas de què parla lo capítol segon pròpias de Agustí Planell deuran sempre pertànyer a est també en lo estat que tindran en la època en que de ellas se hàgia de incorporar.

6. Que la asociació y totas las especulacions a ella relativas y sos productos o pèrduas se entendran sempre de compte y mitat entre los dos socios.

7. Que por lo giro y maneix de la fabricació servirà la casa que actualment tinch jo dit Anton Roldós, situada en lo carrer del Pou de vall de la present ciutat per lloguer de la cual se me abonarà la cuantitat de un duro diari pagadora per semestres anticipats.

8. Que ningú de los dos podrà retirar de la mitat que li competèsquia dels beneficis durant lo temps de la societat cuantitat alguna, fins a estar enterament redimits los capitals, y ya redimits, solament al fi de cada any la cuantitat que de comú acort convindrem los dos socis.

9. Podrem qualsevol dels dos socios otorgants fer comers particular en altre ram que no sia lo de filatura de cotó, sobre lo qual no podrem tenir altre societat durant lo temps de la present, y tot lo que farem sobre lo mateix ram ha de ser precisament de acort entre los dos y a benefici, profit y utilitat de esta societat.

10. Que si a algun de los dos socios li convingués seperar-se de la societat antes de finir lo temps, o bé desgraciadament morís, podrà deixar encarregada sa respectiva part a qui millor li acomòdia, prèvios sempre los balances, inventaris y demés formalitats convenients y tenint lo altre socio lo dret de prelació o fatiga.

11. Que tindrem cumulativament lo gobern y diricció de la casa per medi dels directors o majordoms que més avall nomenarem, sens que per rahó de dit gobern ni per altre cualsevol dependència de esta societat pugam

reconvenir-nos lo un al altra en justícia; pues volem que tot se hàgia de determinar per medi de dos hòmens bons de la clase de fabricants un per part nomenador y un tercer en cas de discòrdia, que los mateixos hòmens bons deuran elegir.

12. Que farem tots los anys inventari general de tots los efectes y crèdits actius y pasius de la societat, del cual cada un de nosaltres se retindrà una còpia firmada pels dos.

13. Que si succeís que estant per cumplir los referits cinch anys no tinguésem a bé renovar dita societat, estarem obligats a donar-nos avís lo un al altre sis mesos antes, a fi de què durant dit temps no se fàcian compras y se liquídian tots nostres negocis ab cobro dels deutes actius y pago dels pasius que sia posible.

14. Que se ha de fer al fi dels cinch anys un inventari general de tots los gèneros y deutes actius que quédian pendents, de tot lo qual se faran dos parts lo més iguals que sia posible, adjudicant-se per sort un a cada un de nosaltres que haurà de encarregar-se de la sua respectiva sens dificultat ni reparo.

15. Que serà obligació de cada un de nosaltres fer a cost comú dels dos per lo temps de un any totas las diligèncias necessàrias judicials y extrajudicials per lo cobro dels deutes últims que hi hàgian tocat en part, donant-nos rahó de sis en sis mesos de lo cobrat, y abonar-nos mútuament tots los gastos y costas causadas, partint depués lo que resultaria.

16. Que de tots los demés deutes que passat dit any quedesen pendents no habent-se deixat de cobrar per diligència se'n faran dos parts lo més iguals que sia posible, y se distribuiran per sort entre los dos, perquè quédia definitivament propietat de cada un la sua sens reclamació del socio.

17. Que se colòquia com a primer director de la fàbrica a Anton Bonet, y com a segon a Bonaventura Roldós, fabricants de esta ciutat, los cuals seguint dit ordre de primer a segon dèguian obrar en tot conforme a lo que los dos socios previnguian y a las suas instruccions. (..)

Font: AMM. AP. Miquel Torner, 1, abril, 1845, f. 113v.

Apèndix III
Les fàbriques avui: pervivència arquitectònica.

En la primera edició d'aquest llibre l'any 1985 hi havia aquesta nota: "*Resseguint la localització dels antics edificis fabrils hom s'adona que la major part d'ells, sobretot els més importants, romanen encara amb la seva estructura primera. La utilització ja no és la mateixa, però aquells grans casalots, fets amb cura i bons materials, són una mostra viva del pas de la història pels carrers de Mataró. Ara en donem la seva imatge, inèdita per a molts que no hi han parat esment i que en sorprendrà uns altres, ja que alguns d'aquests establiments són coneguts pels noms dels seus propietaris de les darreries del segle XIX*". Ara, però, és l'any 2014 i han passat moltes coses, sobretot un procés intensiu d'urbanització que ja no permet mantenir l'afirmació feta fa tres dècades sobre la continuïtat dels vells edificis fabrils. A les imatges publicades en la primera edició hi ajuntem d'altres fetes ara mateix que mostren els canvis d'utilització dels espais fabrils. Ara són gairebé tots blocs de pisos i una escola. Resta com a testimoni de l'arrencada del vapor a Mataró, la fàbrica Gordils, la primera de totes.

1. Fàbrica Gordils i Dalmau, al carrer Sant Agustí, de l'any 1839.

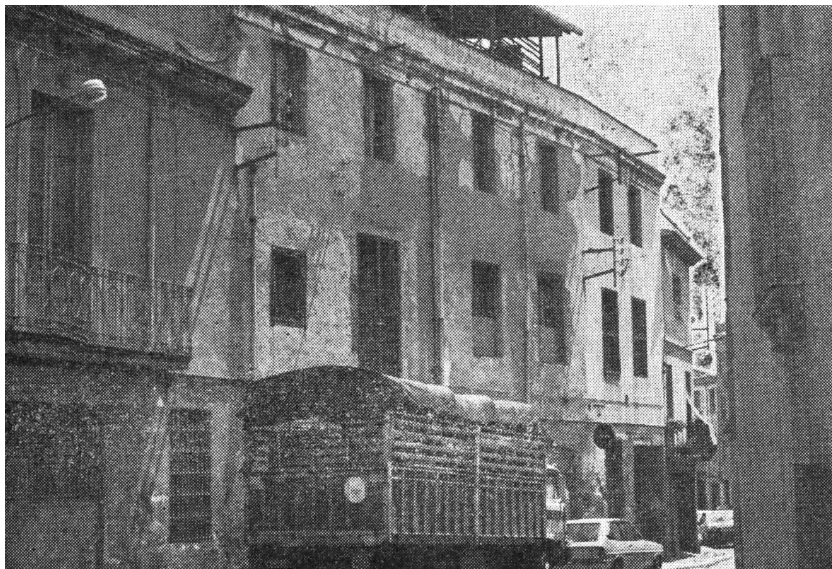

2. Fàbrica Busqueta i Sala, al carrer Sant Agustí, aixecada entre 1840/1844. El 2014 és una escola.

3. Fàbrica Roldós i Planell, al carrer de l'Hospital, de l'any 1846. El 2014 és un edifici de vivendes.

4. Ampliació de Busqueta i Sala cap al carrer Campeny, realitzada els anys cinquanta del segle XIX. El 2014 és una escola.

5. Fàbrica Gironès al Ravalet (Camí Ral), de la dècada dels anys quaranta del segle XIX. El 2014 és un edifici de vivendes.

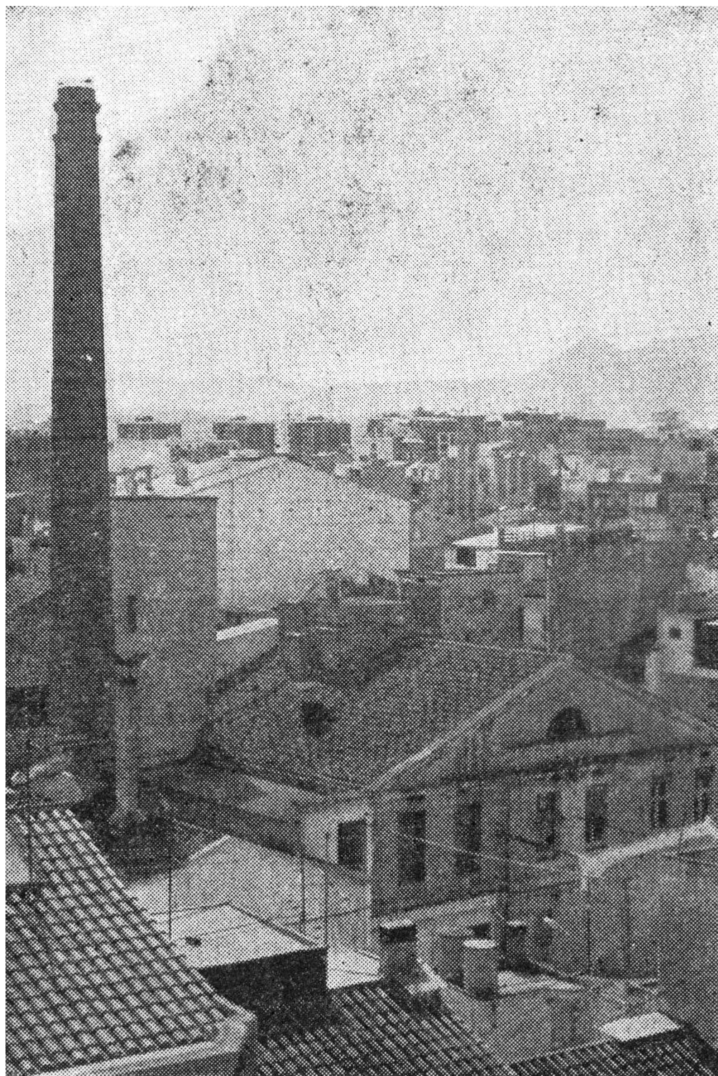

6. Fàbrica Achard, al carrer Sant Pelegrí, de l'any 1855. El 2014 és un edifici de vivendes.

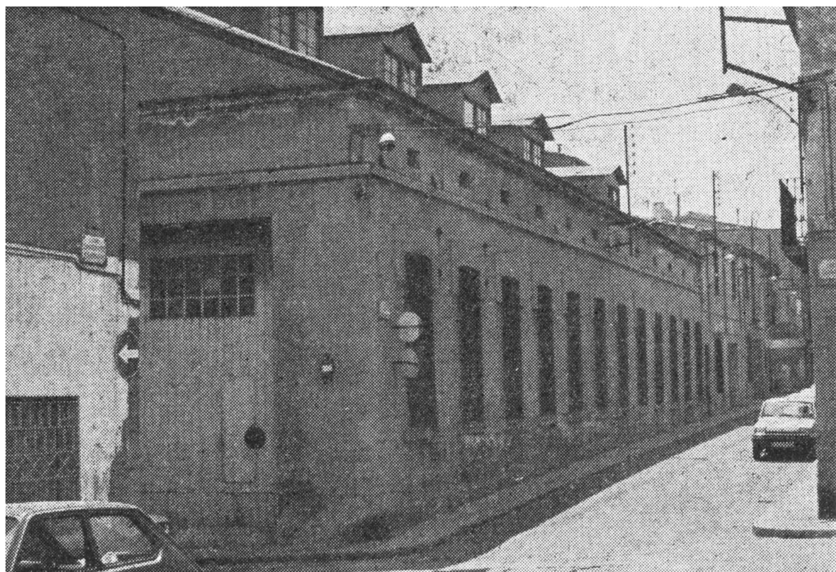
7. Fàbrica Arenas, *El Vapor Nou*, entre el Camí Ral i el carrer Lepanto, construïda l'any 1856. Sense canvis el 2014.

8 i 9. La identificació d'aquest edifici és incerta. Està situat entre els carrers Sant Ramon i del Prat i potser es tracta de la fàbrica Xarau de l'any 1834. El 2014 és un edifici de vivendes.

10. Fàbrica de Jaume Baladia, edificada entre els anys 1840/1844 al carrer del Prat. El 2014 és un edifici de vivendes.

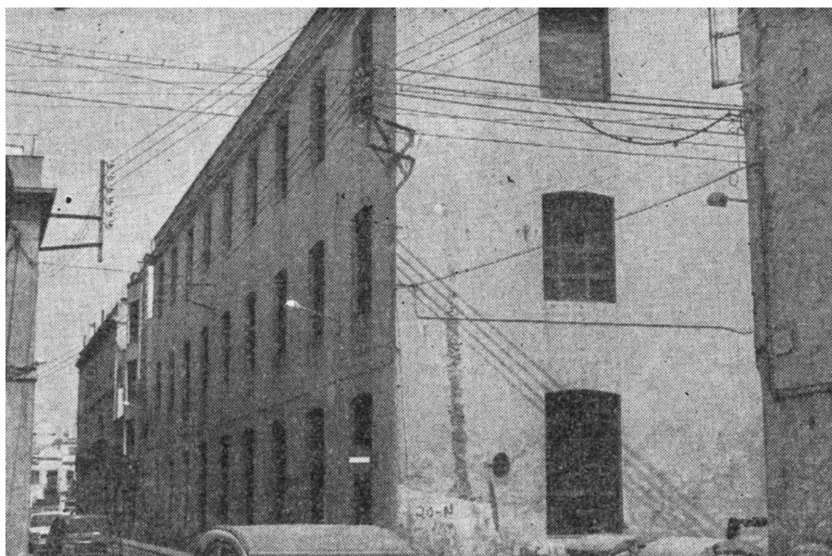

11. Fàbrica Riera i Cª a les Figueretes, l'obra primera de la qual va ser l'any 1780. El 2014 és una escola.

12. Fàbrica Baulenas, als carrers Iluro-Unió. Al moment de l'estudi quedava la meitat de l'edifici bastit l'any 1857. El 2014 és un edifici de vivendes.

13. Fàbrica Martorell, Batlle i Cª, de 1854, al Camí Ral. El 2014 sense canvis i en estat d'abandonament.

Apèndix IV
Escoles mataronines de 1820 a 1856 (algunes dades).

Col·legi escolapi de Santa Anna

Els escolapis viuen el moment més intens del seu establiment d'ensenyança durant les darreres dècades del segle XVIII, quan augmenten el nombre d'alumnes, l'edifici s'adequa a les noves exigències i el prestigi de les classes de filosofia es manifesta en nombrosos exercicis literaris de caràcter públic. Però aquest clima de puixança fa crisi amb motiu de la guerra de la Independència i el seguit de conflictes bèl·lics i polítics que es succeeixen a partir de 1820. Aleshores la vida escolar pateix una greu manca de recursos econòmics, que fa que l'any 1824 els escolapis amenacin amb marxar si no s'arregla el tema dels diners. En aquells moments hi havia vuit mestres i quatre ajudants, en una situació d'extrema misèria, ensenyant a una població de 800/900 nens. Els pobres, fills de famílies obreres, anaven en un edifici annexe utilitzat com a escola pública, que el 1837 acollia 300 alumnes, i no pagaven res. L'ajuntament va intentar fer front al problema demanant al Rei un augment de la dotació a 8000 rals, que no es va concedir.

Algunes notícies ens informen que les aules que donaven al Camí Ral eren de poca capacitat, feia calor i es sentia "*el bullicio de la calle y mesones contíguos*". Un aspecte conflictiu va ser la relació dels escolapis amb els alumnes: a vegades eren problemes per no voler-ne admetre algun i en altres ocasions els pares es queixaven de maltractes als seus fills. El 1826 hi va haver queixes pels càstigs que imposava el mestre de retòrica i el 1837 hi intervé l'ajuntament manifestant que no es castigui amb *azotes* i que hi havia casos de massa rigor. En aquest ambient, hi podem incloure els greus fets de 1828, durant l'absolutisme. Els alumnes es varen negar a pagar les taxes mensuals "*moviendo una griteria*", cosa que va fer actuar immediatament els regidors que, presentats al col·legi, varen ordenar la detenció de Francesc Cabanellas, delegat del curs.

Altres notícies ens mostren grups d'escolars poc interessats en l'educació religiosa. Potser per aquest motiu els alumnes dels escolapis varen fer escarni del Santíssim Sagrament el gener de 1827. En aquella ocasió, "*lejos de infundirles el respeto que estan devido a su divina Magestad, movieron un escándalo, con una excesiva griteria, sigiendo el tono de los*

sacerdotes que lo acompañaban". Aquest ambient devia ser el motiu de la proposta dels religiosos Josep Sala i Josep de Palau que, en nom del clergat de la ciutat, demanen l'any 1828 permís per ensenyar doctrina als nens de 7 a 16 anys, "*que en su mayor parte carecen de los rudimentos cristianos*". Però la canalla era incorregible i sovint els trobarem, després de sortir de l'escola, "*entregados al juego del que resulta las mas veces consecuencias fatales con los apedreos y palabras escandalosas e inmorales olvidando con el sabor del juego y su atractivo las amonestaciones y enseñanzas cristianos que se les imbuye en las aulas*".

L'any 1829 per decret reial els estudis de filosofia cursats a les escoles pies de Mataró reben sanció oficial i els alumnes "*se admiten en las Universidades del Reyno para el estudio de facultades mayores previo examen de suficiència*". L'any següent es reprenen els estudis de filosofia i els certàmens literaris. Els escolapis explicaven: "*Este seminario que en el año 1808, dias de su mayor auge y esplendor, se vió tan numeroso y acreditado no solo en toda la provincia, sino también en todo el reino, aun mas allá, pues diversos americanos contaba entre sus alumnos, por los transtornos tan generales como aciagos y frecuentes desde aquella época, ha estado cerrado muchos años. (..) Ahora que en mejor tiempo y con mejor estrella a lo que pueden augurar los hombres, se ha plantado de nuevo y comienza a arraigarse* [esperen dels seus afanys] *que crezca y fructifique en bien y decoro de la Iglesia, y al servicio del Rey y de la Patria. Así convertidos sus alumnos algun dia en zelosos ministros del altar, o en padres de família bien morigerados, magistrados íntegros, vasallos fieles, ciudadanos utiles, cristianos perfectos* (..)".

Durant els anys trenta l'ensenyament era realitzat per vuit professors: Andreu Arxer, mestre de nens, Josep Tornis, de llegir, Ramon Ribera, d'humanitats, Pere Freixas, de filosofia, Domènec Parés, de llatí, Pere Montanyà, d'aritmètica superior, Francesc Grau i Lluís Gafas, d'escriure i comptar. Tots ells escolapis. Durant el Bienni Progressista els mestres varen tenir algun frec amb l'ajuntament perquè feien signar als alumnes contra la base segona del projecte de constitució, que es discutia a les corts. I per motius de la seva relació amb forces opositores al sistema es va dur a terme un registre a l'escola, després del qual l'ajuntament va demanar el trasllat de dos professors (1).

Escoles i mestres particulars

Farem una relació dels establiments de què tenim notícia de petites dimensions i caràcter privat. Abans, però, un aclariment: sota el concepte

d'escola privada s'amaga la realitat d'un mestre que ensenya a casa seva a un grup d'alumnes una o diverses assignatures i que malviu amb el que li poden donar com a retribució pels seus esforços. A vegades era l'ajuntament que ho subvencionava, però sempre amb aportacions mínimes que feien la vida del mestre d'una duresa extrema.

1818: s'autoritza Joan B. Boter, pilot de l'armada, a obrir una acadèmia de matemàtiques.

1838: l'ajuntament demana als mestres particulars de primària que presentin el títol per poder continuar exercint el seu ofici. El presenten Marià Salvanyà, Jaume Riera, Magí Baxés, Joan B. Viza, Domènec Mayol, Josep Macià, Vicenç del Villar. No el presenten Josep Comas, Joan Marquès (ecl), Antoni Borrell, Francesc Brunet, Fèlix Vall-lloberas, Josep Fàbregas i Miquel Puig. Comas diu que és tan pobre que no s'ha pogut pagar el títol i l'ajuntament mana plegar els que no poden acreditar la titulació. El mateix any Marià Aymerich demana certificat de què havia estat ensenyant francès durant setze mesos.

1839: Joan Veguer estableix una escola d'ensenyar aritmètica, gramàtica llatina i francès, i Antoni Baigés una de matemàtiques pures i economia política.

1846: Agustí Botey i Casimir Rosés volen obrir una escola d'ensenyança primària, elemental i superior. Botey venia de l'Havana i l'ajuntament no el va autoritzar per manca de documentació. De tota manera, devia obrir l'escola ja que tres mesos després la comissió provincial d'instrucció ordena que no se'l molesti en les seves activitats.

1849: Manuel Dalfó i Verdaguer, agrimensor i matemàtic, demana permís i local per instal·lar-se i ensenyar aquestes matèries.

1851: Ramon Arabia vol establir una acadèmia.

1854: s'inicia un col·legi de certa importància al carrer de la Riera, on és ara l'escola del Cor de Maria, propietat de Joan B. Viza. S'ensenyava primària, elemental i superior, i podia admetre 10 pensionistes, 20 mig pensionistes i externs, i posava l'accent en els principis pedagògics. S'obligava els alumnes a parlar en castellà en totes les ocasions (2).

Beneficència de Sant Josep

L'escola de nenes pobres a l'antic convent de carmelites s'inicia el març de 1846 quan l'ajuntament arriba a un acord amb l'Associació de la Sagrada Família, de monges de Loreto, d'origen francès, per regentar l'establiment. En el conveni es recollia que quatre senyores havien d'estar contínuament en servei i que ensenyarien: "*catecismo cristiano, civilización, moralidad, leer,*

escribir, calceta, coser, encages y bordar". En cas que les famílies benestants s'interessessin per dur-hi les seves filles, aquestes rebrien educació en classe a part i als temes descrits s'afegirien: "*planchar, aritmética, gramática castellana, historia y rudimentos de religion cristiana*". El cap polític va aprovar el conveni i l'escola inicia les seves tasques amb 50 nenes pobres el 4 de juny del mateix any. Es considerava d'aquesta condició les que tinguessin pares només amb 8 rals al dia per a mantenir la família.

El mes d'agost de 1849 es celebraven exercicis '*pio-literarios*' com a mostra dels avenços de les alumnes. De tota manera les coses no anaven massa bé a la institució ja que no es complien algunes de les clàusules pactades. El consistori denuncia l'acord l'any 1850 fent una exposició de les queixes que tenia contra les monges: "*Comenzaron por sacar la maestra Directora de la clase primera de quien estaba sumamente satisfecha la Junta y desde entonces ya comenzó a resentirse la enseñanza, continuaron las primeras superioras en la mutación de maestras y esto produjo un atraso total en las clases y en la educación que no pudieron verificarse los exàmenes hasta después de muchos meses del que se acostumbran celebrar anualmente*". Diuen també que mai no es va enviar la mestra de planxar promesa i que la societat es considerava gairebé propietària de la casa: "*pues formó dentro de él un numeroso noviciado sin conocimiento del Ayuntamiento*".

Però el punt fonamental de la discrepància era d'ordre ideològic, ja que xocava amb els costums d'aquí el tipus d'ensenyament a l'estil francès. Per això l'ajuntament parla de "*ciertas practicas y màximas por las que se gobernaban dichas señoras las que segun concepto del Reverendo Clero de esta Ciudad no eran muy conformes a las doctrinas religiosas del Pahís lo que contribuïa poderosamente al decaimiento del prestigio en que debía estar dicho establecimiento*". I és que els pares no tenien confiança en l'educació moral de l'escola. Així es va trencar el contracte i l'ajuntament invita les religioses que volguessin deixar l'obediència a la casa central a quedar-se a Mataró: "*Efectuada la operación resulto que de las veinte y tres señoras que había en el Colegio las diez y ocho se declararon libremente independientes de Francia y cuatro declararon tomarse tiempo para deliberar de las cuales dos se han agregado a las demás*".

Va quedar de superiora la que ja ho era, Sor Alfonsa Cavin. De tota manera l'escola va continuar malament i era motiu de crítica general, alhora que hi havia un nombrós alumnat. Com a detall anecdòtic coneixem el convit especial del març de 1856 a les nenes pobres i orfes del col·legi, a càrrec d'una comissió de senyores de la burgesia local. L'acte va consistir en rentar

els peus de les nenes i a fer una col·lecta pública per ajudar el centre (3).

Escola lancasteriana

Tomàs Arnaiz i Barrera es va presentar el dia 15 de juliol de 1837 a l'ajuntament per demanar que se li facilités un local on establir una escola d'ensenyament lancasterià. El consistori va acordar passar el recurs a la secció local de la Societat Econòmica d'Amics del País, que ho va considerar molt útil perquè beneficiava els més necessitats. A Arnaiz, se li exigia que ensenyés un període mínim de dos anys. La darrera notícia que tenim de l'experiència és de febrer de 1838, quan aquest escriu des de Barcelona demanant a l'ajuntament que l'indemnitzi per les despeses d'agençament d'un local que no es va fer servir (4).

Escola de nàutica

El setembre de 1829 l'ajuntament demana que es restableixi a Mataró l'antiga escola de nàutica, que havia estat oberta de 1780 a 1792, cosa que es va aconseguir el gener de 1830. El primer professor encarregat va ser el pilot segon de l'armada Ezequiel Calbet, que cobrava 600 rals al mes. La iniciativa va resultar un èxit i aviat es matriculen molts interessats i s'ha de contractar un segon professor ajudant.

El mes de gener de 1832 hi havia 24 estudiants de nàutica i nou de l'especialitat de matemàtiques pures. Quatre d'ells ho feien gratuïtament per conveni amb el '*Gremio de Mareantes*', i els altres pagaven una petita quantitat al mes. El període 1830-1837 va ser el de més èxit d'aquests estudis que el 1836 veien aprovat el seu reglament pel consistori, en el qual s'especificava que hi havia d'haver quatre tipus de classes: la d'aritmètica, 2ª de geometria i trigonometria rectilínia, 3ª trigonometria esfèrica i cosmografia i 4ª navegació. El període lectiu quedava establert del 1 de setembre al 30 de juny i hi havia dues hores de classe al matí i dues a la tarda.

L'any 1835 el professor Calbet va traslladar-se a l'escola de nàutica de Barcelona i ocupa de manera interina el seu lloc Josep Espín, també pilot segon de l'Armada, i alferes de fragata, que va rebre el nomenament definitiu el 1839. Espín també era capità d'artilleria de la milícia nacional i va ser durant un temps ajudant de marina, càrrec del que va ser cessat l'any 1841. Espín va ser empresonat a conseqüència de la seva participació en la revolta centralista de 1843, i el seu càrrec l'havia d'ocupar Fulgenci Pascual i Calvet, pilot de l'armada resident a Cartagena, que no va arribar mai a prendre possessió. Per aquest motiu l'escola va estar molt de temps tancada i no es reprenen els estudis fins a l'octubre de 1847.

En aquesta darrera etapa, n'era mestre Josep Ruiz de Ruiz de Tarragona, que va ensenyar fins al 10 d'octubre de 1850, data en què va ser tancada per reial decret. Hi va haver un intent de reobrir-la l'any següent quan Josep Casanovas, veí de Sant Joan de Vilassar, s'ofereix a fer de professor i mantenir-se de les quotes dels alumnes, i demana a l'ajuntament un local. Però després de fer gestions a les més altes instàncies es va rebre desestimada la iniciativa (5).

Escola de música

El músic cec Jaume Isern va fer un conveni amb el consistori, aprovat l'any 1839, per ensenyar gratuïtament música a quatre persones. Per aquest mester cobrava 4400 rals anuals, i el tracte aclaria que tindrien preferències els cecs pobres. D'aquesta escola, no en tenim massa notícies, però sabem que sota la direcció d'Isern aprenen música Nicolau Guanyabens, Lluís Viada i Manuel Blanch, entre altres. L'any 1852 el consistori, va treure a Isern la seva assignació econòmica, perquè considera que en aquells moments era una persona benestant dotada de prou mitjans de vida (6).

Escola de dibuix

L'origen d'aquesta escola és l'establiment protegit per l'ajuntament que inicia Josep Ros l'any 1815 donant classes a la mateixa casa consistorial. Anys després, el 1829, Pere Narbona, sots-tinent d'infanteria, rep permís per establir una escola de dibuix a la ciutat. Però aquestes iniciatives de poca durada varen fer que els regidors pensessin en obrir una escola municipal de dibuix de més envergadura i la varen obrir a l'antic edifici de la fleca. Es va inaugurar el 21 de febrer de 1835 i, de la seva activitat en coneixem molt pocs detalls. Des de 1837 era dirigida per Joan Barba, que va ser substituït l'any 1851 per Josep Robreño, que havia de donar classes de pintura, dibuix i principis d'arquitectura. Cobrava unes quotes als alumnes de 5 rals al mes, fins que l'ajuntament li assigna un salari mensual de 320 rals. (7).

Col·legi de Catalunya

L'any 1854 s'inicien els tràmits per establir el Col·legi de Catalunya, més conegut pel nom d'un dels seus fundadors: Ermenegildo Coll de Valldemia, fill de Moià. Els altres promotors eren Pelegrí Ferrer i Buxó (1813-1891), de Sant Hipòlit de Voltregà, i Ramon Cruspinera i Figueras, també de Moià. Tots tres eren veïns de l'Havana i Santiago, a l'illa de Cuba, on es varen conèixer i establir relacions d'amistat i projectaren tornar a Espanya per fer-hi una escola model. El juny de 1855 Ferrer informa a l'ajuntament que són a

punt de començar les obres i presenta els plànols. La inauguració es va produir el dia 1 d'octubre del mateix any amb quaranta alumnes (8).

Notes

1. AMM. Ac, 26, setembre, 1823; 20, 29, març, 25, juny, 1824; 5, gener, 18, novembre, 1825; 3, juliol, 1826; 22, gener, 9, abril, 1827; 13, febrer, 27, 31, octubre, 1828; 8, maig, 1829; 7, 25, juny, 9, juliol, 1830; 1, juliol, 1831; 21, 28, novembre, 1832; 10, 13, octubre, 1837; 9, juliol, 6, agost, 1852; 5, març 28, maig, 1855. AMM. Llibre de negocis, 1836-1850, 14, setembre, 1837.

2. AMM. Ac, 4, setembre, 1818; 22, 26, febrer, 5, abril, 23, agost, 24, setembre, 1838; 29, 31, agost, 1839; 31 agost, 7, 14, 18, setembre, 3, octubre, 1846; 26, abril, 11, juny, 1849; 14, març, 1851.

3. AMM. Ac., 7, 20, març, 24, abril, 25, maig, 3, juny, 1846; 20, agost, 1849; 14, agost, 1850; 6, setembre, 1852; 25, abril, 31, octubre, 12, desembre, 1853; 28, novembre, 27, desembre, 1854. R*evista Mataronesa*, 16, 23, març, 1856. AMM. AP. Miquel Torner, 16, abril, 1846, f. 168v. Antoni Boter, 1, juny, 1847, f. 177.

4. AMM. Ac, 4, abril, 19, juliol, 3, agost, 1837; 15, febrer, 1838.

5. AMM. Ac, 14, setembre, 1829; 22, gener, 26, febrer, 1830; 16, 28, gener, 1832; 22, maig, 30, agost, 25, octubre, 1833; 25, agost, 1836 (hi ha el reglament de l'escola); 31, gener, 14, octubre, 1839; 30, desembre, 1841; 29, març, 1842; 17, març, 1843; 15, octubre, 28, novembre, 1844; 24, gener, 18, abril, 1845; 27, febrer, 1846; 27, gener, 2, juny, 12, 22, setembre, 7, novembre, 1851; 2, gener, 1852. AMM. D-153, exàmens de nàutica. AMM. Llibre de negocis 1836-1850, 27, novembre, 1844, inventari de les pertinences de l'escola.

6. AMM. Ac, 17, 19, desembre, 1840; 26, 28, abril, 28, maig, 1852.

7. AMM. Ac., 3, novembre, 1815; 4, setembre, 1818; 27, abril, 1829; 30, juny, 10, setembre, 9, desembre, 1834; 26, gener, 21 27, febrer, 1835; 4, novembre, 1837; 29, desembre, 1851; 13, febrer, 1852; 16, juny, 1853.

8. AMM. Ac, 19, juny, 1855. AMM. AP. Jacint Boter, 23, desembre, 1854, f. 362. *Revista Mataronesa*, 2, febrer, 1856. *El Semanario de Mataró*, 6, octubre, 1888; 20, juny, 1891, biografia de Pelegrí Ferrer.

Fonts documentals i bibliografia.

I. Fonts documentals.
II. Premsa.
III. Bibliografia local.
IV. Bibliografia general.

I. Fonts documentals.

Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País
Caixes corresponents als anys 1835-1837, i 1840.

Arxiu del Foment del Treball Nacional (Barcelona)
Comissió de Fàbriques. Registres d'oficis, correspondència, cartes i altres documents. Vol I, 1829-1833; Vol. II, 1834-1838; Vol. III, 1839-1844; Vol. IV, 1844-1847; Vol. V, 1847-1850; Vol. VI, 1851-1856. Estadística del tèxtil de 1850.

Arxiu de la Diputació Provincial de Barcelona
Lligall 430/431: Expedient de riquesa comercial, territorial i industrial de Mataró, 1842. Lligall 18: Apeo del corregiment de Mataró, segle XIX. Lligall 1009: Calamitats públiques. Expedient perdó de les contribucions dels pobles del districte de Mataró. Lligall 847: Plets contenciosos/administratius, 1854. Fabricants de blondes de Mataró contra l'administració d'hisenda pública.

Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
Josep Dardé, manuals de 1823 i 1836. Ramon Torras i Golorons, 1840. Manuel Rafart, 1819. Ramon Font i Alier, 1783. Sebastià Prat, 1746. Ramon Cailà i Gual, 1855. Josep Grau Sayrols i Carreras, 1792.

Arxiu Històric de la Ciutat (Barcelona)
Fons Comercial: B, 6. Francesc Espar i Cª, copiador de cartes, 1791-1807. B, 400. Francesc Marxuach i Julià, copiador de cartes, 1802-1825. B, 401. Francesc Marxuach i Julià, llibre major, 1805-1821. B, 402. Francesc Marxuach i Julià, factures, 1811-1822. B, 978. Dorca, Solanes i Cª llibre de magatzem, 1855-1857. B, 979. Dorca, Solanes i Cª, llibre de caixa, 1855-1857. B, 980. Dorca, Solanes i Cª, llibre de compres, 1856-1857. B, 981. Dorca, Solanes i Cª, registre de taller, 1856-1857. B, 982. Dorca, Solanes i Cª, registre de setmanals, 1856. B, 983.

Dorca, Solanes i Cª, documentació notarial. A, 215. Dorca, Solanes i Cª, llibre diari, 1856-1857. A, 216. Dorca, Solanes i Cª, llibre major.

Biblioteca de Catalunya (Barcelona)

Junta de Comerç: Lligall 19: sobre el dret de portes. Lligall 23: invents de màquines. Lligall 37: sobre gremis. Lligall 49: qüestió dels cereals de l'any 1838. Lligall 126: informes sobre cereals. Lligalls 51, 53: sobre fàbriques d'indianes.

Arxiu de la Corona d'Aragó (Barcelona)

Secció d'Hisenda: 1108: Bienes nacionales. Administración subalterna de Mataró. Cargo de caudales y efectos, 1843. 1254: Estado de censos y fincas urbanas y rústicas y de los documentos que constituyen el patrimonio del hospital civil de Mataró, 1858. Protocols de Mataró: Pau Teixidor, 1772-1777. Francesc Poy, 1778-1799. Francesc Fins, 1783-1800. Francesc Boronat, 1770-1800. Salvador Torras, 1744-1781. Josep Torras i Bieta, 1760-1776. Lluís Bruguera, 1728-1786. Antonio Golorons, 1761-1774. Bonaventura Català i Mas, 1777. Antonio Torras i Mataró, 1777-1800. Capítols matrimonials, 1777-1790.

Museu-Arxiu de Santa Maria de Mataró

Llibre de notes del rector. Documentació de Marià Ribas. Llibres d'òbits, naixements i matrimonis. ESG. Arxiu del rector, plec n° 45, sobre desamortització. F. 6/0007/Gremi de Sant Joan. F. ll/A/0107/ Desamortització.

Arxiu del Col·legi de Santa Anna (Mataró)

Libro de las resoluciones de la comunidad de las escuelas pías de Mataró, 1814-1864. Libro de cosas notables, 1740-1827. Lligalls del pare Rius: n° 41, informació tramesa a Madoz; n° 43, estadística de marina.

Arxiu Municipal de Mataró

Llibres d'acords, 1800-1807, 1813-1820, 1823-1856. Llibres de negocis, 1823-1835, 1836-1850. Llibres del Cadastre, 1822, 1823, 1824, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1840, 1841, 1842. Llibres de la contribució d'indústria i comerç (ganancial), 1825, 1826, 1827, 1828, 1831, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1840, 1841, 1842, 1846, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1861, 1862. Contribució d'immobles, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1855, 1860, 1861, 1862.

Secció Diversos (lligalls): 52/53: Libro de las limosnas de la junta de caridad de esta ciudad, 1799-1803. 83: Escola Pia. 84: documentació militar diversa. 86/88: propis de 1814-1845. 89: llicències d'establiments. 90: registres de reials despatxos. 91: llibre de data, 1817-1849. 103: títols de noblesa i nomenaments de l'administració. 106/111: apeo de 1819. 112: apeo de 1830. 113/134: registre de naixements, òbits i matrimonis, 1833-1870. 153/155: documents de nàutica. 164/165: sanitat. 171: comptes de propis. 173: drets de portes. 177: comptes municipals, 1828/1845. 178: tabes lloguer de propis. 182/185: contribució general de 1820. 189: contribucions i documentació econòmica diversa. 192/194: documentació de propis i obres municipals. 196: obres, propis, pressupostos, etc. 223: ordenances de policia, comptes, gas, despeses militars, etc. 222: documents sobre el tren de Mataró a Arenys. 224: aplecs estadístics diversos, padrons, etc. 225: documentació diversa, no catalogada. 228/229: plànols d'obres particulars. 230: dossier dels vapors de l'any 1882.

Protocols: Pau Teixidor, 1752-1771. Isidre Font, 1799-1820. Francesc Boronat, 1801-1811.

Inventaris, 1778-1784, 1793-1794. Testaments, 1801-1807. Francesc Poy, 1800-1804. Gaspar Poy i Torras, 1817-1844. Testaments, 1817-1830, 1831-1840, 1841-1844. Nicolau Vergés, 1801-1831. Joaquim Segarra i Vieta, 1838-1856. Joaquim Martí i Monner, 1856. Matias Aparicio i Burgés, 1852-1856. Desideri Recoder, 1849-1856. Miquel Torner, 1823-1856. Francesc Thos, 1823-1825. Antoni Simon i Serra, 1817-1856. Josep de Batlle, 1814-1832. Ramon Cailà i Gual, 1834-1840. Ramon Font, 1838-1856. Josep Formica Corsi i Oliver, 1841-1866. Jacint Boter i Llauder, 1828-1856. Antoni Boter i Llauder, 1846-1849. Francesc Fins i Colomer, 1801-1828. Jaume Fins i Riera, 1830-1852. Desideri Torras i Golorons, 1801-1845. Testaments, 1801-1845, 1811-1820, 1821-1830, 1831-1840, 1841-1845. Capítols matrimonials, 1801-1810, 1811-1820, 1821-1845. Requisitòries, 1801-1810, 1811-1820.

II. Premsa.

Diario Constitucional de Barcelona (AHCB). Diario de Barcelona (AHCB). El Semanario de Mataró (AMM). Revista Mataronesa, 1856 (BPCE). Revista Mataronesa, 1864 (BPCE). El Constitucional (Barcelona) (AHCB). El Avisador Barcelonés (AHCB). El Popular (Barcelona) (AHCB). Boletín Oficial de la Provincia (AHCB). La Verdad (AMM).

III. Bibliografia local.

Juan Amich. Viage a Mataró con el Ferro-Carril. Barcelona, 1849.

Juan Amich. Historia de los acontecimientos políticos de la ciudad de Mataró en 1843. Mataró, 1855.

José Ambrós. Recuerdos de sucesos públicos en Mataró. Museu, octubre, 1948, pp. 82-89.

Bando de Buen Gobierno de la Ciudad de Mataró. Mataró, 1850.

Víctor Balaguer. Guia de Barcelona a Arenys de Mar por el ferrocarril. Barcelona, 1857.

Bloc Mataroní. Mataró, 1925.

Jaume Castellví. Miquel Biada i Bunyol, biografia. Mataró, 1982.

Jaime Castellví. Derecho y tradición en las ferias y mercados mataroneses. Mataró, 1950.

Juan Comas. Síntesis histórica del arte textil y de su desarrollo en la ciudad de Mataró. Mataró, 1950.

Ignasi Caballol. Plano geométrico de la ciudad de Mataró. 1852.

Francesc Costa. La premsa a Mataró, 1820-1980. Mataró, 1982.

Francesc Costa. Josep Garcia Oliver, una vida, una ciutat. Mataró, 1984.

Francesc Costa. Cultura de la fàbrica. Anticlericalisme i matrimoni civil al segle XIX. Fulls del Museu Arxiu, n° 18 (Mataró, desembre, 1983), pp. 35-38.

Francesc Costa. Josep de Caralt, la lluita revolucionària d'un aristòcrata, 1840-1843. Sessió d'estudis mataronins, 17 i 31 de març de 1984. Mataró, 1985, pp. 77-83.

Bernardo Espinalt. Atlante Español. Tom VII, part IV. Madrid, 1783. (Cito per l'edició facsímil de la Caixa d'Estalvis Laietana).

Lluís Ferrer. El tercer centenari de l'Hospital de Sant Jaume i Santa Magdalena. Museu, novembre-desembre, 1948, pp. 99-106.

Josep M. Fradera. Evolució del delme i les finances de Santa Maria de Mataró, 1727-1835. 1º Col·loqui d'Història Agrària. València, 1983.

Jaume Gonzalez. Bibliografia de Mataró: els clergues del segle XVIII. Mataró, 1976.

Nicolau Guanyabens. La música de Nicolau Guañabens i Giralt. Fulls del Museu-Arxiu, juliol, 1982.

Josep Iglesias. La població del Maresme a la llum dels censos generals. Mataró, 1971.

Llibre de diferents notas per lo govern dels béns de la casa de Campllonch y Guarro de Mataró. Manuscrit a la BPCE.

Joaquim Llovet. La ciutat de Mataró (2 vol). Barcelona, 1961.

Joaquim Llovet. Cartes a Veracruz. Mataró, 1974.

Joaquim Llovet. Constructors navals de l'ex-província marítima de Mataró, 1816-1875. Mataró, 1971.

Mataró (periòdic), n° extraordinari del centenari del Ferrocarril, 28, octubre, 1948.

Antonio Martí Coll. Don Joaquin Martí y Moner. Mataró, 1961.

Antonio Martí Coll. Domingo de Caralt. Mataró, 1965.

Antoni Martí i Coll. Història d'una família (segona part). Mataró, 1979.

Antoni Martí i Coll. El tren de Mataró a Arenys. Fulls del Museu-Arxiu, abril, 1981.

Antoni Martí i Coll. Cartes d'un mestre veler (1770-1794). Mataró, 1967.

Maria Monjornell. La Real Fábrica de Indianas de Mataró de Jaime Campins y Compañía. (Tesi de llicenciatura). Facultat de Filosofia i Lletres. Barcelona, 1956.

Amadeo Mauri. Mataró y su comarca. Album de fotografias. Cuaderno primero. Barcelona, 1902.

Enric Moreu-Rey. Una dinastia industrial: els Rosal de Berga. Homenaje a Jaime Vicens Vives. Vol. II, pp. 447-457. Barcelona, 1967.

Pere Molas. Societat i poder polític a Mataró, 1718-1808. Mataró, 1973.

Pere Molas. La nobleza del Corregimiento de Mataró en 1830. Anuario de Historia Económica y Social. Vol. III. Madrid, 1957.

Ordinaciones de policía de la ciudad de Mataró. Mataró, s/d (1822).

Ordinaciones de policía de la ciudad de Mataró. Mataró, 1837.

José Poch. Las escuelas pías de Mataró. Mataró, 1963.

José Mª Pellicer. Estudios histórico-arqueológicos sobre Iluro. Mataró, 1887.

P. Joan Roig. Ex-alumnes célebres de Santa Anna. Museu, gener, 1950, pp. 14-19.

Reglamento del Casino Mataronés. Mataró, 1849.

Reglamento de la Sociedad de Apolo. Mataró, 1855.

Reglamento para la organización y Régimen de la Compañía de Bomberos de la Ciudad de Mataró. Mataró, 1858.

Marià Ribas. Dos convents mataronins desapareguts l'any 1835. Mataró, 1935.

Manuel Salicrú. Els cementiris de Mataró. Fulls del Museu-Arxiu, abril, 1982.

Ramon Sala i Oliveras. Mataró i l'ensenyament. Mataró, 1964.

Angels Solà i Teresa Solà. L'estructura professional de la manufactura, del comerç i de les professions liberals de Mataró el 1838. Fulls del Museu-Arxiu, desembre, 1983.

IV. Bibliografia general.

Miguel Artola. La burguesía revolucionaria (1808-1869). Madrid, 1981.
Miguel Artola. Antiguo Régimen y revolución liberal. Barcelona, 1978.
Gonzalo Anés, i d'altres. España a finales del sigh XVIII. Tarragona, 1982.
Manuel R. Alarcón. El derecho de asociación obrera en España (1839-1900), Madrid, 1975.
Pere Anguera. Economia i societat al Baix Camp a mitjan del s. XIX. Tarragona, 1982.
Francisco Arau y Sanpons. Tratado completo de la Hilatura de Algodón. Barcelona, 1855.
Rafael Aracil. El treball tèxtil. L'Avenç, setembre, 1981, pp. 44-51.
Josep Benet. Casimir Martí. Barcelona a mitjan segle XIX. (2 vol). Barcelona, 1976.
Albert Balcells. Cataluña Contemporánea I. Madrid, 1979.
Tomàs Bertan Soler. Itinerario descriptivo de Cataluña. Barcelona, 1847.
Cayetano Barraquer. Las casas de religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX. (4 vol). Barcelona, 1906.
Cayetano Barraquer. Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX. (4 vol). Barcelona, 1915.
José M. Cuenca La iglesia espanola ante la revolución liberal. Madrid, 1971.
Jaime Carrera Pujal. La economia de Cataluña en el siglo XIX. (4 vol). Barcelona, 1961.
Alberto Columbrí. Una víctima. Memorias de un presidiario politico (1857). Barcelona, 1864.
Juan Corminas. Suplemento al diccionario critico de los escritores catalanes. Burgos, 1849. Facsímil, Barcelona-Sueca, 1973.
Irene Castells. Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona. Recerques, n° 1. Barcelona, 1971, pp. 51-81.
Catalunya en la España Moderna, 1714-1983. Barcelona, 1983. Diversos, Girona al segle XIX. Girona, 1978.
Datos estadísticos y observaciones importantes que una Comisión Mixta de individuos de la Junta de Comercio de Cataluña y de otros en representación de la Comisión de Fábricas del mismo antiguo principado ha reunido, en el año de 1839. Barcelona, 1840.
Diversos. El comerç en el marc històric de Catalunya. Barcelona, 1983.
Antonio Elorza. Los origenes del asociacionismo obrero en España. Datos sobre la Sociedad de Protection Mútua de Tejedores de algodón de Barcelona, 1840-1845. Revista de Trabajo, n° 41-42, Madrid, 1973.
Esposición pública de productos de la Indústria Española, verificada en obsequio de SS. MM. Y. A. durante su permanencia en esta capital. Barcelona, 1844.
Josep Fontana. La revolución liberal. Política y Hacienda 1833-1845. Madrid, 1977.
Josep Fontana. Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX. Barcelona, 1973.
Josep Fontana. La crisis del Antiguo Régimen 1808-1833. Barcelona, 1979.
Josep Fontana. Aribau i la indústria cotonera a Catalunya. Barcelona, 1963.
Josep Fontana. La quiebra de la monarquia absoluta 1814-1820. Barcelona, 1978.
Xavier Fàbregas. Les formes de diversió en la societat catalana romàntica. Barcelona, 1975.
Richard Ford. Manual para viajeros por Cataluña y lectores en casa. Madrid, 1983.
Roberto Fernandez. La burguesía barcelonesa en el siglo XVIII: la família Gloria. La economia española al final del Antiguo Régimen. Vol. II. Manufacturas. Madrid, 1982.

Vicente de Frigola. Relación de los pueblos de que consta el Principado de Cataluña. Barcelona, 1824.
Emili Giralt, i altres. Els moviments socials a Catalunya, País Valencià, i les Illes. Barcelona, 1978.
Guillermo Graell. Historia del Fomento del Trabajo Nacional. Barcelona, 1911.
L. Guardiola i Prims. Sant Joan de Vilassar. Vilassar de Mar, 1955.
Ramon Gran, Marina López. Empresari i capitalista a la manufactura catalana del segle XVIII. Introducció a l'estudi de les fàbriques d'indianes. Recerques, n° 4, Barcelona, 1974, pp. 19-57.
Miquel Izard. El segle XIX. Burgesos i proletaris. Barcelona, 1978.
Miquel Izard. Manufactureros, industrials y revolucionarios. Barcelona, 1979.
Miquel Izard. Revolució industrial i obrerisme. Barcelona, 1970.
Antoni Jutglar. Ideologías y clases en la España contemporánea. (2 vol). Madrid, 1968.
Antoni Jutglar. Història crítica de la burgesia a Catalunya. Barcelona, 1972.
Clara E. Lida. Anarquismo y revolución en la España del XIX. Madrid, 1972.
Ernest Lluch. El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840). Barcelona, 1973.
Jordi Maluquer. El socialismo en España. Barcelona, 1977.
Jordi Maluquer. La estructura del sector algodonero en Cataluña durante la primera etapa de la industrialización (1832-1861). Hacienda Pública Española, n° 38, Madrid, 1976, pp. 133-148.
Jordi Maluquer. La Revolució Industrial a Catalunya. L'Avenç, juliol-agost, 1984.
Domènec Mir. Compilació històrica de Calella. Barcelona, 1982.
Pascual Madoz. Diccionario geogràfico, estadístico, histórico de España y sus Posesiones de Ultramar (16 vol). Madrid, 1846-1850.
Memória de la Junta de Comercio de Cataluña relativa al estado de la indústria del país y medios de fomentarla. Barcelona, 1844.
Pere Molas. Los gremios barceloneses en el siglo XVIII. Madrid, 1970.
Pere Molas. Economia i societat al segle XVIII. Barcelona, 1975.
Pere Molas. L'orgull social de la petita burgesia a l'Antic Règim: la "cascada del menyspreu". L'Avenç, abril, 1981, pp. 280-283.
Pau Manent. Fets de Premià de Dalt (1838-1869). Premià, 1979.
Marcelo Martínez Alcubilla. Diccionario de la Administración Española (12 vol). 2a edició. Madrid, 1868-1870.
Jordi Nadal i G. Tortella (eds). Agricultura, comercio colonial y crecimiento económico en la España contemporànea. Barcelona, 1974.
Jorge Nadal Oller. La economia española (1829-1931). Dins 'El Banco de España, una historia económica'. Madrid, 1970, pp. 317-417.
Jordi Nadal. El fracaso de la revolución industrial en España, 1814-1913. Barcelona, 1975.
Jordi Nadal i Enric Ribas. Una empresa cotonera catalana: la fàbrica 'de la Rambla', de Vilanova, 1841-1861. Recerques, n° 3, Barcelona 1974.
Josep M. Ollé. El moviment obrer a Catalunya, 1840-1843. Barcelona, 1973.
Ignacio Miguel Pusalgas. Cólera en 1854. Barcelona, 1855.
Mercè Prat i Canals. La manufactura cotonera a Catalunya: l'exemple de la fàbrica de Magí Pujadas i Cia. Facultat de Filosofia i Lletres. Tesi de Llicenciatura. Barcelona, 1976.
Jordi Palomer i Pons. El desenvolupament de la indústria de punt a Olot. Olot, 1983.
Reglamento para las fábricas de hilar, tejidos y estampados de algodón. Barcelona, 1842.
Àngel Ruiz i Pablo. Historia de la Real Junta Particular de Comercio de Barcelona (1758-1847).

Barcelona, 1919.
F. Simon Segura. La desamortización de Mendizàbal en la província de Barcelona. Moneda y Crédito, setembre, 1966, pp. 121-141.
Esteban Sayró. Indústria algodonera de Cataluña, Madrid, 1842.
Manuel Saurí. Guia de Forasteros en Barcelona. Barcelona, 1843.
Antoni Segura. El mercat de cereals i llegums a Barcelona (1814-1868). Recerques, n° 14, Barcelona, 1983.
Antoni Segura. El cadastre: la seva història (1715-1845) i la seva importància com a font documental. Estudis d'Història Agrària, n° 4, Barcelona, 1983.
Josep Termes. Anarquismo y sindicalismo en España 1864-1881. Barcelona, 1977.
Josep M. Torras. La revolució industrial a la comarca d'Anoia. Barcelona, 1979.
Josep M. Torras. Evolució social d'una família catalana de l'Antic Règim. Els Padró d'Igualada (1642-1862). Barcelona, 1976.
F. Tomàs y Valiente. El marco politico de la desamortización en España. Barcelona, 1977.
Manuel Tuñon de Lara. El movimiento obrero en la historia de España. Madrid, 1972.
Manuel Tuñon de Lara, i altres. Revolución burguesa, oligarquia y constitucionalismo (1834-1923). Barcelona, 1981.
Manuel Tuñon de Lara. Crisis del antíguo Régimen e industrialización en la España del siglo XIX. Madrid, 1977.
Manuel Tuñon de Lara. Historiografia española contemporànea. Madrid, 1980.
Manuel Tuñon de Lara. Estudios sobre el siglo XIX español. Madrid, 1971.
Josep M. Vilà. Els primers moviments socials a Catalunya. Barcelona, 1972.
Jaume Vicens Vives. Industrials i polítics. Barcelona, 1980.
Jaime Vicens Vives. Manual de historia económica de España. Barcelona, 1964.
Pierre Vilar. Catalunya dins l'Espanya Moderna. Barcelona, 1968.
Pierre Vilar. La Catalunya industrial: reflexions sobre una arrencada i sobre un destí. Recerques, n° 3, Barcelona, 1974.
Albert Virella. Les classes socials a Vilanova i la Geltrú, el segle XIX. Barcelona, 1977.
Enric Vicedo. Els preus dels cereals al mercat de Lleida la primera meitat del segle XIX. Recerques, n° 14, Barcelona, 1983.